

MC
110.319/2

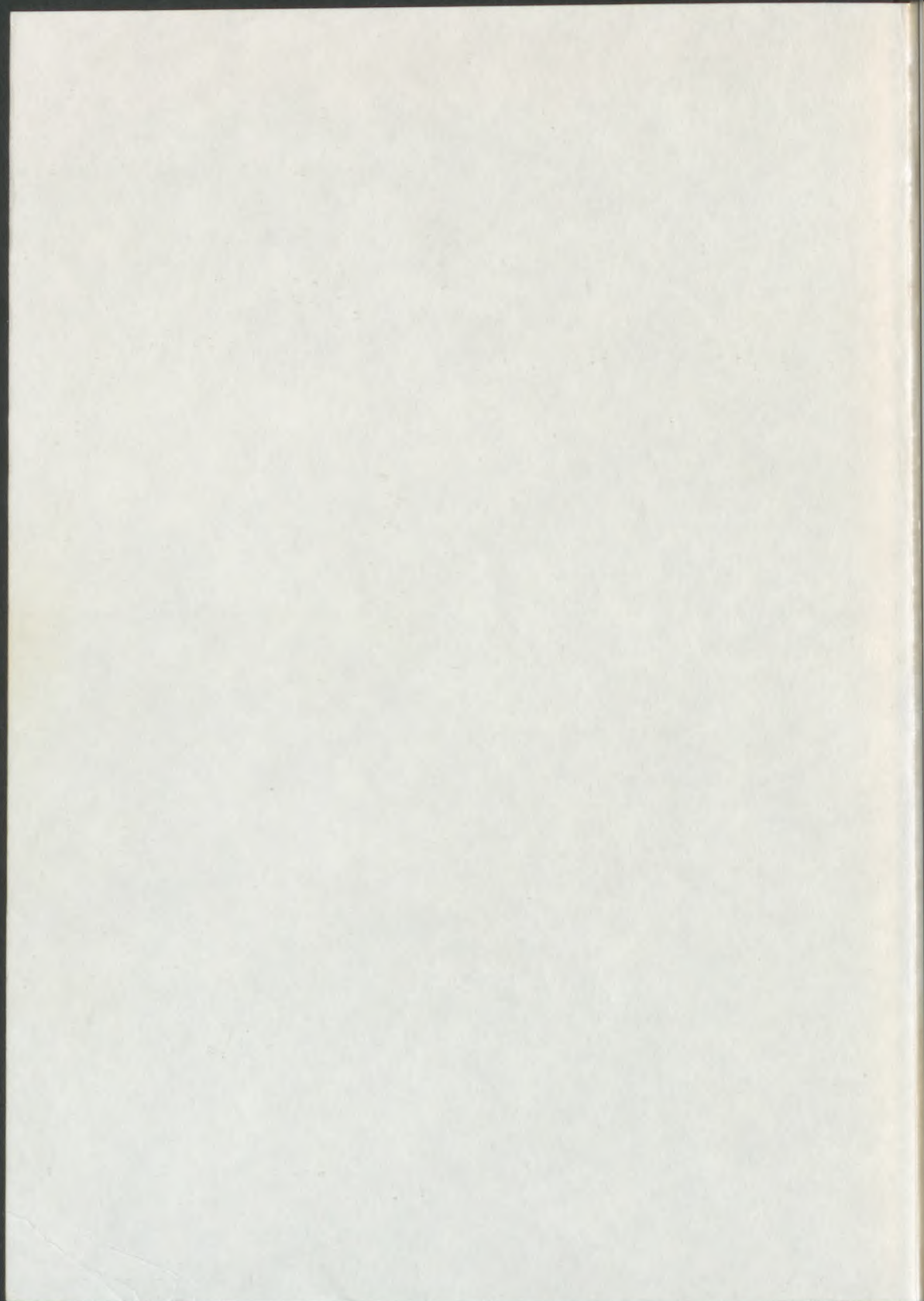
Gyergyói Sándor

***Kirekesztéstől
a
beilleszkedésig***

II. kötet

Debrecen

GYERGYÓI SÁNDOR
KIREKESZTÉSTŐL
A
BEILLESZKEDÉSIG

II. kötet

Debrecen, 1990

Lektorálták:
Székelyhidi Ágoston
Kozák Istvánné dr.

Borítót tervezte:
Gonda Zoltán

Fotókat készítette:
Máthé András fotóművész

ISBN 963 02 79274

ISBN. 963.02.8454.5 II

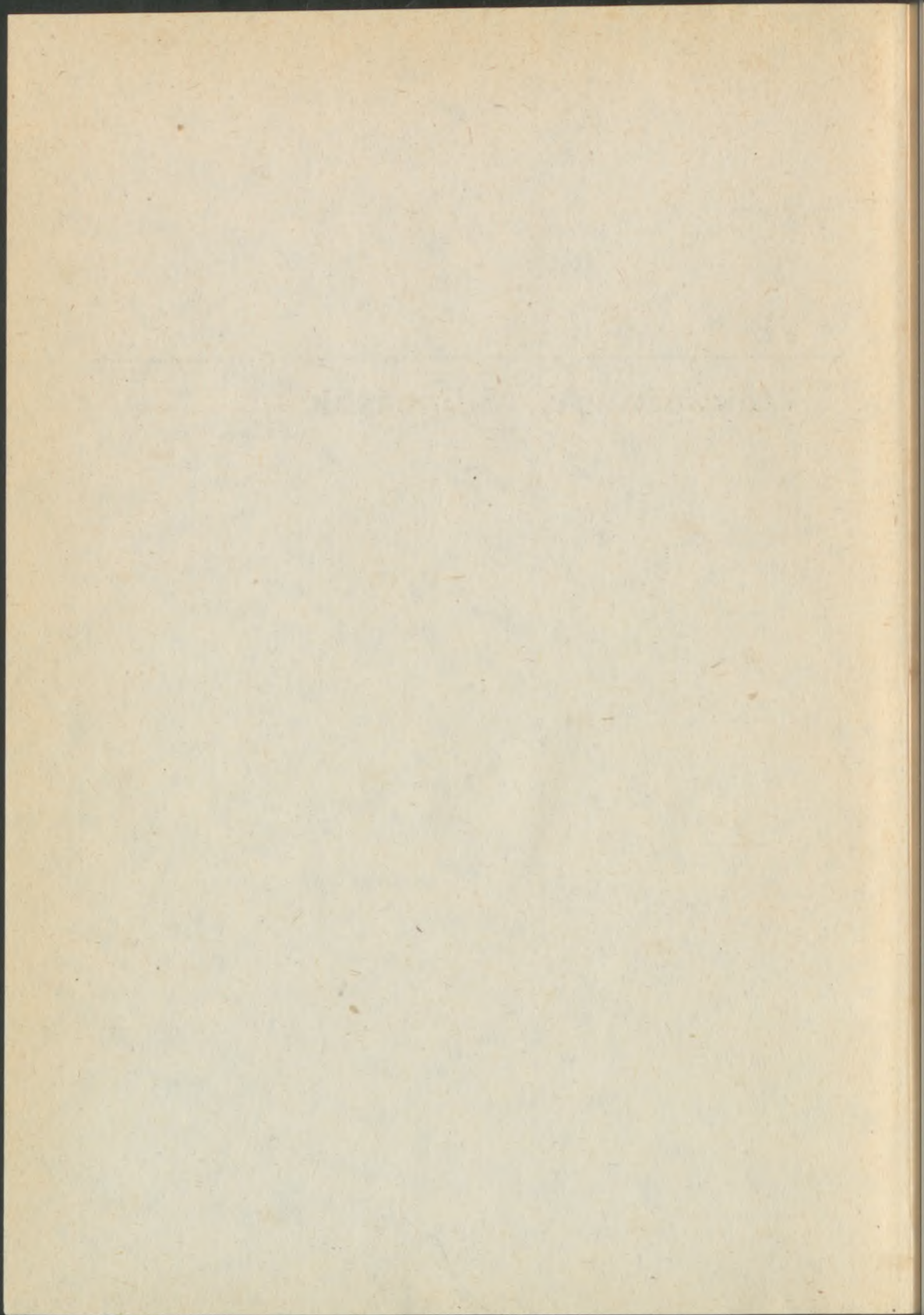
MC110319/2

1990

VI.

Tanulmányok, vallomások

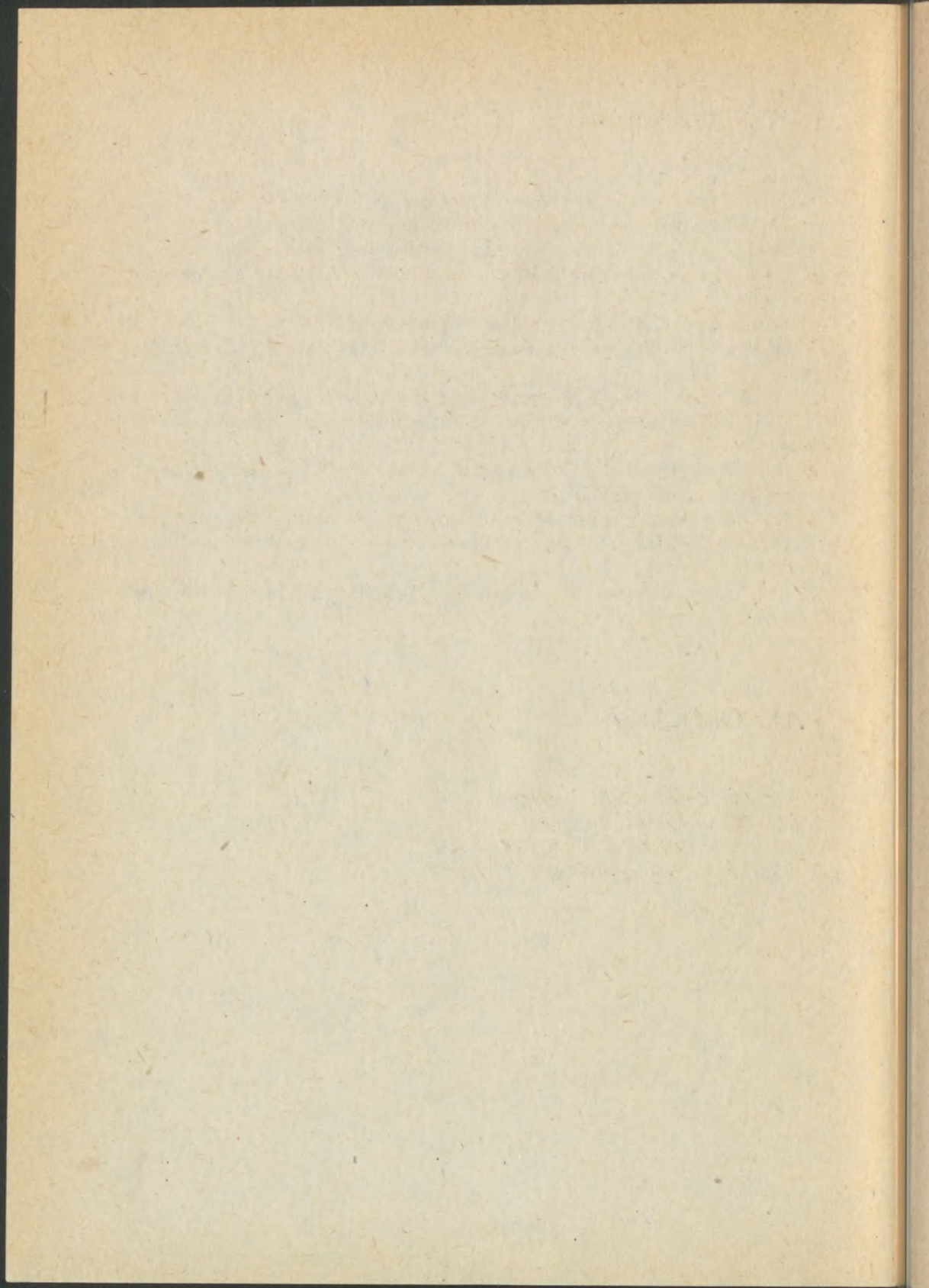

TANULMÁNYOK

1. Csenki Imre és Csenki Sándor: Cigány népdalgyűjtés.
2. Bodó Bálint: Embermentés Hajdúhadházon.
3. Dr. Seres Géza: Tiszta környezet – egészséges élet.
4. NEB: Cigány lakosság életkörülményeinek vizsgálata a püspökladányi járásban.
5. Hadházy Antal: A hazai cigányság helyzete.
6. Hanesch Sarolta: Rontás és gyógyítás a hajdúhadházi cigányság körében.
7. Dr. Bencsik János: Tiszacsegei adatok a cigányság történetéhez.
8. Gaál Zsigmond–B. Jné–S. A.: Változások a cigány lakosság életében Földesen.
9. Dr. Gyergyói Sándor: Hajdú-Bihar megyében 1982. őszén végzett telepvi vizsgálat összefoglalója.
10. Hadházy Antal: Cigányok a nyíradonyi református gyülekezetben.
11. Földesi Gyuláné: Honnan indultak és merre tartanak a hajdúhadházi cigányok?
12. Dr. Arany Erzsébet: A hosszúpályi cigány gyerekek közművelődési kísérletéről.

VALLOMÁSOK

1. Daróczi József költő, Budapest
2. Bari Károly költő, Budapest
3. Pongor Beri Károly festő, Nyírlugos
4. Daróczi Ágnes népművelő, Budapest

Csenki Imre és Csenki Sándor

Csenki Imre és Csenki Sándor 1938–1944 között gyűjtötte össze a püspökladányi cigányok dalkincsét. (Ezenkívül mesekincsüket is összegyűjtötte Csenki Sándor; a mesék magyar fordítása 1974-ben jelent meg *A cigány meg a sárkány* címen.) Csenki Imre egyedül folytatta a gyűjtést öccse tragikus halála után, aki 1945. január 19-én, a Budapest felszabadítása utáni napon vesztette életét. Közös gyűjtésük legszebb darabjait a Kodály-émlékkönyvben tették közzé. (Népdalgyűjtés a magyarországi cigányok között. Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára. Bp. 1943.) További anyagot tartalmaz a Bazarózsza című kötet. (Bazarózsza, 99. cigány népdal. Gyűjtötte Csenki Imre és Csenki Sándor. Közreadja Csenki Imre és Pászti Miklós, Bp. 1955. 151. k. 5. kiad. 1971.) Részben megjelent anyagból, részben kéziratban levő gyűjtésükből a legérdekesebb szövegű darabokat, balladákat és keserveket tartalmazza jelen kötet. Csenkiék munkássága úttörő jelentőségű volt. Csenki Imre, aki a debreceni református kollégiumban megszervezte a mai Állami Népi Együttes elődjét, a kitűnő Csenki-kórust, magyar népdalgyűjtői szakismeretek birtokában elsőként látott hozzá a cigány népdalok tudományos szintű gyűjtéséhez. Öccse Sándor, tökéletesen beszélt a cigány nyelvet, s kifogástalan pontossággal jegyezte le a cigány szövegeket.

Gyűjtésük kevés kivétellel, a magyarországi két fő cigány csoport közül (ún. oláh cigányok és magyar cigányok) a népesebbikre, az oláh cigányokra korlátozódik. A két csoport dalkultúrája élesen különvállik. A cigány népköltészet vizsgálatakor tisztában kell lennünk azzal a ténnyel, hogy nincs egységes cigány népi kultúra. Az egyes országokban lakó cigányok folklóranyaga különböző. A különbözőség oka az, hogy a cigány népi kultúra a mindenkor nem cigány környezet folklórából táplálkozik. Dalaikról, meséikről, babonáikról és ruházatukról a behatóbb elemzés sorra kimutatja a nem cigány eredetet. A kellő felkészültség nélküli kutatókat gyakran megtéveszti az a körülmény, hogy a vándorló cigányság, egyik országból a másikba (vagy harmadikba, negyedikbe) kerülve, évtizedekig az előző országokban magáévá tett folklórkincset őrzi az új hazában. Ezért a távolabbi országok népi kultúráját nem ismerő kutatók ősi cigány örökségnek vélik a balkáni vagy magyar népi kultúrából átvett elemeket.

Az oláh cigányok dalaiban különvállik két műfaji csoport: a „lassú nóta” (lóki gyili) és a „táncdal” (khelimaszki gyili vagy huttyadi gyili), a magyar „lassú” (vagy „hallgató”) és „friss” kettősség megfelelőjeként. A balladák és keservek az előbbi csoportba tartoznak. A lassú nóták dallamkincse nem változatos. Egy-egy énekes csupán néhány „lassú” dallamot szokott

énekelni, s egyetlen dallamra éneкли hosszán, egyfolytában a különböző szövegeket. Ugyanezen szövegrészeket más alkalommal, illetve más énekestől más dallamra halljuk. Még nem történt arra vonatkozó felmérés, hogy összesen hány lassú nótadallam él a magyarországi cigányok között, azonban valószínűleg meglehetősen alacsonynak fog bizonyulni ez a szám (talán a változatok száma lesz magas).

A magyar népdaléneklés is szolgáltat párhuzamot a cigány lassú nótához. A magyar népdalok szövege általában egy versszakos. Azonban gyakran két vagy több versszakot is énekelnek folytatólagosan ugyanarra a dallamra. Ezekben az esetekben az egyes versszakok között általában nincs szerves tartalmi kapcsolat, akár csak a lassú nóta kétsoros egységei között. A hasonlóság abban a vonatkozásban is fennállt, hogy – főként kettőnél több versszak éneklése esetében – a magyar népdalban sincs állandósult kapcsolat: különböző összeállításokban bukkannak fel ugyanazon versszakok.

A gyűjtemény második felében szereplő lassú nóták műfaji megjelölésére Csenki Imre találóan alkalmazta a magyar népzene tudományban használatos „keservesek” elnevezést. A cigány lassú nóta alaphangulata mindig a kesergés a nehéz sorson. Éppúgy általánosságokban mozog (nem nevez meg konkrét okot a panaszra), mint a magyar keservesek. Érzelmes előadásmódja szintén a keservesek vagy a velük rokon előadásmódú „hallgató” magyar nóták énekléséhez hasonlít. Néhány jellegzetes lassú nótassor megfelelőit magyar keservesekben is megtaláljuk: „elmegek, anyám, elmegek hosszú útra”, vö.: „elmegek, elmegek, hosszú útra megek”; „ja, de beteg vagyok, talán meghalok”, vö.: „beteg vagyok, mire eljössz hozzám, talán meg is halok”, vagy: „nem hitted, hogy beteg vagyok, majd elhiszed, ha meghalok”, „anyám, miért szültél”, illetve „anyám, miért neveltél fel”, vö.: „édesanyám, miért szül szültél”, vagy: „látod édesanyám, mért szültél a világra”. Valószínű, hogy a cigány lassú nóta eredet tekintetében is kapcsolatban van a magyar keservessel: a keserves elsősorban Erdélyben él (vagy élt a múlt században), s oláh cigányaink népi kultúrájára erősen hatott az erdélyi magyar folklór. Ritmikailag teljesen magyar hatás alatt áll a cigány nyelvű lassú nóta. Uralkodó formája a felező tizenkét szótagos sor, amely sajátosan magyar versképlet: *tela zeleno vés / but szi le romóra*, „zöld erdőnek alján / sokan a cigányok”. (E kötetben kétszer hatszótagos sorra bontva találjuk a tizenkét szótagos sort.) Vershangsúly szempontjából is a magyar hangtan törvényszerűségeit követi: szókezdet alapján osztja ütemekre a sort, mint a magyar, noha az oláh cigány nyelvjárásban a hangsúly nem a szókezdetre kerül, mint a magyarban, hanem a szó végére vagy utolsó előtti szótagjára.

A Csenki testvérpár gyűjtéséből a kötet második felét kitevő, kevésbé mutató darabokkal foglalkoztunk először, azért, mert ez az anyag képviseli

a ma is élő magyarországi cigány népdalkincset. A kötet első felében lévő tíz ballada javarészt halott anyag, s valójában sohasem volt igazán eleven. A gyűjtők már 1941-ben is csak egy-egy idős adatközlőtől tudták felgyűjteni a legérdekesebb balladákat, a telep többi lakója nem ismerte a szövegeket, s további változatokat nem találtak. Az egykori adatközlők meghaltak, s ma már sehol sem ismerik Fagyos királyt vagy Káló és Lóló balladáját. A Csenki testvérek elévülhetetlen érdeme, hogy az utolsó pillanatban rögzítették az anyagot. Enélkül ma nem tudnánk cigány balladákról Magyarországon.¹

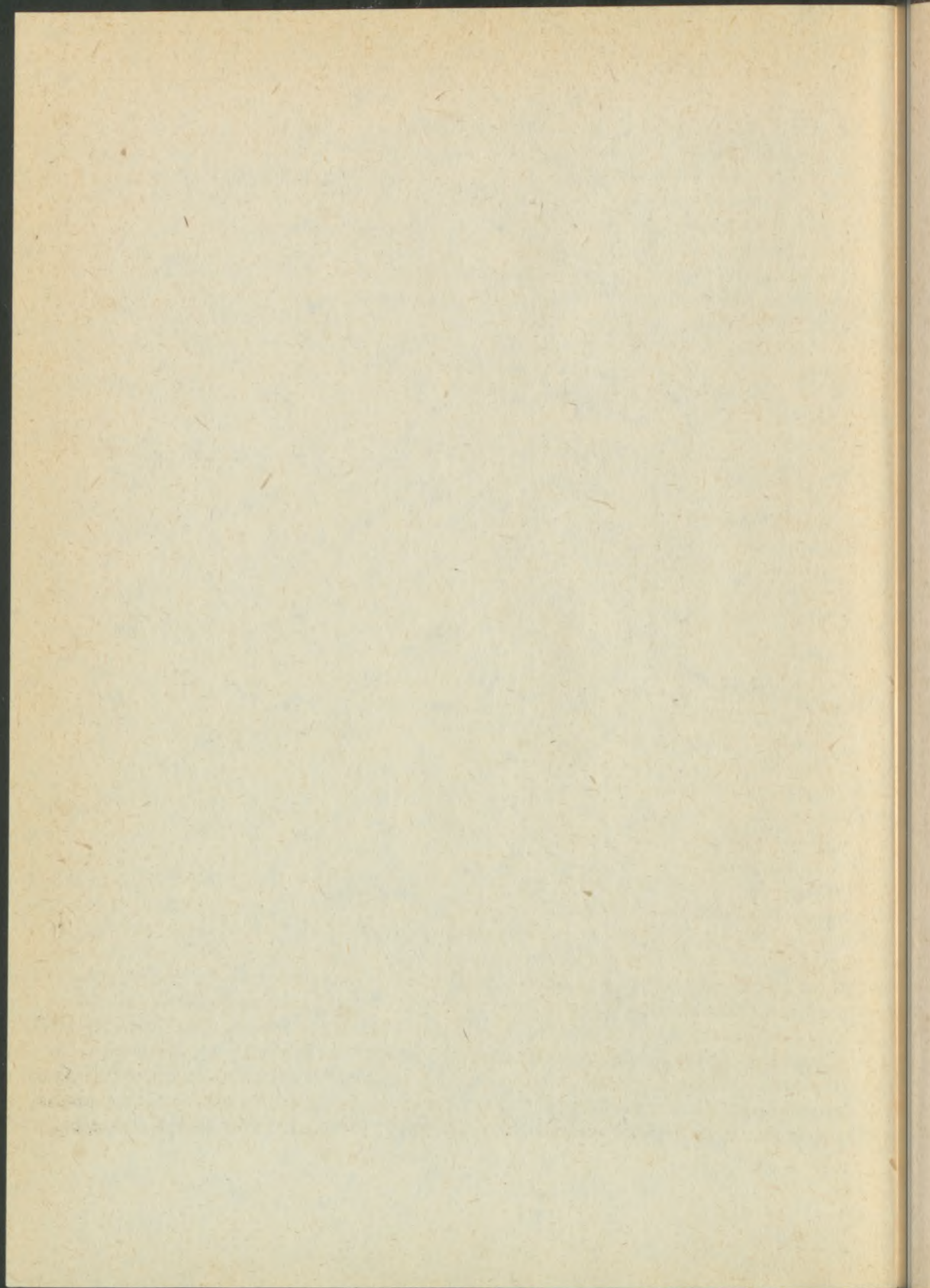
Csenki Sándor emlékének

Az itt közölt balladákat és keserveseket az 1938 és 1944 közötti években gyűjtöttük. A szövegeket cigány nyelven öcsém, néhai Csenki Sándor jegyezte le, és fordította magyarra. A műfordítás Tandori Dezső munkája. A dallamokat a helyszínen én jegyeztem le s vettem fonográfra, a fonográf-felvételeket részben én, részben Dicsér Oszkár jegyezte le. A balladák legnagyobb része szülőfalunkból, Püspökladányból való.

„A cigányok régi telepesek Püspökladányban. Már a község legrégebb, 1742. évi protokollumában találunk feljegyzéseket róluk” – írja Kecskés Gyula Püspökladány újkori története helynevekben című, kitűnő munkájában. Hogy az adatközlők vagy őseik mikor kerültek a községbe, senki sem tudja. Ők maguk a legkevésbé, hiszen nagy részük az 1920-as, 30-as évekig még vándorolt. Az bizonyos, hogy ennek a hagyományyagnak semmi kapcsolata sincs a község lakosságának dal- vagy balladakincsével. Valószínűleg Romániából, Erdélyből hozták, vándorlásaik során vették át.

A cigány népköltészetben a dallam és szöveg – gyűjtésünk idején – még „elválaszthatatlan egység” volt, ahogy Bartók és Kodály népzenekeutatósaik kezdetén megfogalmazták. Magyarországon ez az első nagyobb cigány balladakiadvány, mely hiteles lejegyzésben közöl szöveget és dallamot.

1935-től, tizenöt éves korától kezdve, rendszeresen járt a „cigány városba”, a faluszéli „Borbástó község”-be, ahogy akkor a cigányok nevezték. Lelkes és szenvedélyes munka indult meg: írta a szavakat, dalszövegeket, meséket, balladákat. Amikor hazajött egy-egy gyűjtőútjáról, lelkes örömmel mutatta az aznapi „zsákmányt”. Édesapámat és engem is hívott, hogy menjünk egyszer vele a cigánytelepre. Apámat megkérte, hogy rajzokat készítsen a putrikról, a szegkovácsok és fúrókészítők eszközeiről, én pedig jegyezzem le dalaikat. Valóban csodálatosan énekeltek. Leírtam a dallamokat, és ettől kezdve gyűjtőtársak lettünk. Sanyi jegyezte a szöveget, én a dallamot. Elküldtük Kodály tanár úrnak, akitől buzdítást és támogatást kaptunk.

Bodó Bálint: Embermentés Hajdúhadházon

Azt mondják, Hajdúhadház a magyarországi cigányok fővárosa. Nem minden alap nélkül, mert mintegy 800 cigány él a község peremén, részint a Keleti-, részint a Nyugati-telepen. A két telep nem azonos eredetű: erre vallanak a nyelvi, szokásbeli és az életformában mutatkozó különbségek is.

A Keleti-telepet valamelyest már megillette a civilizáció fuvallata: onnan sokan jártak alkalmi munkára, szerte az egész országba, s ahogy a modern társadalmi élettel érintkezésbe kerültek, számtalan régi szokásuk sorvadásnak indult. Nagy részük már cigányul sem tud eléggé.

A Nyugati-telep sokkal elesettebb, szánalmasabb. Ott még ma is szinte az ősközösség társadalmába illő körülmények között élnek az emberek. Kinek a jóvóltából – nehéz lenne egyértelműen eldönteni. A társadalom az 1958 előtt eltelt 13 esztendő alatt is megpróbálta asszimilálni a Nyugati-telep lakóit, sajnos nem nagy sikerrel, ennek folytán ma is ugyanabban az érintetlen, eredeti elmaradottságban élnek, mint 200 esztendővel ezelőtt.

Idézem, milyennek látta és írta le életüket egy iskolás gyermek, Szabó Erzsébet, VII. osztályos tanuló:

– ... már messziről láttam rozoga viskójukat. A kémény úgy állott, mint részeg ember fején a kalap. Az ablakok ronggyal, papírral voltak bedugdosva... Közelebb érkeztem és megéreztem a bűzt, a tisztátalanságot. Láttam nagy nyomorukat. Némelyik cigány gyerek majdnem mesztelen szaladgált. De ez sajnos nem csak nyáron, hanem télen is így van. Télen több részük mezítláb, vagy rongyba csavart lábbal jár. Azt is láttam, hogy amikor a nap tüzesen süt, ők egész napokig, órákig a ház tövében sütkéreznek. És minden rosszról beszélnek...

...Mindennek a tudatlanság az oka. Az, hogy nincs aki felvilágosítsa, tanítsa, oktassa őket. Lehetne rajtuk segíteni, ha nem lenne különbség ember és ember között. Őket is emberszámba kellene venni...” – írta a kislány.

Ennek a dolgozatnak a címe egyébiránt ez: „Hogyan segíthetünk a hadházi cigányokon?” Enyedi József tanár úr, a cigánykérdés legalaposabb helybeli ismerője, a szerencsétlenek felélemelése ügyének első számú apostola iratta az osztályával. Ebből mindjárt megsejthetünk két dolgot: először azt, hogy Hajdúhadházon a cigánykérdés sokakat foglalkoztat, régóta vajdó probléma; másodsor pedig azt, hogy Enyedi tanár úr az emberséget igyekszik beleplántálni a kis hadházi magyarok szívébe. Azt akarja, hogy lássák és értsék: a hadházi cigányokon segíteni lehet, és segíteni kell, mert önerejükből képtelenek nagy nyomorúságukból kiemelkedni és társa-

szavakat. Természetesen sokan igyekeztek lebeszélni erről, és nem tudták megérteni, hogy miért éppen a cigány nyelvet tanulom, miért nem foglalkozom például a némettel vagy az angollal. Pedig hát nem volt ebben semmi különös. Cigánytanárnőm Mari néni ilyenkor azt mondta a gúnyolódóknak: Bizony jó esze van a fiatalúrnak, mert a cigány nyelv nehéz; az egy valóságos anyanyelv.

A püspökladányi cigány barátaim aztán kioktattak, hogy s mint kell viselkednem, ha idegen falubeli cigányokkal beszélek. Megtanítottak az érintkezési formákra, óva intettek, hogy el ne felejtsem rögtön megkérdezni tőlük: milyen fajta vagy? Erre aztán nekem is meg kell mondanom, hogy a kodestyi törzsből származom. Ez ugyanis a legbecsületesebb és a legigazibb cigányfajta. Sok hírhedt őse van ennek a törzsnek, vagy ahogy ők mondják „nemzetségnek”. Ebből származik például a majdnem az egész ország cigányai által ismert nagy Tári is. Így tudtam meg, hogy számtalan apró törzsre oszlanak a cigányok. Az Alföldön élnek például a másárok, csurások, gerálestyik, ducestyik, dudumestyik, balajárok, és tegejárok.

Néhány év múlva, mikor már elég erősnek éreztem magamat arra, hogy mint ál-cigány közéjük férközhessenek, elindultam bátyámmal, a debreceni kollégium ének- és zenetanárával, hátunkon egy fonográffal, s néhány viaszhengerral. Ezt az elhatározásunkat nagyon megerősítette Kodály Zoltánnak a buzdítása.

Haditervünk a következő volt: én, mint cigány vezetem a zenetanár urat szerte az országban, és minden faluban megkeresem a legjobb cigány énekest. Megfelelő öltözetben, s kissé elhanyagolt, borostás arccal közeledtem a földből kiemelkedő sárviskók felé. Innen is onnan is kíváncsi arcok figyeltek. Több helyről hallottam a cigány nyelvű kérdést: ki lehet ez? Erre igyekeztem mosolyogni – bár kissé lámpalázam volt, mint a kezdő színésznek a főpróbán – s szintén cigányul válaszoltam: én a nagy Tári unokája vagyok a kodestyi törzsből. erre boldogan körém sorakoztak, s számtalan torok kiáltotta felém, legyél szerencsés. „Legyetek ti is!” rebegtem a megtanult üdvözlési formát, s tényleg szerencsésnek érezhettem magam, hogy sikerült elhíttetni cigányvoltageomat.³

Csenki Imre Kossuth-díjas karnagy, a Magyar Népköztársaság kiváló művésze szerzői estjére sor került 1983-ban, Debrecenben. Csenki Imre a tanár, a karnagy, a néprajzkutató, a zeneszerző itthon volt közöttünk. A szerzői est első felét a debreceni Maróthi György Kórus fellépése zárta Czövek Lajos vezényletével. Az általuk előadott két Csenki-mű – a Vándorcigányok és a Cigányélet – egy újabb arculatát mutatta be a szerző életművének. Csenki Imre öccsével, a tragikus körülmények között korán elhalt Sándorral cigány népzeneanyagot gyűjtött a 40-es években Kodály Zoltán biztatására. A „Bazsarózsa” 99 cigány népdala, a „Cigány népballadák és keservek” című kiadványok nagyszerű állomásai ennek a gyűjtőmunkának. A zeneszer-

ző Csenki Imrét pedig nem hagyták nyugton a szép cigány népdalok, kórusműveket, dalciklusokat, szólóhangszeres és zenekari műveket, operát komponált azokból, vagyis a cigány népzenevel ugyanazt tette, mint Bartók és Kodály a magyar népzenevel; hangversenydobogóra emelte a cigány folklórt világviszonylatban is elsőként. Az énekkar nagyszerű előadást produkált a két vegyeskari művel. Az általános kórustechnikai problémák mellett ugyanis meg kell küzdeni ezekben a művekben a cigány folklórból eredő melodikai és ritmusképleti nehézségekkel.⁴

Csenki Imre ebben az évben töltötte be a 75. évét. Szémann Béla és Kiss Tamás köszöntötte születésnapján. Felidézték hat évtizedes zenei munkásságát. „Az ének éltető és összetartó erejének örömeivel köszöntjük most születésnapján. Sokáig tartsa fenn az Ég azt a két kart, amely biztatást, életörömet és szépséget varázsolt a világban, akárhányszor fölemelkedett.”⁵⁻⁶

Jegyzet

1. Népdalgyűjtés a magyarországi cigányok között. Vekerdi József jegyzete. Cigány népballadák és keservek. Európa kiadó, 1980.
2. A cigány népballadák és keservek. Csenki Imre bevezetője.
3. A nagy Tári „unokája” a kodestyi törzsből, Csenki Sándorra emlékezve. Hajdú-Bihari Napló, 1976. november 21. (12. old.)
4. Szathmári Károly: Csenki Imre szerzői estje. Hajdú-Bihari Napló, 1983. december 22. (5. old.)
5. Szémann Béla: Zenében éltem, zenében élek. Beszélgetés a 75 éves Csenki Imrével. Hajdú-Bihari Napló, 1987. augusztus 12. (5. old.)
6. Kiss Tamás: Örömet intó két kar, Csenki Imre 75 éves. Debrecen Várospolitikai Hetilap. II. évf. 31. szám. 1987. augusztus 8. (8. old.)

Sajnos, akkor még magnetofon nem volt. Egy régi fonográffal dolgoztunk. A következő nyáron (1937) a Bihar megyei Hosszúpályiban nyaraltunk Lengyel Mihály kántor családjánál, rokonunknál. Gyurka fiúkkal – unokatestvérünkkel – állandóan a faluszéli cigányok között voltunk. Sanyi meglepve tapasztalta, hogy egész más nyelvjárást beszélnek, mint a ladányiak. Három hét elég volt neki, hogy tökéletesen beszélje ezt a nyelvjárást is.

1940. karácsonyán a Bihar megyei Komádiban jártunk. Mintha tegnapi történt volna, olyan elevenen él bennem a kép, amint a több méteres hófúvásokon bukdácsolva törtettünk a nehéz fonográffal a sötét falu alatt a kis sárkánykunyhók felé. A kiszűrődő mécsvilág pislákoló fénye adta meg az irányt. Amint az első kunyhóhoz értünk, Sanyi bekopogott az ajtón, és cigányul beköszönt: „Lási rátyi!” (Jó estét!) Belülről egy borízú hang válaszolt: „Tu stan, Csenki?” (Te vagy, Csenki?) Kiderült, hogy éppen egy ladányi cigány – Butykos nevű – volt ott háztűznézőben. Azonnal megismerte Sanyi hangját. Belépve a kb. 3×4 méteres helyiségbe, szomorú kép fogadott. Nyolc félig vagy egészen meztelen gyerek feküdt az ágyon, vagy hancurozott a putri piszkos földjén. A sarokban egy kis vaskályha izzott a „hozott” széntől. Néhány mondat után elkezdődött a dalolás, de felvételt nem tudtunk készíteni, mert a nagy melegben a viaszhenger megolvadt. Hallás után írtam le a dalokat, és Sanyi lejegyzett néhány cigány történetet.

Sok kalandunk közül hadd meséljek el még egyet. Marosvásárhelyen történt, 1942 nyarán. Megtaláltuk a cigányokat, jó tíz kilométerre az erdőben, egy fenyves tisztásán. Csak az asszonyok és a gyerekek voltak otthon, a férfiak a szénégető kemencéknél dolgoztak. Néhány perc múlva zengett az erdő a sok szép cigánydaltól. Alkonyat táján hazajöttek a férfiak, akik eleinte igen barátságatlanok voltak. Kiabálva, fejszéikkel hadonászva körülfogtak. „Kik vagytok, mit kerestek itt?” Gondoltam, ütött az utolsó óránk; ezek a torzonborz, fekete, szenes, szakállas férfiak széttépnek. Sanyi is elsápadt, de megőrizve lélekjelenlétét, így felelt nekik cigányul: „Testvérek, én a nagy Tári dédunokája vagyok. Vezetem ezt a zenetanárt, akinek az a bogara, hogy cigánynótákat gyűjt. Már az asszonyaitok énekeltek is néhány szép dalt. Ti is énekelhetnétek ebbe a masinába. Ez olyan szerszám, ami visszaadja a hangot. Hallgassátok csak!” Megindította a fonográfot. A cigányok elképedve és félrehúzódva hallgattak.

„Beng!” (Ördög!) – kiáltotta az egyik. „Bolond vagy hé, hát nem hallod, hogy ez a feleséged nótája?” Erre a szóra kitört a kacagás, a feszültség feloldódott, az asszonyok viháncoltak, a gyerekek visítotak. Sanyit vállukra kapva ölelgették, velem is leereszkedően kezeltek, és meg voltunk mentve. Ezután hajnalig énekeltek, táncoltak, meséltek a tűz körül. Főzték a tyúkot, itták a „dunári”-t (denaturált szeszt), minket is kínáltak.

A körülmények tragikus alakulása folytán Sanyi már nem érthette meg munkássága kiteljesedését és eredményeinek napvilágra kerülését. Élete, lázas gyűjtőszenvédelye, munkája derékba tört, s részben ígéret és terv maradt. Hátrahagyott gyűjtési anyaga azonban így is páratlanul becses a cigánykutatók számára.²

A Tisztántúli Népszava 1945. szeptember 25. hétfői számában gyászkezetben áll egy név: *Csenki Sándor*. Alatta a következők olvashatók:

„Most érkezett hozzánk a szomorú hír, hogy a magyar néprajzkutatás egyik legjobb reménységekre biztató egyénisége Csenki Sándor tragikus tévedés áldozataként ez év január 19-én, Dunapatajon befejezte életét. Mindössze huszonöt évet élt, de a magyar néprajztudomány élő képviselőinek teljes elismerése fogadta. Püspökladányban született, 1920. március 16-án. A középiskolát a kisújszállási Református Gimnáziumban végezte el. A budapesti bölcsészeten francia-német, majd utóbb Debrecenben a Református Kollégium hittudományi karára iratkozott be. A cigány nyelvet Püspökladányban tanulta meg és már középiskolás korától kezdve kereste fel rendszeresen Magyarország legnépesebb cigánysorait, testvérbáttya, a szintén kitűnően méltányolt Csenki Imre karnagy és zenetanár társaságában, aki a gyűjtések alkalmával a kótás részt jegyezte fel. Csenki; Bartók és Kodály legjobb gyűjtőmódszerét alkalmazta. Ha kellett hónapokig élt együtt cigányokkal, hogy életmódjukat, nyelvüket, meséiket, dallamaikat a legjobb feltételekkel tanulmányozhassa, illetve jegyezhesse. Megjelent cikkei és előadásai nagy feltűnést keltettek és forrásmunkának számítanak a magyar cigány irodalomban. Értékes kéziratai (körülbelül száz mese, cigánymestersegek leírása, szógyűjteménye stb.) kiadásra várnak.”

A ladányi iskolamúzeumban a Csenki-hagyaték között van néhány kissé már megsárgult, géppel írott lap. „Cigányok között” – ez áll a sorok fölött. Csenki Sándor vallomása arról, hogyan vált belőle cigánykutató. Az igen olvasmányos feljegyzésből azonban az is kiviláglik, hogy igaz őszinteséggel fordult az Indiából az V. század táján kivándorolt, gyűjtőgetetésből, alkalmi munkából élő kóborló nép felé:

„A véletlen vezetett engem a cigányokhoz – írja. Kisdiák koromban hosszabb ideig betegeskedtem szülőfalumban, Püspökladányban, s felgyógyulásom után a lábadozó életörömeivel kerestem elfoglaltságot, hogy a hosszú semmittevés után tevékenykedjem valamiben.

Járt hozzánk egy öreg cigányasszony, Mari néni. Érdekes mesékkal, cigánydalokkal igyekezett szórakoztatni, természetesen nem önzetlenül. Hol egy rossz kabátot kért, hol fáért kuncsorgott, de sokszor egy félig elszívott szivarért is az ég áldását kérte rám. Így kezdtem el azután figyelni dalaikat, s nagyon megragadott a nyelv, melyet nem értettem, s mely annyira más volt, mint a gimnáziumban tanult latin a maga barátságatlanul coniugtiójával és declinációjával együtt. Figyelni kezdtem, és leírogattam a cigány

dalmunkba beilleszkedni. Ám ehhez igazi emberi jóindulat kell és mindennek előtt a cigányok megnyerése, bizalmatlanságuk feloldása.

Ez a bizalmatlanság érthető; évszázadokon át lenézték, emberszámba sem vették őket. Még az elmúlt évtizedben is – amikor többször kísérleteztek segítő akciókkal –, úgy tekintettek rájuk, mint holmi érzéketlen fabábukra. Nem értették meg, hogy rideg módszerekkel, önérzetük, emberi méltóságuk sorozatos megsértésével semmit sem lehet segíteni. Nem értették meg eléggé, hogy a cigány is ember, akinek szíve, lelke, méltóságérzete van. Fertőtlenítőbe terelték őket, mint a nyájat, mert eltetveződtek, s általában minden – alapjában véve segítő szándéknak – kényszerítő erővel szereztek érvényt. S az eredmény az lett, hogy a megbántott cigányok még jobban elidegenedtek tőlük.

Pedig nem nehéz megnyerni a bizalmukat. Ha valakinek a jószándékáról, segítő akarataról meggyőződnek, akár tűzbe is mennének érte. Mint az elesett emberek általában, hálásak, ragaszkodók minden jótevőjükkel szemben.

A község vezetői – mint már említettem – régebben is akartak segíteni rajtuk. Egészségügyi akciókat indítottak, hogy ne tetveződjenek és ne pusztítson köztük a veszedelmes szembetegség, a trachoma. Abban fáradoztak, hogy leszoktassák őket a koldulásról és a lopásról és megszerettségükkel a munkát. A kísérletek eredménytelenül végződtek, egészen tavaly őszig, amikor végre a kommunisták rátaláltak a helyes útra, a megoldás legreálisabb módjára.

Hivatalos nyelven szólva „beiskolázták a cigány gyermekeket”. A hatévesek, tehát akik iskolaköteles korba léptek, a magyar gyermekekkel együtt tanulnak az első osztályokban, a nagyobbacska pedig, hétévestől tizenégy évesig, úgynevezett cigányiskolába járnak. Két cigányiskola van most Hadházon. Egyikben a Nyugati-telep, másikban a Keleti-telep gyermekei tanulnak. Ezek alapjában véve analfabéta iskolák és az első osztályos tanmenet szerint haladnak.

E két iskola valóságos embermentő akció. Abból a megfontolásból alapították őket, hogy a mostani felnőtt nemzedék gyökeres átnevelésére úgy sincs mód, viszont a gyermekeket meg lehet menteni a társadalom és önmaguk számára, ki lehet ragadni a nyomorúságból és az elmaradottságból, megtanítva őket a műveltség alapelemeire: a betűvetésre, az olvasásra, a számolásra és emberi igényeket ébresztve bennük az étellel szemben.

Az elgondolás sikeresen megvalósult. De ne higgye senki, hogy könnyűszerrel, s azt sem, hogy kényszerítő erővel valósították meg. Kényszerítés helyett, a község vezetői Szabó Imre tanácselnökkel és Enyedi Józseffel az élükön heteken át jártak a telepekre és hosszas rábeszéléssel megnyerték a felnőttek bizalmát. Eleinte konok ellenállásba ütköztek. A cigányok el sem tudták képzelni mi lesz a féltett kis rajkókkal, ha a magyarokra bízzák őket, akikben azelőtt csak a hatalmasabb ellenséget látták. Bizalmatlanságuk

mégis elpárolgott, mert az agitátorok megértő, emberséges viselkedése mögött megéreztek a jóindulatot.

Nemrég, ahogy Hadházon jártam, meglátogattam mindkét iskolát és nem szégyellem bevallani, hogy egész idő alatt a megindultság érzésével küszködtem. Ám az vesse rám az első követ, aki nem érzékenyült volna el, látva és hallva mindazt, amit én akkor láttam és hallottam.

Először a Nyugati-telepiek iskolájába kopogtattam be. Amint beléptem, két padosor gyermek felállva, illedelmes „jó napot kívánok”-kal köszöntött. Egytől, egyig, mint valami uniformist, kék mackót viseltek. (Újévi ajándékkul kapták a megyei tanácstól, kis sárga cipőjükkel együtt.) Apolt, tiszta volt mindegyikük. Az iskolában megtanították őket a mosakodásra, fésülködésre; arra, hogy ruhájukat megbecsüljék (tisza is minden mackó és ép, noha több hónap óta viselik) és illemtudóan viselkedjenek.

Amikor ott jártam, Szabó Imréné, a tanító nénijük éppen a „z” betűre tanította őket. Fegyelmezetten ültek a padokban és az értelem fényében csillogó bogárszemüket a tanító nénire függesztették. Aztán olvastak az ABC-s könyvből, gyermekesen tagolva a szavakat. „El-za út-tő-rő.” Többségük igen fogékony, eleven észjárású. Már jól tudtak kilencig számolni, pedig csak december óta járnak iskolába. Különösen két fiúcska produkált szépen: Lakatos Laci és Lakatos Sanyi. Az utóbbi nyolc esztendő, véznácska, mély tekintetű gyermek – egy nagy ötöst kapott a tanító nénitől, mert minden segítség nélkül felírta a táblára, szép, rajzolt betűkkel: „Elza vizet vitt.” A dicséret után csendesén, komolyan ült vissza a helyére, amúgy „jó tanulósan” viselkedett, de látszott rajta, hogy kicsiny mellét ugyancsak dagasztja a büszkeség.

Eszesek és szorgalmasak a többiek is. Az első padban négy apró kislány ült, négy kis fekete bogárka. Sötét hajukat gondos kéz fésülte és fonta hátul két kis copfba, s copfjukban fehér szalag díszlett. Mosolyogva nyújtogatták apró ujjacskájukat, amikor a tanító néni valamit kérdezett és tisztán, értelmesen olvastak, vagy számoltak, ha rájuk került a sor. Szünetben magamhoz szólítottam két kis mosolygós teremtést közülük: Balog Jucikát és Lakatos Zsuzsikát és megkérdeztem, szeretnek-e iskolába járni. Azt választolták, hogy nagyon, s el kellett hinnem nekik, hiszen amúgy is láthattam, hogy szerfelett jól érzik magukat az iskolában.

Az iskolát már kezdetben megszerették. Először talán azért, mert érdekes újdonság volt számukra, később pedig a mohó fűdávágy (ez nem túlzás) vezette ide őket.

A fegyelmet, az iskolai rendet nehezen szokták meg. Eleinte igen sokszor okoztak fejfájást a tanító néninek, aki egy alkalommal türelmetlenül ki is fakadt, mondván, hogy nem foglalkozik tovább velük, átadja az osztályt egy másik pedagógusnak.

Döbrent csend támadt a fegyelmezésnek szánt fenyegetésre. A fekete fűrtű kis fejek lekókadtak, a csillogó szemekbe véghetetlen bánat kifejezése költözött. S a nyomasztó nehéz csendben egyszerre megszólalt az egyik gyermek, határtalan szomorúsággal a hangjában: „Ne tessék itt hagyni bennünket, mert nekünk úgysem lesz másik tanító nénink. Mink tudjuk, hogy akkor senkisem vállal bennünket.” (Szegény kis emberpalánták! Mint-ha megérezték volna, milyen nehezen akadt pedagógus, aki elvállalta tanításukat.)

A szomorú szavak szíven találták Szabó Imrénét. A lélegzete elakadt egy pillanatra és könnyek tolultak a szemébe. Sok éves pedagógus múlt áll mögötte, haját sűrűn teleszötte ezüst szálakkal a múlt idő, még is megrendülten állt a huszonnyolc kis barna teremelés előtt, akik órá szegeztek szomorú tekintetüket, mely olyan volt, mint megannyi segélyszikoltás, vagy a hajótörtek segélykérő jelzései: „S. O. S., Mentsétek meg lelkeinket!” Ekkor érezte meg igazán, döbbenetes bizonyossággal, milyen nagy, milyen emberi misszió teljesítésére vállalkozott.

A gyermekek később megtanulták a rendet és fegyelmet, értelmük pedig kinyílt, mint a rózsabimbó a nap melegétől és attól fogva a tanító néninek kedve telt kis tanítványaiban. Sokszor előtte is dicsérték őket, hogy milyen szépen, rendesen mennek hazafelé az utcán és tisztelettudóan köszönnek – és ilyenkor büszkén gondolt a kis cigány gyerekekre, akik annyira a szívéhez nőttek mélységes ragaszkodásukkal. Amikor az értelem, s a jó tulajdonságok kifejlődésének egy-egy jelét észlelte, önkéntelenül is arra gondolt: Nagy véték lett volna hagyni, hogy ennyi érték parlagon heverjen.

Jártam a másik iskolában is, ahol Barla Emma tanítja betűvetésre a Keleti-telep gyermekeit. Ugyanazt írhatnám róluk: Balog Pirikéről, Vadász Juliskáról, Bernáth Sanyiról és kis társaikról is, amit az előbb felsoroltam. Értelmesekek, szorgalmasak és tiszták.

Inkább egy érdekes dolog ragadta meg a figyelmemet: Minden gyermeknek takarékos könyve van és azokba már jó néhány forint értékű bélyeget ragasztottak. Vasat és más hulladékanyagot gyűjtenek, eladják a MÉH-nek és az árából a jövő tanévben második osztályos könyvet vásárolnak.

Estefelé a tanítás végén megkérdeztem őket, miért szeretnek az iskolába járni. Az egyik gyermek így válaszolt: „Itt a tanító néni megtanít bennünket írni, olvasni, számolni és ha felnövünk mesterséget tanulhatunk. Itt kapunk jó meleg ruhát, meg cipőt. Amióta iskolába járunk, tisztán tartjuk magunkat és minden szombaton megmondjuk édesanyámnak, mossa ki a mackónkat, hogy hétfőn tiszta ruhában mehessünk az iskolába.”

Papírfogytáig lehetne erről írni, de nekünk csak annyi a célunk, hogy bemutassunk egy akciót, amit az ember megmentéséért indítottak. Ennek gyümölcse csak évek múltán érik meg igazán, amikor ezek a gyermekek felnövekszenek. Az ő életük, s az utódaiké, már nem a lenézettek, a tudat-

lanok sorsa lesz, hanem a megbecsült dolgozó emberé. Megszűnik a Hadházi cigánysor tarka rongyos romantikája, eltűnik a primitívség egzotikuma, helyébe a kulturált emberi élet sokkal szebb valósága lép.

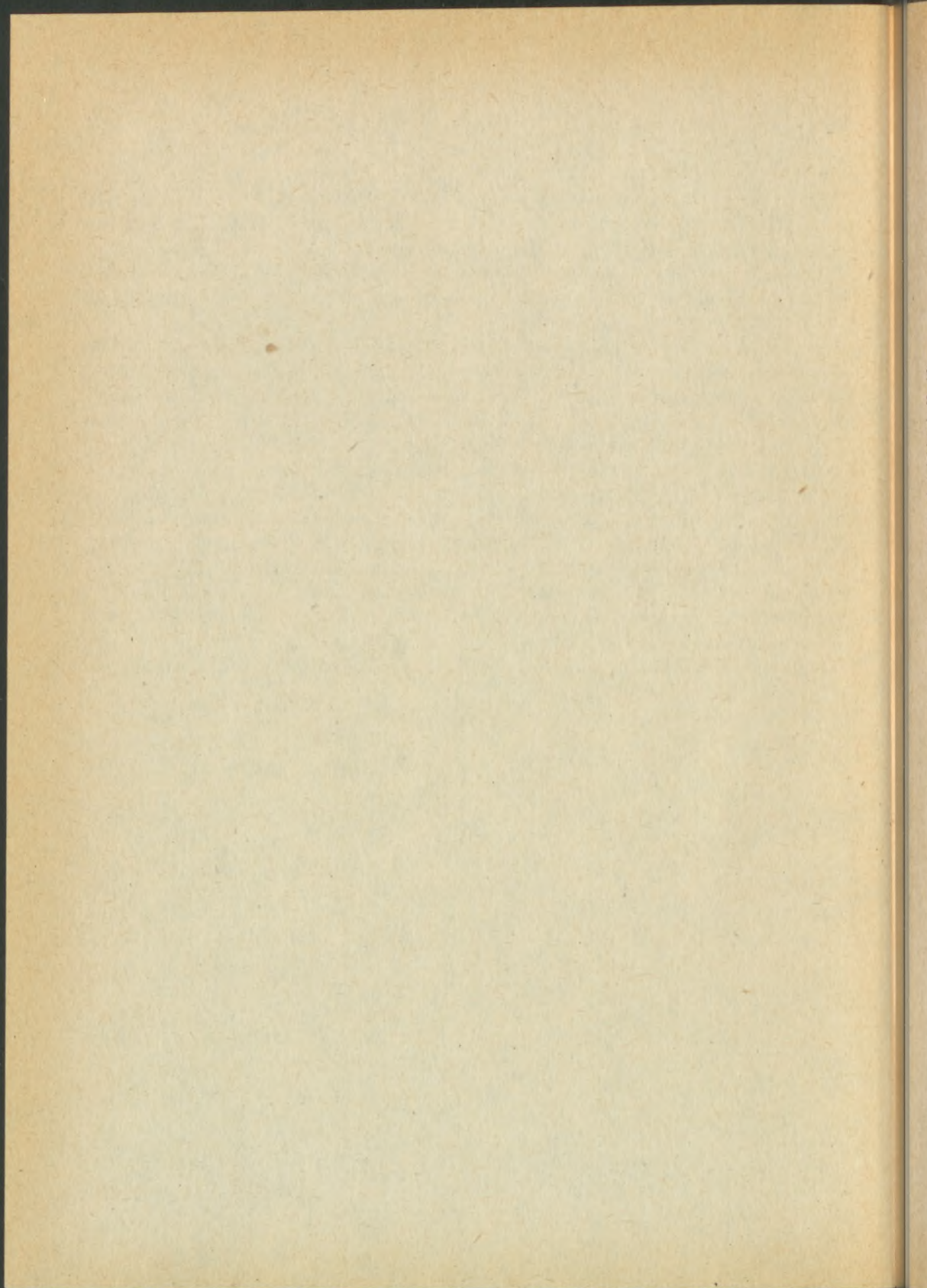
Ezek az iskolák nem lesznek hosszúéletűek. Hivatásuk csak annyi, hogy a műveltség alapelemeire megtanítsák, s az emberi igényekre szoktassák a cigány gyerekeket. Szabó Imre tanácselnök szerint ősszel szelektálást hajtanak végre a cigány iskolában. A legértelmesebb gyerekek a második osztályba kerülnek, egy másik részük az első osztályba, csupán a gyengébbek folytatják a tanulást a cigány iskolában.

Megindítóan szép emberi vállalkozás ez és dicséret illeti meg a párt szervezet, a községi tanács vezetőit (a tanács 35 000 forintot áldozott az iskolára). A pedagógusokat és mindenki mást, aki tett valamit a cigány iskoláért.

És végezetül, egész társadalmunk köszönettel adózhat a nagyon szép, nagyon emberi misszió teljesítéséért a két tanítónőnek Szabó Imrénének és Barla Emmának. Tiszteletet, megbecsülést érdemelnek, mert lelkiismeretes munkájukkal – ami szívvel, akarattal és hivatástudattal végeznek – évszázadok bűnét igyekeznek jóvá tenni. „Szív, emberség kell ehhez – szokta mondani Enyedi József tanár úr –, a legtisztább humanizmus.” A két tanítónő nevelése valóban azon alapszik. És minden éltető szavukkal, minden türelmes apró magyarázatukkal, mellyel a fekete hajú, bogárszemű kis csemeték értelmét csiszolják – azt fejezi ki, amit a kultúra történetének egyik legnagyobb hallhatatlanja, Dante öntött szavakba egykor, hitvallásképpen az emberi élet értelméről.

„Nem születettek tengni, mint az állat, hanem tudni és haladni előre.”

Alföld, 1959. 2. sz.

Dr. Seres Géza: Tiszta környezet – Egészséges élet

Létavértesi összegzés az 1950-es évek idejéből
(Az elmaradott cigányság felemelkedésének
első lépcsőfoka a tisztaság.)

A cigánykérdés mint szociális, kulturális és gazdasági probléma az előző időkből maradt ránk örökségképpen. Megoldására idők folyamán több kísérlet történt – sajnos – kevés eredménnyel. Nem volt hozzá elég erő. Csúpan néhány humánus gondolkozású ember erőfeszítése volt az egész. Ma már sokkal többen vagyunk, akik e kérdéssel tervszerűen és behatóan foglalkozunk. Azonkívül a mi társadalmunkban sokkal több humanitás és szervezethez is van, mint az elődeinkében. Így minden reményünk meg lehet arra, hogy társadalmunk meg fog szabadulni azon tehertételtől és szegényfolttól, amit az elmaradott cigányság jelent számára.

Nagy lökessel viszi előbbre a kérdés megoldását az MSZMP Központi Bizottságának 1961. júniusi Határozata, amely szerint a cigánykérdés megoldását társadalmi feladattá teszi.

Az elindulásnál két ténnyel kell számolnunk:

1. Saját erejükből képtelenek szakítani évszázados megszokott életmódjukkal.

2. Az ő belátásuk és elszánt akaratuk nélkül mi sem tudunk velük boldogulni. Meddő lesz minden fáradozásunk, amit érdekükben teszünk.

Fel kell ébreszteni bennük az egészséges felfelé törekvés szellemét és a jobb élet után való vágyat.

Felemelkedésüknek és beilleszkedésüknek első lépcsőfoka a tisztaság. Ennek – véleményem szerint – azért van elsőbbsége az összes többi feladat között, mivel az egyén természetes fejlődésének is ez az első állomása és ebből nőnek ki a további igények. Azonkívül a lakosság sem fél annyira a tolvaj, hazudozó és kötekedő, mint a tetves és tisztátalan cigánytól. Tehát beilleszkedésüket is ezzel tudjuk a leghathatósabban előmozdítani. Maguk a cigányok pedig még viszonylag ezen a területen tanúsítanak a legkisebb ellenállást a megváltoztatásukra irányuló törekvéseinkkel szemben.

A tisztaság megteremtése közöttük igen nehéz feladat nemcsak azért, mert ez az első lépés és szinte a semmiből kell elindulni, hanem azért is, mert ezt a régi szokásaiban megátalkodott tömeget itt ezen a területen kell először mozgásba hozni és az első lökést megadni fejlődéséhez. Ez pedig igen nagy erőpróba. Csak *egy ember képes rá, akinek kezébe van letéve a cigá-*

nyok egyetlen féltett kincsének, egészségnek gondozása: az orvos. A legtöbb orvos tud is velük bánni. Leleleményessége és segítőkészsége nem egy esetben adta meg azt a kezdeti lendületet, ami elég volt fejlődésük megindításához.

Ahhoz, hogy az orvos a cigánytelepen a tisztaságot meg tudja valósítani, a felvilágosító munka egymagában nem elegendő. Meghallgatják ugyanis ők az előadást. Meg is értik, mégis minden marad a régiben. Falra borsó az egész, mert hiányzik belőlük a tettekkészség. Nem nevelődtek még rá a rendszeres és folyamatos munkára és arra, hogy ha valaminek a helyességéről meggyőződtek, azt meg is tegyék. Száz és száz kifogásuk támad, amint valamit meg kell csinálni. Hol ez nincs, hol az nincs. Ha előteremtjük nekik az anyagot, másra használják fel, vagy eladják, vagy addig húzzák-halasztják a dolgot, amíg végleg bele nem fárad az ember.

A felvilágosító munkát össze kell kötnie az orvosnak nevelő és szervező munkával, hogy eredményt tudjon elérni közöttük. A leghelyesebbnek az a módszer látszik, amikor kezdetben csak egy kis csoporttal foglalkozik és ezzel téteti meg a felemelkedés első lépéseit. A többit pedig megneveltetik később azokkal, akik már megnevelődtek. *A cigányok ugyanis legjobban egymást tudják meggyőzni valaminek a fontosságáról. Csak létre kell hozni közöttük azt a kis magot, azt a kis csoportot, amelyik vállalja az élenjáró szerepet.* Ennek az összehozása legyen az orvos ténykedésének legbelső feladata. Ha ez sikerült, nyert ügye van! Aztán nem kell az egész cigányteleppel hadaköznie, mert ez a kis csoport rá fogja nevelni a többit mindenkor arra, amire őt már ránevelték. A csoport tagjait, hogy a többi között nagyobb tekintélyük legyen: *ki kell nevezni tisztasági felelősöknek.* Rá kell bízni egyre-egyre néhány házat, ahol ő mint körzeti tisztasági felelős fog működni. A kinevezést adja írásba is az orvos. De csak azután, miután saját házát rendbetette az illető. Ebben a minőségében meg is kell hagyni mindaddig, amíg ki nem esik élenjáró szerepéből. Az orvos tekintse ezeket az aktívákat munkatársainak és tartson szoros kapcsolatot velük. Ha kellő türelemmel és megértéssel lesz hozzájuk, nem fog csalódní bennük. Van ezekben az emberekben betyár becsület.

Az orvos a tanácsra, a társadalom néhány jobbérzésű tagjára, de főleg a Vöröskeresztre és az egészségügyi dolgozókra támaszkodva néhány év alatt meg tudja teremteni a cigánytelepen a tisztaságot. A tisztaság kialakításának tervét mindenkor a helyi adottságoknak megfelelően kell elkészíteni. Nem egyformák a cigánytelepek s nem egyformák az emberek sem. Ahol viszonylag fejlettebb telepek vannak és a lakosság is hajlandó megadni a támogatást, ott gyorsabb lesz a fejlődés üteme.

A jelenlegi helyzetből kiindulva a környezettisztaság elérésére az alábbi néhány lépést szükséges megtenni:

1. A lakás tisztaságának elérése.

Felvilágosító munka. Az orvos az egészségőr kíséretében kimegy a telepre és első alkalommal szűkebb körben (a telep nagysága szerint 4-6-8, de legfeljebb 10 felnőtt cigány jelenlétében – akiket a cigánybíró hív össze) beszélgetést kezd a telep közegészségügyi helyzetéről, különösen pedig a tisztaságról. A beszélgetés menetét úgy irányítsa, hogy először is győzze meg a jelenlévőket arról, hogy az a körülmény, ahogyan most élnek, nem egészséges és emberhez nem méltó. Ilyen környezetben fejlődni nem lehet. Körülveszi az embert a szemét, a piszok és lehúzza s még a gondolkozását is megfertőzi.

Nézzenek körül egy kicsit és láthatják, hogy a világ megváltozott körülöttük. Az élet nagy pezsgésben van mindenütt. Az emberek feljebb törekednek, csak a cigányok állanak meg itt elhagyottan mint a múlt idők szomorú emlékei. A cigányság elmaradottsága ma jobban kiütözik, mint régen, mert több embernek van új háza, szebb ruhája, jobb keresete, mint régebben. Pedig a cigányok is olyan emberek, mint mások. Csak egy kis akarat, egy kis elszántság kellene hozzá és mindjárt másképp néznének ők is ki.

Ez a kis hajlék, amiben most laknak, nagyon egészségtelen azért, mert alacsony és kicsiny. Ezt a legjobb akarat mellett se lehet tisztán tartani. Ahol ennyi ember él, ott könnyen bepiszkolódik. Különösen pedig akkor, ha rossz a tűzhelyük, vagy a tüzet a régi szokások szerint a kunyhó közepén rakják. *A füst és az elhasznált rossz levegő átjárja a ruhájukat és egész testüket, azért van olyan kellemetlen szaguk és azért húzódoznak tőlük az emberek. Azonkívül a tüdejükbe sem jut elég friss levegő. Gyenge táplálkozás esetén ilyen környezetben könnyen megkaphatják a tüdőbajt is. A piszkos, rendetlen környezetben a légy is jobban terjeszti a járványos betegségeket.*

Akinek a hajléka mély fekvésű, vizenyős helyen van *építve*, könnyebben megfázik és ha ráadásul még a földön is alszik, reumát kaphat.

Ha családjukat meg akarják óvni a betegségektől, építsenek ezek helyett a piszkos, rossz levegőjű putrik helyett rendes kis házakat, vagy átmenetileg legalább takaros kunyhókat. Ezeket az új hajlékokat azonban most már házsorjába építsék, kiválasztva a környék magasabb fekvésű, szárazabb helyét.

Azt, hogy valaki kunyhót épít-e, vagy házat, az igények mellett a család létszáma és főleg anyagi helyzete határozza meg. Tegyük fel, hogy az anyagiak szűkösen vannak és az illetőnek csak kunyhóra telik – nem baj átmenetileg ez is jó. A kunyhót is lehet tisztán és rendben tartani. Fundamentumát ássák ki, döngölgék le és téglá törmeléket tegyenek bele. A falait vályogból rakják, még a tűzfalat is. Magassága olyan legyen, hogy közepén kényelmesen fel lehessen benne egyenesedni. Közben ügyeljenek arra, hogy jó kéményt készítsenek. A füstjáratot sípszerűen képezzék ki. A kéményt

pedig a tűzfalhoz kötve olyan magasra rakják, hogy teteje a kunyhó gerincén túl érjen.

A kunyhónak padlása nincs. Teteje vertfalból készül úgy, hogy középen végig húzódik egy gerenda és ehhez csatlakoznak két oldalt az erősebb gallyakból álló szarufák. Erre a gerendával párhuzamosan napraforgó szár kerül szorosán egymás mellé. Az egész tetőt így, ahogy van kívül-belül betapasztják és vagy kátránypapírral borítják, vagy szalmával fedik be, hogy megvédjék az idő viszontagságai ellen. A szarufák 30-40 cm-nyire túlértének a falon, hogy ereszt lehessen belőlük kiképezni. A fal tövét fel kell tölteni, hogy az esővíz lezaladjon róla.

Az ablakot az ajtóval szemben levő falba építsek be. Feltétlenül kinyitható legyen és olyan nagy, amilyen csak elfér, hogy a kunyhó mennél világosabb és jobban szellőztethető legyen.

A tűzhelyet készítsék a kunyhón belül az ajtó mellé. Lapját olyan szélesre rakják, hogy az edények is elférjenek rajta.

Nagyobb bútor – mint pl. ágy, kanapé, komót a kunyhóban általában nem fér el. Ágy helyett priccszet (dikót, heverőt) készítsenek az ablak alá. Négy „Y” alakú erős gallyat kell a földbe ásni és arra tenni a prics favázat. Felületét gallyakból, vagy napraforgó szárból kell kiképezni. Erre kerül a szalmazsák és az ágynemű.

A prics alá be lehet rakni a tűzrevalót, néhány élelmiszert: burgonyát, hagymát stb. kerülnek.

Az egész kunyhót kívül-belül többször be kell meszelni. A földjét le kell döngölni és felmázolni. A fal tövét és a priccszet gyakran be kell hinteni „D. D. T.” porral a férgek ellen.

A kunyhó felszereléséhez tartozik még: az ivóedény, amelyet kőre, vagy deszkára tesznek, hogy a földet ne áztassa és verje fel: nagy lavor, vagy teknő a mosáshoz és mosdáshoz; egy kis asztal; egy-két szék.

Mivel a tisztaságot csak karban tartott kunyhóban lehet tartani, azért fontos, hogy amint a meszelés lepattogzott, vagy a tapasztás leomlott, azonnal pótolják. Máskülönben nyomban jön a piszok. A piszok nyomában pedig a betegség. A kunyhót évenként 4-5-ször kívül-belül meszelni kell. A meszelés elpusztítja a betegséget okozó bacillusokat és a levegőt is tisztítja.

Ha családban köhögős ember van, ennek számára egy rossz edényben hamut, vagy homokot kell tenni, hogy abba köpjön. Ezt az edényt naponként az árnyékszékbe kell üríteni és friss homokkal cserélni. Éjjelre vizelésre szintén be kell tenni egy edényt és azt mindennap használat után ki kell öblíteni.

A kunyhó földjét időnként föl kell nyesni és bemázolni (lincselni). Évenként egyszer pedig fel kell ásni és a felső réteget friss földdel cserélni.

Az új lakásban szebb lesz az élet és több kedvük lesz az asszonyoknak rendet és tisztaságot tartani.

A kunyhót mindenkor csak mint átmeneti megoldást kell tekinteni. Aki jobban bízik erejében, vagy több segítséget kap a társadalomtól, az építsen magának egy kis házat pitvarral, padlással. Ennek az az előnye, hogy télen melegebb, nyáron hűvösebb. Jobban ellenáll az idők viszontagságainak. Mindennek jobban van hely benne, még nagyobb bútorok is elférnek. Könnyen tisztán és rendben tartható. Nagyobb az ablak rajta. Így több napfényt és levegőt kap a szoba. Tehát sokkal egészségesebb, mint a kunyhó és nagyobb utána a falubeliek megbecsülése is.

A szervező munka egyrészt a társadalom segítségének megnyeréséhez, másrészt a cigánytelepen a tisztasági mozgalom elindítására irányul. Irányelvünk az legyen, hogy egészséges, munkaképes felnőtt cigány ingyen semmit ne kapjon. Jobban megbecsülik azt, amiért megdolgoztak, vagy amiért pénzt adtak. Arra viszont lehetőséget kell adni, hogy pénzért, vagy munkáért hozzájuthassanak hajlékuk felépítéséhez szükséges anyagokhoz, pl. ajtó, ablak, gerenda, gally, pelyva, napraforgószár, nád, mész, cserép stb. Az orvos kérheti a tanács, tsz-ek, ktsz-ek, állami erdőgazdaság és a Tüzép segítségét arra nézve, hogy a cigányok megfelelő ellenérték fejében hozzájuthassanak a szükséges anyaghoz. Csak azokat a cigányokat segítsék ezek a szervek, akiket az orvos javasol.

A munka megszervezésénél tartsuk mindig szem előtt, hogy a cigányok csak a fokozatos fejlődés útján haladhatnak. A gyakori visszaesések elkerülése végett ne lépünk addig előbbre, amíg az előbbi feladatunkat időtállóan el nem végeztük. Ez adja meg a biztos alapot a továbbhaladáshoz.

Azon kell fáradozni, hogy minél rövidebb időn belül tényekkel és eredményekkel tudják a cigányok igazolni, hogy ráléptek a fejlődés útjára. A fejlődés lépéseit lehetőleg kisebb csoportokban tegyék meg.

A telep hajlékait három csoportba osztjuk: házak, kunyhók, putrik. A házak és kunyhók közül kiválasztjuk a jobb karban lévőket és ezeket hozatjuk először rendbe úgy, hogy a többinek mintául szolgáljon. Az ennél valamivel gyengébb állapotban levő házak és kunyhók következnek ezek után. Majd a még gyengébbek és így tovább, amíg mind rendben nem lesz. Arra helyezünk súlyt, hogy a feladatot meggyőzés alapján mindenki önként vállalja és lehetőleg saját erejéből végezze el. A vége felé maradnak az öregek, özvegyek és általában a gyengébbek hajlékai. Ezeknek segítségre van szükségük.

A munka megszervezése legjobb több kisebb kampányban. Egy-egy ünnepre, vagy más alkalmi időre tűzzék ki azt az időpontot, amikor az önként vállalkozó csoportok rendbehozzák hajlékukat.

Az orvos legfőbb segítőtársai ebben a munkában azok közül kerülnek ki, akik az első megbeszélésén részt vettek és önként vállalták, hogy minden anyagi segítség nélkül saját erejükből rendbehozzák hajlékukat. Miután ezek saját lakásukat rendbehozták, össze kell hívni őket ismét és kikérni

véleményüket arról, hogy ezt a szép munkát hogyan lehetne tovább folytatni? Mit ajánlanak, kik legyenek az újabb tisztasági kampány résztvevői? Azokat keressék fel, vonják be őket a gyűlésbe és győzzék meg közösen, hogy vállalják el ők is ezt a feladatot. Így lehet tovább göngyölni a munkát, amíg a tisztasági mozgalom ki nem alakul belőle. A tisztaság és megbecsülés együtt jár.

Az orvos az élenjárókat fokozatosan mintegy munkatársaivá emeli. Éreztetni velük bizalmát és azt, hogy rajtuk áll vagy bukik a telep fejlődése. A haladóknak tetszik, hogy az orvos megbecsüli őket. Még vendégeket is visznek ki néha a telepre és bemutatja lakásukat. Fényképeket készít róla stb. A fejlődésben lemaradók szintén vágnak a megbecsülésre, különösen pedig ha azt tapasztalják, hogy az orvos a rendelőben is jobban megismeri az ő embereit. Ezek a kisebb megkülönböztetések jól esnek és nevelőleg hatnak. A másik tábor fokozatosan csökken, elszigetelődik, végül pedig mindnyájan rálépnek a fejlődés útjára.

Az első feladat megoldása után az orvos az élenjáró megbízható cigányokból kiválasztja a tisztasági felelősüket. Kijelöli körzetüket. A megbízást írásba is adja. Ezeket ráneveli arra, hogy területének mindegyik gazdája legyen és a tisztaságért harcoljon. Az egészségőrrel együtt ők fognak felelni a továbbiakban az elért eredmények tartósságáért. Vezetőjük a cigánybíró lesz.

ha lehetőség van rá, a Vöröskereszt állítson fel egy-két egészségügyi állomást valamelyik tisztasági felelős lakásán.

2. Az árnyékszék szükségessége és felépítési módjai.

Felvilágosító munka. Az orvos az egészségőr kíséretében kimegy ismét a telepre és a tisztasági felelősök, valamint a tisztaságban élenjáró cigányok kis csoportja előtt ismerteti az árnyékszékek szükségességének és építési módjának kérdését.

Minden rendes ember az udvaron gödröt ás. Föléje bódét épít és félrevaló dolgát ott végzi el.

Ma már mindenki tisztában van azzal, hogy az árnyékszék nem luxus, hanem közegészségügyi szempontból nagyon is szükséges valami. Ennek hiányában a cigányok nyáron még csak elhúzódnak valahova a bokrok közé, de télen és esős időben csak a ház közelében tudják elvégezni félrevaló dolgukat. Ez pedig nagyon csúnya, szégyelni való dolog és undorító is. Az ember gyomra szinte kavarog, ha úton-útfélen látja azt a sok piszkot. Azonkívül a környék levegőjét is rontja.

Orvosaink megállapították, hogy a tífuszt, vérhast, sárgaságot, kolerát és több fertőző betegséget a beteg ember és az ún. bacillus-gazda széklete terjeszti. Bacillus-gazdának az olyan egyént nevezzük, aki betegsége lezajlása után a bacillusokat továbbra is magában hordozza. Ő maga nem betegszik

meg, de másokat megfertőzhet. Ha a cigánytelepen akár fertőző beteg van, akár ilyen bacillus-gazda és ezek ott a ház környékén végzik félrevaló dolgukat – a légy rászáll és továbbviszi a betegséget a családtagokra, a telep lakóira, sőt az egész falura. Az ilyen gondatlan és műveletlen ember néha egy egész falura kiterjedő járvány okozója lehet. Mivel vizsgálat nélkül senki sem tudhatja, hogy nem bacillus-gazda-e és azt sem tudhatja senki előre, hogy pl. holnap nem esik-e fertőző betegségbe, azért rövid időn belül mindenkinek megfelelő árnyékszékot kell lakása mellé építeni.

Az árnyékszékot a saját és szomszéd ablakától, ajtajától távol kell elhelyezni. A gödör szélessége kb. 80 cm, hossza: 100-120 cm, mélysége: pedig legalább 150 cm legyen. Minél nagyobb a gödör, annál tovább tart.

Az árnyékszék bódéját és az ülőkét lehet egybe, vagy külön-külön építeni. Azonkívül az egész felépítmény hordozható formában is elkészíthető.

A legegyszerűbb megoldás az, amikor a gödör négy sarkába egy-egy erős karót ásnak és ezek felső végét összekötik. Alul pedig a földtől két jó arasz magasságban erős gallyakkal kötik össze a karókat a bejárati oldal kivételével. Az ülőke vázát képező két erős karót ezekhez az alsó összekötő gallyakhoz erősítik. Az árnyékszék padlóját a gödör felett keresztbe fektetett erős gallyakból lehet kiképezni. Miután a keret elkészült, a hézagokat napraforgó karóval, gallyakkal, az ülőkét deszka darabokkal töltik ki és szépen betapasztják kívül-belül. A tetejére kátránypapírt tesznek. Végül bemeszelik. Az ülőke nyílását le kell fedni. Nagyon lényeges, hogy a gödör teljesen résmentes legyen. Így a légy, vagy más rovar nem tud ki-be repülni. Az árnyékszék bódéja vályogból is rakható. Akkor még tovább tart. Az ülőkét és az árnyékszék alját az előbbihez hasonlóan vályogok közé dugott erős karókból is ki lehet képezni, de külön is fel lehet építeni a gödör fölé és a bódét ezután köréje elkészíteni. Ebben az esetben a gödör fölé erős karókat fektetnek és erre építik az ülőkét vályogból, vagy rossz edények (pl. mosófazék, veder, tűzhely platt stb.) felhasználásával. Igen jó ülőkét lehet készíteni négy földbe ásott karóra is. Sokan külön ülőkét készítenek a felnőttek és külön a gyermekek részére.

Ajtónak megfelel valami zsákdarab is, ha nincs más. De napraforgószárból és gallyakból is igen jó ajtót lehet összekötni.

Ne felejtssenek el papírtartót is oda készíteni az árnyékszékbe. Törlésre semmi esetre sem szabad kukoricacsutkát, kukoricalevelet, vagy más növényi levelet használni, mert ezek könnyen sérülést és fertőzést okozhatnak.

Az úrgödörbe évenként kétszer öntsenek kreuzolt, vagy ennek hiányában időnként oltott mésszel locsolják le a gödör tartalmát, hogy a légy álcáit elpusztítsák.

Ha az úrgödör megtelik, akkor ki kell üríteni, vagy betömetni és helyette másikat építeni. Ez utóbbi esetben jó, ha a bódé hordozható formájú. Ez esetben nem kell újat építeni, csupán a gödröt alája megásni.

A kiürítést kétféleképpen lehet megoldani. Vagy átmerik az úrgödör tartalmát egy másik gödörbe, vagy pedig megcsapolják. A csapolás úgy történik, hogy az árnyékszékbe vizet hordanak addig, amíg tartalma felhigul. Ezután melléje jóval mélyebb gödröt ásnak. Végül az elválasztó falat átütik és az árnyékszék tartalma átfolyik a mélyebb gödörbe. Az egészet így betemetik.

Az árnyékszéket állandóan karban és tisztán kell tartani. Jó tetőzete legyen, hogy ne tudjon beázni. Amint a tapasztás leomlik, pótolni kell. Azonkívül gyakori meszelése is szükséges.

Szervező munka. A szervezésben és a nevelésben itt is a fokozatos fejlődés útját választjuk. Először az élcsoport tagjai építik fel árnyékszékeiket önkéntes vállalással saját erejükből. Az első csoport tagjai más-más típusú árnyékszéket építsenek. Ha ügyesebb ember akad, akkor készítsen önműködő fedőzárás árnyékszéket. Az ajtó csukásával lecsapódik a fedő. Így sohasem marad fedetlenül az ülőke. Ezek a megoldások egyrészt tanulságosak lesznek a többiek számára, másrészt érdekesebbé teszik az egész munkát. Ha belejönnek a cigányok, szinte versenyeznek egymással, hogy melyiküknek van különlegesebb árnyékszéke.

Az árnyékszékek építésének szorgalmazásánál ne legyünk türelmetlenek. Várjuk meg, amíg megérik mindegyikben külön-külön az elhatározás, hogy időtálló árnyékszéket épít és azt rendbe is fogja tartani. Tessék-lássék munkával: holmi gily-galyból összetákolt rozoga ülőkes árnyékszékekkel ne elégedjünk meg. Az egészségőr és a tisztasági felelősök addig folytassák a meggyőző felvilágosító munkát, amíg mindegyik el nem készíti az előírásnak megfelelő árnyékszékét. Az orvos a rendelőben mindig kérje számon a cigányoktól mielőtt a vizsgálatához fog, hogy van-e árnyékszéke, vagy nincs. Ez nemcsak az illető lelkiismeretének ébrentartását célozza, hanem sok esetben a betegségek terjedésére is világít. Az egészségőr időnként írásban tájékoztassa az orvost, hogy a telepen kinek van megfelelő árnyékszéke és kinek nincs.

Az anyag beszerzéséhez segítséget tud adni a tsz és az állami erdőgazdaság. Egyszerre mindig csak néhánynak adjanak segítséget, hogy a felhasználása ellenőrizhető legyen.

3. Tiszta, rendezett udvar megteremtése és a jó ivóvíz használata.

Felvilágosító munka. Miután a cigánytelepen meszelt házak és rendes árnyékszékek vannak, elérkezik az idő ahhoz, hogy a tiszta udvarokat is megvalósítsák.

Minden cigány család hajlékához tartozik bizonyos terület, amelyet körül kell kerítenie, hogy megvédje házát és az udvaron lévő építményeket az idegen jószágok, esetleg emberek rongálásától. A ház környékét is jobban tisztán tudja tartani, mert amint körülkerítette udvarát, akkor már csak raj-

ta múlik, hogy takarítja-e vagy sem. A kerítést legpraktikusabb élősövényből: orgona, gledicsia, akác stb.-ből készíteni, mert az időtálló lesz. Míg ha gally, vagy napraforgószárból készül, akkor télen könnyen kihúzígálhatják a szomszédok tűzevalónak.

Az udvart naponként fel kell seperni. Üveg-, vas-, fadarabokat össze kell szedni, nehogy bárki megsérüljön azoktól. A sérülés folytán ugyanis könnyen vérmérgezést lehet kapni. A legyek ellen a legjobban a tisztasággal lehet védekezni. Rothadó anyagot ne dobáljanak szét az udvaron.

Az udvaron található szemetet, piszkot az udvar egyik sarkába ástott és korláttal elkerített gödörbe gyűjtsék. Ha betelik, akkor hányjanak földet rá és ássanak másik gödröt helyette. Amennyiben helyszűke miatt gödröt nem tudnak ásni, úgy szemétdombot létesítsenek. Ha disznó, ló vagy más háziállatuk van, azok részére a lakástól távolabb építsék fel az ólat, melyet szintén be kell tapasztani és meszolni, hogy a tisztasággal megvédjék állatuk egészségét. A trágyát a szemétdombon, vagy külön gyűjtsék össze és néhány napi mennyiséget földdel szórják be, hogy a légy ne tudjon benne szaporodni. Amennyiben a trágyát külön kezelik, akkor azt el is adhatják, vagy saját veteményes kertjükben felhasználhatják.

Minden családtagnak szüksége van a jó ivóvízre. Iváshoz és főzéshez a vizet csak hatóságilag ellenőrzött kútból fogyasszanak. Mosogatáshoz, itatáshoz, locsoláshoz az udvari kút vizét is használhatják. Ennek vizét, hogy megóvják a szennyeződésektől, kerítsék körül és a tetejét fedjék be. Így a szél nem tudja a szemetet, piszkot behordani és a gyermekek is védve lesznek. Az egészség megóvásához a jó ivóvíz fogyasztása hozzátartozik. Rossznak kell tartani azt a vizet, amelyik szagos, zavaros és kellemetlen íze van. Ilyent nem szabad használni.

Az udvar füvesítése, bokrosítása, fásítása – esetleg virágosítása felfogja a port és a levegőt tisztítja. A tiszta, virágos udvaron sokkal jobban érzi magát az ember. Mások is többre értékelik háza tájékát. Azonkívül ahol virág van, ott szemet, piszok nincs, mert egyik nem tűri a másikat.

Szervező munka. A környezet tisztaság megteremtésére igen jó a „nagyüzemi módszer”: A Nagylétáról elindult tisztasági verseny mozgalom, amelynek igen nagy tömegmozgató ereje van, hogy segítségével az egész telep egyszerre megmozgatható. Meg van ugyanis az a jó tulajdonsága, hogy nemcsak felvilágosít, hanem tette is késztet. A cigányok között pedig éppen ilyen agitatív jellegű felvilágosító munkára van szükség. Jelenlegi formáján kisebb módosítást kellene végezni, hogy a fokozatos fejlődés elvének szemelőtt tartása mellett a cigányok is helyet kapjanak benne. Ez a kis változtatás nagy felhúzóerőt jelentene a cigányok számára és ugyanakkor előnyére válna magának a tisztasági mozgalomnak is. A verseny súlypontját a községek közti versenyre kellene helyezni. A cigányok ebben kezdetben alacsonyabb követelményekkel vennének részt. Amennyiben ezeket

a minimális feltételeket teljesítik, ugyanúgy pontot szerezhethének községünknek, mint a falubeliek a 100 pontos „Tiszta udvar, rendes ház”-akkal.

Lehet külön tisztasági versenyt rendezni a cigánytelepek között is. A verseny elbírálásánál azt vesszük figyelembe, hogy a telepen található házak hány százaléka van kimeszelve, hány százaléknál van megfelelő árnyékszék és rendezett udvar. A teljesítmény százalékos elbírálása alapján össze lehet hasonlítani egymással a különböző nagyságú telepeket. A versenyeket a nyilvánosság bevonásával kell rendezni. A díjkiosztást pedig ünnepélyes keretek között kell megtartani. A verseny rendezői maguk a cigányok.

A vendégvárás és a versenyláz nagy tömegmozgató erőt jelent.

4. A cigánytelep tisztaságának fenntartása.

Felvilágosító munka. A telep tisztaságának a magánházak és udvarok tisztasága az alapja. Miután mindenki rendbehozta háza táját, figyelmüket a házakat körülvevő térségekre, utcákra kell irányítani. Gyomokat ki kell irtani és a telep utcáját, térségét fásítani kell. Az esetleges vízállásokat meg kell szüntetni, mivel a poshadó víz rontja a környék levegőjét és betegséget is okozhat.

Egy kis társadalmi segítséggel gyalogjárdát lehet a telepre rakatni. Ez nagyban emeli rendezettségét.

Nagyobb telep közelében ajánlatos jó ivóvízű kutat furatni, hogy a cigányok rászokjanak a jó ivóvíz használatára.

A teleptől távol (esetleg a vályogvető gödrök között) ki kell jelölni egy közös szemétyűjtőtelepet és rá kell nevelni őket, hogy házi szemetüket odahordják.

Ha lehetőség van rá, a villanyt vezessék be a cigánysorra is, hogy ezzel megadják a fejlődési lehetőséget nekik is.

Szervező-nevelő munka. A cigánytelep rendjének és tisztaságának biztosítása már kollektív feladat. Bizonyos szervezettség kell megvalósításához. Nagyon jó szerepet töltenek be ezen a téren a tisztasági felelősök, akik egyrészt személyes példaadás, másrészt a többiekre gyakorolt nevelőhatással el tudják érni, hogy saját háza táját mindenki rendbeszedje és hajléka előtt a térséget tisztán tartsa. Nagy segítséget tud nyújtani a rendőrség is a telep rendbentartásához. Járórszolgálat közben bőven van alkalom egy kis baráti beszélgetésre.

A község-gazda segítsége szükséges ahhoz, hogy a telepen valami rend alakuljon ki és lehetőleg utcasorjában építkezzenek a cigányok.

Az eredmények tartósságát és a további fejlődést a gyakori szemlével tudjuk kezdetben fenntartani. A tisztasági versenyek évenként kétszeri értékelése szintén jó ébrentartója a mozgalomnak. A legnagyobb fenntartó erő azonban az lesz, ha a cigányok fejlődése nem áll meg az eddigi fokon, hanem elindulnak felemelkedésük második lépcsőfokának megtevésére: a mű-

veltség megszerzésére. Ha a tisztaság elnyerése után legalább írni-olvasni megtanulnak és elsajátítják a helyes viselkedés elemi szabályait, akkor felemelkedésük és beilleszkedésük útjából a két legnagyobb akadályt már eltávolították.

A műveltség fokozódásával együtt fognak nőni igényeik is. Ez nemcsak abban mutatkozik majd meg, hogy többet törődnek a tisztaság kérdésével és jobb ruhában igyekeznek járni, hanem abban is, hogy lakásukba rendezőbb bútorokat fognak szerezni és minden téren az időtálló megoldásokat fogják keresni.

A fokozódó igények kielégítéséhez több pénz kell. Hogy a tisztaság terén elért eredményeket folyamatosan fenntudják tartani és hogy kultúrigényüket is ki tudják elégíteni: rá kell lépniük fejlődésük harmadik lépcsőfokára: a rendszeres munkára. Erre addig nem képesek rászokni, amíg nem teszik meg fejlődésük két első lépcsőfokát. Ha rá is szorítják őket a munkára, nincs kitartás bennük, mert nem a belső kényszer és fejlődésükben jelentkező igény hajtja őket, hanem csak külső kényszer. Ha tisztátalan és kultúrmenterként viselkedni nem tudó cigányt egyből munkára kívánjuk szoktatni – olyant kívánunk tőle, mintha egy úszni nem tudó egyént egyszerre beledobnánk a mélyvízbe, hogy tanuljon meg úszni. Előbb rendelkezniök kell azokkal a képességekkel, amelyek elviselhetővé teszik jelenlétüket a kollektívában. Ennek hiányában kinézik maguk közül az emberek őket.

A tiszta, kulturált viselkedésű és több éven keresztül rendszeres munkából élő cigányság felemelkedésének utolsó lépcsőfoka lesz a házhelyhez juttatás. Ezzel lehetőséget adunk neki, hogy kiszakadjon az ősi közösségből és betelepüljön a faluba házsorjába.

A cigánytelepek felszámolását progresszíve kell végezni abból az általános elvből kiindulva, hogy aki megérdemli és a beilleszkedésre alkalmassá vált, csak az kapjon házhelyet. A magyar lakosság részéről mutatkozó ellenállást csak úgy tudjuk leküzdeni, ha a cigányok „érdem alapján” kapják a házhelyet. Ezen érdemek közé a tisztaság és műveltség mellé feltétlenül szükséges a legalább hároméves rendszeres munkaviszonynak követelményként való felállítása.

A cigánykérdés elől nem térhetünk ki. Életünk át van szöve az ő életükkel. Megnehezíti a kérdés rendezését az, hogy társadalmunk igen nagy része káros előítélettel van velük szemben. Húzódoznak tőlük és elítélik, megvetik őket. Sokszor még az is, aki velük foglalkozik. A küzdőtér tehát kettős: a cigányok között és a saját társadalmunkon belül van. A kérdés igazságos és becsületes megoldását abban látjuk, hogy ha a cigányok tényekkel és eredményekkel bizonyítják be, hogy a fejlődés útjára léptek, akkor a társadalom ellenszenve szűnjön meg velük szemben. Kezelje őket megértéssel és adjon meg nekik minden segítséget további fejlődésükhöz. Hibáikra megfelelő módon állandóan figyelmeztetni kell őket, de azok miatt pál-

cát törni felettük nem helyes dolog. Ha hibáznak azt lényegileg úgy kell felfogni, mint véletlent, vagy mint egy gyermek botlását, aki azt neveléssel ki fogja nőni. Hibáik mellett észre kell vennünk a fejlődésükben mutatkozó pozitívumokat is és ha alap van rá, nem szabad fukarkodnunk az elismerő szóval sem.

A cigánykérdés megoldható, csak a munkát szervezetté és rendszeressé kell tenni. A társadalom minden tagjának saját területén meg kell adni a segítséget hozzá. Vagyis ki-ki vállalja a maga területén e nagy feladatból reá eső részt. Türelem, szeretet, humanitás kérdése az egész munka.

Létavértes, 1961–1962.

**PÜSPÖKLADÁNYI JÁRÁSI NÉPI
ELLENŐRZÉSI BIZOTTSÁG**

ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS
a cigány lakosság
életkörülményeinek vizsgálatáról
1974.

s
j
B
á
k

E
K
T
N
E
E
P
S
S
Ö

c

E
é
g
é
c
i

A cigány lakosság aránya Hajdú-Bihar megyében az össz-lakossághoz viszonyítva 3,7%, ezen belül a püspökladányi járásban 2,6%. Vizsgálatunk a járás területén élő cigány lakosságnak 80%-át érinti, a telepek mind a vizsgált területre esnek.

A járásban az 1972-es KÖJÁL felmérés alapján 1576 cigány lakos élt, az általunk vizsgált községekre 1273 fő jutott. Azóta ez a szám a következőképpen változott:

	1972	vizsgálat alatt	a cigány lakosság községi aránya
Biharnagybajom	126 fő	141 fő	3,2%
Kaba	131 fő	130 fő	2,5%
Tetétlen	62 fő	85 fő	
Nagrabé	168 fő	218 fő	
Bihartorda	7 fő	66 fő	5,5%
Bihardancsháza	–	–	
Püspökladány	473 fő	530 fő	3,4%
Sárrétudvari	146 fő	157 fő	4%
Szerep	100 fő	108 fő	
Összesen:	1273 fő	1435 fő	

Az 1972. évi adatokat figyelembe véve 162 fővel, 12%-kal növekedett a cigány lakosok száma a vizsgált területen.

A megyei tanácsi intézkedési tervek, határozatok eredményeként az utóbbi években a vizsgált területen is intenzíven foglalkoztak a cigány lakosság életkörülményeinek javításával. Az életszínvonal országosan évről évre magasabb, ami egyre szembetűnőbbé teszi az elmaradott körülmények között élő családok helyzetét. Az alacsony életszínvonal túlnyomó többségében a cigány családoknál tapasztalható. Számarányuk bár nem magas, de az nem is lehet vita tárgya, hogy közelíteni kell életkörülményeiket az átlagoshoz.

Egyik-másik helyen – különösen a telepeken – életszínvonalukról nem is lehet még beszélni, mert olyan legközelebbi feladatot kell megoldani, hogy emberi körülmények közé kerüljenek.

A cigány lakosság *miért* tart még itt, és *hogyan* lehet helyzetükön eredményesen változtatni, és *mikorra* lehet várni a kérdés megoldását – hogy ne kelljen e területet kiemelten kezelni –, ezekre a kérdésekre is igyekeztünk választ keresni.

A vizsgáló csoportokat a téma természete csábítóan a helyzetkép a jelenlegi állapot rögzítésére készítette. Ez nem is baj, mert összehasonlításra, következtetésekre ad lehetőséget, mind a múlthoz, mind a jövőhöz viszonyítva. Vizsgálatunknak viszont nemcsak a regisztrálás volt a dolga, hanem az intézkedések praktikus elemzése, hasonlítva azokat a látott gyakorlattal. A témát csak konkrétan és összefüggéseiben lehet vizsgálni, figyelembe véve az egyes községek sajátos adottságait. Az ilyen szemléletű vizsgálat miatt fordul elő, hogy szerényebb szintet mutató helyzetkép esetleg elismerést kap, míg viszonylag jó eredménnyel esetenként elégedetlenek vagyunk. Kisebbségi eredmény elérése – a körülményeket mérlegelve – helyenként nagyobb türelmet, erőfeszítést kíván a kérdéssel foglalkozóktól, beleértve itt a tanácsokat, munkahelyeket és különböző társadalmi szerveket.

A fejlődés, az asszimilálódás folyamatát láthatóvá, értékelhetővé akartuk tenni, ezért a cigány családokat a vizsgáló csoportok úgy is figyelték, hogy kik és hány család tekinthető beilleszkedettnek, hány család halad ezen az úton az átlag életszínvonal felé, és hány család az, ahol a régi hagyományok még a döntők, és a beilleszkedés szinte meg sem indult. A vizsgált községekben 214 család ilyen szempontú kategorizálása a következő:

beilleszkedett	60 család
beilleszkedő	76 család
be nem illeszkedett	78 család
összesen	<u>214 család</u>

A határok élesen nem húzhatók meg, szerepet játszik a szubjektív megítélés, de mégis bizonyos következtetésekre ad alkalmat, illetve önmagából adódó feladatot jelent. A községek közötti összehasonlítás pedig a tanácsi munka hatékonyságára, a községi gazdasági egységek szemléletére is utal. Ezek az adatok ugyanis összefüggésben vannak a cigány lakosságot érintő összes kérdésekkel:

- a nevelőmunkával;
- a lakáshelyzettel;
- a helyi munkavállalási lehetőséggel;

- a beiskolázási hatékonysággal;
- az egészségügyi helyzettel.

A fejlődés áttekintése miatt helyes csupán a beilleszkedett csoportot is nyilvántartani. Ugyanis ha a beilleszkedés megtörtént, tartós életszínvonalbeli kiemelkedés tapasztalható, ami tudati változással is együttjár. Lényegében ilyen esetben már nem kell külön cigány lakosságról beszélni, illetve a beilleszkedett cigány lakossággal való foglalkozás nem jelent ilyen értelmű kiemelt feladatot.

A legtöbb gondot a be nem illeszkedett családok helyzete jelenti. A nagyjából egyharmadnyi általános aránytól az eltérés helységenként változik. Bihar-tordán ilyen család nincs, Sárrétudvariban kettő, viszonyítva a harminckilenc családhoz, Kabán négy, viszonyítva a tizennyolc családhoz.

Az egyharmadnyi aránynál rosszabb a be nem illeszkedettek száma Bihar-nagybajomban, Püspökladányban, Tetétlenen és a legrosszabb Szerepen, ahol 18 család közül 12 igen elmaradott körülmények között él, vagyis 108 személy közül 80.

A beilleszkedés útján lévő cigány lakosok helyzetét vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy ősi szokásaikkal nehezen tudnak szakítani. Életmódjukon érződik a kettősség, szinte önmaguk sem tudják hovatarozásukat eldönteni. Kívülállók részéről még nehezebb a megkülönböztetés. Az tény, hogy valamivel előrébb léptek. Lehet ugyan, hogy telepen lagnak még, de már állandó vagy időszakos munkát vállaltak, esetleg gyűjtenek, hogy kikerüljenek a telepről. Az is lehet, hogy viszonylag elfogadható lakásuk van már, de nincs munkahelyük stb.

A beilleszkedők aránya hullámzó. Számuk lassan csökken a beilleszkedés javára, elvértve még visszaeshetnek a be nem illeszkedettek közé. Vágynak a jobb életre, de mégis nehezen tudnak kulturáltabb szokásokat elsajátítani.

Fentieket helyszíni látogatásaink alátámasztották. Tapasztaltuk pl., hogy a viszonylag rendes kedvezményesen vásárolt, vagy OTP kölcsönnel épített lakásba költözött cigány család egyik szobája már szépen berendezett, de azt nem használja. Másikban lakik, esetleg putriszerű építményt alakít ki a ház mellett, ahol ugyanúgy szalmán fekszenek, és ruhátlanul játszanak a gyermekek, mint a putriban. Gyakori az is, hogy a községbe beköltözött cigány családokhoz a telepről eljárnak a gyerekek, vagy megfordítva.

A beilleszkedőknél van remény, hogy előbb-utóbb kiemelkednek a mostoha körülmények közül. Ez azonban mindig attól függ, hogy melyik hatás az erősebb: a vissza- vagy az előrehúzó.

Ilyenkor fordul elő, hogy meghasonlanak, bizonytalanná lesznek, úgy érzik magukra maradnak. A be nem illeszkedés életformáit már elítélik, vágnak a jobb életmódra, a környezet azonban amelyiknek be kellene fogadnia még idegen, nem segítőkész minden esetben.

A beilleszkedőknél sokszor a társadalmi segítségadás, a munkahelyi kollektíva tudatformáló ereje, a szomszédok részéről történő emberséges magatartás, a tömegszervezetek felvilágosító munkája, és főként a tanácsi szervek következetessége meggyorsítja, illetve eldönti a beilleszkedés folyamatát. A meg nem értés, kiközösítés, vagy csak egyszerű közömbösség esetleg veszélyezteti előrehaladásukat.

A beilleszkedést a cigánytelepek felszámolása, a cigány lakosság községekben történő szétszórása kedvezően alakítja.

A vizsgált községekben 65 olyan család van, amelyik putriban lakik, a be nem illeszkedett családok száma ennél magasabb, 78. A cigánytelepen lakás nem minden esetben kritériuma a be nem illeszkedésnek. Előfordul, hogy telepen lakó családot már a beilleszkedők közé sorolhatjuk, viszont községben lakónál is találkozunk olyannal, akinek nincs állandó munkahelye, alkalmi keresetből tengődik, vagy csavargással tölti idejét. Azt viszont egyértelműen megállapíthatjuk, hogy könnyebben megy a beilleszkedés a telepről kikerülve.

A cigánytelepek tervszerű felszámolása, a putrik számának csökkentése is inkább az utóbbi évek eredménye. A vizsgált községek közül nincs már cigánytelep Sárrétudvariban, Kabán és Bihartordán. Van Biharnagybajomban, Püspökladányban, Szerepen, Tetétlenen és Nagyrábén. A felsorolt helységekben 54 putriban 65 család, 388 személy lakik.

Ez a szám kisebb-nagyobb arányban ingadozik, aminek oka az engedély nélküli beköltözéssel a családtagok számának változása. Olyan is előfordul, hogy az elhagyott putriba más községből újabb család költözik be. A tanácsok igyekeznek ezt megakadályozni azzal, hogy a putrikból való kiköltözés után a bontást általában elrendelik. A vizsgált községek közül Nagyrábén találtunk üresen álló putrit, amelynek a bontását még nem rendelték el.

Szoros összefüggést láttunk a helyi munkavállalási lehetőség, és a cigánytelepen lakó lakosság számaránya között, ami egyben a helyi gazdasági vezetők szemléletére, valamint a tanácsi társadalmi munkák hatékonyságára is következtetni enged.

A beilleszkedésnek egyik legfontosabb tényezője az állandó munkaviszony. Kétségtelen, hogy a rendszeres munkához nem szokott cigány dolgozók a munkáltatóknak problémát jelentenek. Munkafegyelmiük azonban kialakítható, igaz többletmunkát jelent. Ilyen értelmű többletmunkáért elismerést érdemel a kabai Vöröscsillag Termelőszövetkezet, ahol 14 cigány termelőszövetkezeti tag van, A nagyrábéi Petőfi Termelőszövetkezet, ahol 23 cigány dolgozót tartanak nyilván, kb. 6 közülük több mint 10 éves tagsággal rendelkezik, ezen kívül 4 a nyugdíjas tsz-tagjainak a száma. A termelőszövetkezet ezekkel a dolgozókkal meg van elégedve, munkafegyelmiük megfelelő, van közöttük szakmával rendelkező is. Az a körülmény, hogy a

nagyrábéi Petőfi Termelőszövetkezet helyben foglalkoztatja a cigány munkavállalók jelentős részét, nagy mértékben hozzájárul a beilleszkedéshez. Egyik-másik család életkörülményei, szokásai már semmiben nem különbözik a nem cigány családokétól. Püspökladány nagyközségben a Fa-Fém Építőipari Szövetkezetnél 5 állandó cigány munkavállaló dolgozik. Munkafegyelmük kielégítő, a szövetkezeti kollektívába beilleszkedtek.

A vizsgált területen a cigány családok száma 214, rendszeres munkavállaló 167, ami azt jelenti, hogy egy családra 0,78 állandó munkavállaló jut. Ha az 1435 cigány lakoshoz viszonyítjuk, 8,5 fő eltartott jut egy állandó munkavállalóra. Ez nagyon rossz arány, és a valóságban ennél valamivel jobb a helyzet, mert az alkalmi munkavállalók is növelik valamelyest a családok jövedelmét. A munkaképes cigány lakosok közül kb. 228 nem dolgozik.

Előnyösebb helyzetben vannak a lakóhelyükön dolgozók, mert így több kereset jut a családnak. Az eljárók fizetésükből sokat elköltönek, ami a család helyzetét hátrányosan befolyásolja. Jobbik eset, amikor a munkahely a családi pótlékot az itthon lévő anyának küldi. Ilyenkor legalább az biztos jövedelem. Pl. Nagyrábén talákoztunk olyan családdal, ahol a 6 gyermek után járó családi pótlékból élnek az otthon lévők, viszonylag elfogadható körülmények között. Püspökladányban ennél rosszabb tapasztalatot is szereztünk. Pl. hosszú évek óta eljáró rendszeres munkavállaló OTP kölcsönnel házat épített, a részletett fizeti, de azon túl a 6 tagú családnak 5-600 Ft-ot juttat havonta. Nyilvánvaló, hogy ruházkodásra, tisztálkodásra, élelemre alig-alig jut belőle.

Ezek kiragadott példák, de nem egyediek. Bihartordán pl. az eljáró cigány lakosok stabil dolgozói egyik-másik budapesti vállalatnak, megszokták a munkát, családjuk otthon, viszonylag elfogadható körülmények között él.

A Püspökladányban élő cigány családok nagy része a Dunántúlon vállal csoportosan – toborzás útján – mezőgazdasági idénymunkát. A munkavállalás ilyen módját azért választják,

- mert munkaviszonyt létesíthetnek;
- tavasztól őszig lakáslehetőség biztosított;
- élelmezésükről a munkaadó üzemi konyhán gondoskodik;
- vándorlási ősi vágya kielégítést nyer;
- télire a megélhetést a természetbeni juttatás (liszt, búza) részben biztosítja.

A munkavállalás ilyen módja azonban negatív eredményt is mutat:

- a többnyire írástudatlan dolgozókat könnyen becsapják, munkabérüket késve kapják meg;
- családi pótlék folyósítása akadozva történik;

—betegség esetén a táppénz folyósítással problémák vannak, azt esetleg csak különböző szervek közbelépésével kapják meg.

A felsoroltakért egyértelműen nem lehet elítélni a munkáltatókat, mivel a cigány dolgozók sok esetben önkényesen kilépnek, lakcímük gyakran változik, így utánuk sem tudják küldeni a különböző címeken részükre járó összeget. Az egész család távoli vidéken történő munkavállalása a gyermekekre nagyon káros hatású.

Összegezve a munkavállalás körülményeit, reálisan kell látni, hogy járásunk mezőgazdasági jellegű. A munkafolyamatokat egyre inkább gépesítik a termelészövetkezetek, aminek következménye, hogy mind kevesebb, de képzetesebb dolgozókra van szükség. Ipari üzem kevés van, ezek nem küzdenek munkaerő gondokkal, és analfabéta, szakképzetlen dolgozóval nem is foglalkoznak.

A gazdasági vezetők szemlélete – néhány kivételtől eltekintve – nem olyan, hogy a cigány dolgozókat szívesen fogadná, vagy esetleg olyan munkaterület kialakítására gondolna, ahol foglalkoztatni tudnák őket.

Példaként említjük meg, hogy Biharnagybajomban a termelészövetkezet 1970-től kezdődően egy fő cigány dolgozót vett fel tagjai sorába, aki jelenleg katonai szolgálatot teljesít.

Egyébként 1970-ben: 1 fő, 1971-ben: 10 fő, 1972-ben: 15 fő, 1973-ban 4 fő cigány lakos kérte tagfelvételét. A termelészövetkezet azt a magyarázatot adta, hogy kevesebb szükség van növénytermesztőkre, s inkább a szakképzett dolgozók felvételét helyezik előtérbe.

Az tény, hogy a még be nem illeszkedett cigány lakosok önmaguk is akaratgyengék, nem szoktak a rendhez, fegyelemhez, kötöttséghez, nem érzik, hogy saját maguknak is meg kell tenni az első lépéseket helyzetük javításáért. Erre is kirívó példa a biharnagybajomi telepen élő egyik fiatal cigány lakos, aki úgy nyilatkozott, hogy „csak nem megy 2000 Ft-ért Pestre dolgozni, mikor az nem pénz”.

A beilleszkedésnek elengedhetetlen útja az alapműveltség megszerzése, a *gyermekek iskolába járása*.

A cigány gyermekek közül a vizsgált községekben 354 a tanköteles. A rendszeresen iskolába járók aránya 70% körül van. A beiskolázás lehet 100 százalékos is, de a rendszeres *iskolába járás* a döntő.

A tankötelezettségi korhatár sajátos módon csorbul a cigány gyermekek esetében. A cigány szülők kb. egyharmadnyi csoportja először cigányul tanítja meg gyermekét beszélni. A környezeti nevelési hatások, egészségügyi helyzet, az óvodába járás szórványos volta miatt a gyermekek 10-15%-a 6 éves korra még iskolaéretlen. Ennek megállapítása már az első osztályba történő beiratkozást megelőző orvosi vizsgálatnál megtörténik. A gyermek felmentést nyer egy évre. Ez alatt az egy év alatt azonban közösségbe ismét nem kerül. A legkívánatosabb fejlődési tényezők tehát, ismét kimaradnak.

Az iskolai előkészítők a jószándék ellenére sem tudják pótolni az óvodai nevelést, ha előkészítő megszervezését létszám és pénzügyi okok meg is engedik. Végső soron a gyermek most is hátránnyal és ráadásul túlkorossággal indul. Fenti sajátosság párosul a 12-13-14 éves korban jelentkező problémákkal. A 4., 5., 6. osztályból sok tanuló kimarad. A lányok koraérettsége, és a szülők elmaradott felfogása miatt idő előtt férjhez mennek, vagy élettársi kapcsolatot alakítanak. Ilyen körülmények között a mindennapos iskolába járás a jóval fiatalabb normál korú tanulók között már nem is lenne helyes.

A fiúk hasonló korban saját évfolyamukon túlkorossá válva, főleg a sokgyermekes apa nélküli családokban a család fenntartásába segítenek be. Ilyen módon a tanköteles kor elején és végén összesen mintegy 30% tanköteles gyermek az iskolából kimaradva 1-5 osztállyal rendelkezve betölti a tankötelezettségi korhatárt. A kevésbé, vagy a be nem illeszkedett családok gyermekeire vonatkozik ez az általánosítás.

Szerep községben a legrosszabb a helyzet, mind a munkavállalási, mind a lakás, mind pedig az iskoláztatás helyzetét vizsgálva. 20 cigány tanuló van, de mind 1-2. osztályos. Egyik-másik közülük 13-14 éves. A lányok onnan mennek férjhez, vagy szülnek gyermeket.

Ilyen megállapításnál hajlamosak lehetnénk a pedagógusok elmarasztalására, de ha valaki személyesen járt már a szerepi cigánytelepen, az megérti, hogy ott tanulásra semmi lehetőség nincs. Van olyan putri, ahol huszan is laknak, van olyan család, ahol az anya börtönbüntetését tölti, az apa csavarog és 5-6 kiskorú gyermek egymást látja el.

Biharnagybajomban sem sokkal jobbak a telep körülmények. Ennek ismeretében nagyon jó megoldásnak tartjuk a cigány osztály létesítését. Ez nem a megkülönböztetést szolgálja, hanem azt, hogy a gyermekek kulturált körülmények között egész nap az iskolában tartózkodhatnak.

Több időráfordítással, türelemmel foglalkozhat velük a nevelő, és a tananyagon kívül olyan elemi dolgokra is megtaníthatja őket, amelyet a többi gyermek a szülői házban megismer. Ezek a gyermekek reggel fürdenek az iskolában, tiszta ruhába öltöztetik őket, tanulnak, rendesen étkeznek, napközis foglalkozáson vesznek részt. Este újra visszaveszik rongyaikat és mennek vissza a telepre.

A cigány szülők értékelik a gyermekükkel való törődést. Eljutottak odáig, hogy az iskola udvarának rendbetételénél is segítettek. A biharnagybajomi cigány osztály létesítése különböző forrásokból létrehozott jó kezdeményezés, igazán azonban csak akkor lesz sikeres, ha ezt a 16 különböző korú elsős gyermeket tartósan az iskolához kötik, és ha nem vagy csak minimális lesz a lemorzsolódás.

A kabai cigány osztály egészen más, a gyermekek beilleszkedők, vagy inkább beilleszkedett szülők gyermekei, saját ruhájukat viselik. Helyes len-

ne azonban ezeknek a gyermekeknek is fokozott segítése, oly módon, hogy a megfelelő tanterem, oktatási eszközök jobban biztosítottak lennének.

Sajátos nehézséggel küzd a püspökladányi Petőfi Sándor Általános Iskola. Az időszaki munkára szerződött cigány családok – mint már korábbiakban tárgyaltuk – magukkal viszik gyermekeiket is az ország különböző tájaira. A legritkább eset, hogy ezek a gyermekek valamelyik tanyai iskolában folytatják tanulmányaikat. Másik változat, hogy a gyermekeket egy időszakra itthon hagyják, aki képtelen a sok gyermek ellenőrzésére. A távozás 90 százaléka bejelentkezés nélkül történik.

Rendszerint hosszú kutatás után derül ki, hogy a gyermek itthon van, csak nem a Borbástón, hanem az újtelepi rokonoknál.

Ősszel, október végén, november elején jönnek haza a családok. A gyermekek ismét bekapcsolódnak az iskolai munkába, de sajnós az elmúlt évi évfolyamon.

Vizsgálatunk megállapította, hogy a pedagógusok általában látogatják a cigány családokat. A beilleszkedett, és beilleszkedő családok hálásan fogadják a törődést, ha a nevelőnek sikerült megnyerni őket. A kevésbé vagy a be nem illeszkedett családok inkább csak követelődéssel lépnek fel.

A cigány gyermekek nyelvi nehézségek, hátrányos, vagy veszélyeztetett helyzetük miatt több törődést igényelnek a pedagógusok részéről. Nagy segítséget jelentene, ha a cigány gyermekek előtte már óvodába járnának. A vizsgált községekben 12 óvodás cigány gyermeket találtunk, azonban ezek beilleszkedett szülők gyermekei. Óvodai felvételükkel szemben nagy az ellenállás, amit különbözőképpen magyaráznak: férőhelyhiány, szülőknek nincs munkahelye, a gyermekek nem felelnek meg az egészségügyi követelményeknek stb. Ezek a magyarázatok részben fogadhatók csak el, mivel éppen ezeknek a gyermekeknek lenne legjobban szükségük arra, hogy már iskolába menetelük előtt megszokják a közösségi életet.

Érdemes még megemlíteni azt, hogy az iskolába került cigány gyermekek közül csak 48 van napközi otthonban, a cigány tanköteles tanulók 13,5%.

A cigány szülőket az iskolai szülői munkaközösségekbe nemigen vonják be, kivétel ezalól a kabai általános iskola. Cigány gyermekek közül kevés az úttörő.

A vizsgált községek *cigány lakosság helyzetével* szinte kivétel nélkül minden *községi tanács*, annak végrehajtó bizottsága (különböző bizottságok: egészségügyi állandó bizottság, szociálpolitikai, művelődésügyi állandó bizottság) kisebb-nagyobb hatékonysággal az 1960-as évektől kezdődően foglalkoznak.

Egyes községekben a tanács és a végrehajtó bizottság önálló napirendi pontként több ízben tárgyalta a cigány lakosság helyzetét, határozatokat hozott a cigány lakosság életkörülményeinek fokozatos javítására, az adott igazgatási területen.

Nagyrábé községben pl. a nagyobb hatékonysággal való foglalkozás eredményeként majdnem sikerült felszámolni a cigánytelepet (4 putri kivételével), Bihartordán teljesen felszámolták. A végrehajtó bizottság elé kerülő ilyen napirendi pont beszámolójának elkészítésére különböző társadalmi és tömegszervezetek képviselőiből bizottság alakult. Ebben a bizottságban tevékenykedik a cigány lakosság köréből választott tanácstag is. Intézkedési tervet a tanács végrehajtó bizottsága 1973. március 12-én a 10/1973. számú határozatával elfogadta. A terv 1973-tól 1978-ig terjedő időszakra vonatkozik.

Hasonló hatékonysággal foglalkoznak cigány lakosság helyzetével pl. Kaba községben is. Már 1963-ban a tanács felmérést végzett. Ezt követően pedig intézkedési tervet készített. Így Kabán 1966-ban a putrik felszámolása megtörtént. Azóta a Kabához csatolt Tetétlen társközségben azonban még mindig két cigánytelep van. Felszámolásuk körülményes.

Ugyenezeket lehet elmondani a Sárrétudvari Nagyközségi Tanács munkájáról. Több ízben szerepelt önálló napirendi pontként végrehajtó bizottsági ülésen a cigány lakosság helyzete. A tanács 5 éves intézkedési tervvel rendelkezik. Sárrétudvariban a cigányputrikat már felszámolták. Szerep községben – amely Sárrétudvari társközsége – 10-12 család él putriban, rendkívül rossz körülmények között.

Biharnagybajom községben a vizsgálat időpontjában nem rendelkeztek ugyan 5 éves intézkedési tervvel, azonban a tanács vezetői, körzeti orvosok, a tanács bizottságai foglalkoztak a cigány lakosság helyzetével. A határozatok nyomán azonban konkrét intézkedések a korábbi időszakban nem történtek. A községben elismerésre méltó az 1973. év őszén létrehozott cigány osztály, illetve napközi otthon létesítése.

Püspökladány Nagyközségi Tanács intézkedési tervvel rendelkezik. Hiányosság itt is, hogy a végrehajtó bizottság és a tanácsülés 1970-től kezdődően önálló napirendi pontként a cigány lakosság helyzetének vizsgálatával nem foglalkozott.

A cigány lakosság életkörülményeinek, illetve a tanácsi intézkedések, határozatok megvalósításának vizsgálata járásunkban összességében pozitív eredményt mutat. Mindenütt foglalkoznak a cigány lakosság helyzetével, a hozott intézkedések és határozatok eredménye azonban más és más. Állandó szívós, és kitartó munkára van szükség ahhoz, hogy az elkészült intézkedési tervek megvalósuljanak, és társadalmilag elvárható további eredmények szülessenek.

Vizsgálatunk megállapította, hogy tanácsi szinten érzik a cigány lakosság helyzete javításának fontosságát. A koordinációs munka azonban még nem kielégítő. A községekben élő gazdasági vezetők általában idegenkednek a felnőtt korú cigányok foglalkoztatásától, nevelésétől. A különböző társadalmi szervek és tanácsok munkája a cigány lakosság tudatának formálá-

sával nem eléggé összehangolt. Nincs konkrétan meghatározva, hogy ki milyen részfeladatot vállal.

Megállapításunk, hogy a cigány lakosság nevelésével az iskolaigazgatók, pedagógusok, körzeti orvosok, a rendőr és körzeti megbízottja foglalkozik. Külön ki kell emelni a védőnők lelkiismeretes és önzetlen munkáját. Közel tudnak kerülni a cigány családokhoz, és nagyrészt ennek eredménye, hogy a terhes tanácsadásokon a leendő cigány anyák megjelennek, és az itt-ott előforduló fogamzásgátló tablettáknak alkalmazása is felvilágosító munkájuk eredménye. Úgyszintén az, hogy a születések szinte száz százalékosan szülőotthonban történnek.

Hiányosságként állapította meg a vizsgált, hogy a kultúrotthonok nem találták meg a módját annak, hogyan lehetne a cigány családok tudatának formálását valamiképpen elősegíteni. Talán csak a Nagyrábéi Kultúrháznál tapasztalható, hogy a különböző rendezvényeken a cigány lakosok is részt vesznek, és semmiféle rendzavarás nem történik részükről.

A községi könyvtáraknak elenyészően kevés a cigány olvasója, ami van is, inkább az iskolásokból tevődik össze. A könyvtárak vezetői nem is töreksenek megnyerésükre, mivel a könyveket rendetlenül, piszkosan viszik vissza, vagy végleg náluk marad.

A községi tanácsok az elmúlt években a cigány lakosság lakáshelyzetének megoldását a következőképpen segítették:

Biharnagybajom

3 személy vett fel a helyi takarékszövetkezettől házépítési kölcsönt (hosszabb idő óta folyamatos munkaviszonnyal rendelkezők).

Kaba

11 család kapott telket, és OTP kölcsönrel épített lakást.

Nagyrábé

2 telek juttatás, 3 saját telekre épített, 11 kamatmentes házépítési kölcsönben részesült, 5 belvizes akció, vagy saját erő.

Püspökladány

2 db 150 négyszögöl telek 1970-ben, 2 db 150 négyszögöl telek 1971-ben, 3 db 50 000 Ft házvásárlási hitel 1970-ben, 4 db 50 000 Ft házvásárlási hitel 1971-ben, 2 db 50 000 Ft házvásárlási hitel 1972-ben, 3 db 50 000 Ft házvásárlási hitel 1973-ben, 4 lakás belvizes keret terhére 1970-71-ben.

Megállapítható, hogy ott történt a legkevesebb kedvezményes juttatás, ahol még ma is cigánytelep van. Ez összefüggésbe hozható azzal is, hogy ezeken a helyeken van a legkevesebb állandó munkavállaló, és így nem rendelkeznek a szükséges feltételekkel (Szerep, Tetétlen, Biharnagybajom).

A községi tanácsok a lehetőségekhez mérten a cigány lakosság arra legjobban rászoruló tagjait állandó, vagy ideiglenes szociális segélyben részesítik.

Népi ellenőreink vizsgálták a szabálysértések alakulását. Megállapítható, hogy a cigány lakosokat főként mezei lopásért, tankötelezettség elmulasztásáért, állategészségügyi szabályok (elhullt állatok lopása) megsértéséért vonják felelősségre. A vizsgált időszakban a szabálysértések alakulása a következő:

Biharnagybajom 3%, Kaba 15%, Nagyrábé 37%, Püspökladány 30%, Sárrétudvari 45%, az össz-szabálysértéshez viszonyítva.

A községi tanácsoknál a megrögzött alkoholistákról nyilvántartást nem találtunk, így az sem szűrhető ki, hogy a cigány lakosok közül ez hány százalék. Sárrétudvariban a vizsgált időszakban egy személy került kényszer elvonókúrára, Püspökladányban pedig 7 személy.

Az elmúlt években járásunk területén kétségtelen, hogy van javulás a cigány lakosság életkörülményeiben. A megoldásra váró feladat azonban még sokkal nehezebb az eddigieknél, mert a jelenleg még be nem illeszkedett cigány lakosság tudatának formálása anyagi és erkölcsi kiemelkedése nagyon sok türelmet, fáradságot és nem utolsósorban anyagi gondoskodást igényel a különböző szervektől.

Határozati javaslat:

A cigány lakosság életkörülményeinek javításáról készült tanácsi intézkedési tervek megvalósításához társadalmi összefogás szükséges. Javasoljuk ezért, hogy a tanácsok igényeljék a községekben működő társadalmi szervezetek, gazdasági egységek segítségét.

1. Javasoljuk, hogy a tanácsok a gazdasági vezetők munkájának hatékonyságát olyan szempontból is értékeljék, hogy mennyiben segítik a cigány lakosság beilleszkedését, közösségi nevelőmunkával, hogyan alakítja a munkahelyi közösségek szemléletét, akiknek nevelő munkáján a cigány lakosság beilleszkedése áll vagy bukik.

A munkahelyi kollektívák szocialista brigádjai vállalják el egy-egy bekerült cigány dolgozó segítségét, munkafegyelemre szoktatását, tudatának formálását.

2. Keressék a tanácsi és gazdasági vezetők a módját, hogy a munkaképes korú cigány lakosság községen belül foglalkoztatható legyen. Ha ez nem lehetséges, javasoljuk, hogy a tanácsok szakigazgatási szervei vegyék fel a kapcsolatot olyan (fővárosi, vagy egyéb helyen lévő) üzemekkel, állami gazdaságokkal, amelyek a cigány dolgozókat alkalmazni tudják. Így

esetleg elérhető, hogy az egy községben lakók egy munkahelyre kerülnek, és esetleg munkahelyükkel könnyebben lehet tartani a kapcsolatot.

Az eljáró dolgozóknak magatartását kísérik figyelemmel, és ha a család érdeke megkívánja, tegyenek intézkedést, hogy legalább a családi pótlékot (esetleg a fizetés egy részét) a gyermekeket nevelő anya kapja meg.

A család érdekében – ha arra szükség van – kényszer elvonókúra alkalmazását javasolják a megrögzött alkoholistákkal szemben.

3. Az állandó munkahellyel, de rendes lakással még nem rendelkező cigány családokkal szükséges megismertetni hogyan juthatnak kedvezményes lakáshoz.

A községi tanácsok lehetőleg arra törekedjenek, hogy a telepekről kiköltözött cigány lakosokat szétszórtan telepítsék be a községekbe. A környező szomszédokat felvilágosító munkával győzzék meg (ebben sokat segíthetnek a társadalmi, illetve tömegszervezetek), hogy segítsék a beilleszkedés útján lévő cigányokat.

A beilleszkedett, jól dolgozó, háza táját rendben tartó cigány lakosokat próbálják bevenni be nem illeszkedett társaikkal való foglalkozásba.

A felnőtt cigány lakosság nevelésébe kapcsolódjanak be a művelődési házak, esetenként a részükre tartott ismeretterjesztő előadások formájában. Ez elképzelhető jó idő esetén a telepeken is, szabadtéren történő megoldással.

4. A cigány lakosságnál meglévő nagyarányú írástudatlanság felszámolására a 16 éven felüliek részére javasoljuk tanfolyam szervezését. Az elhelyezkedésükben ugyanis egyik fő akadály, hogy 1-2 osztállyal rendelkeznek, és így legtöbb esetben segéd-, vagy betanított munkára sem alkalmazhatók.
5. Keresni kell a módját, hogy a tanköteles korhatár elérése előtt már közösségbe juthassanak a hátrányos és veszélyeztetett helyzetben lévő cigány gyermekek. Ez óvodai felvétellel vagy iskolai előkészítés szervezésével oldható meg.
6. A gyermekek rendszeres iskolába járását elő kell segíteni oly formában is, hogyha szükséges alkalmazzanak a szülőkkel szemben szabálysértési eljárást.
7. Javasoljuk, hogy a községi tanácsok és szervei rendszeresen tűzzék napirendre a cigány lakosság helyzetének tárgyalását, mert így az elért eredmények és a gátló tényezők jobban figyelemmel kísérik. Gondoskodjanak arról, hogy maga a cigány lakosság is tudomást szerezzen a velük való törődésről.

Püspökladány, 1974. január 2.

Cigánylakosság száma, családok száma, beilleszkedésük

Község neve	cigány lakosok sz.	la-ládok sz.	csa-ládok sz.	beilleszkedett	beilleszkedő	be nem illeszk.	putrik száma	putrikban lakó cs. sz.	putrikban lakó cs. sz.
Biharnagybajom	141	23	11	-	12	12	12	12	75
Püspökladány	530	63	11	19	33	22	22	27	135
Sárrétudvari	150	39	20	17	2	-	-	-	-
Szerep	108	18	2	4	12	6	6	12	80
Kaba	130	18	4	10	4	-	-	-	-
Tetétlen	85	12	2	-	10	9	9	76	-
Nagyrábé	218	29	10	26	5	5	5	5	22
Bihartorda	66	12	-	-	-	-	-	-	-
Összesen:	1435	214	60	76	78	54	65	388	

Rendszeres munkavállalás

Község neve	Rendszeres munkavállalók száma	ebből nő	helyben dolgoznak	eljár- nak
Biharnagybajom	33	9	5	28
Püspökladány	17	4	14	3
Sárrétudvari	30	3	9	21
Szerep	10	1	4	6
Kaba-Tetétlen	41	11	14	27
Nagyrábé	16	6	16	-
Bihartorda	20	-	3	17
Összesen:	167	34	64	102

Tanköteles tanulók napközis, óvodás cigány tanulói

Község	tanköteles tanuló	rendszeresen jár isk.-ba	napközis	óvodás	cigány- osztály
Biharnagybajom	40	57,5	17	-	1
Püspökladány	128	72,6	16	5	-
Sárrétudvari	25	80,0	8	6	-
Szerep	20	50,0	-	-	-
Kaba	31	68,4	-	1	1
Tetétlen	26	68,4	-	-	-
Nagyrábé	64	62,5	7	-	-
Bihartorda	20	90,0	-	-	-
Összesen:	354		48		

**A hazai cigányság helyzete
A gyülekezetek hozzájárulása társadalmunk
szociáletikai kérdéseinek megoldásához
Az 1974. évi nyári református
lelkésztovábbképző tanfolyamok
segítőanyagának átdolgozott változata**

„Az elmúlt tíz évben növekedett a cigányok iránti érdeklődés; részben cigány származású értelmiségiek és félértelmiségiek, részben cigányokkal rokonszenvező nem cigányok körében (e két két csoportot a cigányokkal való azonosulás, illetve a velük való együttérzés jellemzi), másrésről olyanoknak a körében, akik a cigányság szaporodásában a magyarság halálos veszedelmét látják. Mindkét csoport szemléletét a realitások figyelmen kívül hagyása jellemzi, álláspontjuk – akár cigánypárti, akár cigányellenes – romantikus, szélsőséges esetekben mitologikus.”¹ Mindkét csoportban hamis képzetek terjedtek el a cigányság magatartásáról, élethelehetőségeikről, magyarok és cigányok viszonyáról stb. A cigányság száma, helyzete a rendelkezésre álló adatok szerint a következő: 1971-ben a magyarországi cigányság száma kb.: 320 ezer fő volt.

Ezek anyanyelv szerinti megoszlása: magyar anyanyelvű 71%, cigány anyanyelvű 21,2%, román anyanyelvű 7,6%, egyéb anyanyelvű 0,2%.

A cigányság integráltsága szempontjából egyik leglényegesebb mutató a telepen, ill. nem telepen élők aránya. Ez országos viszonylatban a következő képet mutatja: Budapesten 7-8 ezer, a vidéki városokban több mint 30 ezer, a falvakban mintegy 170 ezer, összesen tehát 210 000 telepen lakó cigány problémája vár megoldásra.

Itt érkeztünk el a magyarországi cigánykérdés egyik legfontosabb aspektusához. A magyar állam ugyan a 2/1965. (II. 18.) ÉM-PM sz., ár- és belvízkár esetében pedig a 7/1969. (III. 22.) ÉM-PM sz. együttes rendelet szerint segítséget nyújt a telepen lakó cigányoknak ahhoz, hogy házat építsenek maguknak. A cigány lakosság körében igen nagy az érdeklődés az építkezés iránt, de többségük igénye megalapozatlan. Legtöbb nehézséget a telek-, a saját hozzájárulás és a munkaviszony hiánya okozza. A ren-

ha egyéves folyamatos munkaviszonyt vagy szövetkezeti tagságot, s legalább 1000 Ft-os havi jövedelmet tud igazolni. Ebben az esetben az építési összeg 10%-át kell készpénzben befizetni, de ezt lehet pótolni anyaggal, munkával is. A kölcsön összege 85 000 Ft, igen indokolt esetben 95 000 Ft. A kölcsön kamatmentes, s 35 év alatt kell visszafizetni.²

Mivel a cigányság túlnyomó többsége ezeknek a feltételeknek sem tud megfelelni, így 55 420 cigány család kénytelen a mintegy 21 900 telepi lakásban nyomorogni.³

Véleményem szerint a magyarországi cigányság legnagyobb problémája gazdasági jellegű: nincsenek meg a kellő anyagiak náluk ahhoz, hogy életüket valahogyan kiemeljék abból a mélységből, ahol vannak. A sellyei járásban például a családok 30%-ának keresete 800 Ft alatt van, de további 50% az, amelyiknek havi jövedelme az 1500 Ft-ot nem haladja meg.⁴ Tudvalevő, hogy a cigány családok nagysága felülmúlja a magyar családok nagyságát (kb. 52%-kal, mert az átlagos cigány családnagyság 4,52 fő)⁵, így súlyos, hogy az egy főre jutó kereset a cigányoknál nem haladja meg a 250-300 Ft-ot.⁶ 1968-ban a létminimumot az egy főre jutó 600 Ft-ban állapították meg.⁷ E jövedelemhatár alatt 1968-ban 1 millió 11 ezer ember élt, és ebből mintegy 180 000 a cigány.⁸ Ezt a helyzetet súlyosbítja, hogy a cigányok nem beosztók, nem takarékoskodnak, csak 1/3 részük van állandó munkaviszonyban, emiatt nem tudnak például kitörni a telepi életformából sem.

A gazdasági hátrány természetes velejárója a szociokulturális elesettség. A cigány lakosság higiénés helyzete igen primitív, s bár lényeges különbség van a külterületeken és a belterületeken lakók higiénés helyzete között, mégis mindkét csoport életkörülményei nagymértékben különböznek – az egyébként nem éppen kedvező ormánsági települések falusi lakosságától.⁹ Így nem véletlen, hogy a cigány gyermekek hátrányos helyzete már a méhenbelüli szakaszban elkezdődik.¹⁰

Ezért van az, hogy a cigány csecsemők átlagos születési súlya csak 2961 g¹¹ (a magyar gyerekeké 3213 g), koraszülött frequentájuk viszont magas (21%), és mortalitásuk is az (kb. 10%).¹² A rossz, ingerszegény környezet, a hiányos táplálkozás és egyéb ártalmak eredményezik az olyan különbségeket, amiket az első osztályba kerülő gyermekek figyelem és koncentrációképességének vizsgálata mutat: „... a figyelem, koncentrációképesség az óvodából jövő első osztályosok 73%-nál jó, tartós, 18%-ánál szórt, 9%-é nem megfelelő. Ugyanez a cigány elsősök esetében: 25% hiányos, szórt, 75% nem megfelelő.”¹³ Így nem lehet csodálkozni azon, hogy „Az 1969–70. tanévben az első osztályosok közül – országosan – 100 cigány tanulóból 45 eredménytelen volt. A többi tanuló közül 100-ból 7; 100 cigány tanulóból 56 túlkoros volt, a nem cigány tanulók között 8.”¹⁴ Mit is várhatnánk azoktól az erdőlakó cigány gyemekektől, akikről „az alaktani tesztvizsgálat során megállapítottuk, hogy a magyar ige és főnévragozás szabályait kb. a két év kö-

rüli magyar anyanyelvű kisgyermekek szintjén ismerik..."¹⁵ A cigány gyerekek nagyrésze megfelelő ruházat híján, télen kimarad az iskolából (ez a probléma a társadalmi szervek segítségével miatti eltűnésben van). Megfelelő iskolák hiányában a ma élő felnőttek átlagos iskolai végzettsége: 2,55 osztály, ezen belül a nők 1,81 osztály, a cigányok nem szerezhetnek szakmunkás képesítést, kereseti lehetőségeik mindig alacsonyak maradnak stb. Viszonyaik nem teszik lehetővé, hogy legalább gyermekeik mihamarabb kiemelkedjenek.

Amint már láttuk is, Magyarországon nemcsak a cigányok élnek nehéz anyagi körülmények között, sőt, Kemény Istvánnal is egyet lehet érteni, amikor azt írja, hogy „Magyarországon a nem cigány alacsony jövedelmű és a cigány lakosság életformája közel áll egymáshoz”¹⁶, mégis külön tárgyaljuk a cigányokat, és nemcsak az alacsony jövedelműeket soroljuk ide, hanem az anyagilag megalapozottakat is, ha azokat környezetük cigányoknak tartja. Elérkeztünk a cigánykérdés egyik „legkényesebb” problémájához: a cigányokkal kapcsolatos előítéletekhez. Már látszik ugyanis, hogyha a cigányprobléma gazdasági oldala meg lesz oldva, akkor még megmarad a cigányság életformájából, szokásaiból és sajátos kultúrájából stb. adódó különállása, ill. a velük kapcsolatos előítéletek.¹⁷

A fenti problémák okait vizsgálva mindenekelőtt arra kell rámutatnunk, hogy a cigányság ma kénytelen évszázados, vagy talán évezredes életformát feladni. Ilyen elsőrendűen a nomadizáló életmódról a helyhez kötött életmódra való áttérés, ki kellene, hogy alakuljon bennük egy új hozzáállás a munkához, a pénzhez stb., ez viszont nem megy máról holnapra. Ma ott tartanak, hogy látják, hogy a hagyományos foglalkozásaiknak (fémműveség, teknő-, fakanálkészítés stb.) nincs többé jövője, lassan fel is hagynak vele,¹⁸ de helyette még nem találtak semmi olyat, ami hagyományos életfelfogásuknak megfelelné.

A cigányok elesettségének egyik legfőbb oka az, hogy igen sokan közülük (35%) egyáltalán nem dolgozik, s jelentős azoknak a száma is, akik csak alkalmi munkát végeznek, s 1/3 részük csak állandó dolgozó, de ezek munkafegyelmével is igen sok baj van.¹⁹ Meglehetősen általános tapasztalat az, hogy a cigányok egy része csak annyit dolgozik, ami az egyébként jelentékeny összegű családi pótlék jogosultságához feltétlenül szükséges. A cigányoknak a munkabéren és családi pótlék, ill. születési segélyen kívül más jövedelmi (pl. mezőgazdasági) forrásuk nincs, így érthető, hogy oly nehéz körülmények között élnek. Ehhez a problémához kapcsolódik, hogy a cigányok – ha dolgoznak is, szinte kizárólag segédmunkásként állhatnak munkába, s az előítéletek stb. miatt elsőrendűen csak ott, ahol megfelelő számú munkaerő nincs. Szakmunkás képesítésre nincs lehetőségük, hiszen minimális azoknak a száma, akiknek a szakmunkássághoz szükséges legalább 8 általános iskolai végzettségük meglenne. Előfordul az is, mint például a

sellei járásban, hogy az iparban dolgozó cigányok bére 18,7%-kal, a mezőgazdaságban, közlekedésben és kereskedelemben dolgozóké pedig 32,2-38,3%-kal alacsonyabb, mint az országos átlag.²⁰

A cigányság jobb kereseti lehetőségének akadályai – a fentiekén kívül gyenge fizikumuk is. Gyenge fizikumuktól függetlenül is jól lehetne őket alkalmazni az élelmiszer-, illetve vendéglátóiparban, de ennek egészségi és higiénés helyzetük miatt nem felelnek meg, pedig az a fenti iparágakban alapvető követelmény.²¹

Az előzőekben is szóltunk róla, de most hangsúlyozottan mondjuk ki, hogy a cigányság szinte mindenre kiterjedő elmaradottságának egyik oka iskolázatlanságuk. Igaz ugyan, hogy a cigányok túlnyomó többségénél nincs meg a tanulásra való igény, még akkor sem, ha gazdaságilag (munkahely, állandó kereset, megfelelő lakásviszonyok stb.) már jobb körülmények közé kerülnek,²² de az iskola oly sokirányú tanító és nevelő tevékenységet fejt ki, hogy az iskoláztatást is alapvető fontosságúnak kell tekinteni. Elsőrendű feladat a cigány gyerekek beiskolázása. Ezen a téren a társadalmi szervek munkája és sok pedagógus hősies erőfeszítése jó eredményeket hozott: a cigány gyerekek nagy része be van iskolázva (az első osztályosok kb. 10,8%-át, 1970–71-ben a cigány gyermekek tették ki).²³

Igen nagy nehézségek, sok fáradság és igen sokrétű oktató, de főleg nevelő tevékenység eredményeképp a beiskolázott cigány gyerekek jelentős része megmarad az iskolában. Ehhez természetesen szükség van a pedagógusok erőfeszítésére, a tanácsok szigorára, illetve a társadalmi szervek (tsz-ek, állami gazdaságok, üzemek stb.) jelentős anyagi támogatására (például: ruházat, élelem stb. biztosítására). E gondolat kapcsán fellehetne vetni néhány módszertani kérdést – pl. cigány óvoda, iskola-előkészítő, anyanyelvi oktatás a cigányok számára, egyáltalán a cigány osztályok bevezetése stb....

Azt hiszem, hogy a cigányság jelenlegi állapotának az okai között nem lehet említés nélkül hagyni nagy fokú konzervativizmusukat sem: „A cigányság társadalmi beilleszkedését gátló egyik tényező a cigányságnak a konzervativizmusa, ragaszkodása a régi, megszokott életmódhoz, bizalmatlansága az újjal szemben...” (Turóczi K.²⁴) Ezzel az állítással vitatkozni lehet, hisz ellentmond bizonyos értelemben a cigányok alkalmazkodó képességének, ami pedig nagy fokú nyitottságot feltételez, de a különbséget a konzervativizmus és a nyitottság között éppen az alkalmazkodás fogalma mutatja: a cigányoknak létfenntartásuk biztosítására mindent igénybe kell venni, ami adódik, de a megváltozott viszonyokban sem változik alapvetően az önmagukhoz, családjukhoz, a magyarokhoz, általában véve a társadalomhoz, a munkához, illetve személyi tulajdonhoz való viszonyuk stb.

A cigányság jelenlegi, meglehetősen problematikus helyzetének egyik jelentős oka kétségtelenül az, hogy környezetük szinte egész történelmünk során ellenségesen viseltetett velük szemben. Így vall erről Erdős Kamill:

„Ötszáz évig üldözték, kergették és gyilkolták a cigányokat (és ki tudja, hogy előtte mióta) és mi lett az eredménye? Kineveltek egy rendkívül élelmes és agyafúrt emberfaját, akit az életöszön az üldözések közepette, évszázadok óta csak arra tanít: hogyan tarthatom fenn családom és önmagam életét egyik napról a másikra, sőt egyik percről a másikra, ilyen körülmények között. És ebben van a cigányság tragédiája.”²⁵

A cigánysággal kapcsolatos előítéletek közismertek. Csak egy adat illusztrálásképpen: egy ifjúsági klubban egy egyetemista csoport szimpátiavizsgálatot végzett a cigányságot érintő előítéletekkel kapcsolatban. Tíz nemzet fiait kellett szimpátia-sorrendbe állítani, s az eredmény a következő lett: a besorolásban a „cigány” az utolsó helyre került. (Érdekes módon a kiállítók között cigány is volt, de az ő válasza sem különbözött a magyarokétól!)²⁶

Azt hiszem, hogy a cigányokkal kapcsolatos szimpátia-vizsgálat további eredményeinek közlése sem közömbös. A cigányokkal kapcsolatos szimpátia intenzitás foka (milyen százalékban fogadná a cigányt): turistaként 21,5%, barátként 14,9%, munkatársként 13,5%, szomszédként 12,1%, bevándorlóként 10,2%, családtagként 9,1%.

Ugyanez a csoport V. osztályos gyerekekkel is végzett vizsgálatokat a cigányokkal kapcsolatos attitűdöket illetően, és arra a megállapításra jutott, hogy a gyermekeknél még nem voltak a cigányokkal kapcsolatos előítéletek, illetve ha megvoltak, igen kicsi fokban. Ebből is lehet azt a következtetést levonni, hogy az előítéleteket a gyermekek a felnőttektől kapják.²⁶

Az ún. „cigányprobléma” okainak vázlatos megismerése után felvetődik a kérdés, hogy mit tehetünk mi, mint egyház, ill. gyülekezet a cigánykérdés megoldásában.

Azt hiszem, hogy mindenekelőtt meg kell ismernünk azt, hogy miben is áll ma a cigánykérdés. A probléma megismerése ugyanis megóvhat bennünket az elhamarkodott, helytelen cselekedetektől. A problémakör megismeréséhez remélhetőleg megfelelő segítséget fognak nyújtani ezek az előadások is, de az újságok, folyóiratok tanulmányozására mindenkinek lehetősége van.

Ugyanígy szinte mindenkinek lehetséges az, hogy saját gyülekezete közigazgatási területén megismerkedjék a cigánykérdés problematikájával. Adott esetben lehetnek gyülekezetünknek is cigány tagjai, akikkel valamilyen kapcsolatban lehetünk. Nem gondolnám mindazonáltal, hogy feladatunk csak az lenne, hogy „misszionáljuk” a cigányokat, ezzel próbáljuk segíteni társadalmunkat a cigányok társadalomba való integrálási törekvésében. (Egyébként meggyőződésem szerint csak bibliátlan módszerrel tudnánk valamit tenni.)

A cigánykérdés megismerésével jár annak a megismerése, hogy társadalmunk milyen eszközökkel próbál megoldást nyújtani a problémákra. Az

a véleményem, hogy a mi tennivalóink egybeesnek a társadalom tennivalóival, azaz a cigánykérdés megoldásában – különösen annak gazdasági-társadalmi feladataiban – csak annyi a teendőnk, hogy a társadalom célkitűzéseit a társadalom által mutatott módon segítsük, illetve a magunk munkaterületén tegyük meg azt, ami a keretek kitöltésében lehetőségként adódik számunkra.

Azt hiszem, hogy igen sok a tennivalónk a cigányokkal kapcsolatos személyi kontaktusok területén. Engem személy szerint megdöbbentett a már említett szimpátia-vizsgálatnak az az eredménye, hogy csak két válaszadó jelentette ki, hogy „minden ember egyenlő”²⁷. Nem valószínű, hogy a válaszadók vallásosak voltak, de én azt hiszem, hogy mindannyian találkoztunk gyülekezeteinkben kisebb-nagyobb mértékű faji előítéletekkel. Ezek az előítéletek nagyon könnyen újratermelődnek, éppen ezért kell nekünk nagy gondot fordítani a gyülekezet tanításában arra, hogy Krisztusban nincsen különbség faj, nem, gazdasági helyzet stb. vonatkozásában ember és ember között.

A cigányok letelepítésének az a módja, miszerint kis települések, üresen álló házaik cigányoknak adják el, egyre több embert tesz cigányok szomszédjává. A szomszédi kapcsolat is egyik próbája az emberségnek, sőt a keresztényiségnek is. A cigányokkal kapcsolatos előítéletek legyőzése, illetve a velük való emberi kapcsolatok kiépítése, adott esetben a nevelésük vagy éppen a megbocsátás gyakorlása kétségtelenül nagy feladatot róhat gyülekezeti tagjainkra, vagy éppen magunkra, de hitünkben fakadó emberi kötelességünk. Hasonló a probléma, ha munkatársaink közé cigány kerül. Tudvalevő, hogy a cigányok egészen más, a miénktől gyökeresen eltérő értékrendben élnek, és ebből következik, hogy más a tulajdonhoz, a társadalomhoz, a munkához stb. való viszonyuk. A cigány munkatársakkal való együtt dolgozás sok türelmet, lemondást, jó pedagógiai érzéket és nagyon sokszor kisebb jövedelmet jelent. Ezért a cigányokkal való együttműködést is fel lehet fogni a szolgálat egy bizonyos lehetőségének és formájának.

Ugyanennek a sornak a végén, mint lehetőség, de egyre közelebb lehetőség formájában vetődik fel a cigány-magyar közötti vegyes házasság kérdése. Egyházaink, gyülekezeti tagjaink eddig is elég sokat vétettek a szeretet parancsolata ellen a más vallásúakkal kötött vegyes házasságok esetében, és ez a kísértés fokozottan fennáll a más fajúakkal kötött házasságok esetében. Az ilyen vegyes házasságok még feltűnően ritkák, de éppen a cigányság nagy számára tekintettel a lehetőséggel számolni kell.

Összefoglalásul hadd álljon ott mindenekelőtt egy idézet: „A mutatkozó fejlődés sem e réteg (ti.: a cigányok) igényességéből adódik, hanem elsősorban a társadalmi törődésből, segítőkészségből, melyben a meggyőző, az agitatív, a nevelési vonások dominálnak.”²⁸

Ez az idézet mindenekelőtt felelősségünket húzza alá: azért, ami a cigányokért történt, azért az egész társadalom felelős. Hitünkben fakadó tevékeny életformánkban ne felekedkezzünk el a szolgálatnak erről a lehetőségéről sem; ki-ki közülünk a maga munkaterületén őrkdjék azon, hogy a cigányokat ne érje semmi sérelem, harcoljunk az előítéletek ellen, s segítsük őket abban, hogy emberséges életkörülmények közé kerülve megérezzék a munka örömet, és sok évi megvetés, lenézés után végre érezhessék magukat embernek. A módszerek, a lelkület keresztyéni: felelősség-hordozás, segítő-készség, nevelés, szeretet.

(Nyíradony)

A cigányprobléma igen élénk érdeklődést váltott ki a lelkészekből is. Ez nemcsak abban mutatkozott meg, hogy sohasem volt elég idő a hozzászólásokra, hanem abban is, hogy ebédidőben és délután is igen sokan beszélgettek erről a témáról. A hozzászólások szinte mind konstruktívák voltak, és érződött rajtuk a segíteni akarás. Ezen nem sokat rontott, hogy a hozzászólók egy része nem lépett túl az egyes cigányokkal való kapcsolatának elmondásán, esetleg faluja problémáinak bemutatásán. Azt is meg lehetett állapítani, hogy a lelkészek egy része sem mentes a cigányokkal kapcsolatos előítéletektől.

A cigánykérdés azért is keltett nagy érdeklődést, mert nemcsak társadalmi, hanem egyházi probléma is. Hevenyészett statisztikai adataim szerint az 1973–1974. évben egyházkerületünkben (Tiszántúli egyházkerület – Szerk.) a megkeresztelt gyermekek 20%-a cigány. (Pontos adatok valószínűleg csökkenteni fogják ezt a számot, de nem jelentékenyen.) Ez, és egyéb problémák felvetettek sok módszertani kérdést az integrálás tekintetében. A kérdés tanulmányozását és felszínen tartását igen fontosnak ítélem. H. A.

Jegyzetek

1. Kemény István: A magyarországi cigány lakosság (Valóság, 1974. évf. 1. sz. 67–68. old.).
2. Zagyva Imre: Tennivalók a cigány lakosság helyzetének javításáért (Tanácsok Lapja, 1972. 25. sz.).
3. Lásd a 2. sz.
4. Bédi Gyula, Tépi Jenő, Buda József: A sellyei járás cigány lakosságának higiénés helyzete (Egészségtudomány, 1967. 3. sz. 283. old.).
5. Lásd 1. sz. 68. old.
6. Lakatos Menyhért: Cigányközösség, cigánytelepek (Valóság, 1975. 4. sz. 88. old.).
7. Lásd 1. sz. 71. old.
8. Lásd 1. sz. 72. old.
9. Lásd 4. sz. 286. old.
10. Kotnyek István: A leghátrányosabb helyzetben (A cigány tanulók problémája, Társadalmi Szemle, 1972. 11. sz. 71. old.).
11. Dr. Hoóé István: A cigányok születési jellegzetességei a sellyei járásban (Demográfia, 1964. 237. old.).

12. Horváth Mihály dr. és Wéber Mária dr.: Kedvező változások a cigány csecsemők és kisgyermek súlyviszonyainak alakulásában. Az atrophia mint gyakorlati jelenség megszűnése (Gyermekgyógyászat, 1967. 3. sz. 385. old.).
13. Lásd 10. sz. 71. old.
14. Petró András: Kérdőjelek az első osztályban (Köznevelés, 1972/9. 21. old.).
15. Réger Zita: Kétnyelvű cigány gyerekek az iskoláskor elején (Valóság, 1974. 1. sz. 59. old.).
16. Csalog Zsolt: Etnikum? Faj? Réteg? (Világosság, 1973. jan. 38. old.).
17. Vö. Purocki Béla: Cigányok – probléma nélkül (Élet és Irodalom, 1972. 34. sz.).
18. Vö. Bakó Ferenc: A tiszai cigányok, fémművesség (Különleny, Néprajzi Értesítő, XXXVI. évf. Bp. 1954.). Bándi Magdolna–Zsolnai Emma: Somogyi cigányok között (Valóság, 1971. 10. sz. 87–89. old.).
19. Vö. Horváth Miklós: A cigánykérdés meggyékben (Szabolcs-Szatmári Szemle, 1971. 1. sz.).
20. Lásd 4. sz. 283. old.
21. Vö. 20. sz. 8. old.
22. Lásd 17. sz.
23. Lásd 10. sz. 69. old.
24. Turóczy Károly: A cigányság társadalmi beilleszkedéséről (Valóság, 1962. 6. sz. 75. old.).
25. Erdős Kamill: A Békés megyei cigányok (Gyula, 1959. 4. old.).
26. Dr. Várnagy Elemér: Előítéletek és cigányság (Baranyai Művelődés, 1974. 4. sz. 103. old.).
27. Lásd 26. sz.
28. Lásd 20. sz. 6. old.

Theológiai Szemle XVII. 1975/5–6. (180–183. old.)

Rontás és gyógyítás a hajdúhadházi cigányság körében

A cigányság helyét a magyar társadalomban meghatározza sajátos életmódja és gondolkodása. Jelentős részük ma is ősi módon él, asszimilációjuk nem tekinthető megoldottnak. A dolgozat – egy későbbi munka részeként – vázlatos képet próbál adni a témáról a szakirodalom, illetve saját gyűjtés alapján.

I.

A HAJDÚHADHÁZI CIGÁNYSÁG TÖRTÉNETI JELLEMZŐI

Az itt élő cigány népesség többsége az úgynevezett oláh vagy vlah csoportba tartozik, cigány anyanyelvűek, egymás között ma is így beszélnek.

1739-ben a pestisjárvány halotti jegyzékeiben találunk először Hajdúhadházon cigány neveket (Czigány Csiki János, Móró Gyula). 1781-ben már körlevél intézkedik... a sátoros cigányok eránt... a városba ne szálljanak és lakóhelyeibe remittáltassanak. Mégis a XVIII. századra a cigányok beköltözése, állandó hullámozásuk jellemző.

A XIX. század végén újabb oláh cigány csoportok érkeztek a mai Románia területéről.

Arányuk egyre nőtt a község magyar lakosaihoz képest s napjainkban már eléri a 8%-ot. Legnagyobb részük ma is a Keleti-, illetve a Nyugati-telepen lakik, életkörülményeik csak nagyon lassan változnak meg.

Ezután vizsgáljuk meg a rontás okait és okozóit.

II.

MI OKOZZA A BETEGSÉGET?

Rontás (zurnyi pe):

A népi gyógyászatot furcsa kettősség jellemzi. Több mint 200 gyógyfüvet ismernek, de az eljárások többségéhez valamilyen babona is kapcsolódik. Amit a nép tapasztalati tudásának nevezünk – mondja Vajkai –, annak legnagyobb része a hagyomány, a hagyomány forrása pedig nem okvetlenül a nép.

A cigányok még a magyaroknál is erősebben hittek a babonákban. Ez magyarázható talán a sokkal primitívebb voltukkal is. Családon belüli együttélés, a normális táplálkozás hiánya, még a legszegényebb paraszténál is rosszabb viszonyaik miatt volt közöttük nyomorék, sok nyavalyatörő, gyengeelméjű, akiknek álmai csak fokozták a boszorkányokban, kísértetekben való hitet. A rontó személyekről később fogunk szót ejteni, de már itt meg kell említenünk, hogy a rontás a cigányok számára fontos pénzkereseti forrás is volt. Nem egyszerűen a babonás hit megnyilvánulása, hanem egyik eszköze a parasztok becsapásának. Aki a rontással betegséget hozott valakire (bengai karmucának) azt rontó személynek nevezték. A betegségnél megkülönböztették a természetes eredetűeket, és azokat, amelyeket rontás okozott. Gyakran előjelek előzték meg őket. A betegséget álmok is jelenthették:

- Ha a hajával álmodik valaki, meghal.
- Ósz hajú férfit látni, férfi halottat jelent.
- Ósz hajú nő, a család egyik tagja hamarosan meghal.
- Kutyavonítás, halott lesz ma éjszaka a cigányok közt.

A betegséget az jelzi még:

- álmában meghalt rokonokkal találkozik, akik kihívják,
- állatkísértet (fekete kutya, macska, disznó),
- boszorkány kinézésű öreg asszonnyal találkozás stb.

Ha valaki reggel a putri előtt állatsontdarabokat talált, rontásra gyanakodott. Ezután háromnapos vizsgálat következett, hogy valóban erről van-e szó? Az egyik adatközlőt valaki megrontotta, álmában megjelent az egyik rokona, aki tanácsot adott neki. Éjjel fel kellett mennie a Tancoshegynek nevezett dombra 2-3 társával együtt. A társainak nemesebb cigányoknak kellett lenniük, hogy meglássák, jár-e szellem az illető mögött. Ha mind a hárman látták a szellemet, rontásról van szó. A feloldás szintén álombeli tanács alapján történt. Hadháztól nem messzire van egy Homokhegynek nevezett rész, amelyik négy kisebb dombból áll, s közepén kis lapály húzódik, ahol különböző vízinvóvények nőnek. Éjjélkor meztelenül meg kellett hemperegni itt, majd mindenfajta fűből egyet tépni, hazamenni és fürdőt csinálni belőlük. Ha nem használt a kezelés, megismételve sem; a rontás nem múlik el, akkor már csak a tudós asszony = gogyevergyi gyui – vagy tudós ember = gogyevergyi mure – segíthet. Egy adatközlőm így határozta meg hatalmukat = jóra, rosszra egyaránt van tudásuk, minden részre, jó tette, rosszra gondolva és jóra: ezért a jótettért áldja meg őket az isten.

A cigány formák a következők: szemverés, megnyomás, átok, ráolvasás, megkötés, rontás földre helyezett, öntött tárgyak segítségével és ismeretlen módon – mindegyik ismert, alkalmazott a magyar parasztságnál is.

Szemverés:

A környező magyar falvak és a cigányok erre vonatkozó gyűjtött anyaga között szinte semmi eltérés nincs. Szemmel verni nemcsak a rontók tudnak, ez a képesség veleszületett tulajdonság is lehet; akkor is ronthat valaki, amikor nem akar.

A rontás megállapítását a vízbe vetett kilenc üszökdarabbal közli például Cs. Pócs Éva, a „Zagyvarékas néphite” című munkájában, vagy Erdős Kamil a nógrádi varázslásról szóló tanulmányában. A hadházi cigányok – a magyarsággal azonos módon ólmot öntöttek kanálban. Amikor az ólom megolvadt, vízbe lötytyintették, ha férfi volt a szemmelverő: kalap, ha nő akkor kebel alakot vett fel az ólom.

Védekezési módok: ha a gyermeket megverik szemmel, sír. Ilyenkor tüzet kell gyújtani, kilenc üszköt a lavórba tenni, s a vízzel megmosni az arcát, kezét s közben a megrontóra gondolni és nevét mondani. A vizet utána a kutyára vagy más állatra öntik, azok vegyék át a betegséget a gyermektől.

Másik védekezés: a gyermek apjának a hajából levágnak néhány szálát és a gatyamadzagjából is egy darabot, a kettőt egybeégetik, ekkor a gyermek felszívja a füstöt és meggyógyul. Szemmelverés ellen kérni kell attól a személytől egy hajfürtöt, aki megrontotta, azt parázsra tenni és a beteget megfüstölni vele.

Megnyomás:

A megnyomás, meglovaglás képzete igen ősi a magyar és a cigány hitvilágban egyaránt. Eltérést legfeljebb annyiban találunk, hogy a magyaroknál a boszorkány, a cigányoknál pedig a fizetését meg nem kapott bába végzi – aki valamilyen módon éjfélkor bemegegy a házba, leggyakrabban fekete macska képében, és rátelepszik az illető mellére. Ha beverik az ajtót szegél, vagy seprűt ember formára öltöztetnek fel, a boszorkány nem tud bejönni. Hatásos még a szoba négy sarkába történő sóhintés, káromkodás ima. A hadházi cigányok sajátos elhárítási módja: a köleskásával, illetve sóval történő eljárás. „Édesapám idejében, ha éjjel bejött valamilyen szellem, s éreztük, hogy benn van, szólt valamelyikünknek, nézze meg ő is, de nem láttunk semmit. Mikor másodszor kérdezte, szólt az apám, akkor már láttuk. Akkor apám vett egy marék sót, behintette a lakás négy sarkába, meg a fejpárna alá. Felállította a házi seprűt az ajtó felé a sarokba. Öt perc elteltével megint jött valaki, de a seprűtől nem tudott bejönni. Utána vette a mama a köleskását, rajzolt vele három kétméteres kört. Elsőbe, másodikba belépett a boszorkány, de amikor a harmadik is belépett összecsuklott.”

Azt mondta erre a mamám: „Jóér jót vársz, amennyiben nem takarodsz, tűnj el a menykőbe.”

„Egyik este a szellem ütött, vágott mint egy kutyát. Másnap apám felkelt, kapát fogott a kezébe, öregapám pedig tett egy marék sót a zsebébe

és azt mondta: látol fiam valamit? Nem láttam semmit mert az öregnek mutatkozott a szellem, nekem nem. Az öreg a sóból három sort 20 centiméter hosszúságban kiöntött a földre. A szellem a három sorra odapattant: elvitte apámat, anyámat, fáról fára törgelte. Amikor elengedte hideg széllel semmi bajuk sem lett."

Átok, ráolvasás:

A rontásnak igen gyakori formái, cigányok és magyarok között. Ahol a betegséget személyszerű hatalmak idézik fel, ott a velük való érintkezés legközvetlenebb eszköze a szó. Ezekkel a lényekkel lehet beszélni, némelyik hallgat a kérésre, vagy engedelmeskedik a parancsnak, ha valaki tudja az akaratát érvényesíteni rajtuk. Tiszaháton a nép a nagyobb nyomaték kedvéért böjtöt is fogad az átkára. Ez azon alapszik, hogy erősebb lesz az átok, ha azt az átkozó a maga sanyargatásával tetőzi.

A böjtöt fogadó megátkozza a haragosát, valami betegséget kíván rá, aztán három hét, vagy kilenc héten keresztül minden szerdán és pénteken böjtöt tart. A ráböjtölés napján egyhelyben ül és a megrontóra gondol, de előre gondoskodik róla, hogy a megátkozott is tudjon erről.

Hadházon nagyon félték egy néhány éve meghalt nagyszöllősi cigány-asszonytól, aki a hagyományos kilenc rontás erejét úgy igyekezett fokozni, hogy egy békának bevarrta a száját, beletette a putri közelében lévő vályogvető formába és ráült. Ez pénteki napon történt. Másnap reggelig ült ott, és közben ezt mondta: „Nem eszek, nem iszok, nem mozgok, olyan böjtöt rakok rád, ami isten elé fog hozni.” Az illető anyja ilyenkor elment az öregasszonyhoz (előre megmondta, hogy kire böjtöl), és megfelelő fizetség ellenében rávette, hogy vonja vissza az átkot. Ez úgy történt, hogy kiszakította a béka szájából a cérnát. Ilyen esetekben először mindig a megrontott anyja, vagy valamelyik nőrokona ment el a rontóasszonyhoz, hogy vonja vissza az átkot. Az apa csak akkor avatkozott bele, ha az asszonyok egymás között nem tudtak megegyezni. Ha a rontást nem sikerült feloldani, rontóasszonyhoz fordultak. Hadházon nem régen halt meg az az öregasszony, aki a rontás feloldását a leghatékonyabban végezte. Domboldalba vájt kunyhóban lakott, mely 10-12 méter hosszú lehetett. A kunyhó szabadkéményes „pitvarból” és egy szobából állt. A szoba egy részét elkerítette. Itt volt a priccse és a „műhelye”. A betegnek egy nedves zsádkarabra kellett ráfeküdni a priccsen. A rontóasszony egy füstölőt csinált: különböző zacskókból porokat, tölgy- és akácfaport, állatcsontokat kevert valamilyen folyadék hozzáadásával és megfüstölte a beteget. A füst a beteget elkábította s mikor magához tért, megkapta a rontóasszonytól a füstölés után maradt hamut, egy rongyba kötve, úgynevezett jeles madzaggal, amit átok terhe alatt nem volt szabad kinyitni. Mielőtt a megrontott elment, az öregasszony valamilyen folyadékkal megkenté azt a testrészét, amit megrontottak. Két

nap múlva ugyanabban az időben vissza kellett mennie, a rontóasszony egy folyadékkal átítatott nedves lepedőbe csavarta. Addig kellett feküdnie, amíg meg nem száradt. (A folyadék minőségét az adatközlő nem tudta pontosan meghatározni, állatszörűket látott benne, a leve hasonlított a farkasalma főzethez.) Ezután egy másik folyadékot öntött a megrontott testrészre és azt mondta: „isten fordiccsa ü rá minden fájdalmad, szüntesse meg a járóképességét” – ezt úgy nevezik: visszamondani a rontást.

A ráolvasás:

Tartalma és alakja szerint sima kérés, rábeszélés, parancs, vagy fenyegetés. Célja szerint rontó, vagy gyógyító. Hadházon két ilyen szöveget sikerült feljegyezniem.

1. Vigyázz magadra, mert jön a halott.

Egy halottól nem félek.

Én is rontó vagyok, én is istennek érzem magam.

Mi ketten ördögök vagyunk.

Én téged a seprűvarázslattal elzavarlak.

Éjjel 12 órakor fekete szolgálatba vagyok.

Egészséged múljon el az én elimátkozásom által.

2. Ne legyen isten által ereje, egészsége.

Annyi erőt adjon az isten neked, mint a halottjának.

A ráolvasó szövegek sajátos cigány jelleegűek, tartalmukban és formájukban. Az istennel, ördöggel való azoosítás, nem tűnik olyan elképzelhetetlennek számukra, mint a keresztény európai népeknél. Vekerdi József is utal erre, a Cigány népmese c. munkájában; az ördög és a cigány gyakran együtt vándorolnak, segítik egymást.

Megkötés:

A megkötést igen régóta ismerik és alkalmazzák, nemcsak a cigányok, számos más európai nép is. Lehet betegséget kelteni valakiben, de lehet hátrítani is a betegséget, lekötni az illető erejét. Főleg szerelmi varázslásokra használják. Egyik módja: akit meg akarnak rontani, annak az ágyába helyezik, átkot mondanak rá, hogy az illetőnek úgy fognak bogra kötődni a belső szervei, mint kötél a hurok. Hadházon a szerelmi varázslásnak ez a formája. Sohasem viselt fejkendő gőrcsre kellett kötni, így az asszony örökre magához kötheti a férjét; ha elhagyta, akkor pedig vissza kell térnie. Általános módszer a férj gatyamadzagján csomókat kötni, hogy ne tudja elhagyni a feleségét. Minél sűrűbben vannak a csomók, a férj annál kevésbé tud szabadulni. Akkor a legerősebb a hatás, ha a csomókat átkötik fekete cérnával. Ha egy leány szeret egy fiút és meg akarja tartani, elmegy a cigányasszonyhoz. A lány kér egy darab madzagot a fiú anyjától, ha az nem ad, akkor lop. A cigányasszony kiviszi a madzagot éjfélkor a keresztútra, rajzol

egy keresztet, bekeríti, majd a madzagot a kör jobb oldalára teszi. A madzagot ezután a földön a lány a házig húzza s csak akkor emeli fel. Gyakran kért a cigányasszony a lánytól sonkát és arra kötötte a madzagot. Maguk a cigányok mesélték, hogy a sonka soha többé nem lett meg, ez egyik bevált módszere volt a táplálékszerzésüknek. Ha az ilyen kötést megtalálták és kibontották, ezzel feloldották a varázslatot.

Lényegük: valami rossznak a reá bocsátása, reá szabadítása, vagy reá parancsolása egy másik személyre.

Történhet a keresztútra elásott tárgyak segítségével, vagy ha az illető udvarába egy halotthoz tartozó dolgot ásnak el, és az beteg lesz tőle. A betegség, rontás analógiás átvitele ez. Hasonló szándékkal hagyják a betegek ruhájukat a búcsúhelyen egy fa ágain, hogy ezáltal megszabaduljanak a betegségeiktől. (Fűben, fában maradjon.) A különbség az, hogy itt tudatosan akarnak beteggé tenni valakit. Magyaroknál és cigányoknál egyaránt megtalálható ez a rontásmód.

„Este mentünk hazafelé és elértünk a keresztútra, ott ki volt szórva lencse, paszuly, köleskása, dirib-darab avas szalonna. Odamentem, hát nem volt ott semmi. Egy jó hét múlva sebet kaptam a lábamra, s egy hétig nem múlt el.” Ha valakinek a hozzátartozója meghal, és ő haragszik valakire, a fürdővizet, amiben a halottat megmosták, beöntik a haragos udvarába.

A cigányság körében igen elterjedt a rontóbábuk készítése. Ujjnyi vastag fadarabból hatot-hetet összekötnek cérnával és éjfélkor elássák a keresztútnál.

Másik variáció: pénteken egy kb. 20 cm-es fadarabot, melyre fehér rongyot tekertek, elásnak annak a küszöbe alá, akit meg akarnak rontani. Mielőtt elásnák tűt szúrnak belé.

Zsebrős száját gyógyítanak úgy, hogy csillag alakban összekötött kilenc babával körülkerítik a beteg részt és a gyógyító asszony azt mondja: „fűben, fában maradjon”. Utána háromszor jobbra, háromszor előre köp és a babákat kiviszi a keresztútra, hogy az arra menőkre ragadjon a zsebrő.

Rontás ismeretlen módon:

A cigányság hiedelemvilágában a bábák, a boszorkányok nagy szerepet játszanak. Egészen a legutóbbi időkig ők voltak a javasasszonyok, orvosok, de leggyakrabban rontottak. Azt tartották, hogyha nem adják meg nekik az adósságot, valamilyen módon megrontják az újszülöttet, elcserélik. Egyedül nem is merték hívni őket. Ha esti időben szült az anya, akkor nem mertek a bábáért menni, mert ilyenkor történtek a bábaelhajigálások. Különösen sok történet ismert egy Szuna nevű bábáról, akinek igen nagy ereje volt. Néhány méternyi megtett út után, az őt kísérő cigányférfi csak azt vette észre, hogy a baba eltűnik s csak kígyómozgásokat lát a helyén. A cigányra vi-

szont olyan „filtsiget” bocsátott, hogy reggelig nem tudott onnan elmozdulni.

Aki nem hitt a hatalmukban, azt megbüntették. Éjjelenként táncolnia kellett, elvették az erejét, betegséget bocsátottak rá, „filtsiget” okoztak benne.

A rontás és különböző formáinak ismertetése után vizsgáljuk meg, kik rendelkeztek hasonló képességgel a cigány társadalomban?

III.

RONTÓ SZEMÉLYEK ÉS SZELLEMEK

A cigány társadalomban félelemmel vegyes tisztelet övezte őket. Elkülönítették a bábát (karmuc), a jóst (davarkanyi romai gyui), a boszorkányt (mui kanyi, vagy bengingi) és a kísértetet (avel i mui kanyi). A boszorkány nagyobb hatalmú volt a bábánál, de az alakja inkább mesés, mint valóságos a cigány hiedelemben.

Bába nem lehetett akárki, „tudással kellett születnie”. Ha a rontás különböző fajtái szerint vizsgáljuk a tudását – hasonlóan a magyar néphithez – a szemverés képességét valaki születésekor kapta, s nem mindig tudatosan végezte a szemverést. A megnyomást, megverést, meglovaglást, filtsig szerzést a kísértetnek, a boszorkánynak tulajdonították. Ezt a képet egészíti ki a Hadházon gyűjtött cigány végrendelet, amelyben az édesanya mondja, hogy halála után vissza fog járni, de tőle nem kell félni.

„Kedves gyermekeim, hallgassatok ide, én ma vagy holnap meghalok. Vigyázzatok magatokra, isten veletek. Ha valaki kijár hozzátok, az csak én lehetek, anyátok. Nem tehetek róla, amelyiket jobban szeretem, annak mutatkozok meg sűrűbben. Sírhattok majd, mert nincs anyátok.”

A halottak visszajárását próbálták megakadályozni azzal, hogy ételt tettek a sírjukba, s eltemették velük a kedvenc tárgyaikat.

A megátkozást, a rábőjtölést is sokan gyakorolták, de igazán nagy hatásúnak akkor mondták, ha tudós asszony végezte. A bábok készítésének módját is sokan ismerték, a ráolvasó szövegek titkát, már jóval kevesebben. Csak néhány asszony tudta egy törzsön belül, ők pedig a legidősebb lányoknak adták tovább.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a betegséget valóságos személyek (pl. bábák) és szellemlények (pl. boszorkányok), kísértettel egyaránt okozhatták.

Az ellenük való védekezés történhetett káromkodással, imával, só sarokba szórásával, amulettekkel, seprő sarokba állításával, a visszajáró halott kiengesztelésével, füstöléssel, illetve egy másik „tudós asszony” elháríthatta, megsemmisíthette a rontó hatást. A betegség okainak és okozóinak vizsgálata után térjünk át a gyógyításra.

IV.

A GYÓGYÍTÁS

A népies gyógyítás két részből áll: a növény- és állatvilágból, évszázados tapasztalatokkal szerzett gyógyszerekből, sebészetből és babonából, amely jelenti egyrészt a betegségtől való szabadulást és a boszorkányűző szerek alkalmazását a gyógyszerekben.

Vajkai Aurél így határozta meg a népi gyógyászat alkotóit, jelentőségét:

„A nép megfigyelőképességét óvatosan kell bírálni és a hagyományos, átvett tudásanyagtól el kell választani az egyéni tapasztalatot. Igaz, hogy egyetlen öregasszony ismerhet néhány száz növényt, de ez még nem tapasztalati tudás, kitűnő megfigyelőképesség, hanem csak jó emlékezet, ami pontosan megőrizte a hagyományos növénytani ismereteket. Már pedig a nép jobban bízik a hagyományos dolgokban, mint saját szemében.

A cigány gyógyításban szinte teljesen megtaláljuk a környező falvak növényi eredetű anyagait; a közvetett gyógyítási eljárásokban már sokkal több cigány sajátosságot mutathatunk ki.

Az oláh cigányok ember- és állatgyógyításban régi misztikus és mágikus szertartások elemei szerepelnek.

A gyógyítás formái:

Közvetett gyógyítás, a betegségbe beavatkozás nélkül: Ráolvasás, imádkozás, könyörgés.

Hadházon gyakran mondják el a miatyánk szövegéhez hasonló imát. Egy görög katolikus cigány embertől gyűjtöttem:

„Acsen zor szatyimaha tavesz szakto taj... stb. = Erő egészséggel végezd az imádságot.

Legyen meg a te akartod, bocsásd meg vétkeinket,

Mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.

Maradj az istenhez jó.

Hozzáérintés, megsimítás, megkerekítés:

Ha valakinek gyomorgörcse volt, az apja vagy az anyja megköpködte a 3 ujját, és beledugta a beteg köldökébe, mondván: hogy „ennek távoltartó ereje van” és kilencszer átlépte a beteg testét, mindig ugyanoda lépve. A tizedik lépésnél megkérdezte a betegétől, jobban van-e? Ha jobban érezte magát, kivette az ujját a beteg köldökéből, kiment a pitvarba és ott ismét megköpködte az ujját. Ha nem javult, megismételték a kezelést.

Felületi beavatkozás:

Lemosás, öblítés, borogatás:

A fülfájást meleg só-, vagy korpaborogatással és „fílcseppel” gyógyítják. Szemfájás gyógyszerei a különböző teafélék. Sebet farkasalma, fehér liliom kifőzött leével borogatják, útifüvet, pöffeteg gomba porát, pókhálót tesznek rá, s a vérző sebet tehénganajjal gyógyítják. Kezelést, sömört, kiütést eleven béka hasával addig kell dörzsölni, amíg habzani kezd.

A Hajdúságban akácfavirág főzetével, liszttel és mézzel összekevert irtettek a sebre.

A cigányoknak azonban életmódjuk következtében ilyen anyagok nem álltak rendelkezésükre. Ezért a gyógyításban használt anyagok szinte kizárólag gyűjthető növényekre, könnyen megszerezhető anyagokra korlátozódtak. Univerzális gyógyszernek számított a kókuszdió, vagy a szerecsendió főzete. Rossz kalapban rákötik a folyadékot a beteg testére s ezt egy hétig három alkalommal megismétlik. Ha nem használ, pirított liszt beszórásával helyettesítik és ezt mondják:

„Gabonalisztet pirítottam meg és segített rajtam az anyag, jobban mint a szerecsendió.”

Fürösztés, gőzölés, rühös gyerek gyógyítása

A rüh gyógyításánál bagó leveses részéből vett nyállal dörzsölték be a kiütésekeet, majd dohányleben megfürösztötték a gyereket. A fürösztést, gőzölést főleg ízületi betegségek gyógyítására alkalmazták.

Orvosságként: a leggyakrabban teát, különféle növényi főzeteket használtak.

Összegzés:

A cigány kultúrát alapvetően a tárgyi folklór hiánya jellemzi, nem alakult ki önálló szellemi kultúrájuk sem, mivel rendszeres termelőmunkát nem folytattak, megelégedtek a befogadó népektől kapott kultúrelemekkel. Ami sajátossá teszi az elemeket, az az átsajátítás módja. A rontás-gyógyítás témakörében a levéltári anyagok vizsgálatával, a román szakirodalom tanulmányozásával és természetesen – fokozott gyűjtőmunkával lehetne továbblépni.

JEGYZET

1. és 1/a.: Dávid Zoltán: Hajdúhadház népesedéstörténete (Hajdúhadház múltja és jelene. Gyula, 1972. 758. l.
2. Pásztor András: A község legújabb fejlődésének krónikája. 1961–70. 439. l.

3. Vajkai Aurél: Népünk természetismerete. 1. l. Néptudomány Kézikönyve, Bp.
4. Berde Károly: A magyar nép dermatológiája. 66. l. Np. 1940.
5. Ugyanott: 68. lap.
6. Berde Károly: A magyar nép dermatológiája. 64. l.
7. Erdős Kamill: Adatok a Nógrád megyei cigány varázsláshoz. n. k. III/157: 1.
9. Gunda Béla: Néprajzi gyűjtőúton a Lápos völgyében. Debrecen, 1956. 269. l.
10. Vekerdi József: Cigány népmese. 32. l. Bp. 1936.
11. Szűcs Sándor: Sárréti javasok. 65. lap, DSZ/1936.
12. Vajkai Aurél: Népi gyógyászat kutatása. Néptud. kézikönyve. 10. l.
13. Mészáros György: Vallás, ünnepek és hiedelmek a magyarországi cigányoknál. 100. l. Vigilia, 1971/2.
14. Luby Margit: Gyógynövények és gyógyító eljárások a Szatmár megyei parasztság körében. DSZ/35.
15. Vekerdi József: Cigány népmese. 24. l.

Megjelent: Alföld irodalmi és művelődési folyóirat, 1976/4. szám. (39–45. oldal)

DR. Bencsik János:

Tiszacsegei adatok a cigányság történetéhez

Aki a cigányság történetével, kultúrájának tanulmányozásával foglalkozik, annak bizonyára feltűnik, hogy noha egyre-másra születtek és napjainkban is születnek településmonográfiák, szinte teret sem szenteltek a kutatók a cigányság leírásának.¹ Természetesen akadnak örvendetes módon kivételek is, sőt ezek nem is mindig a jelen vagy a közelmúlt termékei, hanem olykor a múlt századi település és vármegyei monográfiákban találhatóak.² Újabban mind gyakrabban jelennek meg igényes munkák, melyek a cigányság – valamilyen célú – tanulmányozását tűzik ki célként maguk elé.

Roppant nehéz egy település életén, történetén belül kijelölni, megrajzolni a cigányok helyét és szerepét. Ennek egyik nyomós oka éppen az, hogy a mindenkori történészi, leírói, olykor néprajzosi figyelem nem fogta be a települések peremén tengődött cigányokat. Amiként a vályogvetőgödrök, a téglavető, falu szélek a cigánytelepek helyei, ugyanúgy szorultak a társadalmi érdeklődés peremére a cigányok. Témánk szempontjából igen tanulságos éppen Tiszacsegen tanulmányozni a cigányság történetét. Tiszacsege helytörténetírásának, néprajzi leírásának tekintélyes hagyományai vannak. Mindebből az is következik, hogy a falu népének történetét, hagyományos életét számos kutató tanulmányozta, leírta. Ennek ellenére alig esik szó a cigányokról, noha a XVIII. század második harmadától a cigányok jelenlétével már számolhatunk Tiszacsegen is. A Szabolcs vármegyei cigány összeírásokban, továbbá a különböző forrásokban, így a református egyház anyakönyveiben, a földesúri összeírásokban stb. rendre felbukkannak a cigányok. Az 1787-es földesúri osztály anyagában, amikor is Vay örökösök Tiszacsege jobbágy népét egymás között, bizonyos arányban – mégpedig a jobbágy porták szerint – felosztották, ott találjuk a cigányságot is.

Az 1787-es földesúri osztályhoz természetesen egy, a birtokállapotokat, továbbá a falu belső portáit feltüntető térképet is csatoltak. E kéziratos térképen³ a 80-as szám alatti portán *Horváth György* cigány, a 81-es portán *Horváth Samu* és *Horváth Dávid* (családos) cigányok, illetve a 82-es számú portán *Öreg Horváth Dávid* cigány élt családostól. Gondos elemzés és beazonosítás alapján megtudtuk, hogy ez a három, cigányok által lakott zsellér telek a *Hataj-ér* partján, a mai *Iskola utcától* nyugatra terült el. A XVIII. században tehát az ún. *cigánytelep* a *Hataj szélén* volt. Ezzel kapcsolatban meg-

állapíthatjuk, hogy szinte napjainkig *magyar cigányok*, sőt többségükben muzsikus, olykor kisiparos és kiskereskedő cigánycsaládok éltek e faluvégén. Különösen népes volt e cigány közösség az 1930-as évekig, amikor is kiosztották a *Hataj* és a *Zátony*, illetve *Ürgés* és *Ültetés* falurészeket.

A XVIII. században Csegén élt cigányokkal kapcsolatban az egyik munka szerzője megemlíti, hogy „a XVIII. században Csegén egy népes cigánycsalád, a Horváthok éltek. Tagjai elsősorban kovácsmunkával foglalkoztak. Többször szerepelt nevük a bírói számadások tételei között, amikor bizonyos munkáért fizettek nekik. Sőt egy-két alkalommal búzát vásároltak tőlük a község vezetői.⁴ A községi bíró 1778-ban és 1779-ben *Horváth György kovácstól* 4 köböl és 3 véka rozsot vásárolt.”⁵ Adatainkból úgy tűnik, hogy a cigány kovácsok elsősorban javításokkal foglalkoztak. Ugyanebben az időben volt egy tekintélyes kovácsmester, *Szép János* is a faluban, aki bizonyára az új munkákat vállalta. *Szép János* személyével kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy családjá egyike volt, ahol községi bíró is kikerült közülük.⁶ Akkor került át a faluba, amikor az egyeki református egyházat földesura, az Egri Káptalan támadása széjjelszórta.⁷

A fenti történeti adatok alapján *első* telepnek nevezhető falurészen az 1940-es években *Szendrei János* cigány prímás, akit mindenki „*Szép cigány Jancsinak*” ismert, a *Lakatos-család* (rófös kiskereskedő) és mások építettek családi házakat. Az utcarészen a telek beépítési mód mégis árulkodott arról, hogy e családok körében nem dívott a hagyományos paraszti porta elrendezési szemlélet, miszerint a *lakóházak arccal* keletnek, utcára *véghomlokzattal* sorakoztak. A cigánycsaládok házai hol így, hol úgy kerültek a portára. Egyik *háttal* keletnek, másik *arccal* az utcára (stb.) épült. Nem voltak a paraszti gazdálkodásra egyértelműen utaló építmények (istállók, sertés- és baromfiólak, *kukoricagórék* stb.) sem a cigány portákon.

Szólhatunk még arról is, hogy a XVIII. századi Horváthok, nevükből következtethetően a Balkánon át, déli irányból érkezhettek hazánk mai területére, s magukkal hozott mesterségüket, a kovács mesterséget úzték.⁸ Jelek szerint munkájukkal beilleszkedtek a falu jobb-zsellér társadalmába. Vagyonuk nemigen lehetett, leszámítva bizonyára igen szerény – putri jellegű – családi otthonaikat. Egyetlen *dicális összeírásban* sem szerepel megadóztatható ingatlan vagy ingó vagyonuk. A Horváth Dávidot a korabeli források rendszerint „*Dada cigány*”-ként emlegetik. Innen eredhet az, hogy a faluban a közelmúltig élt egy már elmagyarosodott cigány – és nagyon szegény – család, melynek családapja Horváth vagy *Dada János* bácsi volt. Hivatalosan előbbi (Horváth) néven ismerték, de mindenki „*Dada*” néven emlegette.

A falu déli peremén, a *Kistisza-szélen* alakult ki a *második* cigánytelep, feltehetően a XIX. század végén, ahová az ekkor tájban bevándorolt *oláccigányok* telepedtek. E telepet és környékét a népi névadás alapján „*Három-*

rózsa"-ként ismerte a falu. Meg kell jegyeznünk, hogy a „Háromrózsa” helynév nem ismeretlen a megyében és távolabbi területeken sem. Rendszerint a település szélén elhelyezkedő kis lakóegyüttest nevezték *Háromrózsának*, így Egyeken, a Csege felé vezető kövesút mentén, illetve Hajdúnánáson a XVIII. században. A Háromrózsa elnevezést nem hozták összefüggésbe Tiszacsegén sem a cigányok megtelepedésével, mindössze átvitték az általuk lakott cigánytelepre is ezt a megjelölést. A csegeiek úgy tudják, hogy a szóbanforgó „Háromrózsa” földrajzi név egy család három szép lányát, illetve valamikor az egyik paraszt házában laktak, azon a tájon.⁹

A Háromrózsában részint putrikban, részint parasztoktól megvásárolt lakóházakban éltek a cigányok. Az olácigányok már elsősorban a körükben hagyományosnak tekinthető kupeckedéssel, csengőöntéssel, véce-pucolással stb. foglalkoztak. Rostás Flórián bácsi híres volt lóismeretéről, amellest kiváló csengőket öntött. Az általa készített csengőket alkalmazták a parasztgazdák lovaikra. Szívesen vette Flóri bácsi, ha egy-egy módos gazda megtisztelte megrendelésével. Ilyenkor a sárgarézbe egy-egy 5 koronás ezüstöt is beleolvasztott, mert szerinte attól lett szép hangú a csengő.¹⁰ A Háromrózsában élő cigánycsaládok között akadtak már munkás, esetenként alkalmi munkások is. Iskolába jártak gyermekeik, sőt egyik-másik gyermek kitűnően szerepelt az iskolai „parasztjátékok”-on. 1945-ban földet osztottak részükre is, ezzel azonban semmit sem tudtak kezdeni, hiszen sem termelési tapasztalataik, sem megfelelő termelőeszközeik nem voltak, nem is szólva arról, hogy soha nem szokták a rendszeres, napról napra következő termelést, termelő munkát. Ekkor tájt érte e családokat egy tragédia, ugyanis olyan döggállatból fogyasztottak, amely számos egyén halálát eredményezte. Megjegyezhetjük még az 1945–46-os politikai körülmények illusztrálásaként azt a tényt is, hogy Nagy Péter bácsi (cigány) egyik ismert alakja volt az ekkori földkövetelő-földosztó eseményeknek. Fel-fellépett azzal a szándékkal, hogy súlyt adjanak a demokratikus pártok földosztási törekvéseinek. Igaz, azoknak lett igazuk, akik némi iróniával kezelték a cigányok földköveteléseit, mondván, hogy nem szerette soha a cigány a munkát. Kezükön nem maradhatott meg a föld, mint már jeleztük, ennek alapvető oka mégis csak a termelési tapasztalatok és a termelő eszközök hiánya volt.

A Háromrózsában máig ott élnek a cigányok, sőt egyre népesebb telepet alkotnak. Egyre újabb és újabb parasztházat vásárolnak meg, s ha jelképesen is, de odakapcsolják azokat az egykori telephez. Rendszerint e családok, akik parasztházat vásárolnak, színesre, cifrára festik a lakások külsejét. Az udvart lekopaszítják, a melléképületekre nem lévén szükségük, sorra lebontják. Hamarosan beilleszkednek e porták a cigányok lakta Háromrózsa-i környezetbe.

A cigányok *harmadik* telepe az 1920-as évek végén, illetve az 1930-as évek elején kiosztott Zátony Tisza felőli végén, a Bocskai utca két oldalán terült el, amelyet az időközben betelepült római katolikus vallású magyar cigány-családok foglaltak el. Ezek elsősorban vályogvetésből és muzsikus foglalkozásból éltek. Jellegzetes képviselőikre ma is emlékeznek a csegeiek. Név szerint megemlíthetjük „Bögös Jani” bácsit, a Balogh családokat, a Bariakat, sőt ide települt át egy olácigánycsalád, a Vadász is. Az előbbieket a zenélés mellett sármunkások voltak, vályogot vetettek, tapasztottak. Lakóházaik kisméretű, de paraszti jellegű építmények voltak. Nyeregtetős, utcára vég-homlokzattal, rendszerint cseréptetővel, az utca és a lakóház között virágoskerttel. Ők vegyesen helyezkedtek el, itt-ott magyar család élt közöttük. Gyermekük rendszeresen jártak iskolába, sőt többen szakmát tanultak, a vasútnál helyezkedtek el. Abból a tényből, hogy mind a Háromrózsában, mint a Zátonyban élő cigányok között a leggyakoribb vallásfelekezet a római katolikus volt, következtethetünk arra, hogy ezek a családok később, a XIX. század végén, a XX. század elején telepedtek le a faluban. A Háromrózsában gyakran elhangzott a cigány káromkodás, a cigány beszéd volt a kommunikálás alapja. Olácigányul beszéltek a gyermekek és felnőttek, s azt napjainkig nem felejtették el. Sőt egy folklór-együttes, amely e családokból alakult, az 1950-es évek végén, cigány dalokkal és cigány táncokkal lépett közönség elé Tiszacsegén, Aroktón, a Bödönháti és az Ohati Állami Gazdaságban, illetve a járási seregszemlén, Polgáron. Mint „rendesen”, a tiszacsegei cigány együttes is 2 évi együttműködés után felbomlott. Egykori vezetőjük, Nagy Péter már hiába tett kísérletet arra, hogy néhány év múlva ismét életre hívja a csoportot. Műsorukon, mely sikeres volt, Arany János: A bajusz c. versének dramatizált változata, cigány táncok, cigány dalok szerepeltek. Egyik nagy sikerű daluk a szőlóban énekelt „Kertem alatt jön a postás” volt. Idősek és ifjak egyaránt részt vettek a munkában. A községi tanács vásárolta részükre az ún. „cigány” ruhát, illetve anyagot, s ebből helybeli női szabókkal varratták a cigányos ruhákat.

Az 1945-öt követő házhelyosztáskor, amikor a Nagylóger és a Vásártért házhelynek kiosztották, annak peremére is olácigánycsaládok települtek. Így a falu déli részén, utcáról utcára cigányok által lakott családi házakat találhatunk. Vannak közöttük szépen gondozottak, mások azonban elhanyagoltak.

Külön kell szólnunk a *román cigányokról*. Az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején a környékre, egyebek mellett Egyekre és Tiszafüredre, illetve községünkbe, Tiszacsegére is román cigánycsaládok költöztek. A legjellegzetesebb családnév körükben a *Serbán* és a *Nyerluc*. Ők eleinte a megmunkálásra váró nyárfás erdőket keresték, s találták meg e településeken. A Tisza mentén telepített nyárfaerdők alkalmas nyersanyagot kínáltak ahhoz, hogy ősi mesterségüket a *teknővájást* gyakorolhassák. E családok nekiláttak

a munkának, s egyre másra faragták a sütőteknőket, fakanalakat, sertésvájukat stb. A nők gyékényfonással, olykor háziipari termékek közvetítő kereskedelmével foglalkoztak és foglalkoznak ma is. Néhány népes család telepedett le a vasútállomás környékén, a falu Fő utcáján, illetve a Liskai utcában. Tehetősebb tagjaik manapság építik rangos, módos családi házaikat.

Jegyzetek:

1. Vö. A Hajdú városok (mint Hajdúnánás, Hajdúböszörmény, Hajdúszoboszló) monográfiáit, továbbá Papp József: Tiszacsege (Debrecen, 1967) monográfiáját.
2. Vö. Márki Sándor: Arad vármegye és Arad sz. kir. város története. Arad, 1895.
3. Komoróczy György: Hajdú-Bihari kéziratos térképek. Debrecen, 1972. SZmT. 13. 1787-es térképe.
4. Bencsik János: Csege szabadmenetelű jobbágyfalu társadalomrajza a XVIII–XIX. század fordulóján. in. Hajdúsági Múzeum Évkönyve III. 1977.
5. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Tiszacsege község iratai, Bírói számadások, 1778/79.
6. Bencsik János: Egyek község, az egri káptalan birtoka antifeudális és antiklerikális harca a XVIII. században in. Bencsik–Módy–Szalay: Tanulmányok Egyek múltjából. Hajdúböszörmény, 1981.
7. Bencsik János–P. Szalay Emőke: Egyek protestáns múltjának történeti emlékeiből. in. Uo. Bencsik János–P. Szalay Emőke: Az egyeki jobbágyközösség sorsa a XVIII. század végén. in. Múzeumi Kurir, 26 szám.
8. Bencsik János: A teknővájó cigányok. Gyula, 1984.
9. Tóth Katalin–Terge Lajos: Hajdú-Bihar megye földrajzi nevei, Polgári Járás. I. Debrecen, 1970.
10. Bencsik János: A ló a hajdúsági parasztok kezén. in. Szöllösi Gyula (szerk.): Lóra csikós. Debrecen, 1974.

a
eg
sz
sé

te
él
ho
da

de

vu
ha

ta
zo
le
ha

Pa
el
sz
m
is

zá
ve

pe
a

Gaál Zsigmond–Balogh Jánosné–Sápi Albert:

VÁLTOZÁS A CIGÁNY LAKOSSÁG ÉLETÉBEN FÖLDESEN

Az MSZMP KB Politikai Bizottság 1961. június 20-i határozatát, valamint a Tárcaközi Koordinációs Bizottság állásfoglalása alapján napjainkban, az egész országban, megyénkben egyre inkább több fórumon esik szó az országban élő cigány lakosság életéről, annak megváltoztatásának szükségességéről.

Társadalmunk fejlődése szinte megvalósítandó feladatként írja elő e téren tennivalóinkat, azt, hogy a putriban, nagy szegénységben, maradiságban élő cigány lakosság életét megváltoztassuk, megfelelő lakáshoz jutassuk, hogy emberi módon éljenek, megfelelően beilleszkedjenek szocialista társadalmunkba.

Ezért ma nekünk évszázados mulasztást kell pótolni, fokozatosan mindennapi munkánk során.

Az eddig meghozott központi, megyei és helyi intézkedések hatására javult és egyre inkább javulóban van a cigány lakosság helyzete. Ezt állapítjuk meg községünkben is, amelyre a továbbiakban térek rá.

A községünkben elért eredmények továbbfokozása érdekében foglalkoztatta a Nagyközségi Hazafias Népfrentbizottságot, annak Helytörténeti Bizottságát április havi ülésén az, hogy feldolgozza a mai állapotnak megfelelően „a földesi cigány lakosság életét” és ennek a lakosság körében hangot is adott.

Ezt a gondolatot segítette a Községi Pártbizottság, a Községi Területi Pártszervezet, amikor is napirendre tűzte munkatervéhez a cigány lakosság életének megtárgyalását és ennek felmérése érdekében munkabizottságot szervezett, amely bizottság három csoportban minden egyes cigánycsaládot meglátogatva elvégezte ezt a munkát. Ezen bizottságokban végeztünk mi is munkát, ezen pályázat megírói.

Hogy megismerhessük a földesi cigány lakosság életében beállott változást, ehhez szükséges idézni a cigány lakosság múltját, hogy a jelent ismerve, még többet tehesünk az eddig nagyon elhanyagolt cigány lakosságért.

Községünkben az 1800-as évek elejére tehető az első cigánycsalád letelepedése, amely család a Makula család volt. Erről a családról szaporodott el a ma még mindig jellemző Makula család és benőszülés folytán a Balogh

család. Lakhelyük a letelepedés óta a Dankó Pista utca volt. A ma még élő Makula Tihamér nagyapja, Makula Péter volt, aki a Dankó Pista utcán általa vásárolt házban lakott. Az 1848-as szabadságharc idejét itt élte le. Cigányvajda csak az 1800-as évek végétől volt Makula Gusztáv, majd az ő halála után 1945–1958-ig mint cigánybíró Makula Tihamér látta el ezt a tisztséget. Ma már a társadalom fejlődésével megszűntették ezt a tisztséget, nem tartják azt ők maguk szükségesnek.

Makula Tihamér volt cigánybíró elmondta, hogy ezt a tisztséget ő igyekezett becsülettel ellátni. Szükség esetén egy-egy házhoz, összehívta őket, felhívta őket a munkában való részvételre, aminek mindig is volt eredménye, a földesi cigány lakosság kevés kivétellel mindig dolgozott, ezt teszi ma is. Ügyüket a volt előljáróságnál, a tanácsnál képviselte, ki is kérték egyes esetekben az ő véleményét. Ma már ez nem szükséges mert a körzeti tanácstag képviseli őket.

Elmondotta, hogy az ő dédnagyapja csengő-harangöntő volt Budapesten, nagyapja, apja lókereskedő (kupec), ő maga arató és gépmunkás, zenész volt. A cigány lakosság Földesen túlnyomórésztben vályogvetés, tapasztásból élt. A nők foglalkozására jellemző volt a tippanmeszelő, pékseprű készítése, azt árulták házról házra járva és nagyvásárokon értékesítették.

A múlt társadalom egyáltalán nem becsülte, semmibe nézte, emberi számban nem tekintette a cigány lakosságot, teljesen kiközösítette őket a társadalomból, ez ellentétet szított cigány és magyar között, amely ellentét számos helyen tapasztalható, és kicsiben még nálunk is.

A cigány lakosság a múltban, mint már említettük is, főleg vályogvetésből, tapasztásból és házról házra járva a mindennapos koldulásból élt. Munkahelye nem volt, nem is adtak neki munkát, így nagy szegénységben, a földön szalmában hálva, jórésze putrikban lakott, rongyos ruhában jártak, a gyermekeiket ruha nélkül nagy szegénységben, nyomorban nevelték fel. A cigány lakosság a betegség terjesztésének előidézője is volt.

Emlékezzünk vissza az utcán meztelenül járó, vézna, beteg cigánygyerekekre. Ezt idézte elő az a bűnös felfogása a múltnak: „A cigány nem ember!”

Ma már községünkben ez a múlté, de itt is volt és, hogy ez a helyzet milyet változott azt a következő tények igazolják.

Megsárgult irat tanúskodik arról, hogy 1959. július 24-én az akkori párttitkár és tanácselnök úgy intézkedtek, hogy Makula Tihamér akkori cigánybíró lakására összehívatta a földesi cigány lakosságot és ott kötetlen beszélgetést folytattak életük további megváltoztatásáról. Ezen a gyűlésen részt vett 38 cigány lakos, akik egyhangúlag kimondták, hogy a mai naptól kezdve megszűntetik, nem „koldulnak” a községben, nincsenek ők már erre ráutalva, megélnék ők már a mindennapi becsületos munkájuk után is.

Hogy ez így van azt igazolja az eltelt 18 év, hogy ma már egyetlen egy cigányasszony van még a faluban, aki kéreget 1-2 forintot kenyér vásárlásra, de már ez sem a régi koldulás, megszokta, mondja és ezt azért teszi, nem tud már róla leszokni, mert ebbe született, erre nevelték a szülei.

És még a 18 évvel ezelőtti feljegyzés olyat is igazol, hogy Makula Tihamér akkori cigánybíró – ma is élő ember – vezetésével 20 tagú brigádja volt és együtt dolgoztak, egy brigádban a Berettyóújfalui Állami Gazdaságban. Már akkor nagyot változott az életük, nőtt az életszínvonaluk, hisz Makula Tihamér, Elemér, Gusztáv, Péter és István sertéshízlalással foglalkoznak, 1959-ben szerződésre értékesítenek is az állam javára.

Idézve a múltat és az előbb elmondottakat, már nagy lépést jelentenek a földesi cigány lakosság életének változásában.

Lassan elmosódik községünkben a nagy különbség, ma már ott tartunk, hogy olyan előrelépés van, hogy nem tudjuk megkülönböztetni az utcán, a különböző rendezvényen stb., hogy ki a „cigány?”. Öltözködésben, viselkedésben nem sok a különbség, egyre inkább felvetik, hogy ők már nem cigányok, magyarok.

Nézzük meg, hogy az eddig elmondottak alapján, annak ismeretében, hogy mi a helyzet e téren ma a községben.

Az 1962-es talajvíz miatt a Dankó Pista utcán lévő cigánylakások lebontásra kerültek, mindössze három lakás maradt a régi helyén a Dankó Pista utcában. A Községi Tanács jóváhagyásával házhelyet biztosított a község belterületén és jóváhagyta arra építési kölcsönt is kapva lakást épített. Ez már akkor nagy lépés volt, hogy így megfelelő lakáshoz jutottak és ez emberibb életmódra is serkentette községünk cigány lakosságát. Ma 19 cigánycsalád él a községben. A cigány lakosok száma: 81 fő. Ebből 3 éven alul 14 fő, 3–6 év közötti 7 fő, 6–14 év közötti 14 fő, 14–18 év közötti 9 fő és 17 éven felüli 37 fő.

Községen belül a családok elhelyezkedése: Jókai utcán 7 család, Újfalui utcán 3 család, Dankó Pista utcán 3 család, Piac utcán 2 család, Kisfaludi utcán 1 család, Haladás utcán 1 család, Bartók Béla utcán 1 család, Kölcsey utcán 1 család él. (Megemlítem még Mauka Péternét, mint községünk szülöttjét, aki jelenleg a Mikepércsi Szociális Otthonban van gondozás alatt.)

A lakások közül Makula István, Dankó Pista u. 14. hsz. a. lakos lakása az egyik, amelyik egészségtelen, nedves, nem alkalmas arra, hogy 10-ed magában éljen benne. Bútorzata is nagyon szegényes és egészségügyi téren is sok kívánnivalót hagy maga után, szükséges az egész család életének vizsgálata, segítése. A másik hasonló család Balogh Jenő, Kisfaludi utca 9 hsz. a. lakos. A kis házban 7-en élnek. A lakás bútorzata szegényes, egészségügyi téren az ellenőrzés itt is szükséges és a lakáskérdés megoldása is.

Fentiekből megállapítható, hogy a földesi cigány lakosság 90%-a rendes körülmények között, szépen, bútorral berendezett, tv, rádióval ellátott la-

kásban élnek, van, ahol több család is együtt él, de a lakáskérdés megoldása folyamatban van, kölcsön vagy sajátterő felhasználásával.

A 37 fő cigány lakos iskolai végzettségének megoszlása: II. osztályt végzett: 4 fő, IV. osztályt végzett: 2 fő, V. osztályt végzett: 8 fő, VI. osztályt végzett: 5 fő, VII. osztályt végzett: 1 fő, VIII. osztályt végzett: 7 fő. *Analfabéta: 10 fő, a 18 éven felülieknek 26,1%-a.*

Munkahelyeik megoszlása:

Földesi Rákóczi Tsz: 2 fő. Vegyesipari szövetkezet: 1 fő. Kabai Vöröscsilag Tsz: 6 fő. Húsipari Vállalat: 1 fő. Cukorgyár Építkezés Kaba: 2 fő. Elzettgyár B.újfalu: 2 fő. Nyugdíjas: 5 fő, ebből 2 fő tanácsi segélyezett. Tsz-ben dolgozik fentiekből: 8 fő.

Szakmai megoszlás:

Szakt munkás: 4 fő. Ebből gépjárművezető 2 fő, kőműves 1 fő, géplakatos (műszakvezető) 1 fő, segédmunkás 7 fő. Szakiskolába jár 2 fő, az egyik varrónő, a másik kőműves szakiskolába. VIII. általánosnál magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik 1 fő (Makula Jánosné).

A cigány lakosság 3 éven aluli gyermekei közül bölcsődébe való elhelyezésre nem tartanak igényt.

Felmértük a 3-6 éves óvodáskorúak óvodai elhelyezkedését is. A 3-6 éves gyermekek közül gyermekeik óvodába való felvételének elősegítését kéri 5 szülő. Megállapítottuk, hogy Makula Istvánnak egy 6 éven aluli gyermeke óvodába nem jár, magyarul sem tud egyáltalán beszélni. Balogh Sándor egy gyermeke most iskolaköteles, nehezen tud magyarul beszélni. Elő kell segítsük ezen gyermekeknél is a magyar nyelv elsajátítását.

6-14 éves általános iskolai kötelezetteknel megállapítottuk, hogy túlnyomó része jár iskolába. Tanulmányi eredményük 3-as eredménynél nem magasabb. Jobb eredménnyel dicsekedik Balogh Mártonnak két lánya, akik közül az egyik a Püspökladányi 123. számú Szaktmunkás Iskolába jár, a másik pedig a VIII. osztályba lép nagyon jó eredménnyel.

Nagy súlyt kell helyeznünk a cigánygyermekek tanulására, úgy a nevelők részéről, mint a Szülői Munkaközösség részéről. Figyelmeztetnek erre az alábbi kirívó esetek: Balogh Sándor (Haladás u. 7. sz.) egy gyermeke már most az I. osztályt ismétli, egy gyermeke most megy iskolába, de nem tud jól magyarul beszélni. Makula István, Dankó Pista u. 28. hsz. a. lakos 2 gyermeke az iskolából sokat mulaszt, ismétli az iskolát. Makula Elemér, Jókai u. 6. hsz. a. lakos 2 gyermeke ezzel szemben 3,7 és 3-as tanulók.

14-18 éves iskolaköteles kor elhagyása után, már mint említettük, 2 fiatal tanul tovább. Megfelelő segítséssel e téren több cigány származásút is elő kell segítenünk a jövőben, hogy továbbtanulhasson.

Balogh Marianna például jó úttörő munkát végzett, célja, hogy KISZ-tag lesz. Özv. Balogh Péternével él egy 14 éves unokája, nincsen munkahelye, egy fiúval összeállt, gyermeket vár, most szakított a fiú vele. Ha a gyermek megszületik állami gondozásba adja, ő pedig az Elzettbe akar menni dolgozni.

Balogh Ilona, Kisfaludi u. a. lakos 15 éves, nem dolgozik. Külön fel kell figyeljünk arra, hogy Makula Istvánnak 3 gyermeke már nem jár iskolába, de nem is dolgoznak, nincsen munkahelyük, esetenként a szülővel dolgoznak.

14–18 évesek KISZ-nek nem tagjai, de 30 évig az idősebbek sem. Szórázóhelyük a mozi, étterem, magyar nóta és táncdal est megtekintése.

Családoknál történt elbeszélések során felmértük családonként, tsz-tagnál a háztáji jövedelem nélkül, bemondás alapján a jövedelmüket és így megállapítottuk, hogy a családon belül egy tagra, vagy a községen belül egy családtagra eső legmagasabb havi jövedelem 1337–1600 Ft, egy cigány lakosra pedig esik havi 769 Ft.

Megvizsgáltuk a cigány lakosságnak a lakásellátását és szociális helyzetét is. A 19 család közül megfelelő saját lakásban lakik 15 család.

Rendezendő a lakáskérdés Makula Kálmánnál, ahol 4 család van együtt, 15 családtaggal. Telekjuttatást és kölcsönjuttatást kérnek, vállalják a lakásépítést. De többek kérése a kölcsönjuttatás, hogy építhessen. Makula István, Földes, Dankó Pista u. 28. hsz. a. lakos Sáprról költözött Földesre. A jelenlegi lakása nagyon elhanyagolt, nedves, majd csak azt mondhatjuk, hogy lakás céljára nem is alkalmas és jelenleg is 10 fő él benne. Kérik, hogy a tanács vizsgálja meg helyzetüket és tőle telhetőleg segítse őket megfelelő lakás kiutalásában. Erre a családra külön is fel kell figyelni, mert a gyermekek nem tiszták, így azokkal a többiek nem is szívesen barátkoznak, kivetik őket, amely az iskolai látogatásról való elmaradást hozza maga után, nem tanulnak. Nem azért nem barátkoznak velük, mert cigányok, hanem mert nem tiszták. Éppen ezért kell ellenőrizni a család életét, mert a gyermekek rovására megy. Nagy súlyt kell a tisztaságra fordítani, ellenőrizni. A Jókai utcaiak külön kérése, hogy ebben az utcában is vezettesse be a tanács a vizet.

Szociális helyzetük: 2-3 ház kivételével tv és rádió van, szépen berendezett lakásról beszélhetünk az említettek kivételével (Balogh Jenő és Makula István). Van, ahol tehén, bika, juh, koca és süldőkkel találkoztunk és legtöbb háznál tyúk, csirke nagyobb mennyiségben. A földesi cigány lakosság azt mondhatjuk, hogy teljesen szakított a cigányokra jellemző maradi életmóddal, felzárkóztak a magyar lakosság közé, életmódjukat egyre igyekeznek átvenni és ez az eredmény nagy lépés előre, amellyel Földes község büszkélkedhet, hogy a cigány lakosság is hozzá hasonló életmódot igyekszik élni.

Öröm is volt hallani, hogy a munkahelyeiken általában megbecsülik őket, a kabai tsz-nél dolgozók az építkezésnél cigány brigádot alakítottak és abban dolgoznak, keresetük azt igazolja, hogy megállják helyüket. A szomszédokkal, utcabeliekkel a cigány lakosságnak jó a kapcsolata, igyekeznek a magyarokhoz alkalmazkodni, megértik egymást. Makula Kálmánné, Jókai u. lakos, például magyar asszonyokkal barátkozik, aki tiszta, becsületes családjára, törekvő, szorgalmas háziasszony.

Vagy Balogh Márton, Újfalui u. lakos, 2 lánya az iskolában kitűnő tanulók, tanuló társaik szeretik őket, éppen úgy mint a magyarokat, eljárnak egymás névnapjára, szinte a magyar gyerekek nem különböztetik meg őket, hogy cigányok. Ezek mind szép jelenségek, ezt kell tovább szélesíteni. Van, aki nyugdíjának rendezését kéri, vagy a községfejlesztési adó mérséklését kéri.

Makula János, Jókai u. lakos. Öröm volt látni a fiatal asszonynak varrógépje van, férjének zongora és még szépen is játszik rajta. Ők most magyarosították a nevüket, a Mátravölgyi nevet vették fel, 1977. február 1-től. Elpanaszolták, hogy a feleség boltos akart lenni, nem vették fel, mert cigány, anyja takarítónőnek akart menni, azt sem vették fel. E téren is változtatni kell a nézeteken, nem szabad általánosítani azt, hogy cigány. A becsületes, arra érdemest segítenünk kell, hogy kiemelkedjen és beosztást is kell, hogy kapjon, ha arra érdemes és kéri.

Örömmel vettük tudomásul, hogy három gyermeket a cigány lakosság közül névadóztak, és pedig: Makula Zoltánt 1975-ben, Makula Attilát 1976-ban, akinek a névadó szülei ifj. Pércsi Miklósné, mindkettő magyar asszonyok. Vagy Raffael István, Kölcsey u. 1. szám, egy fiának Zsóka Julianna, gyógyszerári dolgozó a keresztanyja. E téren nagyot léptünk előre Földesen.

Érdekesség a házasságkötésből náluk az, hogy például: Raffael István a feleségét szöktette Szentpéterszegről Földesre, mivel a két szülő ellenezte őket egymástól, hogy megesküdjenek, és ő már csak a tanácsnál esküdött, társadalmi esküvője volt.

Sok szó esett a társadalmi életbe való fokozott bekapcsolódás kérdéséről. Makula Tihamér az egyedüli, aki egy-egy falugyűlésre, ÁFÉSZ-gyűlésre eljár, de a többi nem jár el. Indokolják ezt azzal, hogy egyáltalán nem is hívják őket, pedig elmennének és kérik is ezt a jövőben. Kérik, hogy egyszer egy évben tartson a tanács részükre kötetlen elbeszélgetést (gyűlést), ahol a tanács is elmondja, hogy mit kér, vár el tőlük és ott ők is elmondanák sérelmüket, kérésüket.

A beszélgetés során felvetődött, hogy nem-e tartanak helyesnek újból cigánybíró választását. Erre azt választolták, hogy ők ezt Földesen nem látják indokoltnak, már mivel ők már nem is tartják magukat cigánynak, a tanács-tag eljár az ő ügyükben és a tanács is segíti őket, meg ők maguk is képesek

a saját maguk ügyét önállóan elintézni, cigánybíró nélkül is. Egyetlen egy volt, aki ilyen kéréssel fordult.

A cigányokkal való elbeszélgetés során felvetődött sajátos kultúrájuk ápolása is. Egyetértettek azzal és kérték, hogy megfelelő előkészítés után hozzunk létre cigányklubot a községben. Hajlandók ének, táncban a község kulturális életébe bekapcsolódni.

A családokkal való elbeszélgetésünk során megkérdeztük múltjukról, mit tudnak szüleikről, nagyszüleikről, elmondották az ők szokásait, hogy történik az esküvő, keresztelés, temetés, mi volt a cigány lakosság múltbani foglalkozása, most? Nagyon érdekes dolgokat mondtak el, amelyet a Népfront Honismereti Bizottsága külön írásba foglalt, megörökített, amelyet ezen pályázathoz csatolunk.

Ezekben kívánunk adni áttekintést a földesi cigány lakosság életéről, arról a történelmi fejlődésről, amely 33 év alatt történt községünkben. Úgy véljük nagyot léptünk-e téren is előre a faji megkülönböztetés felszámolásába, életszínvonaluk emelésébe. Ez Földes község lakosságának eredménye is, a cigány lakosság eredménye is, mert a kölcsönös bizalom, a megbecsülés alakult ki és ez egyre inkább erősödik, amelyet igazol a cigány lakosság egyre inkább javuló életkörülményeinek alakulása.

Most rajtunk a sor, a tanács és társadalmi szerveken, hogy a felvetett problémákkal foglalkozzunk, keressük az utat azok megvalósítására, illetve segíteni őket azok megvalósításába.

Mindent meg kell tegyünk, hogy községünkben a cigány lakosság élete még inkább kifogástalanabbá váljon és ez rajtunk múlik. Tegyük hát értük!...

„Szemelvények a földesi cigány lakosság hagyományos szokásaiból”

A jövő számára megörökítjük a velük való elbeszélgetés során a következőket:

Házasságkötés: A leánykérés, ha a két szülő egyetért a két fiatal döntésével, akkor ugyanúgy folyik le a leánykérő, az eljegyzés, a lakodalom, mint nálunk magyaroknál. Ha az összeházasuló fiatalok egyik szülője nem ért egyet a házassággal a vőlegényjelölt a lányt megszökteti. Saját történetét mondta el ezzel kapcsolatban Makula Kálmánné, Földes, Jókai u. 10. sz. a. lakos, akit férje 1948-ban megszöktetett, 1950-ben esküdtek meg Bárádon. Ez esetben csak lakodalom van. Jó férje van, boldog családi életet élnek.

Mátravölgyi Jánosné, Földes, Jókai u. 14. sz. a. lakos elmondotta, hogy férje őt is megszöktette Sárrétudvarból és csak 2 hónap múlva esküdtek meg. Nagyon boldogok és ma már férjét nagyon szereti, becsüli az ő édesapja.

Leánykérésnél szokás az, hogy a fiú és lány násznagya egy nap és egy éjjel alkudoznak, addig a lány nem tartózkodhat bent a házban. A menyasszonyi ruha hosszú, fehér, ezt a menyasszony addig nem veheti fel, amíg arra a násznagy engedélyt nem ad. A menyecske táncot a lány cigányviseltben táncolja. A lakodalom költségeit a fiú és lány megosztva viselik.

Temetési szertartás: A halottal a legkedvesebb tárgyait, ruháit mellé temetik. A halott ujjai közé aprópénzt raknak, ezzel váltja meg magát a másvilágon. A koporsóban párnára fektetik és az ő ünneplő ruháját adják rá. Van rá eset, amikor az ágyát is kiviszik a sírhoz. Amikor a halottat elviszik a háztól a család egész éjjel virraszt gyertyafénynél. A család férfi tagjai hat hétig nem vágathják le a szakállukat, nem szabad mulatniok sem. Egy év múlva a hozzátartozók „feltörik” a gyászt. Egy kendőt terítenek a földre, azt leöntik itallal és elkezdenek rajta táncolni. Ha a halott szeretett mulatni, muzsikaszóval kísérik utolsó útjára és a sírnál énekelnek. Amikor a sírba leteszik, a szemfedőből egy darabot szakítanak le (ez a magyaroknál is divat), mert úgy tartják, hogy ez az ereklye megvédi őket a rossztól. A gyászruhájuk fekete. A virrasztás üres szobában történik és 3 napig tart, amíg a halottat el nem hantolják. Régen, amikor nem volt hullaház, a halottal együtt virrasztottak. Betették egy üres szobába, pontosan a gerenda alá. A virrasztók közben csendben mulattak, körülülték a halottat, énekeltek és táncoltak, no és persze ittak is. Aki virrasztanni ment egy üveg italt is vitt magával. Hat hét múlva megfőzik a halott kedvenc ételét, kiviszik a sírhoz, de idegen személlyel megkóstoltatják. Ezt a szokást cigányul „Pomanának” nevezik. Azért kell, hogy előbb más egyen belőle, mert nem akarják, hogy a halott lelkét megsértsék.

Évfordulókor is kimennek a sírhoz, gyertyát gyújtanak, isznak és az italból egy kicsit a sírra is öntenek.

A cigányoknál nagy babona az, hogy nagyon félnek, ha halottjuk van, úgy vélik, hogy visszajár a halott, mindenben akkor maguk körül halottjukat látják.

Névnepkor ünnepélyesen köszöntik egymást. Elmennek egymáshoz, ajándékkal kedveskednek egymásnak és általában ezt a köszöntést használják „Legyetek boldogok, éljete boldogan. A családotokkal sokáig éljete!”

Makula Tihamér egy pár cigány dalt, szerelmes dalt is elmondott:

- I. Gólya gólya hosszú lábú gólya
Ne járj le a tóra
Ne zavard a vizet
Had igyak belőle
had halljak meg tőle.

II. Van nekem egy lovam, piros pej
Négy lába kesej
Vigyél el a babámhoz
Hogy még egyszer lássam
Akkor nem bánom ha meghalok.

III. Szeretlek, de igazán szeretlek
Soha el nem felejtelek
Légy az enyém és a boldogságom
megtalálod bennem.

De Makula Tihamér azt is elmondta, hogy egyedül ő volt az, akinek a vezetésével Földesen 1928–1958-ig 30 éven át magyar vonós zenekar működött. A zenekar tagjai voltak: Csiki Bálint, Veres Károly, Bóné Lajos, Varga Sándor, Veres József, Lakatos Mihály, Lakatos Albert. A zenekar tagjaiból ma már csak ő él. Említésre méltó még az, hogy id. Makula Gusztáv, Földes, Jókai u. 6. hsz. a. lakos, 16 éven át 40 éves koráig kitűnő futbalista volt a Földes Sportegyesületben. (Hajásnak hívtuk.) Ma Makula Tihamér nevű fia is lelkes sportolónk, aktív tagja a sportegyesületnek.

Népvisellete a földesi női lakosságnak: Fehér blúz, túreszedett szoknya, pettyes kendő. Rózsás ruha viselet a jellemző. *Jövő tervek, célok a cigány lakosság kultúrájának ápolásáért!*

Községünkben a cigány lakosság, ének, zene, tánc kultúrája sem volt ápolva. Van közöttük pedig Mátravölgyi János, aki zongorázni tud, Makula Tihamér hegedülni. Balogh János, Raffael István és Balogh Márton családja énekelni, táncolni tud. Örökölték táncaikat (stb.) elődeiktől, szüleiktől, nagyszüleiktől. Készek cigányklubot létesíteni és ott ápolni hagyományait, gazdagítani ezzel is a község kulturális rendezvényeit. E területen is van igény, tenni akar a földesi cigány lakosság, tanulni, művelődni és a megvalósítandó „cigányklubban” mód is lesz arra. Segítsük hát őket, mert ők is akarják.

Földes, 1977. augusztus 22.

Mell.: Cigány lakosság névsora.

Kimutatás
A földesi cigány lakosságról

Sor sz.	Név	Utca	Hsz.	Családtagok száma	Jegyzet
1.	Makula Kálmán	Jókai u.	10	5	
2.	ifj. Makula Kálmán	Jókai u.	10	3	
3.	ifj. Makula Gusztáv	Jókai u.	10	4	
4.	id. Makula Gusztáv	Jókai u.	6	2	
5.	Balogh Antal	Jókai u.	10	2	
6.	Makula Elemér	Jókai u.	6	6	
7.	Makula János	Jókai u.	14	3	
8.	Makula Tihamér	Újfalui u.	46	1	
9.	Mező Gáborné	Újfalui u.	46	3	
10.	Balogh Márton	Újfalui u.	63	4	
11.	özv. Balogh Péterné	Dankó P. u.	13	2	
12.	Balogh Lajos	Dankó P. u.	14	5	
13.	Makula István	Dankó P. u.	28	10	
14.	Raffael István	Piac u.	41	5	
15.	Raffael Lajosné	Piac u.	41	3	
16.	Balogh Jenő	Kisfaludi u.	9	7	
17.	Balogh Sándor	Haladás u.	67	8	
18.	Balogh Gusztáv	Bartók B. u.	1	5	
19.	Raffael István	Kölcsey u.	1	3	
Összesen:				81	

dr. Gyergyói Sándor

HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN 1982. ŐSZÉN VÉGZETT TELEPI VIZSGÁLAT ÖSSZEFOGLALÓJA

Az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete kezdeményezésére a szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken 1982-ben – a putrikban és hasonló körülmények között élő cigány lakosság körében 8 megyében, Hajdú-Bihar megyében is – kérdőíves módszerrel szociológiai jellegű felmérésre került sor.

A kutatás célja: társadalmi rétegződés vizsgálata, a társadalmi egyelőtlen-ségek, különbségek feltárása. A telepeken és nem telepen, de putriban lakók életkörülményeinek, életszínvonalának feltérképezése és tudományos igényű megismerése.

A kutatómunka másik célja az volt: hogy a társadalompolitikai gyakorlat számára feltárássra kerüljön az, hogy a putris körülmények között élő cigány etnikum hol foglal helyet a társadalmi munkamegosztásban. A feltárás alapján, az általános szociálpolitikai gyakorlaton belül milyen támogatásra, illetve a támogatások változtatásának milyen módjára van szükség. A vizsgálat kutatja, hogy a szociálpolitikai feladatok mellett milyen társadalom- és gazdaságpolitikai feladatokra van szükség a népréteg gyorsabb ütemű beilleszkedése érdekében.

A kutatómunka egyértelműen bizonyította: hogy a putris körülmények között élő cigánycsaládok több szempontból többszörösen hátrányos helyzetben vannak. Ennek több oka is lehet. Van, amikor a családfő deviáns magatartása idézi elő, de olyan is van, amikor egészségügyi okok idézik elő. Sajnos számos jelenség körükben újratermelődik. A tudatformálás is ebben a körben kisebb hatású, mert szellemi igénytelensége következtében nem mindig tud különbséget tenni jó és rossz között.

A megyei felmérés értékelését – összevetve az országos felmérés adataival – elvégeztük. A felmérés eredményéről, a lényeges adatokról fő vonásokban az alábbiakban adok tájékoztatást.

A vizsgálat a megye 16 településén, 26 telepén, illetve telep jellegű utcában történt. A vizsgálatba bevont putrik és putri jellegű lakóházak száma 100. A gépi adatfeldolgozás során az értékelt putrik száma 98 db, melyben 499 személy él.

Egy putri és putri jellegű lakás átlagos alapterülete: 28 m², az országos átlag is ennyi. A putri és putri jellegű lakásban átlagosan a megyében 5,09 fő, és az országban is 5 fő él. Egy főre jutó alapterület a megyében 5,893 m², országosan is 5,8 m².

A telepek és a telep jellegű épületek a települések szélén helyezkednek el. Az adott településeken – ahol a mintavétel történt – az intézmények 10 percen belül gyalogosan elérhetők 70 lakás esetében (71,4%). Az intézmények (óvoda, iskola, tanács, gyógyszertár stb.) 28 lakásnál csak 10–30 perces gyaloglással érhetők el (2,6%). A megyében olyan telep vagy telep jellegű lakóház nincs, ahol fél óránál többet kellene gyalogolni az intézmények eléréséhez. Országosan rosszabb a helyzet, mert közel csak 37,7% a putri, 30 percen belül 60,7%, fél órai gyalogláson túl van 1,6%.

A megyében a telepek villamosítása rosszabb az országos helyzetenél. A megyében van olyan telep, ahol nincs villany. Ilyen helyen állítottak ki adatlapot 43 lakásról (43,9%). Ahol a telepen van villany, de a lakásban nincs, ilyen eset volt 31 lakásnál (31,6%). Villany van 24 lakásban (24,5%). Az országos adat, ahol villany van a lakásban 74%.

A telepek és a putri jellegű épületek lakói részére az egészséges ivóvíz biztosított, közműre kapcsolt vezetékes vizet fogyaszt 90,8%, ásott kút vizét használja 9,2%. A telepek csatornahálózata hiányzik, mindössze 2 lakásnál van zárt emésztőgödör. A szemétszállítás egyáltalán nem megoldott.

A telepi és putri jellegű lakások 2%-ának van megfelelő alapja. Jellemző faltípus a vályog – 84% –, országosan ez az arány 65%.

Egy átlag putrilakás jellemző adatai a megyében:

A 16 település mintavétele szerint 1 verem, 2 sátor, 67 putri és 28 lakás került összeírásra. Két vagy ennél több szoba a lakások 3%-ában található. Konyha a putrilakások 70%-ában található. A konyha szoba funkciót tölt be a putrikban. Fürdőszoba, mosdófülke két lakásban van. Gazdasági épület a lakások 20%-ához kapcsolódik. Ez azt bizonyítja, hogy a lakók állattartással is foglalkoznak. Az épületek padlózata 89%-ban föld, 7%-ban beton és kő, 4%-ban fa és műanyag, az országos átlagnál rosszabb. Az ivóvíz rossznak minősül 6 lakásban, és jónak 92 lakásban. A lakások fűtése 2 esetenél (sátor) nincs fűtés, 80 esetenél sparherd, 14 esetenél szén- és fatüzeléses kályhákban történik. A felmért lakásokban a főzés 2 helyen szabad tűzhelyen, 94 helyen sparherden, 2 helyen gáz-, illetve villanytűzhelyen történik. A mintavételhez tartozó épületeknél 36 helyen nincs, 3 helyen közös, 59 helyen saját WC van. A lakások ablakában 76 helyen üveg, 7 helyen deszka, 11 helyen papír van, 4 helyen nincs semmi.

A lakások felszereltségi indexe alacsonyabb, mint az országos (63%). Az alapvető berendezési tárgyak mutatói is éppenhogy elérik a 2/3-ad, illetve 3/4-ed szintet. A szóródás nagy, mert a lakások felszereltségében jelentős az eltérés. A felszereltség hiánya szorosan összefügg a család jövedelmével

és a családtagok igényével, mely sok esetben tükrözi a család kulturális szintjét is.

A megyei minta alapján bizonyítható, hogy a telepen és a hasonló körülmények között épült putrik és putri jellegű lakások döntően azonos színvonalúak.

Összességében megállapítható, hogy a mintában szereplő lakások kommunális ellátottsága gyenge színvonalú, komfort nélküli lakások. A lakások minősége is gyengébb az országos átlagnál és felszereltsége is csak 40–50%-os.

Az értékelt 98 lakásban 499 fő él a megyében, átlagosan 5 fő. Az országos mintában értékelt 1946 lakásban 9445 fő él, átlagosan 5 fő. Egy lakásban általában egy háztartásban 2 generáció él együtt, de több esetben előfordul a 3 generáció is. Az egy lakásban élők – döntő többségben – egy háztartást alkotnak.

Életkor szerinti megoszlás
(Ténylegesen ott-tartózkodók)

Megyei

Életkor	0–3	3–6	6–11	11–14	14–18	18–35	35–60	60–	Összesen
fő	69	46	43	36	35	115	78	31	453
%	15,2	10,1	9,4	7,9	7,7	25,3	17,2	7,2	100

Országos

fő	986	997	1187	746	652	2458	1384	389	8799
%	11,2	11,3	13,5	8,5	7,4	27,9	15,7	4,4	100

Csoportosított adatok

Megyei

Életkor	0–18	19–60	60–	Összesen
fő	229	193	31	453
%	50,5	42,6	6,9	100

Országos

fő	4568	3842	389	8799
%	51,9	43,7	4,4	100

Bölcsődés korúak:

Megyei összesen:	69 fő	Országos összesen:	986 fő
Ebből bölcsődés:	1 fő 1%		39 fő 4%

Óvodás korúak:

Megyei összesen:	46 fő	Országos összesen:	997 fő
Ebből bölcsődés:	14 fő 30,4%		304 fő 30,5%

A megye és az ország helyzete analóg. A telepen élő cigánygyerekek közül csak minden harmadik gyerek jár óvodába, ha a megye egész cigány lakosságát vizsgáljuk, akkor minden harmadik gyerek nem jár óvodába. Ez a cigány gyermek iskola-alkalmasságát, majd az iskolai nevelő-oktatómunkát jelentősen befolyásolja.

6-10 évesek:

Megyei összesen:	43 fő	Országos összesen:	1187 fő
Ebből iskolás:	32 fő 74,4%		1135 fő 95,6%

Nem minden településen tesznek eleget a családok az iskolai beiratási kötelezettségnek, pl. Debrecen, Bellegelő (Nagy S. József emlékmű környékén). Arról adattal nem rendelkezünk, hogy milyen az iskolalátogatás intenzitása.

11-13 évesek:

Megyei összesen:	36 fő	Országos összesen:	746 fő
Ebből iskolás:	24 fő 66,6%		715 fő 95,8%
dolgozik:	0 fő		22 fő 2,9%

A megyében ebből a korosztályból csak 2/3-a jár iskolába. Az országos adat sokkal jobb.

14–18 évesek:

Megyei összesen:	35 fő		Országos összesen:	652 fő
Ebből iskolás:	9 fő	25,6%		298 fő 45,7%
dolgozik:	8 fő	22,8%		150 fő 23,0%

A megyében ebből a korosztályból igen kevesen tanulnak, és ami szomorú, hogy nem is dolgoznak. Az országos eredmény valamivel jobb. Ez a korosztály legnagyobb hányada sem iskolához, sem munkahelyhez nem kötődik. Felnöve ezek alkotják a cigányság munkanélküli – lumpen – rétegét. Az egészben csak az a vigasztaló, hogy ez az arány csak a telepí és hasonló körülmények között élőkre vonatkozik. Központi intézkedést igénylő feladat.

6–18 éves kor az összevont mintában:

Megye összesen:	114 fő		Országos adat:	2585 fő
Iskolába jár:	73 fő	64%		2135 fő 83,0%
Ebből:				
– normál:	61 fő	83,5%		1649 fő 77,2%
– kisegítő:	7 fő	9,6%		373 fő 17,5%
– cigány osztály:	5 fő	6,9%		96 fő 4,5%
– gyógypedagógiai:	0 fő			8 fő 0,3%
– középfokú okt.:	0 fő			50 fő 2,3%
Állami gondozott:	27 fő	23,6%		104 fő 4,0%
– dolgozik:	8 fő	7,6%		150 fő 5,8%

A megyei összkép nem kedvező. A telepék teljes felmérése lenne indokolt – a családgondozók segítségével.

Időskorúak:

A 60 évnél idősebb, a mintában szereplő személyek száma:	31 fő
aránya:	6,8%
országos arány:	4,4%

Nyugdíjasok és segélyesek száma:

Nyugdíjas: megyei összesen:	17 fő	Országos összesen:	382 fő
%-a	3,7%		4,3%
Rendszeres szoc. segély össz.:	31 fő		255 fő
%-a	6,8%		2,9%

Eseti szoc. segély össz.:	7 fő	158 fő
%-a	1,5%	1,8%

A 60 évnél idősebb korosztály és a nyugdíjellátás között jó az arány, mert 50%. Összesen van 4 nyugdíjas nő és 7 férfi. Azt nem lehet tudni, hogy a nők saját jogon nyugdíjasok-e vagy özvegyi nyugdíjas. A nyugdíjasok közül 6 fő rokkantnyugdíjas.

Munkaképes korú lakosság (14–60 év)

Munkavállalási helyzet:

	Összlétszám	Dolgozik		GYES-en van		Nem dolgozik	
		fő	%	fő	%	fő	%
Megyei	236	133	56,3	6	5,1	90+7	38,1
Országos	3842	2135	55,6	413	10,7	1294	33,7

A munkaképes korú lakoságnak csak valamivel több mint fele vállal munkát. A megyében a nem dolgozók közül 7 fő általános iskolában tanul. A munkaképes korúak 38,1%-a nem vállal munkát, az országos arány 33,7%.

Iskoláztatás

Analfabétizmus:

Kor	teljes létszám	Megyei		Országos		
		analfabéta fő	%	teljes létszám	analfabéta fő	%
14–35	158	38	24,0	3110	534	17,2
36–60	78	55	70,5	1384	778	56,2
60–	31	24	77,4	389	295	75,8
	267	117	43,8	4883	1607	32,9

Iskolázottsági mutatók:

Megyei:

Kor	teljes	analfabéta		8. ált. végzett		magasabb isk. végzett	
	létszám	fő	%	fő	%	fő	%
14-35	158	38	24,0	46	29,1	0	0
36-60	78	55	70,5	2	2,5	0	0
60-	31	24	77,4	1	3,2	0	0
Össz.:	267	117	43,8	49	18,3	0	0

Országos:

14-35	3110	534	17,2	1063	34,2	98	3,2
36-60	1384	778	56,2	180	13,0	19	1,3
60-	389	295	75,8	21	5,4	1	0,3
Össz.:	4883	1607	32,9	1264	25,9	117	2,4

A megyében a felmérés adatai szerint az iskolázottsági mutató rosszabb, mint az országos átlag. Több az analfabéta minden korosztálynál, ugyanakkor a 8. általános iskolát végzettek száma pedig kevesebb. Magasabb iskolai végzettséggel a megyében – ahol a felvétel történt – nem rendelkezik senki, az országos átlag 2,4%. A fiatalabb korosztályok felé haladva az iskolázottsági index emelkedik.

Egészségügyi helyzet

A vizsgálat szerint a telepi cigány népesség 1/10-e valamilyen tartós betegségben szenved.

Megyei adat (453 fő)
Országos adat (8799 fő)

betegség	fő	%	fő	%
tüdőbeteg	8	1,7	123	1,4
mozgásszervi	11	2,3	119	1,3
szellemi fogyat.	3	0,6	87	0,9
ideg-elmebeteg	5	1,1	87	0,7
súlyos, tartós beteg	20	4,4	455	5,1
részeges	9	1,9	153	1,7
Összesen:	56	12,3	1007	11,4

Az összeírásba bevont háztartásfők édesanyjának átlagban 7-nél több (7,3) gyereke volt – a maximum 17 gyerek. A háztartásfő saját gyermekének átlaga 4,5, a maximum 14 gyerek. Mindkét nemzedék telep körülmények között élt, illetve él, a gyermekek száma ennek ellenére sokat csökkent.

A felmért népességből szülés miatt volt kórházban 49 fő, művi terhességmegszakítás miatt 1 fő, betegség miatt 14 fő, szülés és betegség miatt 6 fő.

Szabadidő eltöltése

Színházban a felmért 98 háztartásból 88 háztartás tagjai soha nem voltak, 6 háztartás tagjai voltak 1–2-szer és 4 háztartás tagjai többször.

Moziban nem voltak 33 háztartás tagjai, 1–2-szer volt 24, és többször volt 4 háztartás tagjai.

Olvasási szokás: nem olvas semmit 53 háztartás tagjai, a gyerekek olvasnak fel 4 háztartás tagjainak, csak újságot olvasnak 14, csak könyvet olvasnak 5, mindent olvasnak 22 háztartás tagjai.

A háztartás gépesítése: Semmilyen gép nincs 37 háztartásban, rádió van 42, televízió van 1, rádió és televízió 2, mosógép 2, rádió és mosógép 4, televízió és mosógép 1, rádió, televízió és mosógép 5, minden gép van 4 háztartásban.

A háztartásban lévők közül kevesen tudnak írni-olvasni, így a kulturált szabadidő eltöltésére igény sincs.

Olvasási szokások

	megyei mintából		országos mintából	
	felnőtt	gyerek	felnőtt	gyerek
egyáltalán nem olvas	54,1%	45,9%	50,2%	44,8%
Fővárosban nem volt:	megyei 42%		országos 27,5%	
Külföldön nem volt:	megyei 92%		országos 90,8%	

A felnőtt lakosság 91,8%-a még soha nem nyaralt, annak ellenére, hogy a háztartásfők 25%-a szakszervezeti tag. A vizsgált családoknál 12 gyerek nyaralt, a gyerekek többsége a nyári cigány olvasótáborban vett részt.

Társadalmi aktivitás

	megyei		országos	
	fő	%	fő	%
Párttag	0	0	46	2,3
Szakszervezeti tag	25	25,5	1364	70,0
KISZ-tag	1	0,6	143	4,6
Kisdobos, úttörő	14	17,7	573	29,6
Közéleti tevékenység	1	1,1	48	2,9
Klubtag	0	0	26	1,3

A telepi lakosság társadalmi aktivitása a megyében, de országosan is gyenge. A cigányság integrálódott rétege a közéleti munkába aktívan bekapcsolódott, igen sok a népfront (184), a vöröskeresztes (216) aktivisták száma a megyében.

Keresők és eltartottak aránya:

	létszám	megyei		létszám	országos	
		típus %-a	össz. nép. %-ban		típus %-a	össz. nép. %-ban
Aktív kereső	133	85,2	26,9	2285	70,6	24,9
GYES	6	3,8	1,2	413	14,4	4,5
Nyugdíjas	17	11,0	3,4	172	6,0	1,9
Összesen	156	100,0	31,5	2870	100,0	31,3
Eltartott	337		68,5	6299		68,9
Összesen	493		100,0	9169		100,0

Átlagkereset

Megyei helyzet

Ft/hó	0-2000	2-3000	3-4000	4-5000	5000 Ft	Összesen
háztartásfő	48	25	14	8	3	98
házastárs	13	7	4	2	0	26
Összesen:	61	32	18	10	3	124

Átlagos jövedelem a megyében:

A felmért esetekben 4000 Ft alatt keres 111 fő, 89,5%. Öttagú háztartást figyelembe véve, az egy főre eső havi jövedelem várható értéke: 600 Ft.

Országosan:

Átlagjövedelem: 4000 Ft alatt keres 1651 fő, 86,3%. Öttagú háztartást figyelembe véve, az egy főre eső havi jövedelem várható értéke: 1047 Ft.

Átlagkereset relatív gyakoriságának összehasonlítása

	0-2000	2-3000	3-4000	4-5000	5000 Ft	Összesen %
Megyei	49,1	25,8	14,5	8,0	2,6	100,0
Országos	22,3	34,2	29,8	10,0	3,7	100,0

A telepen élő cigány népességnél a keresők és eltartottak aránya kedvezőtlen. Egy aktív keresőre a megyében 3, országosan 4 fő jut. A háztartásfők átlagos havi keresete 2188 Ft, a házastársaké 2060 Ft.

A háztartásfők átlagkeresete a megyében jelentősen – több mint 500 Ft-tal – elmarad az országos szinttől.

Családi pótlékban a családfelek közel 50%-a részesül csak, ennek oka, hogy nem folyamatos munkát végeznek.

A háztartások bevételei:

A bevételek döntő része a munkabérből, illetve a munkabérhez kapcsolódó elemekből tevődik össze.

A szociális segélyek a bevételek 10%-át képviselik. A háztartások 78%-ának van munkabérből származó bevétele. Családi pótlékban 48%-ban részesülnek a családok. Szociális segélyben a háztartások 31%-a részesült a megyében, országosan 21%. A háztartások 7%-a egyéb bevétellel is rendelkezik.

A felmért lakosság egy főre vetített átlagjövedelme alacsony, a létminimumot alig éri el. A nyugdíjasok is alacsony kategóriába tartoznak.

Egyértelműen megállapítható a felmérés alapján, hogy a telepi és hasonló körülmények között élő cigány háztartások a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába tartoznak. Ezzel magyarázható a lakóépületek, illetve a lakások felszereltségének gyenge színvonala. Az alacsony iskolázottsági szint a magasabb jövedelem elérését akadályozza. Így a gazdasági színvonal mellett a kulturális színvonal is alacsony. Sajnos ilyen körülmények között egy újratermelési folyamat játszódik le. Szociális támogatással csak enyhíteni lehet a bajon, de tartós megoldást csak a munkára nevelés biztosít.

A háztartásfők és házastársuk átlagos életkora 40 év. Iskolázottsági színvonal alacsony (3-5 osztály). A munkavállalók zöme segédmunkás. Az alkalmi munkás kategóriába tartozik 60%. A jelenlegi és első foglalkozás között lényeges eltérés nincs. A munkavállalók zöme – akinek folyamatos munkaviszonya van – iparban tevékenykedik. Az alkalmi munkások többsége a mezőgazdaságban dolgozik. A munkahelyek közötti vándorlás nem szembetűnő, közel 80%-uk egy év alatt nem változtatott munkahelyet.

Átlagosan munkában töltött idő:

Háztartásfő:	megyében	32 hét
	országosan	36 hét
Házastárs:	megyében	11 hét
	országosan	12 hét

A folyamatos munkaviszonnyal rendelkezőknél ez az érték 48-50 hét. Sajnos a népesség 38%-a nem vállal munkát. Ez nagymértékben növeli az el-tartottak arányát és rontja az egy főre jutó jövedelemszintet. A munkavál-lalás hiánya hátráltatja a beilleszkedést.

A nők esetében a munkavállalást nehezíti a korai és gyakori terhesség, utána a gyermek nevelése.

A háztartásfők átlagosan 19 éves korban kötnek házasságot. A házastár-sak életkora átlagosan 19 év, a legfiatalabb 12 éves, a legidősebb 32 éves. Az első gyermekét szülte átlagosan 19 éves korában, a legfiatalabb 14 éves volt és a legidősebb 35 éves. Egy háztartásfőnek átlagosan 4,5 gyereke van, a legtöbb gyerek 14.

A családi élet rendezettsége:

	megyei %	országos %
Rendezetlen család	31	14,8
Részben rendezett	18	16,5
Rendezett család	51	68,7
	100	100,0

Hitelképesség:

	megyei %	országos %
Hitelképes	36	61,8
Nem hitelképes	64	38,2
	100	100,0

Életszínvonal:

A háztartásfők gyermekkori életnívójához viszonyítva a javulás lényeges. Az éhezés gyakorlatilag megszűnt, a hús- és tejfogyasztás gyakorisága át-lagos. A lakások berendezése zömében szegényes, a ruházat valamivel jobb.

Értékelés a családokról:

	megyei %	országos %
1. Lakóház berendezése		
– igen szegényes	43	35,2
– szegényes	38	39,9
– átlagos	18	20,1
– átlagosnál jobb	1%	4,8
	100	100,0
2. A berendezések állapota		
– igen elhanyagolt	27	20,0
– elhanyagolt	25	29,0
– rendben tartott	48	51,0
	100	100,0
3. Ruházat állapota		
– igen elhanyagolt	15	13
– elhanyagolt	33	28
– rendes	52	59
	100	100

egy
ker
mu
gár
har
Ny
szá
refe
me

ma
tol
bét
úrv
N
lam
fő,
me
me
500
fér
min
hog
gyü
jun

CIGÁNYOK A NYÍRADONYI REFORMÁTUS GYŰLEKEZETBEN

I. A nyíradonyi református egyházközség 1937-ben alakult. Az alapító egyháztagok a helybeli értelmiségiek, alkalmazottak közül, ill. a szintén bekerült iparosság soraiból kerültek ki, de a statisztikailag szükséges minimumhoz már akkor is elengedhetetlen volt a viszonylag nagy számú cigányság reformátusként való számontartása.¹ 1947-ben (amikor a haranglábat készítették), az alapító gyülekezetnek mintegy tizede élt már Nyíradonyban. A mai református gyülekezet felnőttei – a cigányságot leszámítva –, mind máshonnan kerültek ide.² Nyíradonyban jelenleg kb. 450 reformátusnak megkeresztelttel számolunk (ebből kb. 300 fő cigány). A megkereszteltek egyházi integráltsága³ a következő képet mutatja:

egyháztag	66 fő	(+19 gyermek)
pártoló tag	55 fő	(+31 gyermek)
igénybevevő	71 fő	(+162 gyermek)
kívülálló	31 fő	(+19 gyermek)

A „kívülállók” többségükben – fiatalabb – bekerült értelmiségiek, alkalmazottak. Az „igénybevevők” többsége cigány, vagy tanyán lakó. A „pártoló tagok” csoportja a legszínesebb: úrvacsorázó, de nem adakozó analfabétáktól a viszonylag sokat adó, de templomba nem járó, így nem is úrvacsorázó értelmiségiekig sokféle társadalmi réteg képviselve van.

Néhány adat még az egyházközségről: Átlagos vasárnap megfordul valamely istentiszteleti alkalmon (fő-, gyermek-, házi-istentiszteleten) átl. 40 fő, nagyünnepen 120-130 fő. Az úrvacsorázók száma 1974 és 1983 között – megszakításokkal – emelkedett. 1974-ben kevéssel volt 350 alatt, 1983-ban meghaladta az 500 főt. A nyíradonyiak egyházuk támogatására 1983-ban 55 000 Ft-ot adtak (különféle – a szokásos – címen). A 66 egyháztag közül 21 férfi, 45 nő, 55 nem cigány, 11 cigány, a 65 fő 54 családot képvisel. Ezek mindegyikét felkerestem e tanulmány megírása céljából. Tekintettel arra, hogy kilenc évvel ezelőtt is ugyanilyen módszeresen végiglátogattam a gyülekezetet, most van rá lehetőség arra, hogy néhány változást regisztráljunk.

1975-ben 48 családot tartottunk számon, ma 54-et. Ez önmagában is „előrelépést” jelenthet. Méginkább örvendetes a mai „létszám”, ha arra gondolunk, hogy az 1975-ben megkérdezett 48 főből időközben elhunyt 15 fő, elköltözött 2, ma nem egyháztag 8 fő, tehát kilenc év alatt 31 „új” egyháztag került az egyházközösséghez. Az egyháztagok átlagos életkora valamelyest csökkent, 1975-ben 56 és fél, 1984-ben 54 év. A megkérdezettek több mint 40%-a nyugdíjas, más részük háztartásbeli, vagy eltartott, a gyülekezeti tagok többsége nem áll munkaviszonyban.⁴

A nemek szerinti megoszlás a következő:

1975		1984	
férfi	nő	férfi	nő
22	26	13	41

Az egyháztagok közül:

1975		1984	
cigány	nem cigány	cigány	nem cigány
48	9	45	

A cigányok egyháztaggá válása új jelenség, számarányuk emelkedő irányt ad.

A foglalkozási megoszlás vonatkozásában fordított a kép, a nem cigányok 62%-a, a nyugdíjas vagy háztartásbeli, ez a szám a cigányok esetében csak 33,33%.^{5, 6} A cigányok átlagos családnagysága, ill. a vállalt gyermekeinek a száma magasabb, mint a nem cigányoké (3,33 fős a cigány átl. család, míg a nem cigányoké 2,62 fős).

A cigányok egyházi integráltsága a következő képet mutatja:

Törvényes egyháztag:	11 fő	(+9 gyermek)
Pártoló egyháztag:	34 fő	(+69 gyermek)
Igénybe vevő egyháztag:	69 fő	(+113 gyermek)

A társadalmi és az egyházi integráltság között igen szoros összefüggés van: a társadalmilag integráltabbak közül kerülnek ki az egyházilag integráltak is. A társadalmi integráltság tekintetében (Nyíradonyban) 4 fő csoportot különböztetünk meg:

1. „Cigánykovácsok”, akik a többi cigánnyal semmi kapcsolatot nem tartanak. (Aki közülük gyülekezetünkbe tartozik, az nem is tartja magát cigánynak.) Egyházilag integráltak.

2. A község területén, viszonylag elszórtan, nem cigányok között lakók. Ők magukat egyértelműen cigánynak vallják. A társadalmi integráltság küszöbén állnak. Közülük kerül ki – az egy „cigánykovács” nénit leszámítva –, az összes (cigány) egyháztag, valamint a pártoló tagok többsége.

3. A „Bokrétás utcán lakók”. A „Bokrétás utca” a falu egyik legszélsőbb utcája, melynek egyik oldalán csak cigányok laknak (egy szakaszon), ún. „cs” lakásokban, azaz gyakorlatilag a „modernebb cigánytelep” viszonyai között. Ők többnyire – a rossz értelemben vett – „cigány módra” élnek. Egyházi integrálásuk csak ebben az évben kezdődhetett el (így már van néhány „pártoló tag” is közöttük).

4. A (rég)i telepi cigányok. A társadalmi integráltság legalsó fokán állnak. Egyházi integráltságuk is a legalacsonyabb (csak „igénybevevők”). Azt kell mondani, hogy a nyíradonyi református gyülekezet jövője a cigányoktól is függ. Egyházi integráltságuk ma rosszabb, mint a nem cigányoké, de a meglévő tendenciák ismeretében jó reménységgel lehetünk a jövőt illetően: tíz évvel ezelőtt még nem volt cigány egyháztag, sőt a mostaniak egy része akkor még pártoló tag sem volt. A cigányok esetében nagyobb az esély arra, hogy református házastársat találjanak, református gyermekeik fognak születni.⁷

Egyébként – nekem legalábbis úgy tűnik – a cigányok kezdik elfoglalni számarányuknak megfelelő helyüket a gyülekezetben.⁸ Az első – anyakönyvben is nyomonkövethető – áttörés a konfirmáltak, konfirmáció vonatkozásában történt. Cigányok először Nyíradonyban 1956–58-ban konfirmáltak: ezekben az években még külön napon, külön (nyilván egyszerűbb) anyagból vizsgázva, 1976 óta konfirmálnak újra a cigányok, de ettől az időtől kezdve ugyanabból vizsgázva, együtt a nem cigányokkal.⁹ Ma gyakorlatilag már minden vasárnap részt vesznek a cigányok is a délelőtti istentiszteleten (tíz évvel ezelőtt még nem voltak, csak nagyünnepeken). Gyermekeikre csak cigány gyermekek járnak és a vasárnap délutáni házi alkalmak minden részt vevője is cigány, azaz vasárnaponként már több cigány vesz részt valamilyen istentiszteleti alkalmon, mint nem cigány. Ami az adakozást illeti, a megkérdezett kilenc cigány egyháztagból hat 100 Ft-ot, három pedig 200 Ft-ot ad egyházfenntartói járulék címén, azaz az egyházközség bevételeinek csak mintegy 5-10%-át adják, de ők a legszerényebb társadalmi réteget képviselik.

Szerettem volna képet adni a gyülekezet életéről, különösen a közösségi életéről. Beszélgetést folytattam 54 nyíradonyi egyháztaggal, közülük 9 volt cigány, 45 nem cigány. Egyik célom az volt, hogy képet nyerjek arról, vajon a nyíradonyi református egyházközség tagjai alkotnak-e közösséget és mi-

lyen ez a közösség? A válaszokból az a kép bontakozott ki, hogy a nyíradonyi gyülekezetet csak annyiban tekinthetem közösségnek, hogy

- tagjai magukat reformátusnak vallják,
- részt vesznek (évente legalább egyszer) a református gyülekezeti istentiszteleten is, egyházfenntartói járulékkal, adományaikkal a református egyházközséget támogatják.

A gyülekezeti istentisztelet, ugyanazon helyen, ugyanazon liturgia szerinti közös cselekvésekkel (éneklés, felállás, leülés, ígéhirdetés hallgatása, alkalmanként úrvacsorázás stb.) megy végbe. A gyülekezeti istentisztelet tehát jelent közösséget, de főként az Isten és a gyülekezet, ill. a tagok és a lelkész közötti közösséget próbálja megvalósítani. Célja az is, hogy a gyülekezeti tagok egymáshoz való viszonya is változzék: legyen a gyülekezet intenzív kapcsolatokat, közös – nemcsak istentiszteleti – cselekvéseket végrehajtó tagok együttese. Ez a cél – Nyíradonyban – távol, sőt a jelenlegi helyzet és a múlt (tíz év, amióta én itt szolgálok) összevetése alapján egyre távolabb van.

A legnagyobb akadály a közösség alakulását illetően a nem cigányok és a cigányok közötti ellentét. Tapasztalataim szerint a cigányokkal szembeni előítéletek, ha kismértékben is, de növekedtek. A beszélgetések során ezért olyan kérdéseket is feltettem, amelyek a cigányok és a nem cigányok közötti kapcsolatokra, az egyháztagok közötti kapcsolatokra vonatkoztak, sőt, azt is megkérdeztem, hogy *„Jó lenne-e, ha a cigányoknak külön istentiszteletete, temploma, egyháza lenne?”* Az utóbbi kérdéssel arra próbáltam fényt deríteni, hogy milyen erősek az előítéletek, mennyire jutnak kifejeződésre a cigányokkal kapcsolatos ellenérzések. Sajnos, meg kellett állapítanom, hogy 13 válaszadó igennel felelt... (Jó lenne, jobb lenne stb.) Igaz, a többség válasza nem ez volt, ezt az arányt azonban elgondolkodtatóan magasnak tartom. Azok, akik „nem”-mel feleltek, sem mindig érzik az ügy fontosságát, azt, hogy az előítéletesség ellentétes a bibliai normákkal, azt, hogy a gyülekezetnek hitbéli és cselekvési közösségnek kell lennie, hisz a válaszok pl. a következők voltak: *„Így is kevesen vagyunk!”*; *„Jó így. Nekem nincs velük bajom!”* Hadd álljon még itt néhány jellegzetes válasz: *„Nekem mindegy, így is jó, de nem szeretem a cigányokat.”*; *„Így is jó. A jó ember mindenütt jó. Nekem is jónak kell lenni máshoz.”*; *„Megférnek. Úgyis együtt vagyunk, egy nemzetté kell fejleszteni őket.”*; *„Így is jó. Ők is emberek.”*; *„Nem tudom. Nincs problémám a cigányokkal.”*; *„Nem tudom. Itt a cigányok vannak többen. Ha külön lennének, még ennyien sem lennének reformátusok.”*; *„Én nem szeretem őket, de nem lehet őket elválasztani.”*

Természetesen vannak, akik igen lényeges problémákra és feladatokra mutatnak rá: *„Jobb, ha köztünk vannak. Tanulhatnak tőlünk.”*; *„Nem kell külön, mert bár csiszolni kell őket, de ez együtt jobban megy. Ők is Isten teremtményei.”*; *„Az elkülönülés rossz vért szülne. Megalázó lenne a cigá-*

nyokra nézve." Még néhány válasz a csoportból: „Hadd legyenek közöttünk.”; „Jó együtt is. Nem kell külön választani.”; „Örülök, ha látok cigányt a templomban.”; „Nem kell. Egy Istent imádunk.”; „Miért lenne jó? Ugyanolyan emberek, mint mi.”

Arra a kérdésre, hogy „*Legyen-e a cigányoknak külön istentisztelete, temploma, egyháza?*” a cigány megkérdezettek közül csak egy fő felelt így, hogy „Ha külön lenne, hátha többen járnának!” – azaz felvetett egy elméleti lehetőséget a nem cigányok előítéletes taszításának a kivédésére. Egy cigány válaszolt „mindegy”-gyel, de a többiek határozottan ellene vannak a különválasztásnak, bizonyítván ezzel is azt, hogy a nem cigányokhoz akarnak – legalábbis gyülekezeti szempontból – tartozni. Azt hiszem, hogy a nem cigányok azon válaszai, amelyeket arra a kérdésre kaptam, hogy „*Melyik cigánnyal van a legjobb kapcsolata?*” – jellemzőek: eszerint 1 főnek van bevalóttan jó kapcsolata névszerint is ismert cigány munkatársaival, mert azok „kiválnak a többi közül”. 1 másik fő is „rendes ember”-nek tartva, de a családi nevét nem tudva, említett meg cigányt, akivel „jó viszonyban” van. 5 főnek lakik a szomszédságában olyan cigány, akivel valamiféle kapcsolat is alakult ki. A fennmaradó 38 főnek nincs kapcsolata a cigányokkal.

A gyülekezet „közösség” mivoltát vizsgálva mindenkinek feltettem a kérdést, hogy „*Ki a legjobb barátja, szomszédja, kivel van a legjobb viszonyban?*” A válaszok megerősítették azt a tapasztalatomat, hogy Nyíradonyban a gyülekezethez tartozás nem közösségteremtő – már ami a tagok egymáshoz való nem istentiszteleti viszonyát jelenti. Én az egymáshoz tartozás csődjét látom abban, hogy az egyik legtöbbit templomba járó válasza „senki” volt. Ennél nem sokkal „jobb” – szerintem –, a „mindenkivel egyforma” válasz sem (ketten adták). Összesen négy főnek van barátja, vagy barátnője, ezek közül (ti. a barátok, barátnők közül) egy református, de nem tartozik a gyülekezethez. Öt válaszadó nem határozta meg a kapcsolat milyenségét, csak azt mondta – és ez is jelzi, hogy a gyülekezet templomon kívüli kapcsolatot létrehozó szerepe igen kicsi –, hogy „nem református”. Minden megkérdezettet megkértem, hogy nevezze meg azt a két református gyülekezeti tagot, akivel legjobb a viszonya. 3 fő nem tudott senkit sem megnevezni, 11 fő csak egy másik főt, 28 fő a kért kettőt, 3 fő pedig többet.

Kapcsolatteremtő a *munkahely*: két fő munkatársát nevezte meg, mint olyan személyt, akivel a legjobb viszonyban van. Falusi viszonylatban – számomra legalábbis úgy tűnik –, hogy a szomszédi kapcsolatok még erősek, meghatározók. Huszonnégy válaszadó a szomszédjával tartja fenn legjobb kapcsolatát. Természetesen a rokoni, családi kötelék a legszorosabb kapocs, de – esetünkben – ez jelentheti a másokkal (szomszédokkal, gyülekezeti tagokkal stb.) való kapcsolatteremtésre való alkalmatlanságot is: két fő rokont, családot nevezett meg, mint akivel a legjobb viszonyban van.

Az elmondottakból következik, hogy a gyülekezeti közösség kohéziója igen kicsi. A személyes kapcsolatokra vonatkozó kérdések alapján kialakult a gyülekezet belső kapcsolatrendszerének képe. Tükröződött a két csoport, a cigányokból és a nem cigányokból állók elkülönülése, továbbá az is, hogy a nem cigányok közötti kapcsolatok is meglehetősen lazák. A cigányok csoportja sokkal összetartóbb, mint a nem cigány környezet. A cigányoknál is a rokoni kapcsolatok a legerősebbek. (A kilenc megkérdezett közül, nyolc közeli rokonságban áll egymással: két családot képviselnek, amely két család házasság révén egymással is közeli rokonságba került.) A cigányokat körülvevő meg nem értés, ellenszenv, vagyis az előítéletek, az egymásra utaltság stb. erősítik a cigány közösség kohézióját. Ennél a gyülekezeti közösség kohéziója sokkal kisebb. A társadalom nem cigány tagjainál számomra egyértelműen individualizálódási tendenciák érvényesülnek. A cigányoknál ezek a folyamatok később fognak bekövetkezni, amint az élet más területein is „lemaradásban” vannak.

Befejezésül feltehető az a kérdés, hogy *miért sajnálatos az, ha a gyülekezet a szó igazi értelmében nem közösség?* – Véleményem szerint mindenekelőtt azért, mert ha egy gyülekezet nem jó közösség, akkor saját, bibliai princípiumaival kerül szembe. Ha egy gyülekezet vagy a hangadók többsége – legalábbis – előítéletes, netán „fajgyűlölő”, akkor ezzel azt árulja el, hogy nem sok köze van a Biblia tanításaihoz.

A cigányság részéről megvan az igény arra, hogy a gyülekezethez tartozzanak. A nem cigányok befogadó készsége viszont nem elég nagy. Igaz, a cigányság jelentős része még ma is más életformában él, mint a környezete. Ezért is, de az őket sújtó előítéletek, lenézés stb. következtében kisebbrendűségi érzéssel küszködnek, vagy éppen látszólagos túlzott önértékeléssel, ami nem egyéb, mint a kisebbrendűségi érzés leplezése. Ezt feloldani, a cigányokat egészséges önbecsülésre eljuttatni, csak szoros társas kapcsolatokkal, „közösségben” lehetséges. Erre is kiválóan alkalmas a jó gyülekezeti közösség.

A cigányok felemelkedési esélyei – bármennyire is nagyok a társadalmi erőfeszítések –, igen kicsik. Ezt a cigányok maguk is tapasztalják, érzik. A nyíradonyi példa is mutatja¹⁰, hogy milyen sok öröm forrása, „sikerélmény” egy-egy gyülekezeti szereplés a cigányok számára. A nem cigány környezet sokat tehet azért, hogy a cigányok ilyen formában való szereplését örömmel fogadja, jutalmazza, egyáltalán, hogy a cigányok jobban érezzék magukat a környezetükben. Nagyon sokat tehet a nem cigány környezet például a cigányok nyelvi, gondolkodásbeli, műveltségi stb. lemaradásának a leküzdéséért. Ehhez jó közösség, bizalmas emberi kapcsolatok szükségesek. Számomra emlékezetes annak a cigányasszonynak az esete, akit az iskola vezetősége delegált egy szülői munkaközösségi eszme-

cserére, de ahova az asszony nem ment el, mert félt: nem tudta mi az az „eszmecsere”, mit fognak ott vele csinálni.

Tudvalevő, hogy a cigányság jelentős része sok szempontból hátrányos helyzetű. Ezeknek a hátrányoknak a leküzdéséhez – amint ezt a fentiekből is, ha vázlatosan is és nem is minden vonatkozásban bemutatva –, láthatuk, nagyban hozzájárulhat a jó gyülekezeti közösség is.

JEGYZETEK

1. A Nyíradonyban élő megkereszteltek döntő többsége ma is görög (szertartású római) katolikus, a legöregebbek között még vannak olyanok, akik tudnak románul is imádkozni. Az elmagyarosodás gyakorlatilag befejeződött, bár eredetüket itt-ott még tudják: „becsületes oláhok vagyunk mink”.

2. Nyíradony nagyközség. Az értelmiségiek alkalmazottak itt is fluktuálnak. Tekintettel arra, hogy az egyházzal semmi kapcsolatot nem tartanak, egészen pontos számuk meghatározását nem tartom lényegesnek.

3. Lásd ezzel kapcsolatban a Confessio 1980/3. számában megjelent írást „A nyíracádi reformátusok egyházi integráltságá”-ról.

4. *A megkérdezettek életkori megoszlása:*

Kor	1975			1984		
	ffi.	nő	össz.	ffi.	nő	össz.
20 és al.	–	–	–	–	1	1
21–30	2	2	4	1	3	4
31–40	2	2	4	–	5	5
41–50	4	5	9	2	6	8
51–60	2	8	10	4	8	12
61–70	6	5	11	3t8	11	
71–80	5	4	9	3	8	11
81 és fel.	1	–	1	–	2	2

5. A megkérdezettek foglalkozás szerinti megoszlása:

foglalkozás	1975			1984		
	ffi.	nő	össz.	ffi.	nő	össz.
nyugdíjas	12	9	21	6	16	22
háztartásbeli	–	9	9	–	9	9
alk. munk.	–	–	–	–	1	1
segédmunk.	4	3	7	4	11	15
tsz-tag	–	4	4	1	2	3
egyéni gazda	–	1	1	1	–	1
szakmunkás	4	–	4	1	–	1
szellemi	2	–	2	–	2	2

6. A megkérdezettek iskolai végzettsége:

osztály	1975			1984		
	ffi.	nő	össz.	ffi.	nő	össz.
analfabéta	–	–	–	1	4	5
1–2. oszt.	–	3	3	–	1	1
3–4. oszt.	6	6	12	3	10	13
5–6. oszt.	3	11	14	3	12	15
7–8. oszt.	3	3	6	5	10	15
szakmunkás	8	3	11	1	2	3
érettségi	2	–	2	–	2	2

7. A református nem cigány fiatalok szinte kivétel nélkül nem reformátussal kötnek házasságot, gyermekeik szintén, szinte kivétel nélkül (a kivételt többnyire a materialista szülők jelentik) más vallásúak lesznek.

8. A keresztelest illetően már túl is lépték. A keresztelesek száma 1936 óta a következőképpen alakult: az összes keresztelesek száma – bár hullámzott – összességében csökkent. A harmincas évek végén 28-30 körül, a nyolcvanas évek elején 15-17. A megkereszteltek közül a cigánygyermekek aránya nőtt. A gyülekezet alapításakor évente 5 fő volt a számuk, 1983-ban 15 fő a 16 közül (az 1 nem cigány gyereke a lelkészé volt).

9. 1976-tól 1984-ig konfirmált összesen 55 fő, ebből cigány 25 fő.

10. Ismert a nyíradonyi cigány énekkar, ill. az alkalmi zenekarok szolgálata.

Megjelent:

Confessio, 1986/2. (45–50. old.)

A Református Sajtóosztály Kiadványa

Földesi Gyuláné:

Honnan indultak és merre tartanak a hajdúhadházi cigányok a mi segítségünkkel és az ő akaratukkal

Én is egyik segítőjük vagyok. Hajdúhadházon születtem, itt jártam iskolába, itt kezdtem a tanítói pályát is. Testnevelés-történelem szakos tanár vagyok. Cigány osztályt tanítok, tíz évvel ezelőtt én kértem ezt a megbízást. Mindig izgatott és szívemen viseltem a nehezebb sorsú gyermekek nevelését, az emberformálást.

A tanítás és a közművelődés szükségszerű összhangot jelent a munkáságomban. A velük való foglalkozásom sem szűkült le tanításra, illetve kibővült klub foglalkozással.

Arról írok, hogy mit csináltunk, hogyan szerveztük. Ehhez ismernem kellett az alapokat, honnan indultak, életkörülményüket, iskoláztatásukat.

Tényeket és valóságos dolgokat írok személyes tapasztalataim alapján.

Szeretném megmutatni azt a nagyarányú fejlődést, ami néha buktatókkal is, de az egész hajdúhadházi cigányokat alakítja, formálja, természetesen differenciálja is.

A „merre tartanak” megvillantásával pedig azokat a területeknek a kiemelését kívánom hangsúlyozni, ahol most már minőségi, tartalmában céltudatosabb közös munkát és összefogást igényel az élet. Előítéletem nincs, de elfogult sem vagyok.

Köszönöm a lehetőséget a Hajdú-Bihar Megyei Koordinációs Bizottság vezetőjének.

A múlt 1945-ig

Hajdúhadház területén 1773-ban jelentek meg tömegesen cigányok. 1863-ban született az első olyan határozat, mely kimondja, hogy a cigányputrik helyett lakás céljára alkalmas helyiséget kell biztosítani részükre. A felszabadulásig ez a határozat nem került végrehajtásra.

Teljesen elkülönülve, zárt világban éltek a Nyugati telepen, a községen kívül. A bíró volt a tejhatalmú vezetőjük, aki a csendőrségre, az előljárásságra támaszkodott.

Nappal eljártak a „magyarokhoz” alkalmi munkára; ólak takarítására, dögök elszállítására (ezt megették). A legtöbb magyar családnak meg volt a rendszeresen bejáró cigányasszonya, akinek egy kis ócska holmit, egy kis avas szalonnát juttattak munkájáért. A szép cigánylányoknak akadt alkalmi keresetük a magyar férfiaktól.

Volt néhány drótozó, foltozó. Elég sokan vetették nyáron a vályogot, a község szélén lévő gödrök ezeknek helyei. Télen a hátukon hordták a fát, a gallyat a közeli erdőkből, annál melegek. Ősszel betakarítás után elmentek „tallózni” a határba.

Iskolába nem jártak, mire besötétedett teljesen visszahúzódtak a putrikba. Félték mindentől és mindenkitől.

Átlag életkoruk 40 év volt. Jó időben kártyáztak, szerencsejátékokat játszottak. Vasárnap délutánonként táncoltak, vigadtak a putri körül. A gyerekek, az öregek és a nyomorékok kéregetni jártak.

A községet így jelenlétük különösebben nem zavarta.

A keleti lapos lakói voltak a külön cigányok, akik lenézték a „nyugatiakat”. Viszonylag tisztábbak voltak, közel volt a vasút, eljárógattak a férfiak közül dolgozni a városba. Szebben öltözködtek, jobban éltek. Egy-két iskolás került ki közülük, persze csak néhány osztályt jártak az állami iskolába.

1945 után megkezdődött lassú fejlődésük

A Nyugati telep putrisorát elnevezték „Dankó Pista” utcának. A Keleti telepről az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején indult meg beiskolázásuk a dr. Földi János iskolához tartozó napközis cigány osztályokban. Reggel tanítás előtt fürdés, tiszta ruhavétel, teljes felszereléssel való ellátás, egésznapos foglalkozás. Szépen dolgoztak, jól tanultak, a nevelőknek lehetőségük volt szelektálásra. (Iskolaérett? Alkalmas? Nem alkalmas?)

A Nyugati telepről ruhátlanság címén sokáig nem kerültek beiskolázásra, majd egy-egy cigány osztályt szerveztek félnapos foglalkozással. Néhány jobb zsánerű cigánygyerek eljut a felső tagozatba is a Kossuth úti iskolába.

A dr. Földi János iskolában a felső tagozatot is betöltik a külön cigány osztályokban, nagyszerű nevelők által felkészített – főleg Keleti telepi – cigánygyerekek.

Az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején indult meg a Nyugati telepi gyerekek beiskolázása.

A szülők előtt is megnyíltak az utak a pénzkeresésre. Magas- és mélyépítő vállalatok toborozták őket Budapestre, még Győrbe is elmentek. Munkásszálláson laktak. Nagyobb pénzek – új lehetőségek, amivel nemigen tudtak élni. Még meg vannak a putrik, de a bíró már régen nem parancsol, sőt lassan senki sem parancsol.

A gyerekek óvodába nem járnak, nem is lett volna nekik akkor hely, az új óvodák később épültek. Az elmaradottak túlkorosan kerültek be a cigány osztályokba, nagy többségük úgy, ahogy a sátorból kibújt, piszkosan, büdösen, tetvesen.

Néhány szót a putrikról. Aki nem volt benne, az el sem tudja képzelni. Szavakkal nem lehet leírni, de még a legjobb fénykép sem tudja igazán érzékeltetni. 1978 januárjában 20 C-fokos hidegben látogattam végig a Nyugati telep 42 putriját, amelyben megközelítő pontossággal 212 ember él. Egy hétig jóformán sem enni, sem aludni nem tudtam, olyan mély benyomást tett rám a látott és érzékelt világ.

Bizalmatlanságukat tanítványaim segítették feloldani. A legelső putrinál megloptak, a gyerekek szégyeltek, „nyomoztak”, de a tettes nem került meg.

Az 1978-as adatok életkorukról, iskolai végzettségükről és munkaviszonyukról:

Életkor szerinti megoszlásuk:

70 éves	3 fő
60 éves	1 fő
50–60 év között	13 fő
40–50 év között	16 fő
30–40 év között	20 fő
20–30 év között	29 fő
10–20 év között	64 fő
5–10 év között	34 fő
2– 5 év között	23 fő
csecsemő	9 fő

Iskolázottságuk:

8 osztályt járt	4 fő
7 osztályt járt	2 fő
6 osztályt járt	4 fő
5 osztályt járt	1 fő
analfabéta	78 fő

Iskoláskorú 71, ebből iskolába járt 21 fő.

Munkaviszonyaik: 30 főnek volt rendszeres munkája az építőiparban segédmunkásként, egy nő pedig a baromfifeldolgozó vállalatnál dolgozott.

Megindult a putrik felszámolása 1980-ban

Lakásvásárlási akcióban 86 lakás, lakásépítési akcióban pedig 43 lakás állt rendelkezésükre, illetve épült meg. Az önhibájukon kívül hitelképtelenné vált családok részére 1983-ban 15 lakást adtak át. A Nyugati telep putrijai kiürültek, fel is szántották a helyét.

Tapasztalatból tudjuk, hogy az új lakásba költözés önmagában nem jelent új életformát. Akkor válik azzá, ha az átköltözők erre fel vannak készülve, igényük van és ha neveljük őket azokra a szokásokra, melyet a putriban nem ismerhettek.

Egyre növekszik azoknak a száma, akik lakásukat rendeltetésszerűen használják, elvégzik a szükséges karbantartási munkákat, de még mindig gyakori ennek ellenpéldája is, ahol a „visszaputrisodás” veszélye fenyeget.

Erőteljesen megindult a differenciálódás is. A tiszták és igényesek igyekeznek kikerülni a nem egészen szerencsés, tömbösített utcáikból. Nem vállalják a verekedőket, pszichosokkal való szomszédságot.

Bővült az utóbbi években a nők munkavállalási lehetősége is, bár idény-munkákról van szó, de anyagi helyzetükön sokat segített. A kertészethez helyben és a környékbeli termelészövetkezetbe, állami gazdaságba hívták őket. Májustól novemberig „jó világ” van, de kevesen tudják beosztani és megbecsülni a keresett pénzt.

Az 1986 év legfontosabb adatainak ismertetése

Létszám: kb. 1800 fő, mintegy 400 család.

Munkaképes korúak száma	állandó munkát	alkalmit végeznek	csökkent munkakép. szoc. segélyb. él	munkát nem vég.
Férfi	384	236	65	83
Nő	404	48	96	260
Összesen	788	284	161	343

A 40 fő a nem dolgozó létszámban benne szerepel, ebből van kiemelve. Mivel általában nagy családok, nem a nem dolgozó nők, hanem a nem dolgozó férfiak jelentik a veszélyt.

Az iparban dolgozik 228 férfi. Sajnos ez csökkenni fog iskolázatlanságuk, szakképzetlenségük miatt. Helyben 60 főnek van állandó munkaviszonya. Az Erdészeti, a Fatelepi, az Új Barázda és a Bocskai termelészövetkezet mindent megtesz a rendszeres munkában tartásuk érdekében. A megyébe, főleg Debrecenbe eljár 143 fő, megyén kívül, főleg Budapesten 81 fő dolgozik.

A nagyvárosból elég sok negatív hatást szednek fel, különösen, ha egészen fiatalon kerülnek oda. Italozás közben elkövetett garázdaságért, erőszakosságért börtönbe vezet az útjuk és utána már nehéz megállni a lejtőn.

Óvodai-iskolai helyzetkép 1986-ban

Új óvoda épült a lehetőségek bővítésére. Az óvodás korúak száma 191, beiratkozott 101, ebből rendszeresen jár 65, alkalomszerűen 24 gyerek.

A kisgyerekekben semmilyen előítélet nincs. Jól megvannak együtt a „magyar” gyerekekkel, de a szülők rendszertelen hozzáállása miatt nagy a lemorzsolódás, így az iskolába kerülők nagy százaléka többszörös hátránnyal indul.

Iskolás korúak létszáma	Nappali tagozatra jár magyar o.	Nappali tagozatra jár cigány o.	Kisegítőbe jár	Ifjúsági tagozatra
533	99	319	48	33

Az első osztályosok mindig délelőtt, a 2–3–4. osztályosok általában mindig délután, vagy váltott műszakban tanulnak. A felső tagozatban tovább együtt maradnak a cigány osztályok, egy részük mindig délelőtt, egy részük mindig délután jár iskolába. Napközije egy elsős csoportnak van, tanulószobája egy másodikosnak. Étkeztetésüket az iskola fedezi.

A Lenin úti iskolában, a régi napköziben, a Kazinczy utcai két tanteremben csak cigányoknak van foglalkozása. Egy harmadik és negyedik osztály került be a „magyar” csoportok közé és egy hetedik osztály.

A kisegítő iskolába kerülő gyerekek nagy százaléka cigány. Az intézményvezetők igyekeznek a legszükségesebb taneszközökkel ellátni elsősorban az alsós tanulókat. Következetes nevelői munkával el lehet érni, hogy maguk biztosítsák a felszerelésüket. Megbecsülni még kevesen tudják. A szülők rendkívüli segílyt igényelnek iskoláztatás címén és rendszeres nevelési segílyben is több család részesül. Az ifjúsági csoport több évfolyamban (3–4–5–6–7–8) külön tagozatvezetővel működik. Este öttől nyolcig tanulnak a Lenin úti iskolában és a napközi épületében. Az itt tanítók sokszor ki vannak szolgáltatva az ittas „barátok” zaklatásainak, különösen sötét téli esteken.

Iskolába járásuk rendszeres. A nevelők a községi tanács dolgozóival együttműködve élnek mulasztásuk esetén a büntetés szankciójával. A hátrányos helyzetű óvodás és iskolás körű gyermekekkel való eredményes foglalkozást 12 ifjúságvédelmi felelős is segíti. A pedagógus pártalapszervezet 1987 márciusában megtartott taggyűlésén megfogalmazódott, hogy halaszt-

hatatlan feladat az óvodás korú gyermekek benntartása fokozatosan – legalább 5–6 éves korban –, hogy az iskolába ne induljanak olyan hátránnyal.

Az iskolások részére egésznapos foglalkozást kell biztosítani napközi, tanulószoba fejlesztéssel, mert így oktató-nevelő munkánk eredménye kevés, a hátrányt nem tudjuk behozni. A külön cigány osztályok fokozatos megszüntetésére kell törekedni, kiemelni az arra érdemes tanulókat a visszahúzó környezetből. A mennyiségi fejlődést minőségivel kell felcserélni, de ehhez biztosítani kell a lehetőségeket.

A településünkön élő cigány lakosok közül csupán 7 fő rendelkezik szakképesítéssel, középfokú, vagy felsőfokú végzettsége egyetlen személynek sincs. Műveltségi szintjük rendkívül alacsony, így a közművelődési igényük is ehhez a szinthez igazodik.

A nagyközségi párt és tanács vezetői reálisan ítélik meg a jelenlegi helyzetet és megvalósítható szükséges intézkedéseket jelölnek meg. A Párt Végrehajtóbizottsága 1985 szeptemberében, a Tanácsülés pedig 1986 novemberében tárgyalta a cigány lakosság helyzetét, társadalmi beilleszkedésének alakulását.

Hogyan élnek most?

Lakáskörülményük, öltözködésük, táplálkozásuk sokat változott, fejlődött. Emberibb életet élnek összehasonlíthatatlanul, hacsak az 1978. évi tényleges helyzetet vesszük alapul.

Rádió, televízió 109 családnál van. Kihelyezett 50 kötetes könyvtár áll rendelkezésükre, a tanulók közül járnak az iskolai és a községi könyvtárba is. Kedvelik a lemezjátszót, a cigány és táncdalos lemezeket. A fiatalok magnót igényelnek, kedvenc lopási tárgyuk is. Rendszeresen járnak moziba, de a krimiken, a szexen, gyilkosságokon kívül kevés műsor marad rájuk hatással.

A fiatalok a legújabb divatot követik öltözködésükben, színesen, tarkán járnak, sok-sok bizsuval. Cirkusz, forgóhinta, lovasnapok rendezvényeire nem sajnálják a pénzt. Házaknál diszkókat rendeznek belépődíjjal. A templomba is eljárnak néhányan, de nem kitartó a vallással való kapcsolatuk. Egy család veszi nagyon komolyan az egyik kisebb felekezethez való tartozást, rendezett családi életet élnek.

A pénzzel való szerencsejátékokban, kártyázásban fáradhatatlanok. A fiatalok, ha megismernek egy sportágat, szívesen űzik, jelenleg legfelkapottabb a foci. Alkalmi csapatokat szerveznek és komolyan veszik a mérkőzést. A sportkör ifi csapatában is játszik néhány fiatal.

Muzikálisak, nagyon szépen énekelnek. Szeretik is és fogékonyak a versek iránt. Harsány színekkel festett rajzaik igen figyelemre méltóak. A színes hímzés felé is vonzódnak, szeretik csinálni.

Az úttörő élet rendezvényei iránt nagyon lelkesednek. Megalakult az első KISZ-alapszervezetük is az ifjúsági tagozatban a tanács KISZ-vezetőinek segítségével.

A rendszertelen táplálkozás, a korai dohányzás és a nagymértékű alkoholfogyasztás rongálja egészségüket. Átlagéletkoruk alig emelkedett. A börtönből szabadult legelső útja a cukrászda, vagy italbolt, nők is velük mennek. Ha lehetőség van a részegsége gyakori a verekedés, esetenként halálos szúrás. Ezeknek a száma kevesebb az utóbbi időben. A fiatalok szórakozásból, unalomból, vagányságból gyakran követnek el betöréses lopásokat, előszeretettel intézményekbe-közületekbe randalíroznak.

Viszonylag gyakran váltogatják élettársi viszonyaikat, de sajátos módon az idősebbek és a gyerekek sorsa is elrendeződik, nem marad egyedül, elhagyva egy öreg sem. Befogadják egymást még a szűkös helyiségükben is, ez viszont a „putrisodás” felé sodorja az igénytelenebb családokat.

A rendezettebb, felelősségteljesebb család kialakulását akadályozza, hogy 13-14 éves, sőt 12 éves korban elkezdik a nemi életet, „elhálnak” és sajnos legtöbbször a szülők beleegyezésével. A terhesség elleni védekezést nem nagyon ismerik, nem is foglalkoznak vele. Ez az életvitel teszi tönkre oly hamar a nőket. A fiatal lányok, asszonyok pénzszerzési lehetősége kitérült, sőt a „strici” életvitel is megtalálható a „tyúktelepen”. A 4-es főúton közlekedő egyes gépjárművezetők alkalmi szórakozásai is kereseti forrásuk az utóbbi időben. Sajnos ugyancsak a „tyúktelepen” megjelenik a parkettalakkból és valami más anyagból kevert szer, amely gyötrelmes bódulatba ejti őket. Azt mondják egy „magyar” fiú mutatta, hogyan kell csinálni. Kis százalék ez a mélyre süllyedt réteg, a többiek elítélik ezt a magatartásformát.

Sajátos folklór világukat is igyekeztem megismerni, de erről keveset tudok írásba foglalni.

Régi viseletük: nőknek, bő tarka szoknya, hosszú ujjú, testükre simuló magasnyakú blúz, derekán körül fodorral. A férfiak „ünneplője” fekete csizma, nadrág, fehér ing, mellény, színes kalap és pipa. A drótozó cigánypárt láttam gyerekkoromban mindig ilyen szépen felöltözve, mikor elindultak a faluba. A nagy többségen kevés használt ruha volt, a kicsik nyáron mezítelen, sőt sokszor hideg időben is. Mi „magyarok” csodáltuk, hogy nem fáznak. Kifáztak, rövid életkoruk ezzel is magyarázható.

Inni nem ittak, nem volt miből és nem is volt hol. Jellegzetes ételük a nagyon hosszú tészta, amit tenyerük közt nyújtotak, feltekerték a karjukra és úgy tépték a forrásban lévő lébe, amibe vagy került egy kis krumpli, zöldség, vagy nem.

Életükről-sorsukról sokat énekelnek. Egynéhány szomorú dalt, amit az idősebbek cigányul énekelnek megörökítettük hangszalagon. A fiatalok is

szívesen éneklük ezeket a dalokat, de ők már keverik sajátos „magyar” fordítással.

Lakatos Zsuzsanna, 15 éves kislány énekelte zengő hangjával, amit szó szerint, pontosan leírtam:

„Jaj de veszek neked egy kávét jaj,
hogy a fejed ne fájjon devla jaj,
Jaj de veszek neked egy kávét jaj,
hogy a fejed ne fájjon devla jaj.
Mikor én részeg vagyok, feleségem vezessél haza,
adok neked érte pénzt jaj kérem Zelenóra
de szép a hajával, mint anyám a hajával.
Börtönajtó pattanjál ki, te meg bátyám
szabadulj ki, jaj de szabadulnék de nem lehet
jaj sok a fegyőr, jaj de nem engednek.
Jaj de hatan vagyunk mi testvérek jaj de mind a hatan szanaszéjjel
jaj de egyik erre másik arra jaj
de a legnagyobb be van zárva jaj”

A „tizenévesek” legkedvesebb „táncdalát” így írta le Balogh Zsuzsanna, 14 éves (4. osztályos). Szövegét, dallamát nagyon magukénak érzik, szívükből jön:

„Álmodtam egy barna sácról aki velem járt
hosszú évek óta várok rád gyere vissza hozzám
te sukár barna sác tudod kameszla és én várok rád.
Elmúltak az évek de te másál jársz
hosszú évek óta várok rád gyere vissza hozzám
te sukár barna sác tudod hogy kameszla és én várok rád.
Elmúltak az évek és megírom néked
én még csak tizenegyedik éves leszek és gyere vissza hozzám
te sukár barna sác tudod hogy kameszla és én várok rád.”

A börtönben lévő családtagjuknak szép szóvirágos leveleket íratnak, de így fogalmazznak a fiatalok is.

Egy levél másolata:

„Kedves lányom
Meg kezdem levelem írását, mint Rózsa nyílását.
Kedves lányom ne haragudj hogy evela pár soral zavrlak téged kedves lányom ha tudod akor a Beszélőtt Nekem meg Apádnak meg az irének küld-

ki ha kiküldöd, akkor huszonegyedikére küld ki tudod hogy csak családaközt téged szeretlek leg jobban zsuzsi a kivel levelezel A Horvát jánosnál már két levelet küldöt nekünk de mink is adtunk rá választ azt írta hogy már három hete Nem kapot választ tőled lányom ha lehet akkor küldjél neki egy levelet mert sürgősen várja a leveledet evel zárom levelem írását de nem a föld mélyéből hanem Anyád szívéből tisztel az egész család a magda a három gyerekekkel.

Egy idős asszonyhoz még ma is el szoktak menni a fiatalok, hogy adja össze őket.

Felöltöznek szépen, viszik a gyűrűt és egy kis ajándékot.

Az öregasszony felteszi a kérdést: Szeretitek egymást? Ha szeretitek esküdjetek meg. Ha becsapjátok egymást, békának váljatok. Te asszony, ha becsapod az embert teknősbéka legyen a hátadon, ha te ember csapod be az asszonyt, akkor leveles békának váljál.

Nagy hagyománya van a virrasztásnak. Sokan vélik és hiszik, olykor „látják” is, hogy a halott visszajár.

Ha meghal valaki, beteszik a belső szobába, a földre. Felöltöztetik szépen, a lányokat menyasszónynak fehérbe.

Aki csak ismerte meggy megnézni, elbúcsúzni. A legkedvesebb ruháját a lábához teszik a koporsóba, ha dohányzott cigarettát is tesznek neki.

Minden éjjel virrasztanak, míg el nem temetik. A háznál addig főzni nem szabad. Még a kicsi gyerekek is mennek szüleikkel virrasztani. Este odamennek, újabban italt visznek, ennivalót viszont nem és elbeszélgetnek a halott életéről sorsáról, hajnal felé tréfálkozásba is átcsap a gyász. A temetésen a sírnál eléneklik, vagy esetleg muzsikával elhúztatják a halott legkedvesebb nótáját. Temetés után sokszor látják és a sírását is hallják a halottnak. Ilyenkor este sokáig fél a család, különösen a nők.

A gyerekek kedvenc játéka a kenyérlopás. Szereplői: Anya, lánya, kenyerek és a tolvaj.

Az anya rábízta a „kenyereket” a lányára, míg ő elmegy. Jön a tolvaj és különböző ürügyekkel elküldi a lányt az anyja után és addig lop a „kenyérből” (elvisz egy-két gyereket).

Mikor az anya hazajön megszámolja a „kenyereket” és híját talál, megveri a lányát, amiért nem vigyázott jobban.

Újra elmegy, ráparancsol a lányára, hogy jobban vigyázzon. A tolvaj be tudja csapni a lányt és ellopja tőle az összes „kenyeret”. Elbújik a „kenyerekkel”.

Az anya miután újra megveri a lányát, elindulnak együttkeresni a „kenyereket”. A „kenyerek” zajt csapnak, hogy észre vegyék őket. Megtalálják a tolvajt és mindannyian jól megverik, csak úgy játékból.

Különös világ ez számomra, színes, de a színek mellett árnyékok sötétlenek. Ezeket szeretném eloszlatni. Ezért is kezdtem el a klubfoglalkozást szervezni, tanítványaim ragaszkodtak hozzám, visszajártak és jöttek a barátaik is. 27–30 fő volt a törzstagság. Hetenként egyszer találkoztunk pontosan ugyanabban az időben, a rendszeresség kialakítása nagyon fontos. 10 éves kortól 18 évesig vegyesen fiúk és lányok voltak a tagok.

A nagyközségi művelődési ház csoportjaként működünk. A Kölcsey Művelődési Központ és a Népművelési Intézet is adott szakmai segítséget. Az osztálytermet, ahol a foglalkozást tartottuk igyekeztünk otthonossá tenni.

Rendszeres volt a

— lemezhallgatás (vers, népzene tánczene)

— diafilmvetítés (Ludas Matyi, Toldi, Kincskereső, állatokról szóló filmek, képzőművészet, egészségügyi filmek, ital, dohányzás káros hatása).

A családi élet erősítését szolgálták a Mikulás-napi ajándék készítések kisebb testvéreknek. Közös karácsonyfát díszítettünk és sokat énekeltünk körülötte. Egy évben egyszer volt diszkó, farsangkor. A zenét ők szolgáltatták.

Nemzeti ünnepeinkre műsort állítottunk össze, szívesen szerepeltek, de inkább együtt, mert elég gátlásosak egyedül, új helyzetben.

Anyák napját megtartottuk. Itt az ajándék készítése váltott ki nagyobb izgalmat. Hulladék anyagból tűpárnát, bőrtárcát készítettünk, fejkendőt varrtunk. Eredeti kalocsai kis terítőket is hímeztek a nagyobb lányok.

Környezetvédelem, természetjárás is szerepelt programunkban. Ősszel és tavasszal kirándultunk a közeli erdőbe. Szedtünk virágot, falevelet, melyeket lepréseltünk. Tavasszal meghirdettük a versenyt, kinek milyen szép lesz a kiskertje a házuk körül, megbeszéltük ki mit veteményez.

Sport: Fociztak, kézilabdáztak, a lányoknál kedvelt volt a tollaslabda. Néhány fiú megtanult sakkozni, kevésnek van türelme hozzá.

Előadókat hívtam meg egy-egy rövid előadásra. Témája a következő: Takarékoság, kulturált vásárlói viselkedés. Az egészségügyi előadásokat a szülőkkel együtt hallgattuk. Védőnő tartotta és igen népszerűek voltak.

Végül amire büszkék vagyunk: Író-olvasó találkozót szervezett a községi könyvtár, a klubtagok és hozzátartozóik részére. Osztóján Béla fiatal cigányköltőt hívta meg. Szépen, tisztán felöltözve jöttek a felnőttek is. A klub tagjai szavaltak a költő verseiből. Megilletődött a költő és a hallgatóság is. A kulturált magatartás, a versekben elhangzott ősi élet nyomorának feljajdulása nagy élményt jelentett a részt vevők számára.

Kirándulást szerveztünk Debrecenbe, a sportkör autóbuszával. Városnézés volt a célunk és a Déri Múzeum megtekintése. Minden nagyon érdekelte őket, nem győztek betelni a sok új, számukra „csodá”-val. Sok időt kellett eltölteni a múzeumban.

A Csokonai Színház műsorra tűzte az „Ágacska” c. zenés játékot. Elin-dítottam a csoportot egyedül, próbára téve viselkedésük színvonalát. Izga-tottan vártam őket haza. Szinte repültek az örömtől. Hetekig büszkén me-sélték mindenkinek színházi élményeiket. Én is boldog voltam, sikerélményem volt. Az ilyen élményekből merít az ember erőt a további munkához.

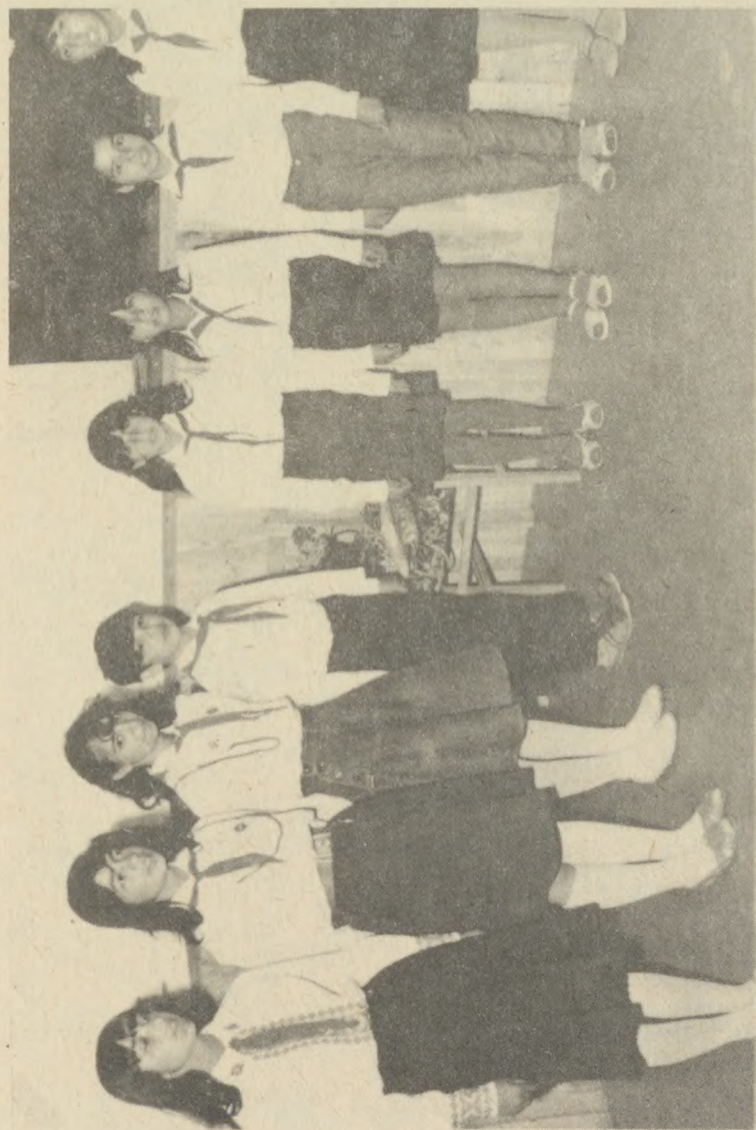
Községünkben; a könyvtárban egy emlékülésen, majd egy tanácsülésen mutattuk be a község múltjáról, jelenéről szóló közösen összeállított irodal-mi színpadszerű műsorunkat. Ószinte megdöbbenést és elismerést váltott ki mindkét rendezvényen a részt vevőkből. Sikerült bemutatni a cigányság-ban lévő szép értékeket. A klubélet tovább folytatódik egy gyermek és egy felnőtt klub formájában.

Együtt munkálkodjunk továbbra is, de szélesebb körben és erőtel-jesebben érvényesüljön a cigányság akarata az emberibb, tartalmasabb éle-tükért. A mi segítségadásunk pedig a meggyőzés, felvilágosítás irányában haladjon.

Honnan indultak – merre tartanak

Hajdúhadház, Nyugati telep lakói 1980-ban

Hajdúhadháztéglás, Bocskai általános iskola tanulói-1987.

17
kö
zö
az

kö
ele

ke
laj
öss
kö
tev
set
ók
tel
a c
att
nő

pro
ós,

ho
tív
tás
tal
gy
ren

BESZÁMOLÓ

a hosszúpályi cigánygyermek fejlesztését célzó közművelődési kísérletről

Hosszúpályiban a XVIII. századtól vannak a cigányokról adataink. Az 1768-as Conscriptio 4; az 1785-ös 1; az 1786-os 4 családot talál. 1893-ban a község 3130 lakosából 103 fő a cigány. A beáramlás tehát 1786 és 1893 között történt. Történeti ismereteinkből és mai állapotukból, nyelvükből ítélve az újonnan jöttek *oláh cigányok*.

Ma itt kb.: 700 cigány él, a lakosság 12%-a.

A cigányok csoportja deprivált, előítéletek által sújtott; gyerekeik is „örökölték” a hátrányos helyzetet, s így iskolába kerülve, másokhoz viszonyítva eleve vesztesként, kudarcra beállítódva indulnak.

A cigányvizsgálatok Magyarországon kimutatták, hogy a cigánygyermek kognitív funkciói fejletlenebbek, érzelmileg éretlenebbek, az akarati tulajdonságaik kialakulatlanok stb. korosztályukhoz viszonyítva. Ha azonban összehasonlítjuk őket nem cigány kortársaikkal, akkor olyan megfigyelésre, következtetésre tehetünk szert, hogy vannak olyan – felnőtteket is próbára tevő – élethelyzetek, ahol a cigánygyermek meghökkentően kompetensebbeknek bizonyulnak. Ezeket a helyzeteket „megoldó személyiségfunkciók” egyetlen intézmény tantervében sem szerepelnek, szerepelhetnek követelményként, célként. A cigányok más érték és normarend alapján élnek s a cigánygyermek a saját – eddig bevált, „értékelt”! – magatartásmódjait, attitűdjeit az iskolában alig használhatja, sőt értéktelennek, „rossznak” minősítik.

Külföldön is, Magyarországon is számtalan módot, eljárást, lehetőséget próbáltak ki a hátrányokkal küzdő gyermekek felzárkóztatásáért, korrekciós, kompenzációs formákat próbáltak ki több-kevesebb sikerrel.

A Hosszúpályiban beindított ún. *közművelődési kísérletnek* az volt a célja, hogy a cigánygyermek alul szocializáltságát módosítsuk úgy, hogy pozitív énképük, önbecsülésük ne szenvedjen kárt. A szocializáltságuk módosítását úgy terveztük, hogy a gyermekek életkori sajátosságait, eddigi tapasztalatait figyelembe véve, megismerhessük és megfelelő szituációkban gyakoroltassuk a társadalom (óvoda, iskola) által preferált érték- és normarendet, szokásokat, magatartásmódokat, attitűdöket, remélve, hogy ezáltal

a helytelennek ítélt magatartásmódok legátldódnak, illetve az eddig is elfogadhatóak kibővülnek s transzferálódnak.

A célunk eléréshez legmegfelelőbbnek a játéktevékenységet (bábjáték, szerepjáték, konstrukciós-, és szabályjáték) ítéltük, azért mert számtalan kísérlet, vizsgálat bizonyította, hogy a játék a személyiség esetleges retardációját, deviáns elemeit korrigálhatja.

A bevezetett *iskolán kívüli tevékenység lényege* az alábbiakban foglalható össze röviden:

A foglalkozások (heti 1 délután) kezdeti szakaszában mechanikus szerepgyakorlásra adtunk lehetőséget. A bábjátékot elemeire bontva – szerepjáték, bábozás, zene, rajzolás, bábkészítés stb. – alkalmaztuk, hogy ugyanazt a magatartást – szabályt, „változatosabbá” téve gyakorolhassák kvázi szituációban. A későbbiekben a tevékenység komplexebben valósult meg, nagyobb teret kapott az alkotás, bővült a valós szerepgyakorlás jelentősége és lehetősége (táborok, színházlátogatások stb.).

A játékon keresztül, vagy annak segítségével a mindennapi életben előforduló (és már átélt!) problémák megoldására kaptak mintát, mintavariációt. Olyan játékhelyzetek létrehozása volt a célunk, ahol a gyermekek szembesülhettek saját életgondjukkal s azok megoldási módjaival (pl. konfliktushelyzet – legáltalánosabb válasz az agresszió vagy regresszió). Igyekeztünk elfogadtatni saját problémáikat – amik nemcsak rájuk jellemző – s reményt kelteni bennük más, „elfogadhatóbb” megoldások végrehajthatóságára. Majd az emberek viszonyaira vonatkozó történéseket, eseménysorozatokat mutattunk be (indirekt módon, saját élményből kiindulva!) és értékeltünk. Megpróbáltuk tudatosítani az adott pillanatban helyesnek ítélt viselkedésmódokat. Fontos feladatnak tartottuk az önismeret, a társismeret, norma-, szabálytudat feltárását és kibővítését célzó játékokat. Fokozatosan bevezettük a kiscsoportos tevékenykedést, majd lehetőséget adtunk különböző funkciók (felelősségvállalás!) váltásos gyakorlására. Lehetőségünk volt arra is, hogy az egyidőben begyakorolt szabályokat, ismereteket valós élethelyzetben is gyakorolhassák. Később művészi tevékenységből kiindulva próbáltuk felismertetni az „esztétikusabb” viselkedésmódokat, értékeket, szabályokat: lehetőséget adva azok újratermelésére a játékban. A későbbiek folyamán egyre nagyobb önállósággal szervezték, szervezik meg saját programjukat, próbálgatva önnön értéküket (bemutatók, viták stb.).

Az iskolán kívüli tevékenykedésnek az *első szakasza*: 1981. januárjától–1984. februárjáig, majd a *második szakasza*: 1984-től napjainkig tart. Terveink szerint 1988-ban zárulna. A kísérlet ún. első szakaszában különböző – pedagógiában, pszichológiában ismert – kutatási módszerekkel próbáltuk felmérni a gyermekek személyiségében bekövetkezett változásokat. Ezzel (HAWIK, Doll-skála, JEPQ, Peabody, PFT stb. korreláció, szignifikancia stb.

számítás) mintegy bizonyítani vagy cáfolni saját megfigyeléseiket. (Az utolsó záró vizsgálódásokat 1988. elejére tervezzük.)

A hosszúpályi cigánygyermekek közül többen részt vettek az iskolán kívüli tevékenységben, de a vizsgálatokat 22 tanulóval végeztük (akik 6–7 évesek 1981-ben). Ezek a gyermekek nagyjából reprezentálták a faluban élő cigány lakosság belső rétegződését is. A „közművelődési kísérlet” *bevezetése előtt* a következőképpen jellemezhetjük cigány tanulóink csoportját.

A vizsgált tanulók mindegyike járt cigány óvodába, s az iskolában is minden lehetséges módon segítették őket. Tanulmányi átlaguk közepesnél jobb volt. (Az évek során csökkenő tendenciát mutatott: 3,7; 3,1; 2,3; 2,1 – ami az országos felmérések adataival – tendenciájában azonos.) A szülők iskolai végzettsége alacsony, de ez a tény nem mutatott összefüggést a tanulmányi átlaggal ($p < 0,05$). A csoport $IQ = 80$, ami alacsonynak minősíthető, de megjegyzendő, hogy ezen belül a praktikus intelligencia átlagos volt. Az IQ és a tanulmányi átlag sem mutatott összefüggést ($p < 0,05$). A csoport szocializációs szintje szintén alacsony volt $SZQ = 72$, kb. 2–3 éves lemaradást jelentett. Szókincsük ($P = 49$) kiemelkedően alacsony értéket mutatott, kb. 4–5 éves lemaradást a magyar nyelv elsajátításában. Beszéltek cigányul, a kezdeti együttlétkor – feltételezhető, hogy azt nagyobb mértékben elsajátították, módunk nem volt, hogy ezt felmérjük. Személyiségük beállítódását a szélsőséges introverzió jellemezte, ami egybeesik más hasonló vizsgálati eredményekkel. Az első néhány foglalkozás alatt megállapíthatóvá vált alapvető magatartás jellemzőjük: tájékozatlanság, gátoltság, szorongás, agresszió, regresszió. Az énképük, családképük kialakulatlan volt és zavaros. (Természetes módon családtagnak tekintették a rendőrt is a kutyájával együtt.) Szabály- és feladattudatuk nem alakult ki. (7 évesek is voltak közöttük!!!) Elemi szokásrendszerrel nem rendelkeztek, bár szokásismeretük volt. Érzelmi-indulati életük szélsőségesnek minősíthető (hiányzott a késleltetési képesség, a kitartás.). Csak egymás mellett tudtak játszani, együttműködésre képtelenek voltak. A közös találkozások – megfigyeléseink alapján – fokozatos, de igen lassú pozitív változásokat idéztek elő a személyes és csoport magatartásban is. Az *első szakasz végén összegzett méréseinket, megfigyeléseinket a következőkben összegezhetjük:*

A csoport $SZQ = 90,9$, ami koruknak megfelelő szocializáltságot mutatott. (Tomai É./1979. – azonos korosztálynál – 1,9 retardációt mért!) Beszédkészségük fokozódott, szókincsük gazdagodott, bár még mindig nem felelt meg a korosztály szintjének. Továbbra is jellemző a dis glossy (kétnyelvűség). Magatartásuk változatosabb, képesek lettek az önkontrollra, bizonyos szituációkban képesek voltak a felelősségvállalásra. A kiscsoportos játékok során megmutatkozott az együttműködési készség kibontakozása, főleg a lányoknál. A fiúk általában mindenben valamivel alacsonyabb szintet mutattak. Szokásrendszerük bővült, s beépült, hozzátehetjük azonban azt,

hogy ez szituatív jellegű volt. Otthon gyakran nem tartották be – nem is kellett – ezeket a norma értékű szokásokat.

A játéktartalom is gazdagodott, beépült (nem minden gyerek vállalta!) a cigány mesék, irodalmi alkotások stb. egy-egy eleme is a játékba.

Identitásuk megszilárdult. Elfogadták másságukat, de vállalni is tudták. („Igaz, hogy cigány vagyok, de az nem jelent semmit, ha ugyanúgy tanulok mint a többi!”)

Énképük erősödött, családfogalmuk tisztázódott, s megtudták határozni helyüket a családban. (Ez sajátos persze, mert a családokban itt is korán „felnőttként” kezelik a gyermeket, s el is várják tőle a felnőtt életvitelt.) Az *osztályokban elfoglalt helyük is javult*, ennek tudatában is voltak. Önértékelésük reálisabb, differenciáltabb lett. Magatartásuk az adott időszak alatt a közös együttlétkor megváltozott, törekedtek a szabályos viselkedésre, de el is várták a dicséretet, a megerősítést minden esetben ezért. Értéorientációjuk pozitív irányba alakult a felmérések tükrében, de a pozitív értékek magatartás szabályzókká válását nagyban befolyásolta a családi millió és életforma.

Az önszabályozáshoz, a fegyelmezettséghez a külső kontrollra nagy szükségük volt. Azonban a külső kontrollt szolgáltató személy egyénisége meghatározó a cigánygyermek fegyelmezettségében. Azt a személyt – irányító felnőttet – fogadták el, akit nagyon szerettek s így képesek voltak késleltetni vágyaikat, s kirohanni készülő indulataikat szabályozni. Tapasztaltuk, hogy a közösen megbeszélt szabályokat szívesebben betartották, mint a rájuk kívülről „rákényszerítetteket”. Akkor voltak kiegensúlyozottabbak, ha folyamatában biztosítottuk a szabadságot számukra, korábban pontosan ismertetett határok között. Így a „határsértők” is nyugodtan fogadták és ismerték el a büntetést. Inkább a jutalmazás volt az, ami kedvezőbben befolyásolta náluk a szociális tanulást. A büntetés kilátásbahelyezése – a korlátozás – félelmet és szorongást keltett bennük, s feszültségük feloldását agresszióban realizálták. A cigány tanulók introverziója nem befolyásolta a csoport szerveződését, de ezt a tényt a vezető pedagógusnak mindenképpen figyelembe kellett vennie (más az irányíthatóság, más az irányítás, kezdeményezés módja). A csoportkohézió fokozatosan felerősödött, a negyedik év végére igen erős szociometrikus kapcsolat alakult ki, ami a korosztályra nem jellemző. Ezt bizonyos vonatkozásban nem ítéltük meg pozitívan, ezért lehetőséget adtunk arra, hogy mások is „vendégek”, új tagok is bekapcsolódhassanak a munkánkba.

Az első szakasz eredményeit – lévén a gyermekcsoport a leghátrányosabbak között is a leghátrányosabb – pozitívnak mondhatjuk. A vizsgált populáció kis száma, azonban szűkre szabja az általánosíthatóság körét. Az adott gyermekcsoport vonatkozásában mégis megállapíthatjuk, hogy a játék ilyen módon történő felhasználása befolyásolja a csoporttá szerveződést,

a közösségi jellemzők, értékes magatartásformák és attitűdök elsajátítását. A szociálisan retardált gyermekeknél talán eredményes korrekciót jelenthet.

A második szakasz (1984–1988) tevékenységtartalmát a gyermekek önállóan állították, állítják össze. Jellemző, hogy gyakran és szívesen dramatizálnak cigány meséket, s a cigány kultúra egy-egy elemét is felhasználják. Kis kihagyással (vezető hiány!) a munka folyamatossá vált.

Megfigyeléseinkről vázlatosan:

A tanulók a serdülőkorba léptek, s ez a tény – mint a legtöbb esetben – több-kevesebb pszichés megterheléssel jár, átmenetileg gondokat okozhat. E csoportban is viszonylag visszaesés, kiegyesúlyozatlanság érezhető, de ezt most természetesnek kell felfognunk.

A csoportban új tagok is helyet kaptak, szintén cigányok. (Egy kizárás is történt: lopás miatt.) Az „újak” lassan megismerkednek a csoportnormákkal s a legtöbb esetben maradnak is.

Megfigyeléseink során megállapítottuk, hogy a hosszúpályi cigánygyermekek azonos korosztályához viszonyítva a mieink rendezettebb, tudatosabb magatartást mutatnak.

Problémamegoldásuk konfliktushelyzetben kreatívabb, inkább törekszenek a kompromisszumra, mint a nyílt összecsapásra.

Szorongásszintjük jóval alacsonyabb, mint a csoporton kívülieknek, ami megint pozitív jelenség, ismerve a képességek – teljesítmény – szorongás összefüggéseit az irodalomból.

Az 1981. óta folyó munka tapasztalataiból szükséges kiemelni néhány fontos tényezőt, ezek:

— Kevés pedagógus vállalkozik hosszabb ideig erre a munkára, mert a cigánygyerekek fejlesztését szolgáló személyiségjegyekkel nem rendelkeznek (az állandó figyelem, reagálás a gyermek metakommunikációjára is, empátia, előítéletmentesség, türelem stb.).

— A kísérlet anyagi megterheléssel is jár, sokkal többel, mint amennyi az eredményekben felmutatható (nincsenek látványos eredmények!!!).

— Megállapíthatjuk, hogy nemcsak a kitűnően tanuló cigányokra, hanem a gyengébbekre is oda kell figyelni, sőt kötelező lenne, ugyanis ezek az ún. „leghátrányosabbak” örökíthetik tovább önmaguk státuszát, s ez nem lehet célunk.

— Munkánk során a legnagyobb gondot a személyi feltételek biztosítása jelenthet. Összesen tíz kolléga kapcsolódott be a munkába hosszabb-rövidebb ideig. Kiemelkedő munkát végeztek: Dologh Sarolta, Bódi Ildikó, Dancsó Éva kollégák, s mindenkinek, akinek kapcsolata volt a hosszúpályi cigánycsoport munkájával, azoknak, a gyermekek nevében is köszönet jár.

Debrecen, 1987. április 8.

1

G
A
A

es
M
st

cs
A
v
V
A
p

-
A
(n
P

Sp
K

ha
A
ba
W
ci
T

K
ha
A
ac
le
Á

MELLÉKLET

1980/81.

OLVASÓTÁBQRI TEVÉKENYSÉGFORMÁK FELADATAI

1. Legyenek jókedvűek, dühösek, sírósak, nevetősek, inkább konkrét fogalmakkal jelölve. Legyenek cselekvőek és megfigyelők.

A megsúgott „cselekvési módot” ki tudják-e a többiek találni?

A vezető kétszereplős etűdjátéka. Mit játszottam? Milyenek?

Mit csinálnak? Előre kiadott applikációs, különböző formák rakosgatása, esetleges ragasztása. Emberek – szalad, búsul stb.

Metrum érzékeltetése (padon ülve, lassú járással, mutogatással, gugolással stb...) Mondókák, egyszerű dallamok.

2. Mindenki legyen: apuka, anyuka, testvér stb. Ha akarnak, lehet kiscsoport is, bár ez nem valószínű. Lehetnek egy család.

A vezető két-háromszereplős etűdjátéka – család. Kik játszottak, milyenek voltak. Ki akar játszani bábokkal.

Valóságkiindulás – családrajzok, ki hogyan, mivel akarja ábrázolni.

Altatás, ringatás, mosdatás, ébresztés stb... eljátszása egyedül, eljátszása párban.

3. Találkozások. Ketten, jókedvűen, haragosan stb... A vezető bábozása – ketten. Milyenek? Honnan tudják? Esetleg konfliktushelyzetben.

Applikációs játék. Korongra szem, száj stb. rakosgatása. Mit fejez ki az arc? (metakommunikáció tudatosítása. Bármit szabad kifejezni az arcokkal.)

Páros játékok: párban vonulás, ugrálás stb... Szó – mi torna...

4. Találkozások – ketten – viselkedésvariációk – konfliktushelyzet.

Spontán választott formával rajzolgatás.

Két csoport egymással szemben.

5. Játékos állattalálkozások ketten, hárman. Az ember hogyan viselkedne hasonló szituációban?

A vezető bábozni kezd ismert állatmesét – a gyermekek befejezik gyűszű bábokkal. Sokféle befejeztetés!!!

Vezető által adott forma (vonal, kör stb.) egyéni befejeztetés. Alkotásvariációk. Ki mit tudott kitalálni?

Térformák kialakítása; vonulás, sétálós játékok.

6. Ember és állat találkozása. Az ember irányító „győztes” szerepe.

Közösen mesélünk adott (max. 3 szereplő) szereplőkkel, egyéni befejeztetés, ha kedvük van, paraván mögött – sík bábokkal.

Adott tárgy kompozícióját fejlesztése. Kinek mi sikerült. Rakosgatás pl. adott gyufásdoboz mellé mi kerüljön, miért? A végső forma ragasztása esetleg.

Állattutánzsok: hangokkal, járással.

7. Ketten: kezdeményezés (játékok – konkrétan, beszélgetés stb.) elutasítás. Az elutasított viselkedése.

Közös mese egyéni befejeztetése.

Adott szín (színes lap vagy festék stb.) kompozícióvá fejlesztése párosan, esetleg hárman együtt.

Elfogadás-elutasítás közös játékban. (Danikáné)

8. Ketten: ismeretlenek (vonaton, boltban stb.) találkozása. Nyitottság megtanulása.

Mesék párban, hármásával, önállóan spontán bábozás.

Kiscsoportok képzése – közös alkotások. Kiállítás. A kiállításon való viselkedés. (A vezető a tárlatvezető, a gyermekek a látogatók.)

Csoportos játékok, több csoport egymással szemben.

1981/82.

1. 2-3 tagból álló kiscsoportok képzése előre megfogalmazott tevékenység, téma befolyásolására.

Téma lehetne: játsszunk együtt – kezdeményezés, együttműködés lehetőségének megteremtése.

Spontán kiscsoportok szervezése a tevékenység témája által. A kiscsoportok száma az igényeknek megfelelően növekszik vagy csökken. Az egyedül maradtak tevékenysége is elfogadható – mert egyedül is lehet tevékenykedni.

2. Téma lehetne: együtt dolgozni. Mit? Találják ki a gyerekek.

Ua.: de más konkrét témát, más társas viszonylatokat kell létrehozni.

A csoporton belül vezetőpozíció kialakítása spontán, önmegjelöléses, vagy végső esetben a tevékenységvezető javaslatai alapján.

3. Téma lehetne: családi ünnepek – vendégség stb.

Formailag ugyanannak a gyakorlása.

4. Téma lehetne: meglepetés.

A csoport jelöljön ki megegyezéssel vezetőt.

5. Téma lehetne: ünnepek.

A csoport választotta vezető: értékeli a csoport munkáját, a csoport tagjai a vezetőt – esetenként a tevékenységvezető modellálja ezt.

6. Téma lehetne: közös kirándulások stb.

(A felmérést elősegítő foglalkozások – mérések.)

7. A munka feltételeinek megszervezése.

8. Téma: én, családom, nyári élményeim.

Cél: az előző fél év tapasztalatainak nyomonkövetése, egyéni munka.

9. Téma: Erdőben-mezőben.

Cél: kiscsoportok kialakítása rokonszenv vagy/és tevékenység alapján.

Formális kiscsoportokon belül egyéni munkacsoport és egyén értékelése.

(A természet változása, ehhez való optimista viszony.)

10. Téma: Iskolába járni jó! (?)

Cél: kiscsoportok kialakítása,

csoport-egyen tevékenykedtetése

értékelés: csoport vagy/és egyén

(kötelesség, kellemetlen és kötelező dolgok vállalása, engedelmesség).

11. Téma: Testvérem vagy? Barátom vagy?

Cél: felelősség választása

csoportos tevékenység

értékelés: egyén és/vagy csoport

(testvér, barát fogalma; segítőkészség, másokra való figyelés).

12. Téma: Milyenek a felnőttek?

Cél: a felelős tervezett működtetése. A csoportos munka értékelése. A felelős vezető munkájának értékelése. A felnőttekkel való viszony. Beszélgetés, kérdés.

13. Téma: Mit csináljak? Hogyan mondjam? (idegen helyen)

Cél: A csoportos munka s a (felelős) vezető munkájának megszervezése, értékelése.

14. Téma: Nekem sikerülni fog!

Cél: Csoportos munka – vezető funkcionáltatása.

A közös produktum értékelése.

A vezető és a csoport, egy tanuló értékelése (kudarchelyzet feloldása, önbizalom).

15. Téma: Esik a hó! (?)

Cél: Csoportos munka, ennek értékelése. (A természeti jelenségek objektív voltához való viszonyulás.)

16. Téma: Mit adjak nektek?

Cél: Csoportos és egyéni munka. Felelősök számának bővítése.

Értékelés: egymás értékelése, jutalmazás.

17. Téma: Ünnepeljünk!

Cél: Közös, csoportos, egyéni munka; felelősök értékelése.

Az örömmel is gazdálkodni kell!

Viselkedési formák, ha nagyon örülünk.

Bohóckodás elkerülése.

1982/83.

Cél: Csoport és vezető, esetleg más állandó felelős választása (tanár vagy csoport által).

Értékelés: a tevékenység sikere, a szervezethez mértéke.

Téma: Mit tudsz önmagadról? (játék – tükörrel)

Téma: Jó vagy rossz vagyok?

Téma: Mivel büntetnek, mivel jutalmaznak?

Téma: Milyen szokásokat, szabályokat kell betartani otthon?

Mit szoktatok betartani?

Cél: A csoport – felelős – vezető csoport általi választása.

A csoportokat a tevékenység vezetője is kialakíthatja.

Kétirányú értékelés.

Témák:

A magyarság története (meseszinten)

Hogyan éltek régen? (meseszinten)

Nagyon öregek meséi („gyűjtő” munka, mesélés)

Az öregek (régiek) mulatságai.

Cél: A csoportok stabilá válnak, akkor belső feladatmegosztás, további differenciálás a tanár irányításával.

Témák:

A mi-tudat mélyítése: kik vagyunk?

Milyen szeretnék lenni?

Kit utánozol? – szabad program.

Mi szeretnél lenni, ha nagy leszel?

Az én házam (világom)

Meséim – szabad program

Álmaim, álmomban...

Jövő évi vágyaim: mit szeretnék jövőre?

Szabad program.

Szülők előtt.

1983/84.

Cél: Komplex foglalkozások keretében a művészet megjelenési formáiban az emberibb viselkedés felismerése, modellkövetés.

Témák:

— Nyári élmények (Szarvasi alkotótábor)

— A cigányság eredete, régi élete – Dyor Dys Kantja: A régi élet (bábozás – szerepjáték)

— A magyarok eredete – Lengyel Dénes: A csodaszarvas (bábkészítés – szerepjáték – zene)

— Csodaszarvas motívumok (diavetítés – maszkkészítés – zenehallgatás).

— Gyermekkori emlékek

Farkas Mária: A testvéreim

Laksa Manush: Húgocskám

Rostás György: Apácskámmal élek együtt.

(Gyermekjátékok készítése – bábozás).

— Csontváry: Zarándoklás a cédrushoz – mesealkotás.

- Az én fám (rajzkészítés – új mesealkotás. Játék a fánál.)
- Égigérő fa. – Karácsonyi emlék (Mesék és játékok a fa alatt.)
- Laksa Manush: Cigány karácsony. A mi karácsonyunk. (zenehallgatás – bábozás.)
- Presszólatogatás – magatartásformák gyakorlása. Az emberhez való viszonyunk.
- A tapasztalatok megbeszélése (rajzolás – szerepjátékok).
- Rostás György: A cigányok c. verse
Mi szeretnél lenni?
(Könyvkészítés a rajzokból – régi könyv mintájára.)
- Népszokások, hagyományok. Lakodalmas I. (bábkészítés – menyasszony, vőlegény – hangszerhasználat).
- Lakodalmas II. (szerepjáték – bábjáték).
- Anya–gyermek kapcsolat (gyermekszületés)
Laksa Manush: Cigány bölcsődal (bölcsőkészítés – altatódalok – versek alkotása – bábjáték).
- Farsang – a farsang eredete, jelentése – farsangi szokások. Busójárás. (maszk-készítése – maszkos játék)
- Természet
Laksa Manush: A szivárvány. Hogyan keletkezik a szivárvány? (Szivárvány készítése színes papírból – fotózás.)
- Mi történik a szivárvány alatt?
(mesék–történetek bábozása)
- Sportvetélkedő. Jutalmazás.
- Társadalmi ünnepek. (Aszfalt-rajzverseny – csoportmunkában.)
- Cigány népmesék (mesebefejeztetés szerep és bábjátékkal).
- Húsvét – Karsai Ervin: Húsvét (zene – tojásfestés – locsolás).
- Májusfa állítás (faültetés – szokások eljátszása).
- Kirándulás Debrecenbe.
- A kirándulás élményei (rajz, báb- és szerepjáték).
- Közeledik a nyár.

szü
ner
erd
alá
zik
tes
S
min
koz
vol
ras
E
be,
épi
tem
má
men
dör
csa
M
nul
fél.
ink
seb
kül
A
a h
14
tan
rek
ba.
A
leg
kek
kór
Bih
juto

Daróczi József

Hajdú-Bihar majdnem legkisebb településén, a román nemzetiségi Bedón születtem. Községünkben sem igazi „cigány–magyar” ellentét nem volt, de nem volt igazi cigánytelep sem. Az Újsor folytatásában, a hajdani nyárfaerdőn túl épült fel a kanális partján hét, inkább már ház mint putri. Legáltalábbis szociológiai megfogalmazás szerint nem putritelep. Ebben a hét házikóban laktunk mi, az egy közös őstől származó hetvenkét unoka a hét testvér-szülővel.

Szüleink viszonylag korán bekapcsolódtak a község életébe, elsősorban mint napszámos – részes arató, harmados földművelő. De szüleink foglalkoztak még idényszerűen edényfoltozással és állattartással. Így aztán nem volt nehéz megtanulni a munkát, mert hiszen mint minden szegény paraszti családban ez lenni szokott, beleszülettünk a munkába.

Kora tavasszal szinte a cigánysor apraja-nagyja kivonult a Homokgödörbe, vagy a Leventepályára, hogy kivesse az arra az évre betervezett falusi építkezésekhez szükséges vályogot. Utáltam a vályogvetést. Ha csak tehettem, minden évben megszöktem előle. De sajnos tizenkét éves korom után már egyre kevesebb eséllyel indultam neki a határnak, vagy a temetőnek, mert egyre nélkülözhetetlenebb szükség volt a munkámra a vályogvető gödörben. Márpedig, ha egyszer valakire szükség volt, azt sem a közösség: a család, sem a jóisten nem engedte el.

Magyarul viszonylag korán megtanultam, de sokkal előbb tudtam románul, amit én akkor is és most is megértek, hiszen románok között nőttem fel. A románokkal jól kijöttek a cigányok. Sokkal jobban, mint akár napjainkban a magyarokkal. De úgy gondolom ez természetes is, hiszen két kisebbségben lévő népcsoport toleránsabb egymással szemben, mint külön-külön a többségi csoporttal.

Általános iskoláimat szülőfalumban, Bedón végeztem el. Már amennyit a hébe-hóba iskolabajárással eltudtam végezni. Hogy az ötödik osztályt 14 éves koromra sikeresen befejeztem, abban sokkal nagyobb érdem volt tanítónőmnek, Sóvágó Gizellának, mert nem létezett olyan buta cigánygyerek közöttünk, akit „Sóvágó” át ne segített volna egyik osztályból a másikba. Nagy szeretettel gondolok rá most is, lassan vénülő, fehér szakállasan.

Amíg a megyében éltem Berettyóújfalu, édesanyám szülővárosa volt a legnagyobb település, amit láttam, fene nagy város volt, kellemetlen emlékek városa volt. Itt feküdtem szívelégtelenséggel több mint három hónapig kórházban. De azért elég sokat jártam a megyében. Jártam Nagykerékiben, Biharkeresztesen, Bojton és Nagyzomlonyban. Debrecenbe már csak akkor jutottam el, amikor Budapestről utaztam oda.

Pedig édesapám szerint Debrecen volt a világ közepe, Nagyvárad után. Mert családunk: nagyapánk és nagyanyánk, Nagyváradról szöktek meg a szüleiktől Bedőbe. Ők voltak az első pár „telepesek” a faluba.

Nagyanyámnak Nagyvárad maradt az álmok városa. Lehet, hogy igaza volt, nem tudom, nekem Bedő maradt és marad gyermekkorom, ifjúságom sokszor kesernyés, de mégis boldog színhelye.

1957-ben kerültem Budapestre ugyanúgy, ugyanolyan körülmények löktek ki mikroközösségemből, mint az alföldi szegény családok sok száz gyermekét. Dolgozni jöttünk Budapestre.

Több munkahelyen próbálkoztam megtalálni önmagamat, vagy talán inkább azt a közösséget, amit Bedőn ott hagytam, hiába. Végül 21 éves koromban a Csepel Vas- és Fémművekbe kerültem segédmunkásnak. Itt fejeztem be az általános iskola még hiányzó három osztályát, és itt kezdtem meg a középiskolai tanulmányaimat. Gimnáziumba nagyon nehezen jártam, mert a vállalat nem támogatta továbbtanulásomat, ezért állandó éjszakai műszakot kellett vállalnom, hogy délutánonként iskolába mehessek. Nagyon nehéz volt az a négy év. A Nehézfém Formaöntődében foszfor ötvözetet olvastottam. Persze ez a munka is csak így visszafelé nézve tűnik nehéznek. Akkor nem éreztem a súlyát. Érettségi előtt jelentek meg első verseim és műfordításaim a főváros több folyóiratában és lapjában.

Érettségi után képesítés nélküli tanító lettem egy cigány osztályban, majd a főiskola elvégzése után több kerületi tanács művelődési osztályán dolgoztam.

1985-ben választottak meg az Országos Cigánytanács elnökének, és 1986. június 12-től – megalakulásától jelenleg is a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége ügyvezető titkára feladatát látom el, több-kevesebb sikerrel.

A magyar klasszikusok fordítása mellett egyre többet foglalkozom a cigányság története megírásával és kutatásával.

Cigány és magyar nyelven írt verseim folyamatosan jelennek meg, bár egyre kevesebb időm jut versírára. 1985-ben jelent meg Cigány–Magyar, Magyar–Cigány küsszótár, amelyet író társammal, Feyér Leventével írtam meg.

Budapest, 1987. október 27.

Bari Károly

Bari Károly tíz évig lakott Debrecenben, a munkájának élt, visszavonultan. Amikor a szerkesztőség elhatározta, hogy megszóltatja a lap hasábjain, úgy tudta, hogy a költő Debrecenben él. Időközben azonban Bari Károly Budapestre költözött. Munkatársunk a Váci úti lakásán kereste fel. Kérdéseire Bari Károly írásban válaszolt.

– Egy Miskolc melletti faluban, Bükkaranyoson nőttem fel. Heten vagyunk testvérek, van két öcsém, két bátyám és két nővérem, én vagyok az ötödik. A legnagyobbik bátyám és a nővéreim igen jó tanulók voltak az iskolában, rengeteget olvastak, rajtuk keresztül szerettem meg én is a könyveket, nagyon hamar elkezdtem olvasni, könyvtárba járni. Anyám minden lehetőséget megteremtett a tanuláshoz nekem is, testvéreimnek is, sokszor nagy nehézségek árán, mivel szegények voltunk. Ugyanúgy, mint ahogy minden sokgyerekes család.

Az első kötetemben valóban van több olyan vers, amit az anyámhoz és a testvéreimhez írtam, az irántuk való szeretettem jeleként. Nem hiszem, hogy most részletesebben és valóságosabban el tudnám mondani az útra bocsátó környezetemet, mint ahogy azokban a versekben tettem, amiket említ. Az életrajzi adatok a versek megformálása szempontjából nem sokat jelentenek. Ahogy a tudat hajszálerecskéin a valóság átszivárog az álomba, a gyerekkorom emlékei, helyszínei és eseményei, tárgyai ugyanúgy vándoroltak át a verseim képeibe, tehát a gyermekkorom háttere, az útra bocsátó környezet a verseimből pontosan kiolvasható. Annyi mindenestre, amennyit én másoknak ebből meg akartam mutatni.

– Hogy legelső verseimet miért írtam meg gyerekkoromban, arra már nem emlékszem. A tudatos költői munkám kialakulásában nagy szerepe volt a világnézetem formálódásának, a Bibliának és az apokrif szent írásoknak. Meggyőződésem, hogy az igazi művészet megmagyarázhatatlan eredetű erejének a tehetségen kívül az a gyökere, hogy az igazi művész, az igazi alkotó tud hinni olyan titkokban is, amiknek nem ő az őrzője. A költői stílusomra nem hatott senki. Nagy László hatását szokták emlegetni velem kapcsolatban, de ez nem igaz, mert már a teljes első kötetem a kiadóban volt, amikor az ő nevét hallottam, és tőle egyáltalán verset olvastam. Domokos Mátyás, a Szépirodalmi Kiadó szerkesztője ugyanis folyton emlegette nekem, hogy hasonlít a stílusunk, olvassam el néhány versét. Kíváncsi lettem rá, és elolvastam, tetszettek is. Ez idő tájt a kötet kéziratához pótlólag kért tőlem a kiadó egy rövid életrajzot a borítólapra, és az életrajzba én beleírtam, hogy tetszenek Nagy László versei. Valószínűleg ez adta az

alapot a hasonlításához. Mindenesetre én nem érzek sem tartalmi, sem stílusbeli rokonságot senkivel.

Az egyes cigány írók és költők elhatározását nem ismerem, nem tudom, ki kihez akar szólni. Én azt szeretném, ha nekem nagyon sokan olvasnák a verseimet, és örülnék, ha mindenkinek tudnák valamit mondani, valami szépet, valami olyat, amitől bízni kezd önmagában. A tradicionális cigány kultúra eredeti jegyeire vonatkozik, az előbbinél kicsit bővebben tudok fel-
elni. Természetesen, van egy sajátos, önálló népi kultúrája a cigányoknak is, ugyanúgy, mint ahogy minden más népnek van. Sőt valószínűleg a cigányoké az egyetlen élő folklór Európában. Csodálatos mesék, eredetmondák, hiedelmek, varázslások és dalok, szinte teljesen rögzítetlenül, eredeti állapotukban és funkciójukban, szóbeliségben. Csak a cigány mesék sajátosságának tekinthető a rendkívül régies előadásmód és stílus, a különös mesetípusok, és csak a cigány epika jellemzőjeként említhetők a különös meseszerkezetek. A cigány orális kultúra többi műfaja, a dalok vagy a hiedelmek, vagy a szöveges szokások is hasonlóan sajátos jegyekkel rendelkeznek.

Az elmúlt évben jelent meg a Gondolat Könyvkiadónál a magyarországi és erdélyi cigány népköltészetből készített műfordításaim antológiája, a Tűzpiros kígyócska, amelynek java részét az elmúlt tíz évben én magam gyűjtöttem. Jelenleg a Soros Foundation ösztöndíj támogatásával ennek a kötetnek a folytatását készítem elő, ugyancsak a Gondolat Kiadó számára, a cigány epikus folklór legszebb darabjaiból. Ennek a kötetnek az egész anyagát én gyűjtöttem, gyakran igen nehéz körülmények között. Azt akarom, hogy megmaradjon ennek a népnek az emlékezete és képzelete, ezért kezdtem el gyűjteni és kiadni a köteteket. Ennek a két kötetnek a tartalma, ez a szóbeliségből rendkívül szép, eredeti folklóranyag jó alapkö lesz a később jövőknek az írott kultúra megteremtéséhez.

– Ez ideig egyetlen, holland nyelvű cigányantológiáról tudok, amibe a kötet összeállítója, tudtom és beleegyezésem nélkül beválogatott néhány versemet. Tudtom és beleegyezésem nélkül, mert ha előzetesen értesít a ter-
véről, nem járultam volna hozzá. Egyébként, az említetten kívül, saját elhatározásomból soha nem szerepeltem egyetlen cigányantológiában sem, és nem is áll szándékomban. Ennek több oka van, amikből most csak kettőt említenék. Az egyik az, hogy komoly esztétikai kifogásaim vannak az antológiákban szereplők legtöbbjének írásaival szemben. A másik ok pedig, hogy én a költészet szempontjából nem tartom fontosnak megjelölni a származásomat, sőt, az a tapasztalatom, hogy a származás kihangsúlyozása erősen leszűkíti a versek értelmezési lehetőségeit.

A festészet nekem nem kirándulás. A Gödöllői Galéria 1981-ben rendezte meg az első kiállításomat, azóta minden évben volt kiállításom. Némelyik galériában, mint például a gödöllőiben, már többször is, de láthatták képe-

imet Debrecenben és Budapesten is. Az elmúlt évben Párizsban, a La Conciagerie kiállítótermében is bemutathattam a munkáimat, néhány nap múlva Berlinben, a Magyar Kultúra Házában nyílik tárlatom, a jövő év márciusában pedig ismét Franciaországban, ezúttal egy strasbourgi galériában. Az Egyesült Államokban előkészületben van egy angol nyelvű verseskötetem, amelynek megjelenése 1988-ra várható. A tervek szerint, ebből az alkalomból egy San Franciscó-i galériában állítják ki a festményeimet. Mindezekkel csak azt szeretném jelezni, hogy az én számomra a festészet is folyamatos művészi tevékenységet jelent, és ugyanolyan rangú alkotó munkát, mint amilyen a versírás. Tehát szó sincs kirándulásról, főleg egyszerűről. Már csak azért se, mert én tulajdonképpen előbb kezdtem el rajzolni, mint verset írni, sőt a rajzaim is korábban jelentek meg nyomtatásban, mint a verseim. Talán tízéves lehettem, amikor már rajzom jelent meg újságban, a verseim pedig tizenöt éves koromban láttak először napvilágot nyomtatásban. Az igaz, hogy a gimnáziumi éveim alatt hosszabb ideig nem rajzoltam. De hát olyan is volt már, hogy több évig nem írtam verset. Csak akkor írok és festek, ha mondandóm van yele. Az, amikor az emberben csönd van, a szünetek valószínűleg öntudatlan felkészülések az alkotás kivételes alkalmaira.

A válságokat külső körülmények, eddigi életem zökkenős fordulatai okozták. Ezek a válságos fordulatok azért következtek be, mert soha nem hallgattam el a véleményemet semmiről, mindig mindenkinek megmondtam, mit gondolok. Ezt nem szeretik. És azt sem szeretik, aki mondja. És ha olyan helyzetben van, akkor beletapossák a földbe vagy még mélyebbre a föld alá. Így akartak tenni velem is, de hála Istennek, ez nem sikerült. Úgy látszik, erős voltam, vagy pedig valaki erős volt mellettem, aki azt akarja, hogy fejezzem be a nekem és tehetségemnek rendelt dolgokat a világban. Mivel az évek során nem nagyon változott a természetem, végérvényesen nem múltak el a válságok. Tíz éve nem kapok állást például. De ilyesfélét hosszan sorolhatnék még. Hogy többet kellene-e írnom, én ebben nem vagyok biztos. Négy verseskönyvem jelent meg idáig. Jelenleg is készülnek verseim, színpadi terveimen dolgozom, cigány folklórtörténetet fordítok, sőt kiállításra készülök. És még rengeteg tervem van, várnak a megvalósításra.¹

Jegyzet:

1. Bakó Endre: Beszélgetés Bari Károly József Attila-díjas költővel, „Szeretném, ha sokan olvasnák a verseimet.” Hajdú-Bihari Napló, 1986. november 23. (8. old.)

ro
el
lő

M
al

m
sk

g
ke
el

g
ni
éj

m
ki

a
fo
ba

be
ha

lő
lé

he
ön
ha

le
he
ru

a

m

Pongor Beri Károly

A hajdúhadházi tanács nagytermében november 1-jén nyílt meg Beri Károly aotudidakta cigányfestő kiállítása, amelyet dr. Pásztor András tanácselnök értő, közvetlen szavai vezettek be, majd Deák József, a helyi művelődési ház munkatársa tartott tárlatvezetést.

Beri Károly 1951-ben született Nyírmihálydiban, ahol jelenleg is él. Mindössze négy éve fest; különböző szakkörökben leste el a festőmesterség alapjait. Az ország a televízió jóvoltából ismerhette meg művészetét.

A szénrajzok, pasztell- és olajképeket felvonultató kiállítás arról győzi meg a tárlatlátogatót, hogy Beri sajátos cigány művészetet teremtett, bár e skatulyából ki-kilépve a francia expresszionizmussal (elsősorban Van Gogh-gal) rokonítható tájképeket is fest. Különösen szereti a piros és kék színeket; ezek ütköztetésével drámai helyzeteket teremt még a teljesen letisztult, elvontságba hajló tájképein is (Vonulatok, Ormok, Napkelte). Portréin a cigányság antropológiai sajátosságait őszinte, érzékletes erővel képes kifejezni (Félakt, Madonna, Apám, Kedves). A *Szél* című olajképen a kékcstillagos éjszakában pihenő táltosok az évszázadokon keresztül megőrzött cigány mesék, babonák, hiedelmek hangulatát sűrítik. A *Válaszút* című pasztell a kiállítás fontos darabja. A dacos tekintetű ifjú (akiben nem nehéz felismerni a festőt) hegedűjét összetörve a cigánysors mítoszával számol le. Az életformaváltás, az egészséges asszimiláció vágyát fogalmazta meg e munkájában.

Egy egyre tudatosuló közösség kezdi hangját hallatni művészeti életünkben is. Példa erre – nem is akármilyen – Beri Károly felfedezés erejével ható hadházi tárlata.¹

Az őszi tárlat képei között a Viráginger című alkotás sok ember érdeklődését keltette fel. Már a címe is különös. Maga a kép két egymás mögött lévő napraforgót ábrázol. Az egyik, a hátulsó, nagyobb, bugáját lehajtja, hervad, az elülső pompás színekkel virul, maga a legyőzhetetlenség, az örök virágzás. Mindez drámai háttérből tűnik elő. A drámát nem formák, hanem egymásnak feszülő színek közvetítik. Drámai a két napraforgó elhelyezése is, de mindkettőben külön-külön is hatalmas robbanóerő rejlik. A hervadó napraforgó csak úgy fér el a papíron, ha fejét lehajtja, az élő, viruló is, bár egyenesen, de megdől. Ha kiegyenesednének, szűk lenne nekik a papír, szétfeszítenék a keretet. Állnak hát megdőlve, fejet hajtva.

Festés előtt zongorázik

E pasztellkép alkotója Beri Károly Debrecenben élő festő. Itt él rövidebb megszakításokkal 1972. óta. A külvárosban a Cecília utcában bérel egy föld-

szintes, kétszobás házat feleségével. Az egyik szobát használja műteremnek. Az utcára erőteljes, drámai zongoraszó áramlik, végletek összecsapása. A zene nagy belső feszültségről tánúskodik, dübörögnek, nyüszítenek az akkordok, egyetlen mély hang csatázik fáradhatatlanul az egész skálával.

A csengetésemre abbamarad a zene és megjelenik a kapuban egy harmincéves fiatalember. Barna köpenye festékes, arca nyílt, őszinte, mosolya keleties.

– Te zongoráztál?

– Festés előtt vagy utána szoktam improvizálni – mentegetőzik.

Kézfogása erős, határozott, szeme mely egész beszélgetésünk alatt az enyémet keresi, melegbarna, de beszéd közben olykor sötéten villan meg. Bent a lakásban mindenhol képek, hatalmas méretűek és kicsik egyaránt, félig kész, befejezés előtt álló vásznak, papírok, farostlemezek nagy összevisszaságban. A rendtelenségért nem kér elnézést, természetesnek találja, a munkával velejárónak.

– Egyszerre több képen is dolgozom, mert nagyon sok mondanivalóm van, állandóan csak festenek. Monumentális terveim vannak, de a feltételeim még nem megfelelőek.

Hogy siet – gondolom. Már is a jövőről, a terveiről beszél. Úgy kell figyelmeztetni, hogy az eddigi életéről is beszéljen. Eleinte nehezen megy, ki-kizökken, de aztán izzani kezd, színekkal, formákkal eleveníti meg a Nyírmihálydiban töltött gyermekkort, a cigánysorsot, az ezzel járó szem tbc-t, amely majdnem elvitte a szeme világát. Arról beszél, hogy mindig szeretett tanulni. De dolgozni kezdett, aztán tanult szakmát, hegesztést, szabást, varrást. Közben énekelni próbált, de tanárán kívül senki sem ismerte el tehetségét. Mindig újat kereső, nyughatatlan természete egyik munkahelyről a másikra űzte, mindig fizikai munkát végzett. De továbbra is élt benne valami vágy, hogy érzéseit, élményeit, hangulatát kifejezze. Jól emlékszik a dátumra is, melyik napon kezdett festeni: 1975. december 5. Munkácsyról és Leonárdóról olvasott könyvet, ennek hatására érezte úgy, hogy az „angyalok nyelvén”, képekben mondja el azt, amit érez. Környezetében értetlenséggel fogadták, feleségét, gyermekét elhagyta, albérletről albérletre vándorolt.

Debrecentől Debrecenig

Kezdetben portrékat, tájakat csendéleteket festett. Érezte, hogy javul a technikája, ecsetkezelése, kifejezőképessége, gondolatilag igényesebbek lesznek a képek. Majd a Hajdú Megyei Állami Építőipari Vállalat képzőművészeti stúdiójának lett a tagja, ahol Bodó Károly és Szabó László vállalta, hogy segíti. Rajzot, szerkesztést tanult. Mindkét művész kivételes tehetségnek tartotta, sokszor bíralták, de érzékenysége nehezen tűrte a kritikát, jóindulatú szidást; segítőkészségük, emberségük azonban vonzotta.

Aztán szűknek találta a stúdió kereteit, Pestre, Zebegénybe ment, ahol Hincz Gyula, Korga György, Mizser Pál segítette, tanította, de módszereiket nem tudta elfogadni. Ezért újra Debrecenbe jött, másodszer is megházasodott és itt telepedett le.

Mikor a sikereiről faggatom, ismét másról, a jövőről kezd el mesélni. Csak nehezen lehet belőle kihúzni néhány szót a kiállításokról. Kiállításon először 1977 tavaszán jelentkezett az építőipari vállalat stúdiósaival közösen. Nagy feltűnést keltett cigánytémájú képeivel. (A képek között olyanok is voltak, amelyek most az NSZK-ban, Frankfurtban a Néprajzi Múzeumban találhatóak.) Majd 1978 nyarán a megyei amatorkiállításon szintén nagy sikert aratott képeivel. 1979 tavaszán országos amatorkiállítás, nyáron pedig autodidakta cigány festők országos tárlata Budapesten, a Pataki Művelődési Házban.

Csak véletlenül és később tudom meg, hogy a tárlat után a tv Művészeti magazinjában negyedórás beszélgetés volt vele. Huszonkét képpel szerepelt, és a közönség, valamint a sajtó egyértelműen az utóbbi évek egyik legnagyobb szenzációjának könyvelte el a kiállítást. Majd ezt követték egyéni tárlatok megyénkben és Szabolcs megyében.

– Ilyen mozgalmas életút hogy jelentkezik a festészetedben?

– A kezdeti cigánytémák is túlmutattak már a zsánerfestészetben. Szociális mondanivalót hordoztak.

– De aztán felhagytál a szociális tablókkal.

Érzés és mondanó

– Igen. Helyette inkább az egyetemes ember érdekel. Az, hogy mit kezdünk az örökségünkkel. Hogyan sáfárkodunk a tudományunkkal, mellyel képesek vagyunk elpusztítani önmagunkat és az egész földet. És ezért a földért, jövőnkért én is felelősnek érzem magamat. Úgy érzem, hogy tennem kell érte valamit, szolgálnom kell, de úgy, hogy figyelmeztessem őket a veszélyekre, amelyek kívülről fenyegetik és arra, ami önnön bensejükből leselkedik rájuk.

– Képeiden, főleg a portrékon reális és szürreális elemek keverednek. Ez sokszor hangzott el kritikaként.

– Hát először is; sohasem festek modell után. Mindig a bennem lévő arcot, figurát, tájat, jelenetet festem meg. De az emberi érzelmek mindenki számára egyértelműen megjelennek rajtuk. De szeretném elkerülni, hogy csak pusztá attrakció legyen az, amit festek. Ezért a saját érzéseimet mindig a kép háttérében helyeztem el, előtérben pedig a gondolati mondanivalót.

– Háttéréidben nagyon erőteljes, drámai színhatásokra törekszel.

– Ne csodálkozz rajta, hisz az egész életem ilyen volt. Állandó összeütkezés, harc önmagam elismertetéséért, harc a gáncsoskodók ellen. De sohasem a saját nyavalygásom volt a fontos, hanem az, hogy ebből mi az, amit

mások hasznára tudok fordítani, mi az, amivel szolgálni tudok. Jelenlegi témámban is az egész emberiség szenvedése, útkeresése, céljai és jövője lesz benne, csak hát éppen a hely is szűk és pénzem sincs elég. Jelentkeztem ugyan már a Képzőművészeti Alapba, de úgy látszik nekik nem ér semmit az én munkám.

Pedig Beri Károly képei a ma gondolkodó emberéhez szólnak, korunk világméretű problémáit veszik nagyító alá, úgy, hogy azok felülvizsgálatára, továbbgondolására, megoldására serkentenek. Színeivel, formáival, merész asszociációval, a képekből sugárzó energiával.

Rajtunk is múlik tehát, hogy ezek a képek minél előbb elnyerjék az őket megillető helyet és alkotójuk a társadalmi elismerést.²

Jegyzet:

1. Tarczy Péter: Kékcillagos éjszakában pihenő táltosok, Beri Károly kiállítása. Kelet-Magyarország, XXXVI. évf. 270. szám, 1979. november 18.
2. Szilágyi János: Aggódás a jövőért, egy cigány festő elindul. Hajdú-Bihari Napló, 1981. február 3. (5. old.)

Daróczi Ágnes

Bedőn, a túlnyomórészt románok lakta kis faluban születtem, nevelkedtem. Ott jártam általános iskolába is. Ha román szót vagy zenét hallok, a mai napig valami melegség kerít hatalmába és újra azzá a falusi kislánnyá válok, aki élvezte, ha románul köszönhetett „Buna ziua”-t, vagy „Buna seara”-t. Szüleim a helyi téveszben dolgoztak, amíg rendesen fizetett, később édesapám is felcsapott ingázónak, hogy könnyebben gyűljenek a forintok, mert bizony kellett az új házra, ruhára, bútorra – hiszen mi öten vagyunk testvérek. Anyám közben nemcsak a jószág körüli házimunkát látta el – 1963. óta tehenünk is volt –, de alaposan kivette részét a mezei munkából is. Hiába voltam nagyobbik gyerek, amilyen beteges voltam, nem nagyon tudtam neki segíteni a kapálásban. Emlékszem, amikor mégis magával vitt, inkább hátramoszdító voltam, folyton enni-inni akartam, tovább tartott a sorok közötti oda-vissza járkálás, mint a kapálás a sorban.

Egyszer répaszedés közben, mikor már nem éreztem a derekam a hajlogatástól, azt találtam mondani – ha fene fenét eszik is, belőlem nem lesz kétkézi munkás-paraszt ember, tanulni fogok valami könnyebbet.

Szavamon fogtak. Nyolcadik után még vegyész-mérnöknek készültem, a debreceni Kossuth Gyakorló Gimnáziumba kémia-fizika tagozatra jártam két évig. Nehezen ment. Több dolog miatt is. Elválni az otthoniaktól, kollégistának lenni nehéz kenyér volt – a meleg családi kört, egy fegyelmezett, szigorú beosztású életrendre cserélni, nem ment könnyen. Az első hónap után, amikor haza utazhattunk, nem akartam többet visszamenni. Végig sírtam a hétvégét – hogy én ott egyedül vagyok, nekem nincs senkim –, de anyám hétfőn hajnalban suhogós fűzfavesszőt vett a kezébe, és azt mondta: ha kell Debrecenig ver vele, de vissza nem fordulhatok, amibe belekezdtem, végig kell csinálnom. Persze velem kiabált, de félrefordult, ha nem láttam, és sírt ő is. Miért zavart? Nem szeretett, azért küldött el a háztól? Csakhogy bizonyítsa apám családjának, hogy nem hiába kardoskodott a taníttatásom mellett? Vagy a falunak akarta megmutatni, hogy a Büszke csúfnév nem hiába ragadt rá? Ma már tudom, hogy ezeken túl, és mindenekelőtt az én sorsomért aggódott. Nem akarta, hogy fiatalon férjhez menjek, korán öregedjek a sok munkától, nehéz sorstól, hogy nekem jobb legyen. Köszönettel tartozom Neki – az ő becsvágya, keménysége tanított meg a helytállásra.

Pedig nem volt egyszerű. Csupa orvos-mérnök gyerekével jártam egy osztályba – és mint kiderült, az én falusi iskolám néhány helyen hézagot hagyott a tudásomban a reál tárgyakban.

A diáknapi rendezvénysorozaton mondtam sikeresen verset, Sárospatakról első díjat hoztam haza 1971-ben, Bari Károly verseivel. Akkor vált

nyilvánvalóvá számomra is, jobb ha humán érdeklődésem felé keresem további sorsom.

Átmentem a sima tagozatra, a 3–4. évet már ott tanultam végig. Tanárim biztatására, és különösen Juhász Béláné, Éva néni segítségével a kollégiumban jelentette a legtöbbet számomra. Éva néni segített felkészülni az Auróra '72 versmondó versenyre és a Ki-mit-tud?-ra is. Az önképzőkörben, amit Zsuga Anikó tanárnő, és Móréné, Jutka néni vezetett pedig még valami fontosat megtanultam: vállalni önmagam, sorsomat, múltamat – az enyéimet, a partnerkapcsolat fontosságát, és kifejezni a szépségbe vetett hitet. Ekkoriban találkoztam Bari Károly verseivel és ez a találkozás meghatározója ma is gondolkodásomnak. Versesköteteit azóta is bibliaként forgatom, belőle merítek erőt, ha a sok kudarc összetörni látszik, hitet – hogy érdemes küzdeni, és kell – kikerülhetetlen sors: szólni a megaláozottakért, tenni a lenézett népért, amely nekem is anyám–apám, házam–házám, egyetlen menedékem.

A középiskola után Budapesten a Bölcsészkaron tanultam népművelés–magyar szakon. Friss diplomával 1978-ban kerültem a Népművelési Intézetbe, ahol az ország cigányságának közművelődési helyzetével foglalkozom azóta is. Gondolkodásom néhány alapkőve talán így határozható meg leginkább: a közművelődésnek lehetősége és feladata részint a cigányok körében, részint a nem cigány környezetben tenni.

A cigányok számára olyan ismereteket kell közvetíteni, amelyek a mindennapi élet kultúraszintjének növelését, az adott társadalmi közegben való eligazodásukat segíti. Azt a gyors tempójú életmódváltozást, amely cigány tömegek körében bekövetkezett a tudatformálás eszközével is segíteni kell. Nemcsak az iskolázás, szakmatanulás fontosságának beláttatása fontos, de segíteni kell eligazodásukat a hivatalokban és szocializációjukat (vagy, ha így jobban tetszik „társadalmi beilleszkedésüket”) intézményesített formában is teret teremteni. Be kell vonni őket a közéletbe és olyan ismereteket adni, amelyek segítségével sorsuknak tudatos alakítói – nemcsak megszervezői lehetnek.

Fontosnak tartom, hogy mindezt önmagukat vállalva, önbecsüléssel, múltjuk, és kultúrájuk ismeretével tudják megtenni.

A nem cigány környezet gyakran előítéletes – ez ellen két eszközzel lehet és kell harcolni. Ismereteket kell népszerűsíteni – a cigányok történelméről, szokásairól, helyzetéről – mindig szem előtt tartva a közös sors tudatosítását, és azt, hogy a cigányok helyzetéért felelősséggel tartozik a társadalom egésze – hiszen évszázados elmaradást nem lehet néhány év alatt maradéktalanul behozni a legelszántabb akarattal sem.

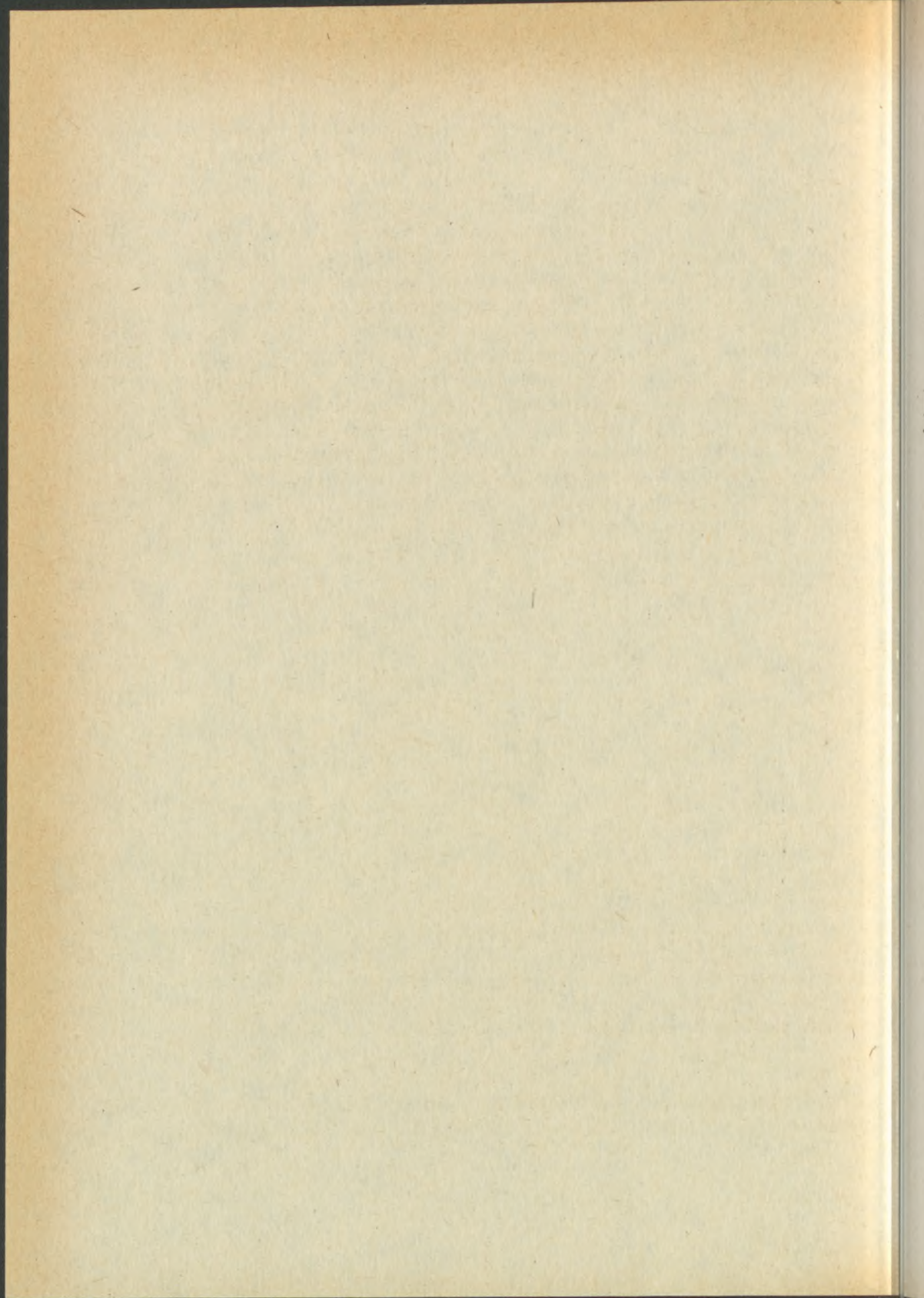
Másrészt fel kell mutatni azokat az értékeket, kulturális hagyományokat, szokásokat, amelyek alapján becsülhetik a cigányokat. Elfogadnak és egyenrangú–egyenértékű partnerek tartanak bennünket.

Így gondolkodtam, amikor 1979-ben az autodidakta cigány képzőművészek országos kiállítását megszerveztem. És méltán, hiszen, Balázs János, Oláh Jolán, Orsós Eszter, Bada Márta vagy Fenyvesi József, Pongor Beri Károly képei sikert arattak itthon és határainkon túl is. Hírük eljutott nemcsak a szomszédos Jugoszláviába, Csehszlovákiába, de az NSZK-ba, Franciaországba, Lengyelországba is. Múzeumok és magángalériák vásároltak tőlük.

1981-ben és 1985-ben tíz-tizenkét együttes részvételével Cigány Folklór Találkozót szerveztünk. A legjobb együttesek azóta már itthon és külföldön is számos estet adtak. A sátoraljaújhelyi együttes arany minősítést nyert a hagyományörzők között, a nagyecsedei „Fekete Szemek” képviselte a magyarországi cigányokat Svájcban, az európai kisebbségek kulturális fesztiválján, a Nívódíjas „Ando-Drom” pedig sikerrel lépett fel Párizsban és Strasbourgban a francia APPONA Társaság vendégeként.

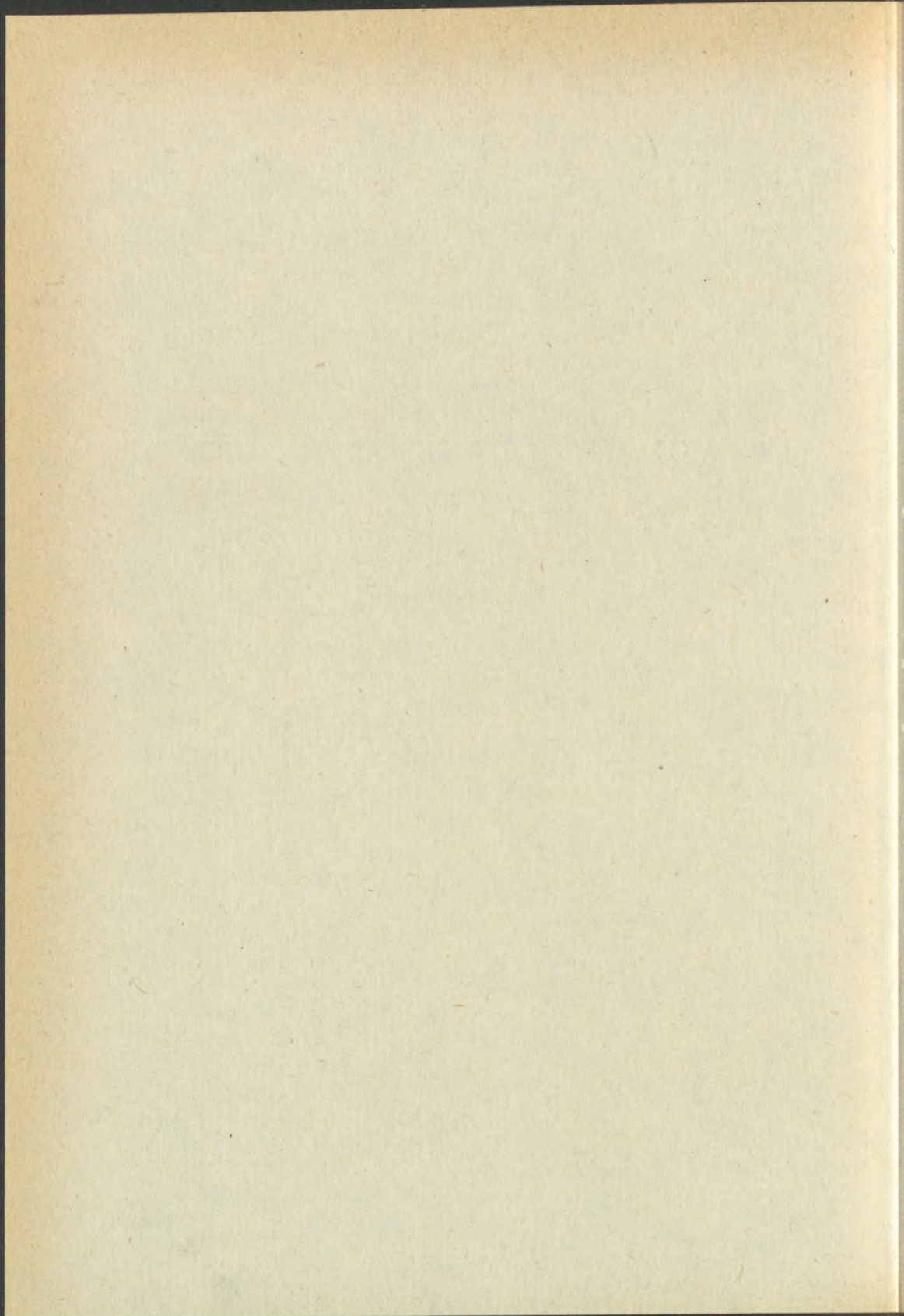
Ezek természetesen csak a látványosabb részei munkámnak, a hétköznapiakat a szakmai tanácsadás, sok vidéki út, továbbképzések szervezése, és módszertani anyagok készíttetése, szervezése teszi ki. Abban bízom, ha lassan is, de előre halad a szekér.

Budapest, 1987. október 1.

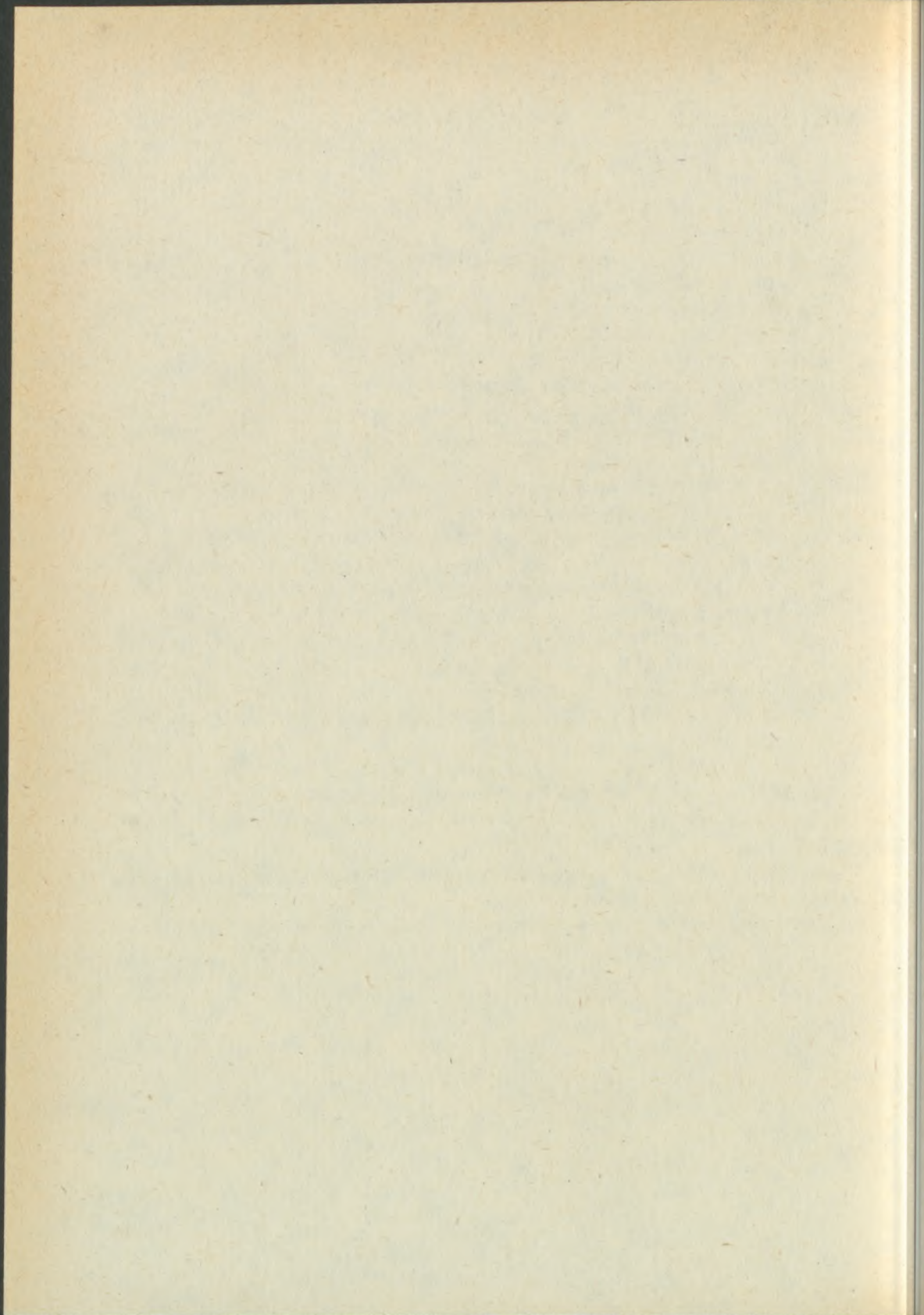
VII.

MELLÉKLETEK

MELLÉKLET

1. Cigányrendelet (1773.)
2. Cigányrendelet (1774.)
3. Cigányok vajda tételére költség (1745.)
4. Lakatos Mihály útlevele (1823.)
5. Farkas Ferenc útlevele (1835.)
6. Lakatos János útlevele (1835.)
7. Lakatos János útlevele (1835.)
8. Rendeletek a Hajdú kerület anyagából
9. Cigány összeírás Bihar megyében (1768.)
10. Vélekedő jelentés – Rafael nevű cigány peres ügye.
11. Dr. Ambrus István: Intézkedési terv (1961–1970.)
12. Dr. Ambrus István: Jelentés a cigány lakosság helyzetéről (1969.)
13. Kiss Imre: Középtávú munkaterv (1973–1980.)
14. Szöllősi Gyula: Irányelvek az aktívacsoporthoz munkájához (1975.)
15. Dr. Szabó Imre: Jelentés a cigány lakosság helyzetéről (1976.)
16. Dr. Gyergyói Sándor: Jelentés a cigány lakosság helyzetéről (1977.)
17. Dr. Szabó Imre: Beszámoló a cigány lakosság helyzetéről (1986.)
18. Dr. Gyarmati Kálmán: Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottság működési szabályzata (1986.)
19. Dr. Gyarmati Kálmán: Intézkedési terv 1987–1992. évekre.
20. Szabó Béla és Szilágyi Ferenc: Típus-tervek készítése, Püspökladány. (1980.)
21. Boháty Lajos: Célcsoportos cigány lakások tervezése (1981.)
22. Építési és Városfejlesztési Minisztérium: Típus-tervrajzok (1985.)
23. A cigány lakosság kor és iskolai végzettségre vonatkozó adatok (1986.)
24. Dr. Vajda Mária: Szervezési és munkaprogram a cigánygyerekek olvasótábor számára (1987.)
25. Dr. Vajda Mária: Feljegyzés az olvasótábor tevékenységéről. (1987.)

t
h
r
t
r
b
i
r
P
k

t
f

v
e
g
le
k

n
a
d
a
n

h
k
s
ri
ta
s
a
t
v
le
ta

Legszentebb császári és királyi apostoli fenség magyar királyi helytartó-tanácsának nevében a hajdú városok kapitányának és többi hivatalnokának hivatalból tudatandó: Ámbár a cigányok veszedelmes népe, amely alkalmatlan a rendszabályozásra, már ismételtetések helyett a királyság ezen törvényhatóságánál alkalmasan szerkesztett rendszabályokkal rendelkezzenek, mivelhogy a többi már előbb, mind utólag ezen törvényhatóságok kibocsátotta felvilágosításaiból kitűnhet, hogy még a jelenleg foganatosított ilyenféle üdvös rendelkezések sem képesek ezt az említett népet az emberek közös társaságába bevezetni, a legszentebb felség anyai gondoskodása pedig egyenesen az, hogy ez nemzetség siettetendő szabályozása által ezen közönségnek hasznára szolgáljon és kormányoztassék.

Ezért hogy minél gyorsabban és biztosabban elérje célját az előrebocsátott kegyes szándéka és anyai gondoskodása a mélyentisztelt legszentebb felség további és határozott akarata, hogy:

Először: Ha még eddig valahol a kebelükben a cigányok bármilyen sátrai vagy földalatti kunyhói találhatóak, ezeket a hajdúk bírái kötelesek azonnal, ellenszegülés esetén a legsúlyosabb büntetés alatt leromboltatni. Azok a cigány családok pedig, akik viszont úgy határoznak, hogy bent maradnak, és legkésőbb három hónap alatt nem gondoskodnak állandó lakásukról, mint kóborlók tartassanak nyilván és megbüntessenek.

Másodszor: A cigányok öltözetüket azon hely lakosainak öltözékéhez formálják, ahol laknak, ne merjenek gyermekeik meztelen testtel előjönni, és az asszonyok se merjék magukat vászonba tekerni, hogyha pedig ezzel rendelkezéssel szembeszállnának, miután ismételten tudtukra adták, ahányszor az megállapítható, a kerület szokása szerint annyiszor büntessenek irgalmatlanul tetszés szerinti súlyosabb testi büntetéssel.

Harmadszor: Eltörölve és megszüntetve a vajdákat, az összes cigány a helyek bírái alá tartozzon, a bírók pedig a többi kicsapongások tekintetében kötelesek arra nevezetesen vigyázni, hogy közülük senki döglött állatok húsát, és marhákat (amelyeknek hulláját az eddig kiadott rendelkezések szerint kötelesek elföldelni) egyenek: és ha bárki ilyen husok tiltott evésén rajtakapatna, az minden bocsánat nélkül felmenthetetlenül hasonlóan tetszés szerinti súlyosabb büntetéssel büntetessék: aki pedig e kiállt büntetés után, az előbb említett tiltás után a tiltott evést folytatná, annyiszor vesse börtönbe a hivatal, ahányszor elkövette, és ott egy teljes hónapig kenyéren és vizen éhezzen, a hónap elteltével pedig a személy képességének megfelelően pálcá, illetve korbácsbüntetés szabassék ki, és miután megkapta, bocsátsassék el.

Negyedszer: Nem szabad a cigányoknak lovat őrizni, ha pedig lovat találunk náluk, azokat árverésen a többet ígérőnek adják, a pénzt pedig (a bejelentő harmadrészét kivéve) a tulajdonosoknak visszaadassék.

Ötödször: Egészen bizonyos: a cigányok azon szín alatt, hogy kovács mesterséget űznek, és zenét húznak, az élet nagyobb részét eltékozzolják, és ezen cím alatt ide-oda szoktak kóborolni, ezt csupán azok, akik a patkoló-kovács és a szükséges szerszámokat beszerezték, és ebben a mesterségben járatosak, a helyek sorában házuk van, ezen mesterség gyakorlásában pedig a népnek hasznosan szolgálnak, eközben házaikba nem engedjék be a szemetet, szőlítettassanak valóban munkára, ugyanígy hasonló módon azok is, akik eddig a zenét húzták, megtartassanak.

Hatodszor: A cigányok gyermekei, akik nevelésétől a legtöbb függ, gazdáknál szétszórva helyeztessenek el, sőt evégből attól kezdve, hogy egy napi paraszti munka elvégzésére alkalmassá válnának, 3 krajcárt fizessenek, ahol pedig nagyobb számban adatnának ilyen gyermekek, azt legott jelentésék, hogy ellátásukról többek összegyűjtése által alkalmas rendelkezéseket szolgáltatassanak. Végül a helyek papjainál az ebben végzett rendelkezések útja az, hogy ők mind a cigányokat, mind azok gyermekeit az igaz hit alapjaiban szorgalmasan oktassák, és őket az elemi iskolák látogatására azokban ingyen való tanítására ösztönözzék. Ezért a kézműves cigányok társaságai köteleztetnek gyermekeket felvenni a mesterségre, Kapitány úr és a hajdú városok hivatala úgy vezessék az ügyet, hogy az olyan gyermekek, akik már valóban képesek munka végzésére, a kézműves munkák elsajátítására inkább alkalmasnak látszanak, mesterembereknek adassanak, akik kötelesek őket felfogadni.

Hetedszer: Ezen nemzetség emlékezetének kiirtására ezen cigányokat szigorúan valamint súlyos büntetéssel büntessék, hogy mostantól kezdve ezután a saját nyelvüket ne használják, hanem azt, amely azokon a helyeken, ahol élnek, használatban van, azzal éljenek, a rajtakapottakat pedig tetszés szerinti büntetéssel sújtsák.

Nyolcadszor: Mivel a nap elrendelt általános összeírásban valamint a következő adó kivetésénél, arra is figyelmeztetnek az emberek, következetesen mind a jobbágyok, mind a zsellérek és a ház nélküli zsellérek a már végrehajtott és a jövőben végrehajtandó adókivetésnél, hogy nem kevésbé az adó, mint a házi pénztárhoz tartozónak alátartozza, az úrbéri tabbellákban belevétessenek, és úrbérileg kezeljék és ahol őket összeírták, az összeírásban valóban egybehangozzék, és az úrbéri táblázatokban ezek az emberek az előző évek új lakói néven jegyeztessenek fel.

Mindezek azok, amelyek az említett cigányok biztosabb megrendszabályozásának érdekében először sorban a kapitánynak, és a hajdú városok állandó hivatalának végül és legutoljára ezen meggondolással a jelenlegiek által közöl a királyi helytartótanács, hogy mindezen kötelező végrehajtását

számonkérni és a legszentebb magasságos őfelsége kibocsátott kegyes császári királyi akaratát, hogy valóban közvetlenül a közös haszon érdekében tölthesse be, érvényesítse.

A magyar királyi helytartótanácsból
Pozsony, 1773. febr. 22.

Beöthy Imre

Fordította:

Dr. Papp Zoltánné, Debrecen, a Déri Múzeum munkatársa.

Sacratissimæ, Cæsareæ, & Regio-

Apostolicæ Majestatis Consilii Regii Locum-
 tenentialis Hungarici Nominè Domino Capitano, &
 Residuo Oppidorum Hajdonicalium Magistratui ex Officio
 intimandum: Tametsi quidem ad regulandum inutile, per-
 niciosumque Zingarorum genus, iteratis jam vicibus, op-
 portunè apud Provinciales Regni hujus Jurisdictiones Di-
 spositiones factæ habeantur; cum nihilominus è plerisque tam
 prius quam recentius submissis eandem Jurisdictionum In-
 formationibus, & Dispositionibus nec in præ-
 sens effectuatæ, gentemque hanc in communem hominum
 societatem pertractam haberi apparet, Materna verò Sux
 Majestatis Sacratissimæ Providentiâ directa foret; Ut per
 admaturandam gentis hujus Regulationem ipsi Publico utilitas
 accedat, & procuretur.

Idcirco ad ed certius, celerisque consequendum præ-
 missæ benignæ Intentionis, & Maternæ Providentiæ Sux sco-
 pum ea est Altesatæ Sux Majestatis Sacratissimæ ulterior, ac
 positiva voluntas, ut:

^{1^{ma}} Si aliqua Zingarorum Tentoria, aut subterraneæ
 Casæ adhuc alicubi in gremio suo reperirentur, tales eo fa-
 cto Locorum Judices, sub gravissima pœna, eisdem in casum
 contraventionis omninò infligenda dicitur, facere debeant. Illæ
 verò Zingarorum Familix, quæ intra denuò constituendum,
 ad summum Trimestris spatii terminum, de fixis domiciliis
 sibi non prospexerint, seque certæ Jurisdictioni non subjece-
 rint, tanquam Vagabundi intercipientur, & in eosdem ani-
 madvertatur.

^{2^{da}} Zingari vestitum suum, loci, in quo habitant, In-
 colarum vestitui conforment, Preles Ipsorum denudato cor-
 pore incedere non ausing, & neque sceminæ linteo semet in-
 volvere præsumant; quodsi autem Dispositioni huic eisdem
 denuò notitiæ dandæ contravenirent, quoties id observatum
 fuerit, toties pro ratione circumstantiarum: graviori arbitra-
 ria corporali pœna irremissibiliter puniantur.

^{3^{ta}} Cassitis & abrogatis Vaidis, omnes Zingari loco-
 rum Judicibus subjiciantur, Judices verò iisdem tam intuitu
 aliorum excessuum, quam signanter in ed invigilare debeant;
 an non aliqui ipsorum, carne peremptorum pecorum, & pecu-

HBmL. IV. A. 502/b. 229. (1773) 14-198.

Debetur

endum (quorum cadavera juxta eatenus interventas Dispositiones inhumari debent) vescantur; & si quispiam in vetito istiusmodi carniū esu deprehensus fuerit, is absque omni intermissione & indispensabiliter graviori pariter poena arbitraria puniatur; qui vero post hanc perpellam poenam, præattactum prohibitum, & illicitum esum continuaverit, toties quoties deprehensus fuerit, in carceres magistratuales introducatur, & in his uno integro Mense in pane & aqua jejuset, evoluta autem Mense pro ratione capacitatis personæ, poena quoque Baculorum, ac respectivè Scuticarum ipsi dicitur, hacque accepta dimittatur.

4ta Zingaris equos servare licitum non sit, quod si vero equi apud ipsos reperirentur, hi licitatione mediante plus offerenti disfracantur, pecunia autem (dempta Tertialitate Denunciante cessura) Proprietariis restituatur: Et siquidem

5ta Certum omnino sit: Zingaros sub colore illo, quod Artem fabrilem exercent, & musicalia tractent, majorem vitæ partem pessumdare, & sub hoc titulo hinc inde divagari solere; Hinc illi duntaxat, qui Fabrinis & necessariis Instrumentis provisa, atque in Arte hac periti sunt, domosque in serie locorum habent, in exercitio Artis hujus tanquam Populo utiles conserventur, interim & horum Domestici iterum non permittantur, verum ad labores compellantur, pari autem ratione illi quoque, qui hactenus musicalia tractarunt, restringantur.

6ta Proles Zingarorum, à quarum Educatione, plurimum omnino dependet, apud hospites sparsim collocentur, ac finem in eum, à qualibet, Rustico uni dietim usque quo ad laborandum capaces evaserint, 3. Cruciferi dependantur, ubi tamen ejusmodi Proles majori numero darentur, id horisum representetur, quo de earum Provisione, & quidem per plurium concursum subministranda opportuna dispositio fieri possit; Factis porro apud Locorum Parochos sua via in eo Dispositionibus: ut hi tam ipsos Zingaros, quam & eorum Proles in principiis vitæ Fidei diligenter erudiant, hasque ad frequentandas Scholas Triviales gratis in iisdem instituendas compellant; Pro eo ac Contubernia Mechanicorum Liberos Zingarorum ad officia assumere tenerentur, *Di. Capitaneus et al.* rem eo agere debeat; ut Proles ejusmodi, que

quæ jam ad laborandum capaces effecte ad condiscendas Artes mechanicas magis idoneæ videbuntur, Opificibus tradantur, illi quæ eosdem recipere debeant.

7ma. Ad extinguendam gentis hujus memoriam iisdem Zingaris serid ac sub gravi animadversione interdicatur, ne dehinc lingua sua hæctenus usitata, vtrum ea, quæ in locis, in quibus degunt, viget, uti præsumunt, deprehensi autem pœna arbitraria omnino puniantur.

8va. Cum nuper disposita univrsali Conscriptione, ac exinde consequẽdẽbente opere Dicationis, ad hoc quoque homines reflectatur, sequaciter tam Colni, quam Inquilini, & Subinquilini jam effecti, vel successe efficiendi sua serie Contributioni non minùs ad Contributionalem, quam Domesticam Cassas pendendæ subijciantur. Tabellis Urbarialibus inferantur, Urbarialiterquẽ tractentur, & quo hos quoque conscriptos esse certo constare possit in Conscriptione, & Tabellis etiam Urbarialibus homines à nomine Novi Coloni primis Annis prænotentur.

Hæc itaque sunt, quæ sine procrastandæ celerioris attentorum Zingarorum Regulationis pœnam in Conscriptionem *Magistratus Polonici Oppid. Huj. Magisterat. Civitas* & supremo nominelocatur ratione per presentes in hac Consilio hoc Locumtenentie Regium, at horum omnium debitum effectum procurans, & positivam hanc Altes. Suv. Majestatis Sacratissima Benignam Voluntatem Cæsar. Regiam cæteroque in communem utilitatem directam in omni adimplere noverit.

Ex Consilio Regio Locumtenent. Hungarico Polonici De 22. Febr. 1773.

Emilius Scyth

Magistr. Polonici Oppid. Huj. Magisterat. Civitas
Dehinc a

A legszentebb császári és királyi felség magyar királyi helytartótanácsa nevében a hajdú városok kapitányának és állandó tisztségviselőinek hivatalból rendelve előrehaladására, amelyek a cigány nemzetség szabályozásának tekintetében a császári királyi fenség eddigi közbenső kegyes intézkedései által egészen eddig elrendeltettek, a Szent Fenség kegyes parancsából végül is a királyi helytartótanács elrendeli, hogy az a császári és királyi kegyes akarat, hogy ha a nevelendő nem katolikus cigány gyermekekkel kapcsolatban valamely megkeresés támadna, a katolikus cigányok gyermekei a katolikus lakosokhoz, a nem katolikusoké a nem katolikus lakosokhoz rendeltetnek bölcsen az előbb említett oktatás érdekében. Abban az esetben pedig, ha a katolikus cigányok gyermekeit a katolikus lakosok megfogyatkozása miatt a nem katolikusokhoz kellene sorolni, az ilyen gyermekeknek az igaz hitben való nevelésére a helyek lelkészei vigyázzanak, a nevelésben a papok olyan megegyezést vállaljanak, hogy a nem katolikusok semmilyen akadályt ne támasszanak, efölött még figyelni kell arra is, hogy ha nem katolikus vagy semmilyen vallást nem követő cigányok árva gyermekei, mértékletes életű elhagyottak találatnának, ezek is katolikus vallásban neveltesenek és végül a katolikus lakosok közé soroltassanak.

Ismertesse tehát a kapitány úr és a hajdú városok többi hivatala ezt a kegyes császári királyi rendeletet, segítse a végrehajtásban az egyházmegye urainál lévő máig kiadott hasonló rendelkezésekkel egyetemben.

A királyi helytartótanácsból
Pozsony, 1774. jún. 30-án
Beóthy Imre

A magyar királyi helytartótanácsból
érkezett 1774. aug. 22.

A legszentebb császári, királyi apostoli felség magyar királyi helytartótanácsának nevében Kapitány úrnak és a hajdú városok hivatalainak hivatalból kiküldve.

Felolvastatott és ismertetett 1774. szept. 20-án a Böszörmény városában tartott a katolikus és nem katolikus cigánygyermekek egyforma oktatásáról.

Fordította: Dr. Papp Zoltánné, a Debrecen, Déri Múzeum munkatársa.

2765

Serenissima Caesaris Regis, & Apostolicae Majestatis
 Concilij Regij Lemnitensis Hungarici, Reverendi Domini
 Episcopiensis et Vicariae Oppidorum Aufdenicallium Magistratus
 ex officio intimandum. In continuationem eorum, quae in
 puncto Regulationis Terrae Zingariae expressiter contentis
 intervencio Desiguo Ordinationibus Caesaris expressis hinc
 nos abhinc Disposita sua, de Desiguo, in Austria Superiori
 Jussu, ultro intimandis habet Regium hoc Lemnitense. Con-
 silium, tam esse Desiguum voluntatem Caesaris Regiam,
 ut si de Scolis Zingariis Catholicis, quales educan-
 do, quaevis aliqua Subscribitur, eorum Schola Zingaro-
 rum Catholicorum Colonis Catholicis, et Catholicorum Co-
 lonis Catholicis pro clementer Desiguo Educatione impo-
 nitur: Casum vero in eum, si Schola Zingarorum Educationem
 in defectu Coloniarum Catholicarum Catholicis requirant
 deberent. Scholis istismodi in fide Orthodoxa, ad hanc
 Locorum Parochi impediunt, talibus in Educatione, per
 Parochos suscipienda contrahitur per Catholicos nul-
 lum impedimentum ponatur, eo magis hic Obsequio, ut
 si aliqui Zingarorum Catholicorum, sine ulla ratione
 Religionem Protestantem, Scholas istas, sine medio de-
 struere velletentur, hoc in Religione Catholica edu-
 centur, hoc sine Colonis Catholicis Eligentur.

Noverit igitur Dominus Episcopus et Vicariae Oppidorum Aufdenicallium
 Reverendi Domini Magistratus, hinc in Desiguo, in Austria Superiori, et
 Jussu Regiam ad effectum dirigere conformiter ad exigentiam
 Dispositionibus apud Dominos in Diocesis hinc in rebus
 hinc abhinc factis jam existentibus.

Concilio Regio Lemnitensis Hungarici
 Anno 1774
 Emericus...

HBm L. W. A. 502/b. 229. (1774) 14-223.

Emmerich...

Anno 1745, Die 6. Jan. A' Czigányok Vajda tételére
re' költvőig Specifia'ga.

Lej' itte bor a X^o 4°. fuit fuit R. Sen. 7. X. 30.
Negy' kemperes Otá's Dergelytül „ — „ — „ 1. 20.
Hoc' fuit hinc' Karona Dergelytül a' X^o 2. „ 1. 40.
Dorrea, Sora, Sajfánca — — — — — 20.
Hé' felvett adalt Ambad' Mibálytál 17. fuit a' X^o 3. „ — „ 51.

Summa R. 11. X. 41.

Oeconomus Perceptor ad fize're h' ezen. specifi-
cao f'ecint, a Czigányok Vajda tételére
re' költvőig, Náró' J'ada tétel' h'ezé-
be' e' p'ferant'ájára Dzenegy' d'el' f'ed
e' 41. X. 41. Debreceni ex P'uer' Die

De'f' R. Sen. 11. X. 41. 20 Jan 1745.
Per J. D. j'ur' Nor' 1745

Hoc' oron Tiben' ex R. Sen. f'ecint' ad a' 21. X. 41.
Oeconomus Perceptor ma' h' f'ecint' re'ce'p'it.
cultu' die 20 Jan 1745

Idest. f. R. 11 X 41 Váral' P'ab'án V'és' e' J'orán' 1745
Marjaleky Mihály 1745

HBm L. W. A. 1013/g. 1. cs. 1745. jan. 6.

Magyar Királyság
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei
Törvényszék

Bibor Vármegye

Sarkébi Járás

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Törvényszék

mintegy 55 Észizendős Közeg

ermetű Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Törvényszék

ábrázatu csak orrú ruhában, N.e.e

Szomszédok

Helységben Isten ke

gyelméből egészséges Helyen, a hól semmi ragadós nyavalya nem uralkodik lakozó

beizell Magyar Olal szigany nyelvet, megyen feléjével S. Gyarm

szél két hál szigany nyelvet, megyen feléjével S. Gyarm

mint szigany i. P. P. mint szigany nyelvet, megyen feléjével S. Gyarm

ocsátása recommendáltak. Költő Szarba letértek

1820.

Tekintetes Bibor Vármegyei

P. S. Ezen szigany i. P. P. mint szigany nyelvet, megyen feléjével S. Gyarm

von a Sziganyok két hál szigany nyelvet, megyen feléjével S. Gyarm

ing szigany i. P. P. mint szigany nyelvet, megyen feléjével S. Gyarm

szigany, szigany nyelvet, megyen feléjével S. Gyarm

szigany. Ezen szigany i. P. P. mint szigany nyelvet, megyen feléjével S. Gyarm

H.B.M.L. W.A. 1/b. 313. co. 293. sz. Fasc. IV (1823.)

Idem

A. 1962-835.

Bihar Vármegye

Betsületes *János Ferenc* mintegy *44* Esztendő *alapján*
termetű *haju, hajó felv. ábrázatu, lepp. ofru,*
Körsere, hajó felv. ruhában, Nemes
Bihar Vármegyében *S. Toldi* Helységben Isten ke-

gyelméből egészséges Hellyen, a' hol semmi ragadós nyavalya nem uralkodik lakozó

beszéli *Magyar Orv. Könyvt. megyen gyaly. egy*

Sz. Nagy Vármegyében *op. Vármegyei* Helységben

elölve a keni munkájával képfel- kinek is, mint igaz járatbéli embernek szabad

bocsátása recommendáltatik, Költ. *Magyar Fej. 27* 1835.

Tekintetes Bihar Vármegye

Szabolcs Királya

Magyar Királyság
Bihar Vármegyei Községi Bizottság

János Ferenc

H.B.M. IV. A. 6/7. 29. cs. 811. sz. (1835.)

H. 1763-835.

Bihar Vármegye

Betsületes *dehaz János* *Leány* *Erő* *Eszteendő* *Köze*
 termetű *szere* *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*,
szere *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*,
szere *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*,
 bajuszú *szere* *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*,
 Vármegyében *szere* *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*,
 Helységben Isten ke-

gyelméből egészséges Hellyen, a hol semmi ragadós nyavalya nem uralkodik lakozó
 beszéli *szere* *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*,
 erve *szere* *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*,
 elhúzó *szere* *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*,
 bocsátása recommendáltatik. Költ. *szere* *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*, 1835.

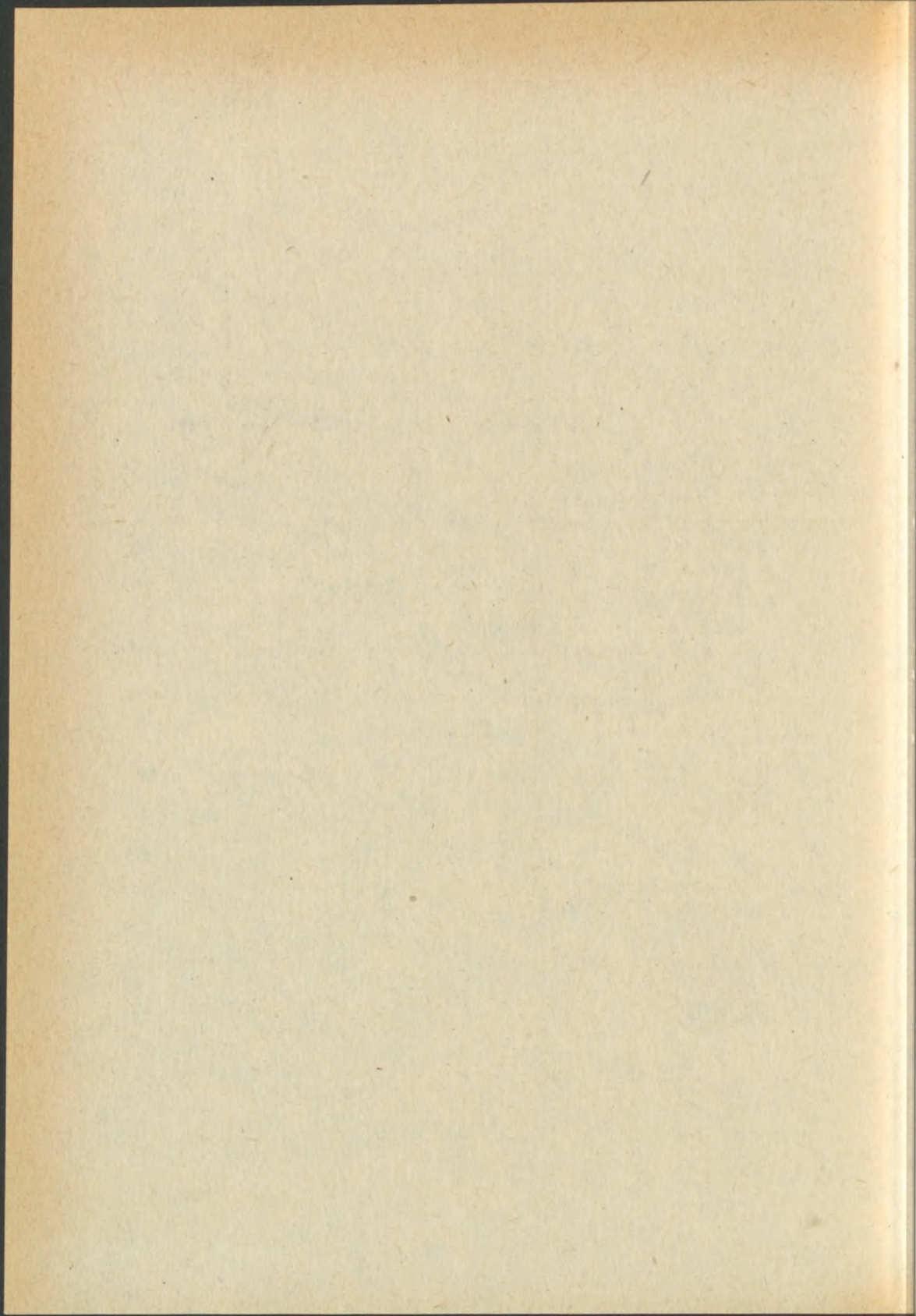
Tekintetes Bihar Vármegye

szere *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*

Hajó-Értelmező
 Zsuzsanna

szere *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*
szere *hajó* *szóly* *ban* *ábrázatu* *rend* *orrú*

HBm.L. 10. A. 6/7. 25. Cs. 811. Sz. (1835.)

s

l
h
c
é
c
t
s
r
r
r
l

t

z
v

n

HAJDÚKERÜLET ANYAGÁBÓL (latin szöveg)

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 104. (1784.) 231.

Csohány György kerületi számadó jelentése az „új jobbágyok” összeírásáról 1784-ben

Böszörmény, 1784. július 4.

Alulírott a kerületi közgyűlésnek alázatosan jelentem: Hogy én a kerület közgyűlésének 1784. január 21-én hozott határozata értelmében, amely Szoboszlón született a kegyes Helytartótanács rendelkezéséből a cigány gyerekek összeírása tárgyában. E kerület kebelében 4 éves kortól szüleitől elvettem és nevelésre a helyi lakosok közé osztottam. Ha az én összeírásom nem áll összefüggésbe valamennyi cigánnyal, amely a kerület 1783. félévi kimutatásában szerepeltek, a maradék városi lakosokkal a hadiadót tehetségük szerint teljesítik, a lakosokkal összhangban élnek, kivéve négy vagy öt személyt, akik muzsikusként, részint mezőgazdasági napszamosok, részint kézművesként szolgálnak. A gyermekeik is egyenlő(en) más magyar lakosok módjára öltöznek, iskolában nevelik, gondozzák, akik házasságra a kerület lakosaival lépnek.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 259. (1776.)

A Hajdúkerület Péchy Zsigmond kamarai direktornak
Nánás, 1776. január 22.

A cigányok tabellás kimutatását az elmúlt 1775. félévről tisztelettel felterjesztik.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 248. (1775.)

A Helytartótanács a hajdúvárosoknak
Pozsony, 1775. február 23.

Amennyiben a kapitány úr, a városi elöljáróságok, a cigányok szabályozásáról leküldött normatívákat és tabellákat a második félévről nem küldte vissza, azt tegyék meg észrevételeikkel, javaslataikkal együtt.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 267. (1776.)

A hajdúvárosok Péchy Zsigmondnak, a kassai kamara adminisztrátorának, a hajdúvárosok direktorának

Böszörmény, 1776. június 5.

Jelentik, hogy a cigányok megszabályozása ügyében a táblás kimutatást a városok hanyagság miatt az elmúlt félévről nem tudta elküldeni.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 28. (1778.) 230.

A Helytartótanács Péczy Zsigmondnak, kamarai tanácsosnak, a hajdúvárosok direktorának

Pozsony, 1777. szeptember 1.

Érdeklődik a cigányok ügyében kelt leirat normatíváinak sorsáról. A folyó év félévi jelentését véleményezve kéri.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 119. (1779.)

A Hajdúkerület a kamarai direktornak Sztáray Mihálynak

Böszörmény, 1779. augusztus 18.

A cigányok összeírásának részleteiről érdeklődik, különösen a gyermekek számbavételének módjáról.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 100. (1769.)

Báró Vécsey József kamarai direktor a hajdúvárosoknak

Kassa, 1769. július 30.

Küldi a felsőbbbség leiratát a cigányok letelepítéséről – Van-e lovuk? Van-e házuk? stb.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 103. (1769.) 229.

A Helytartótanács báró Vécsey Józsefnek, a kassai kamara adminisztrátorának, a hajdúvárosok direktorának

Pozsony, 1769. július 4.

A cigányok szabályozásáról. Ha a törvényhatóságokból más helyre vagy más törvényhatóságba mennek útlevelet adjanak, nevüket, keresztnevüket feltüntetve. Ne karavánokban menjenek. Ellenkező esetben vissza kell küldeni előbbi helyükre. Hogy ez a nemzetség minél hamarabb le legyen telepítve és szabályozva, mezőgazdasági művelésre egyéb gazdasági munkára kell tanítani, és kézművességre. Ezt végre kell hajtani, mert ez őfelsége akaratára.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 93. (1769.) 229.

Báró Vécsey József kamarai direktor, a hajdúvárosoknak

Kassa, 1769. június 10.

A helytartótanács a cigányok letelepítése tárgyában szorgalmazza: A sá-torközösségben lakó cigányok fiait a kebelükbe befogadják, s kézművesnek tanítsák ki.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 103. (1769.)

A hajdúvárosok báró Vécsey József direktornak
Böszörmény, 1769. november 20.

Vették az augusztus 19-én kelt levelét, illetve az által küldött, s július 14-én kelt helytartótanácsi leiratot, ha már valóban letelepítették és rendezték a cigányokat, akkor útlevelet adjanak nekik, ha kell. A mi kerületünkbe eljutókat megbüntetjük és előző helyükre visszatoloncoljuk.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 103. (1769.)

Báró Vécsey József a hajdúvárosoknak
Kassa, 1769. augusztus 19.

Közli a felsőbbség rendeletét a cigányok megrendszabályozása tárgyában, s azt a megadott elvek szerint végre kell hajtani.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 267. (1776.)

Gróf Fekete György a Helytartótanáctól Péchy Zsigmond kamarai adminisztrátornak, a hajdúvárosok felügyelőjének
Pozsony, 1776. február 1.

A hajdúvárosok cigány lakosainak összeírását sürgeti.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 73. (1784.)

Sztáray Mihály a Hajdúkerületnek, királyi biztosnak
1784. január 23.

Kéri a Helytartótanács által a cigányok összeírása tárgyában leküldött tabellák felküldését 1783 esztendőről. Válasz rá: A kívánt tabellát a cigányok tárgyában az elmúlt évben 1783-ban a városok részéről bekértük, de a következő félévben a még megkívánt szempontokat is tisztázzák.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 93. (1779.)

A Hajdúkerület direktorának
Szoboszló, 1779. január 19.

Mellékelten küldik a cigányoknak, gyermekeiknek a tabelláját, akiket a lakosok közt találtak.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 100. (1769.)

A Helytartótanács báró Vécsey Józsefnek, a hajdúvárosok kamarai direktorának

Pozsony, 1769. június 14.

A cigányokat a lovak használatától el kell tiltani, de mégis megengedik a következő esetekre; munkavégzésre, és a hosszú fuvar (vectura) teljesítésének szükségességére.

Távlati célként házak építésére kell szorítani őket.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 93. (1769.) 229.

A hajdúvárosok báró Vécsey József kamarai direktornak
Böszörmény, 1769. július 10.

Vették levelét a cigányok letelepítése tárgyában 1769. július 10-én Kassáról, amelyben a cigányok gyermekeinek a kézművesek közösségében való csatolását sürgeti. Megkapták a helytartótanács leiratát is, ha a cigányok gyermekeit a kézművesek közösségébe nem sikerül beszorítani, a cigányok fiait, a városokban lakó szomszédoknak adják az előljárásság ajánlásával, minden úton-módon kiokosítván a szülőket, hogy ez a felsőbbség kegyes elhatározása.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 249. (1775.)

A hajdúvárosok Péchy Zsigmond kamarai adminisztrátornak, a hajdúvárosok felügyelőjének

Szoboszló, 1775. szeptember 7.

A Helytartótanács Pozsonyban kiadott, s július 10-én kelt körlevele meghagyásából, amely Ő császári és apostoli királyi felsége rendeletét adja tudtul, hogy a cigányokat felügyelet alá vegyék, házasságra szorítsák, a városi lakásból és közösségből távol tartsák és a koldulástól, ha csak igaz ok nincs rá.

Mindezeket a városokkal hivatalosan közölték, jelentik.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 85. (1784.)

A Helytartótanács a Hajdúkerületnek. Nyomtatott körrendelet. Olvasva a kerületi közgyűlésben 1784. január 21-én Szoboszlón.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.14. No. 10. (1838.)

A Helytartótanács a kerületnek
Körrendelet
1838. július 17.

A cigányoknak adandó útlevelek ügyében, a nagyobb közbiztonság érdekében. Hivatkozik korábbi Helytartótanácsi rendeletekre; így az 1794. március 21-én kelt 4052-es számúra.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.5. No. 1. (1814.)

Helytartótanácsi körözüvény, érkezett 1814. október 2.

Egy cigány asszony és menyecske leírása. Útlevelük Nógrád megye Rimaszombatnál négy taligával sátoroztak.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.6. No. 1. (1836.)

A Helytartótanács a kerületnek

1836. július 26.

Kóbor cigányok ügyében körrendelet.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.4. No. 60. (1821.)

A Helytartótanács körözüvénye a kerületnek

1821. augusztus 28.

Több cigány család, szakaszonként Magyarországra jött. Felhívják a figyelmet a cigányoknak adandó útlevelekre. Mérvadó az 1812/22 356., az 1813/7303. és a 1814/33 467. számú rendelet. Felhívják a figyelmet a kóborló cigányok veszélyére.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.3. No. 36. (1837.)

A Helytartótanácsból a kerületnek

1837. május 16.

Vándorcigányok kóborlása ügyében felhívás.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.1. No. 74. (1825.)

A Helytartótanács a kerületnek – körözüvény.

Keresik a Szabolcs vármegye fogházából megszökött Molnár János gyilkost, aki „új magyar”. Beszél magyarul, cigányul. Római katolikus vallású.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár F.7. No. 124. (1791.)

A Helytartótanács a kerületnek
1791. október 25.

Többek között tilalmazzák, hogy kóbor cigányoknak és más gyanús lakosoknak otthont adjanak.

Jegyzet

A latin szöveget fordította dr. Nyakas Miklós múzeumigazgató, Hajdúböszörmény.

CONSCRIPTIO
Cigányösszeírás Bihar megyében
1768.

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Derecske	Nicolaus Kovács	Catharina Bajomi	-	-	-	-	faber ferr.	Helvéth
	Petrus Kovács	Rebeca Furó	-	-	-	-	nullus opp.	Helvéth
	Joannis Rác	Catharina Boross	-	-	Mária	10	-	-
	Stephanus Huszár	Susanna Székely	Francisens	9	-	-	faber ferr.	Rom. Cath.
			Paulus	8				
	Samuel Boross	Elisabetha Duduma	-	-	Barbara	2	faber	Helvéth
	Stephanus Boross	Elisabetha Buczi	Stephanus	4	Elisabetha	7	faber	Helvéth
			Catharina	2				
	Georgius Boross	Juditha Palotai	Francisens	16	Sára	15	faber	Helvéth
			Georgius	14	Catharina	8		
		Elisabetha	7					
Joannes Farkass	Mária Gyulai	Michael	7	Elisabetha	9	faber ferr.	Helvéth	
		Stephanus	1					
Sigimundi Rövid	Éva Rác	Samuel	8	Sára	16	-	Helvéth	
Joannis Boross	Anna Zsiros	Stephanus	14	Helena	17	-	Helvéth	
Stephari Gyulai	Sára Rác	Georgius	20	Elisabetha	17	-	Helvéth	
		Michael	16					
Stephanus Gyulai	Anna Zsirkó	Stephanus	15	Susanna	13	faber ferr.	Helvéth	
		Joannes	10	Sára	3			

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Derecske	Sigismundus Rác	Éva Székely	Sigismundus	22	Elisabetha	2		
	Andreas Jándékos	Ó és a felesége az összeírás elől megszökött.					faber ferr.	Helvéth
Konyár	Adamus Rác	Elisabetha Gajass	Michael	27	Elisabetha	24	faber ferr.	Helvéth
			Georgius	18				
			Dávid	17				
			Petrus	15				
Tépe	Dávid Telegdi	Sára Nyiri	-	-	-	-	faber ferr.	Helvéth
	Franciscus Rác	Sára Hamza	-	-	-	-	faber ferr.	Helvéth
	Dávid Mázló	Anna Cski	Franciscus	14	Éva	12	faber ferr.	Helvéth
					Mária	7		
	Josephus Hajdu	Mária Hamza	Franciscus	10	-	-	faber ferr.	Helvéth
	Michael Gazsi	Éva Balogh	Sigmundus	1	Éva	11	cuprearius	Helvéth
					Barbara	4		
	Joannes Balogh	Éva Gazsi	-	-	Sára	1	cothurnarius	Helvéth
	Andreas Boross	Éva Komáromi	Andreas	9	Sára	8	faber ferr.	Helvéth
			Stephanus	6				
		Michael	1					
	Joannes Guba	Elisabetha Rác	Michael	17	Elisabetha	14	faber ferr.	Helvéth
			Stephanus	9	Sára	10		
					Susanna	1		

Stephanus 9 Sára 10
Susanna 1

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Báránd	Michael Juhász	Juditha Milák	Ladislaus	1	-	-	faber ferr.	Helvéth
	Sigismund Varga	Elisabetha Donyi	Georgius	6	Susanna	10	faber ferr.	Helvéth
Mike Pércs	Stephanus Juhász	Catharina Csikoss	Perannes	3	Éva	6		
			-	-	Rebeca	3	faber ferr.	Helvéth
	Dávid Miklós	Sára Szabó	Dávid	12	Clara	14	musicus	Helvéth
					Éva	9		
Sámson	Franciscus Hamza	Sára Gyulai	Petrus	17	Sára	7		
					Éva	10	faber ferr.	Helvéth
					Mária	12		
Acsád	Georgius Árva	Susanna Tejfel	Georgius	6	Elisabetha	12	faber	Helvéth
			Stephanus	9	Éva	15		
	Franciscus Fuskóra	Mária Vajass	-	-	-	-	musicus	Helvéth
	Franciscus Bartus	Elisabetha Oláh	Franciscus	7	Barbara	16	faber ferr.	Helvéth
Vértes	Andreas Bandi	Elisabetha Ancsa			Clara	11		
					Juditha	8		
					Elisabetha	5		
					Sára	4		
						Rebeca	3	
			Georgius	14	-	-	faber ferr.	Helvéth
			Franciscus	8				
	Valentinus Kozák	Mária Kovács	-	-	-	-	musicus	Helvéth
	Stephanus Horcsó	Sára Galamb	Adamus	19	Catharina	14	faber ferr.	Helvéth

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Vértess			Stephanus	12				
			Emericus	10				
			Georgius	8				
	Gabriel Tugyi	Barbara Horcsó	-	-	Mária	1	miles	Helvéth
	Michael Czigány	Juditha Ábrók	-	-	-	-	musicus	Helvéth
	Andreas Horváth	Helena Ábrók	Stephanus	18	-	-	nullis oppfici- us	Helvéth
Monos- tor Pá- lyi	Michael Bucsi	Elisabetha Hamza	Franciscus	5	Elisabetha	2	faber ferr.	Helvéth
			Emericus	3				
	Georgius Horváth	Mária Szatmári	Joannes	5	Barbara	17	musicus	Helvéth
			Michael	6	Mária	10		
			Stephanus	10				
	Michael Balogh	Éva Mezei	Sámuel	10	Éva	14	cuprearius	R. kat.
			Stephanus	4				
			Joannes	3				
			Andreas	2				
	Andreas Balogh	Juditha Jandékos	Jannes	1	Catharina	7	cuprearius	Helvéth
			Franciscus	8	Sára	2		
	Dániel Rézműves	Elisabetha Balogh	-	-	Elisabetha	4	cuprearius	Helvéth
					Éva	6		
	Andreas Balogh	Sára Csatári	Sámuel	3	Rosalia	9	cuprearius	Helvéth
			Andreas	2	Barbara	6		
			-	-	Éva	8		

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Monostor Pályi	Georgius Balogh	Sára Mária	-	-	-	-	decrepitus senex	Helvéth
	Joannes Vadász	Caelebs	-	-	-	-	cuprearius	Helvéth
	Michael Balogh	Barbara Balogh	-	-	Mária	5	miles	Helvéth
	Joannes Budai	Éva Balogh	Adamus	10	Sára	5	cuprearius	Helvéth
			Stephanus	14	Éva	15		
			Petrus	3				
			Joannes	1				
	Andreas Rostás	Éva Cziriák	Sámuel	3	Sára	7	cribrairus	Helvéth
			Andreas	7				
	Adamus Rostás	Sára Balogh	-	-	-	-	cothurnarius	Helvéth
	Stephanus Balogh	Susanna Bogdány	Adamus	5	Sára	7	cothurnarius	Helvéth
			Stephanus	3				
			Petrus	4				
	Stephanus Cziriák	Sára Balogh	Adamus	14	Sára	4	cuprearius	Helvéth
			Stephanus	9	Catharina	5		
		Joannes	10	Elisabetha	6			
		Michael	7					
Michael Balogh	Sára Tügyer	Adamus	4	Sára	3	cothurnarius	Helvéth	
Jónás Kozák	Mária Balogh	Jónás	1	-	-	cuprearius	Helvéth	
Sámuel Balogh	Éva Vadász	Andreas	11	Sára	10	cuprearius	Helvéth	
		Franciscus	3	Catharina	7			

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Monostor Pályi	Andreas Rostás	Adamus	12	Barbara	5	cribrarius	Helvéth	
			Stephanus	4	Sára	4		
			Andreas	3	Éva	2		
	Nicolaus Balogh	Sára Mezei	Adamus	4	Barbara	6	cuprearius	Helvéth
			Nicolaus	3				
	Joannes Pataki	Sára Kozák	Franciscus	12	Éva	8	cuprearius	Helvéth
			Adamus	7				
			Alexander	8				
			Antonius	2				
			Joannes	7				
Hosz - szú Pályi			Andreas	4				
	Michel Balogh	Mária Jándékos	-	-	Christina	5	cuprearius	Helvéth
	Georgius Milák	Elisabetha Varga	Georgius	1	-	-	faber ferr.	Helvéth
	Michael Milák	Christina Hamza	-	-	Elisabetha	2	faber ferr.	Helvéth
	Georgius Milák	Elisabetha Damó	Andreas	7	Mária	4	faber ferr.	Helvéth
	Michael Kozák	Mária Milák	-	-	-	-	-	Helvéth
Pocsaj	Petrus Duda	Éva Gazsi	Franciscus	7	Sára	14	faber ferr.	Helvéth
			Adamus	5				
	Stephanus Létai	Uxoratus	Joannes	12				
					Sára	15	faber ferr.	Helvéth
Petrus Keresi			Elisabetha	2				
		Barbara Mezei	Petrus	1	Sára	4	faber ferr.	Helvéth

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Pocsaj			Georgius	5				
			Emericus	7				
			Stephanus	1				
	Joannes Mezei	Elisabetha Buczi	Joannes	14	Sára	4	faber ferr.	Helveth
			Georgius	4				
			Michael	2				
	Franciscus Budai	Rebeka Hamza	-	-	Sára	6		
					Catharina	4		
					Barbara	1		
					Barbara	2	ruvicola	Helveth
Esztár	Georgius Konkoly	Sára Horváth	Sámuel	7				
	Georgius Rác	Elisabetha Hanka	Stephanus	6	Catharina	11	faber ferr.	Helveth
			Joannes	8	Anna	9		
					Elisabetha	1		
	Stephanus Péter	Mária Szárca	-	-	-	-	faber ferr.	Helveth
	Michael Barkóczi	Juditha Rác	Stephanus	17	Catharina	15	miles	Helveth
			Michael	9	Anna	14		
	Paulus Balogh	Mária Zombori	-	-	Sára	3	musicus	Helveth
	Mathias Gazsi	Justica Szirmai	Adamus	17	Helena	6	cothurnarius	Helveth
	Stephanus Jeremiás	Uxoratus	Michael	16	Barbara	15	faber	Református
Léta			Sigmondus	8	-	-		
			Dávid	11	-	-		
	Dávid Sanyó	Uxoratus	Stephanus	2	-	-	faber	Ref.

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Léta	Andreas Sarkadi	Uxoratus	Andreas	8	Sára	3	fidicen	Ref.
	Georgius Tarka	Uxoratus	Andreas	18	Mária	5	faber	Ref.
			Sigmundus	12	Sára	1		
Baga- mér			Sámuel	9	-	-		
			Michael	8	-	-		
	Adamus Rác	Uxoratus	Michael	1	-	-	faber ferr.	Helvéth
	Georgius Máté	Uxoratus	Ladislau	14	Mária	16	faber ferr.	Helvéth
			Stephanus	13	Barbara	9		
	Valentinus Máté	-	Adamus	10	-	-	faber ferr.	Helvéth
			Alexander	8				
Kiss: Marja	Martinus Farkas	Uxoratus	Michael	10	Éva	16	fidicen	Helvéth
			Dávid	4	Barbara	3		
	Michael Renge	Uxoratus	Sámuel	1	-	-	faber	Helvéth
	Joannes Török	Uxoratus	Joannes	13	Mária	17	faber	Helvéth
					Éva	12		
					Catharina	10		
	Joannes Murczi	Uxoratus	Andreas	13	Julianna	20		
					Sára	18		
	Franciscus Renge	Uxoratus	-	-	Sára	18	faber	Helvéth
					Éva	13		
					Mária	9		
					Elisabetha	7		

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Kiss: Marja					Barbara	4		
	Valentinus Telegdi	Uxoratus	Stephanus	11	Elisabetha	5	faber	Helvéth
			Valentinus	1	Barbara	3		
					Sára	2		
	Stephanus Telegdi	Uxoratus	Stephanus	5	-	-	faber	Helvéth
	Petrus Telegdi	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
Nagy: Kereki	Joannes Hanka	Uxoratus	Joannes	16	-	-	-	Helvéth
			Casporus	12	-	-		
			Adamus	1				
	Michael Szepesi	Uxoratus	Michael	12	Elisabetha	10	faber	Helvéth
			Georgius	8	-	-		
	Joannes Adi	Uxoratus	Joannes	9	Éva	13	faber	Helvéth
Ál- mosd	Dávid Börvej	Uxoratus	Michael	17	-	-	faber	Ref.
			Josephus	15	-	-		
	Michael Boros	Uxoratus	-	-	Sára	3	faber	Ref.
					Rebeca	1		
	Petrus Juhász	Uxoratus	Stephanus	6	-	-	faber	Ref.
	Andreas Deme	Uxoratus	Joannes	20	Joanna	15	faber ferr.	Valachus
B.Ujj: Falu					Helena	12		
					Mária	8		
	Stephanus Murguly	Uxoratus	Alexander	23	Joanna	14	cothurnarius	Valachus
					Anna	5		

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás		
B. Ujjfalu	Georgius Csiki	Uxoratus	Alexander	20	Anna	4	cothurnarius	Valachus		
	Joannes Czigány	Uxoratus	Ladislau	7	Mária	2				
			Joannes	6	-	-				
			Andreas	3	-	-				
	Stephanus Magyar	Anna Jossia	Georgius	2	-	-	cothurnarius	Valachus		
			-	-	Elisabetha	7	faber ferr.	Helvéth		
	Adamus Magyar	Catharina Kandi	-	-	-	Mária	5			
						Barbara	3			
						Éva	15	faber ferr.	Helvéth	
						Mária	14			
						Elisabetha	10			
	Adamus Dinoha	Catharina Balogh	Andreas	Stephanus	13	Rebeca	8			
						Catharina	5			
Sára						12				
Sára						14	fidicen	Helvéth		
Alexander	5			11						
Joannes Magyar	Catharina Nagy	Adamus	Stephanus	16	Mária	8	faber ferr.	Helvéth		
					Stephanus	10	Elisabetha	6		
					Joannes	20	Éva	5		
					Catharina	4				
					Sára	1				

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
B.Ujj: Falu	Joannes Zsigó	Catharina Dinohi	Joannes	3	-	-	faber ferr.	Helvéth
			Adamus	2	-	-		
	Nicolaus Miklósi	Barbara Jankó	Adamus	20	Elisabetha	5	cuprearius	Helvéth
			Joannes	12				
			Nicolaus	6				
			Adamus	4				
			Nicolaus	2				
	Georgius Dulkási	Éva Dániel	Georgius	9	Barbara	7	fidicen	Helvéth
					Sára	6		
					Éva	4	fidicen	Helvéth
	Franciscus Hajdu	Elisabetha Barcsai	-					
	Paulus Zsigó	Sára Lattyá	Michael	2	Éva	3	faber ferr.	Helvéth
	Andreas Patai	Susanna Kabai	Georgius	13	Sára	23	-	Helvéth
Kokad	Michael Máté	Uxoratus	Michael	2	-	-	faber ferr.	Helvéth
			Georgius	1				
	Andreas Létai	Uxoratus	Andreas	8	Catharina	17	faber	Helvéth
Gábor- zida			Stephanus	7	Éva	12		
	Petrus Mursi	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
Darvas	Paulus Rác	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
	Andreas Vastag	Uxoratus	-	-	-	-	-	Helvéth
Ván- csod								

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Peterd	Franciscus Márton	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
Bors	Andreas Titi	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
Sz. János	Petrus Mile	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
	Andreas Mile	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
	Georgius Titi	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
Bojt	Georgius Ungvári	Viduus	Stephanus	17	-	-	faber	Helvéth
			Georgius		13	-	-	
			Andreas		9	-	-	
Keresztes	Michael Horczó	Joanne Kurczó	-	-	-	-	faber	Helvéth
	Joannes Pál	Uxoratus	Georgius	19	Sára	11	faber	Helvéth
			Paulus	16				
			Andreas	10				
			Franciscus	6				
Komádi	Georgius Horváth	Uxoratus	Dávid	3	-	-	faber	Helvéth
	Joannes Seres	Uxoratus	Adamus	16	Juditha	10	faber	Helvéth
			Joannes	12				
			Michael	9				
			Franciscus	7				
			Dávid	5				
	Adamus Farkas	Uxoratus	Adamus	2	-	-	faber	Helvéth
Homrok	Joannes Dombi	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
	Petrus Telegdi	Uxoratus	Adamus	16	Sára	14	faber	Helvéth

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Szakál	Daniel Kuncz	Uxoratus	-	-	-	-	colearius	Helvéth
	Michael Sztojka	Uxoratus	-	-	-	-	colearius	Helvéth
	Ladislauz Máté	Uxoratus	-	-	Rebeca	11	faber	Helvéth
	Michael Farkas	Uxoratus	Michael	6	-	-	faber	Helvéth
B. Bó- ször- mény			Stephanus	4				
	Sámuel Kaszonyi	Uxoratus	Adamus	4	Sára	10	faber	Helvéth
			Nicolaus	5				
			Georgius	6				
	Stephanus Migora	Uxoratus	Joannes	5	Éva	4	faber	Helvéth
	Stephanus Lakatos	Uxoratus	Michael	3	-	-	faber	Helvéth
Zsáka	Stephanus Borcsányi	Uxoratus	-	-	-	-	faber	Helvéth
	Stephanus Lajos	Uxoratus	Joannes	4	-	-	faber	Helvéth
			Georgius	3				
	Stephanus Purbai	Uxoratus	Stephanus	15	-	-	faber ferr.	Helvéth
			Adamus	13				
			Joannes	9				
Bakon- szegh			Franciscus	6				
			Michael	3				
	Ladislauz Kiss	Rebeca Kertai	Ladislauz	14	Mária	12	faber ferr.	Helvéth
			Emericus	10	Sára	7		
			Joannes	8				
			Stephanus	5				

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Kaba			Adamus	17				
			Michael	6				
	Petrus Kabai	Elisabetha Barcsi	-	-	Catharina	5	faber ferr.	Helvéth
					Juditha	3		
					Sára	1		
	Franciscus Kabai	Elisabetha Horváth	-	-	Juditha	16	faber ferr.	Helvéth
					Catharina	13		
	Martinus Vajas	Juditha Bodalmi	Michael	13	Sára	7	fidicen	Helvéth
			Georgius	5				
	Samuel Vári	Vidiuus	-	-	Elisabetha	17	faber ferr.	Helvéth
	Stephanus Horváth	Sára Takács	Andreas	1	-	-	faber ferr.	Helvéth
RáJé	Mathias Rác	Sára Kacska	Georgius	15	Rebeca	14	faber ferr.	Helvéth
			Franciscus	6	Sára	3		
			Sámuel	5				
			Valentinus	2				
	Sigmondus Rác	Barbara Barcsai	-	-	Lidia	4	faber ferr.	Helvéth
					Elisabetha	2		
	Adamus Bódi	Barbara Németh	Stephanus	2	-	-	mullus oppficius	Helvéth
	Stephanus Horváth	Sára Ruha	Stephanus	18	Catharina	15	faber ferr.	Helvéth
			Franciscus	9	Rebeca	8		
			Joannes	4	Elisabetha	7		
				Sára	5			

Város	Név	Feleség	Fiú	Kora	Leány	Kora	Foglalkozás	Vallás
Szerep	Josephus Sarkadi	Catharina Rác	Josephus	17	-	-	faber ferr.	Helvéth
	Georgius Jónás	Mária Siket	Franciscus	5	Catharina	15	faber ferr.	Cath.
Torda			Nicolaus	4	Cristina	13		
					Rebeca	10		
					Sára	1		
	Michael Rác	Juditha Kacska	-	-	Ágnes	15	fidicen	Helvéth
					Elisabetha	6		
Udvari	Stephanus Rác	Juditha Czigány	Adamus	17	Anna	8	faber ferr.	Helvéth
	Stephanus Barcsa	Mária Rác	-	-	-	-	faber ferr.	Helvéth
	Georgius Fehér	Sára Horváth	Georgius	8	-	-	faber ferr.	Helvéth
			Stephanus	6				
			Nicolaus	3				
	Andreas Rác	Helena Dér	Petrus	3	Anna	8	faber ferr.	Helvéth
	Stephanus Rác	Elisabetha Szabó	Stephanus	11	Elisabetha	6	faber ferr.	Helvéth
	Dávid Tyukodi	Elisabetha Baláz	Stephanus	11	Theresia	5	faber ferr.	Helvéth
			Dániel	8				
			Franciscus	4				
Predium S. Márton	Martinus Rác	Sára Csura	Georgius	14	-	-	faber ferr.	Helvéth
			Gregorius	8				
			Michael	4				
			Andreas	3				
			Martinus	2				

JEGYZET

nullis oppificius = foglalkozása nincs
faber ferrarius = vasműves, kovács
miles = katona
faber = üstfoltozó mester
ruvicola = sármunkás
cuprearius = rézműves, csengőöntő
cothurnarius = csizmadia
agricola = földműves
faber lignarius = teknővájó
fidicen = hegedűkészítő
valachus = oláh
viduus = özvegy
colearius = vésnök
musicus = muzikus
decrepūtis senex = öreg (már nem dolgozik)
cribrarius = rostás, szitás
uxoratus = feleség

1768. május 30.

HBML. IV. A. 1/b. 96. dob. Anno 1768. Fasc. VI. PP.

le
N
n
g
fo
G
e
lá
n
se
ro
m
sa
K
n
k
a
v
ta
S
vi
ve
ró
g
K
ve
tá
m
se
el
va
lá
en
k
su
ir

VÉLEKEDŐ JELENTÉS

Nemzetes Zabolch Vármegyéből ide kísértetett Rafael nevet viselő kóborló cigány banda által el követett vétkes tettek tárgyában és ezekért Ns. Ungvár vármegyében leendő kísértetések dolgában.

Persecutor neve (megyei csendbiztos): Lovas János. Nemes Zabolch vármegyében kebelezett Gemse helyiségben lakozó ezelőtt pedig ezen Ns. megyebéli Tőtös helység Mótáriusájának Ns. Molitorisz Gábornak kérésére el fogadtatott és Ns. Szabolcs Vármegye Második Al Ispánja Ttetes Kállay Gergely Úr által ide kísértetett Rafael nevet viselő cigányok vallomásaik s egyben őket érdeklődő irományok megyebeli Ttetes Al Ispán Úrnak távol látában fő jegyző tekintetes Hodossy Miklós Úr által ki adattak a végett nekem alábbírtnak, hogy ezeket valamint más ne talán ezen Rafael nemzetséghez tartozó cigányokat terhelő irományokat megtekintvén, ha valamely rossztettel terhelhetnének az eránt hivatalos jelentésemet mutassam bé, melyhez képpest is mind a mist ki adott és ide vissza rekesztett vallomásaikat a nevezett Rafael nemzetségből való cigányoknak mind pediglen Kun Szent Miklósi Sztojka János rabot, ki Ns. Erdély Országból a Rafael nevet viselő és több cigányokkal Magyar Országra kísérődött és amazokkal egy társaságba való, valamint a Tőtösi volt Nótáriust Molitorisz Gábort a most említett cigányok elbocsájtattatásáért terhelő irományokat egyben vetvén jóllehet ezen Rafael nevű Czigányok önkénti vallomásokba mindent tagadással kívánnak magukról elhárítani, mindazonáltal amennyiben Kun Szent Miklósi Sztojka János előadása után ezen Rafael nevű cigányokra az világosodik ki, hogy ezek Ns. Ungvár vármegyében több rablásokat elkövetvén elfogadtattak és midőn Szünéről Ungvárra kísértettek volna, a kísé-
rőket levették, s elszöktek Erdélybe Almásra, áhol mint szökevények elfogadtattak és Magyar Országba Tőtösig kísértettek; továbbá hogy Kolozsváron innen az országújtjától jobb felől lévő városba rablásokat követtek el. Végre is hogy Tőtösről lett el bocsáttatások után a Sólyomkői hutában 250 frtot loptak, nem kevésbé hibásoknak láttzanak, annál fogva fenn maradván a felsőbb ítélet alázatosan vélekedem, hogy ezen Rafael nevet viselő cigány bandát Kun Szent Miklósi Sztojka Jánosnak a Törvény Szék előtt meg hitelesítik két rendbeli vallomásával szükség lészen Ns. Ungvár vármegyében Ungvárra kísértetni szoros őrizet alatt, mint ahol legtöbb rablásokat követtek és áhol már ezekert egy ízben elfogva is voltak. Egyén eránt a Sólyomközi hutába történt lopás valamint a Kolozsváron innen elkövetett rablás a maga útján meg vizsgáltatván, ha csakugyan meg valósulnak, ezeket is érdemlendő büntetések elvétele végett a vizsgálódás béli irámonyok pótlólag Ns. Ungvár Vmegyének meg küldendők lesznek.

Melyek eránt is tészem ezen alázatos vélekedő jelentésemet. V.Olasziban Martius 21-én 1836. Tiszti al ügyész. (Szervánszky Lajos)

HIVATALOS JELENTÉS

Ns. Szabolcs Vármegyéből által kísértetett Rafael név alatt vándorló cigányok dolgába.

Tötös helyiségének Emirátus (uralkodó) jegyzője Molitorisz Gábor a folyó 1836-ik esztendő Böjt más hava 10-id napján. Ns. Szabolcs Vármegyébe Kebelezett Gemse helyiségébe Rafael név alatt vándorló cigány bandát az okon mivel több rablásoknak el követéséért gyanú alá esvén. Ns. Erdély Országból lett ide kísértetések, Tötös helyiségből szabadon bocsájtattak melyért is jegyzői szolgálatjából ki esvén, azoknak fel kerestetéseket magára vállalta és á mennyiben előadásánál fogva eze cigány banda is Tötösrül el bocsájtattott gyanú alá jött cigányok közül lennének el fogadtatta és Ns. Szabolcs Vármegye Második Al-Ispánya Ttetes Kállay Gergely Úr által küldvén további elkísértetések végett Első Al Szolga Bíró T.Fráter Elek Úrhoz tisztelt Első Al Szolga Bíró Úr által pedig ezen Ns. Megye Fog-Házába leendő bezáradtatások végett őrizet alatt be kísértetvén, azoknak kihallgatások rem bizattatván elsőbbén is a köztük lévő Czigány Vajdát Rafael Mihályt, az 1. sz. ór. Rafael Józsefet a 2. sz. ifj. Rafael Józsefet a 3. sz. Rafael Gábort a 4. sz. Rafael Jánost az 5. sz. ór. Rafael Pétert a 6. sz. Rafael Mihályt a 7. sz. ór. Rafael Ferencet a 8. sz., Rafael Pált a 9. sz. ifj. Rafael Pétert a 10. sz. Rafael Sámuel a 11. sz. ifj. Rafael Ferencet a 12. sor szám alatt kihallgattam önkénti vallásokba egyenlően el ősmerek, hogy Ns. Erdély Országból Ns. Beregh Vármegyében, mint szülötte helyekre lett ki kísértetésekkel Tötös helyiségből az akkori jegyző által el bocsájtattott cigányok közül lennének, de hogy rablást követtek volna el általában tagadják és azt hozzák elő, hogy ugyanakkor a Sztojka név alatt vándorló cigány banda is velek kísérodött ki Ns. Erdély Országból és ezek lehettek a gyanús cigányok, mivel csakugyan az akkori jegyzőt akit elbocsájtatásokkal ezek jutalmazták meg, és ők egy ezüst gyűrűt, melyre á jegyzúnek czimerét is reá metseték, egyebet nem adtak. Ennél fogva a mennyiben tagadásbba keresik mentségeit, az ellene fenn forgó vádat szembesítik és további vizsgálódás útján lehetne világosságra hozni. Melyről is tesztem hivatalos jelentésemet, Költ Várad-Olasziban, Martius 21-én 1836. J.J. Eskütt.

A Krasznai, Székelyi, Théti Bírák – jó egészséget. Ezen csoport s többnyire Rafael és Sztojka néven lévő cigány sereg kíséreteiben, én á ki azokat

itt Gemsén Ttetes Nemes Bihar Vármegye rendelkezéséből mint otthon – Tótósön volt Nótárius elfogattam figyelmetessé kívánom tenni a betsületes Bírákat, hogy ámenyiben ezen cigányok, Erdélyben is, de Ttetes Bihar Vme-gyében is több templomokat, több úri házakat kiraboltak, úton útfélen fosztogattak s egyszersmind az elfogás után Kraszna Megyei Fő Szolga Bíró Úr letartóztatása s kísérete alól is elszöktek, s esztendeje, hogy üldüzőben vagynak, azokat oly kemény őrizet és elegendő trázsák között kísértessék, hogy szabadon közülük csak az apraja legyen, mert ezek veszedelmes és az trázsákat megis ölni kész emberek, mint hogy eőket T.Bihar vármegye Törvény Széke, á hova ezúttal majd Kállóból által tétetődnek, ez el követett több rendbeli nagy gonoszságokért kemény fenyték alá várja. Gemsén, 11-én Martie 1836. Molitorisz Gábor volt Tótósi Nótárius.

Tekintetes Másod Al-Ispány Úr!

Nemes feleki Molitorisz Gábor ki mostan Gemse helyiségében tartózkodik, minekutána, Ns. Bihar Vme-gyében Tótós helyisége Nótáriusságából bizonyos s Ns. Erdély Országból Nváradra kísért cigány seregek mint vádoltatott gondatlansága miatt elszökésekért-kitétetett – Azonban különös történetből ezen ember sok költséges fáradságai után is hiába keresvén ezen szökevényeket kiknek Erdélyben bizonyos elkövetett gyanús teteknek kellett lenni – mostan Gemse helyiségeibe megtalálva s azonnal hozzám folyamadt, hogy a cigányokat letartóztatván eszközöljem ki Bihar Vme-gyébe leendő kísértetéseket hol ezek érdemlett büntetéseket el vegyék, és folyamodának pedig betsületesen a keresésekre tett költségei, fáradságai megtéríttessenek, mire, nézve én hivatalos kötelességemnek ismertem a Ns. megye ebbéli rendelkezése következtetésében is ezen, kóborló cigány tsapatok Ttetes Első Al-Ispány Úrnak idehaza nem látáben a Ttetes Másod Al-Ispány Úrhoz oly móddal kísértetni, hogy innen ismét hivatalos úton Ttetes Bihar vármegye által adattatván Nváradra által kísértessenek.

Mely alázatos és hivatalos jelentésemmel tapasztalt kegyességébe ajánlott igaz tisztelettel maradtam. Madán, Martius 12-én 1836. Alázatos szolgálja Széchy László Főbíró.

Tekintetes Szolga Bíró Úr!

Ezen csopot cigányokat, mint kóborlókat abból a czélből kísértetem Szolga Bíró Úrhoz minthogy úgy adatik elő, hogy ezek Ttetes Bihar Vme-gyéből szöktek volna el, és ottan tetemes rablásokat tettek volna, méltóztassa tehát őket az magok büntette helyekre büntetések el vétele végett a Ttetes Bihar vármegye fog házába be kísértetni, tisztelettel maradván N.Kálló 14-én Marti 1836. Alázatos szolgálat Ttetes Zabolch vármegye Második Al-Ispánya – Kállay Gergely.

Tekintetes Második Al-Ispány Úr!

Tekintetes Nemes Zabolch Vármegyéből az ide rekesztett acták mellett egy csoport cigányság kísértetett hozzám és minthogy az actákból úgy látszik, hogy azok cigányok ezek kik Kolozsvárról kísértetvén ide ezen Bihar Vármegyében az actákkal együtt Tótósról elszöktek, melyért is az akkori volt Tótósi Nótárius Molitorisz Gábor a Ttetes Törvény Szék által meg is büntetődött; a fent írt cigányok közül pedig akkor egy elfogadtatván a Ttetes Törvény Szék színe előtt (:melyen magam is jelen voltam:) azt fedezte fel, hogy ezen cigányok több rendbeli lopásokat követtek el – őket a Megye arestromába bekísértetni kötelességemnek esmertem. Á ki tellyes tisztelettel vagyok. Alázatos szolgája Fráter Elek Szolga Bíró. Érsemlyénben, Martius 18-án 1836.

Tekintetes Másod Al-Ispány Úr!

Különös tisztelettel való Drága jó Uram! Ezen csoport – Rafel néven lévő s á Felséges Rendelések ellenére most is seregestül kóborló cigányok iránt kiket ezennel Ttetes Péchy Szolga Bíró Úr Levele s rendelése mellett a falusi Bírák Ttetes V.Ispány Úrhoz kísérnek szerencsém van Ttetes V.Ispány Úrnak; á Nváradra ananál sietőbb és bátorságosabb által – tétetések iránt á következőket alázatos tiszteletem mellett fel fedetni.

Ezen cigányok, mint az Erdélyi Felséges Gubernium által, az Erdélyben imitt-amott nevezetesen Kolozsváron és (:hol az Gubernális udvart is meg-rabolták:) de Ttetes Bihar Vármegyében is elkövetett több templomok és Úri házak kirablása miatt, actáikkal á múlt esztendőben. T.Bihar Vármegyéhez által küldeni rendelete gonosz emberek a mint most már tudatik a Ns. Buródi Nótáriust a kísértetések közbe meg vesztegetbén a Gubernális kíséző Levél suprimálása (erőszakkal megszüntet) mellett általa szabadon bocsájtattak, úgy hogy Tótósré is, hol akkor én nótárius voltam már szabadon s minden rendnélkül jöttek.

Egy közülök azonban mint kóborló elfogadtatván Magistratuális tiszt által s benevolisáltatván (jóakarát, jószándék) á társaival edjűtt elkövetett amaz fentérintett gonoszságokat megvallotta s így amaz több cigányok szabadon jövése és menése miatt több nótáriusok a megvesztegettetések eránt gyanúba hozódtak, nevezetesen magam is, á ki a dologban egészen ártatlan voltam s vagyok is, annyira vétetődtem gyanúba, hogy Ttetes Bihar Vmegye Törvény Széke engemet még á cigányokat elő nem kerítem vala deteneált (fogvatartás) is.

Felette sok költségű és fáradságos jövésém és menésem után, mind magamnak, mind feleségemnek, á Szilágyságban végre a cigányokat megfogtam s az ottani Fő Szolga Bíró Orbán Péter Úrnak, hogy szoros őrizet alatt Nváradra tétesse által, mint persecutis (bűnös üldözés) alatt lévő gonosz

embereket rezignáltam (sorsába belenyugodott ember) és a cigányok dolgát s magamnak is miatta baját előadtam.

A tiszti Fő Szolga Bíró Úr (:Kraszna Vmegyei:) nem kísértetvén mindjárt, miért, miért nem? nem tudom, á cigányokat sőt több napokon Zoványban, hol azon Fő Sz. Bíró Úr lakik mulatni engedvén a cigányokat, á mint az után hivatalos felszólításra felelte elszőktek, vagyis ámint némellyek ímondák az tulajdon azon Fő Sz. Bíró Úr passussai mellett, szabadon útnak eredtek, merre akartak.

Én nekem ezen Sz. Bírói tett annyira ártott, hogy feleséges gyermekes ember léttemre nemcsak hogy á temérdek kötelességeim és fáradságaim oda maradtak, hanem a Nótáriusi Hivataltul is meg fosztattam.

Végre a Ttetes Törvény Szék előtt ártatlanságomat is azon Rafael nevű cigányok el bocájtásával semmi részt nem vevésemet, de nem is tudomásomat ki bizonyítván á Nótáriusi Hivatalom (:de nem kellett már:) vissza adódni – kötelességeim pedig és fáradságaim melyek itt elő számlálhatatlanok – a ne talán ahhoz á mikor kézbekerülő cigányokon ahol meg kaphatom, rövid úton meg vétethetni határozottatott.

Nyomoztam is azóta is szinte azon gonosz s ennyi bajt és kölcséget okozó cigányokat, de reájuk nem akadhattam, hanem tegnap itt Gemsén, ahol mér egy néhány hetektől fogva, mint hivatal nélkül való ember az Anyokomnál vagyok az ártatlan szenyvedéseket és könnyhullatásokat megszáno Kegyelmes Istennek különös providentiájából (istēni gondviselés) az utzán kóborolni meg sajdítván, azonnal á Gemsei Bírák által le tartóztattam s a dolgot Ttetes Péchy László szakaszbeli Sz. Bíró Úrnak személyesen megjelentettem a mik következése azon cigányok mostani kísértetések kiken én hiteles beccsel itt már a magam pretensióját (igényét) is meg vettem.

Alázatosan kérem azért a Ttetes V.Ispány Urat, hogy ezen ennyi temérdek fő gonoszságokban leledző annyi emberséges embert ártatlanul compromittált (rossz hírbe kevert) annyi summás költségeket és fáradságokat okozó banda cigányságot mint élni is nem méltó nagy gonosztevőket, ne hogy ismét valahogy elillannyanak valamelyik Securitatis Comissárius Úr és több megyebeli katonák kísérete s felvigyázata alatt Nváradra ezen levelemnek is megküldése mellett bizonyosan által tétetni méltóztasson. Á ki különben nagy becsű Gráziájában (hála, köszönet) ajánlott különös tisztelettel maradtam. Gemse 1836. Tisztelő alázatos szolgája Ns. Füleky Molitorisz Gábor.

P.S. (Post Scriptum = utóirat) á cigányok feljegyzését is itt zárom névszerint. Nevei az elfogott cigányoknak.

1. Rafael Mihály vajda, ezüstgombú pálcás
2. Rafael Sámuel
3. Rafael Péter
4. Rafael Ferentz

5. Rafael József
6. második Rafael Ferentz
7. második Rafael József
8. Rafael Gábor, s ezek feleségei s gyermekei.

N.B. (Nota Bene = Jól jegyezd meg – megjegyzés.) Ha ezek közül valamelyik, mint hogy én egytül-egyig a Gemsei Bírák megfogva által adtam és trázsa alá tétettem, meg nem volna, úgy a Bírák rendrül-rendre lesznek kérdőre vonandók.

Önkénti vallása Rafael Mihálynak:

Ki a neved?

Nemzetes Bereg megyében Polyánka helyiségbe való vagyok Raphael Mihálynak hívnak 30 esztendő, katólikus, feleségem, 1 szekere s egy lovam van.

Ns. Szabolcs Vmegyében helyhezett Gemse helyiségbe fogadtattunk el, azért pedig hogy bizonyos Ns. Bihar Vmegyei volt nótárius a ki ez idő szerint Gemse helyiségébe bizonyos Sztojka név alatt vándorló cigány bandát fizetésért elbocsájtott és az mint mostani el fogadtatásunkkal beszélte amely tettéért nótáriusi szolgálatját elveszítvén és a mennyiben azon elbocsájtott Sztojka cigány családnak felkereséseket magára vállalta, most azon gyanúból mintha mink is azon bandához tartoztunk volna, általa elfogadtattunk és ezen elfogadtatásunkkal a társaságunktól öt lovat 2 szekeret és 4 lóra való szerszámot elvett tőlünk ezen volt nótárius és azt magával tartja több kérésünkre is ki nem akarja adni.

Micsoda ösmeredséged volt Sztojka név alatt vándorló cigány bandával s hol találkoztatok velek?

Semmi ösmeretségünk nem volt velek hanem midőn Petriből Kolozsvárra kísértettünk a Sztojka név alatt vándorló cigány banda is ott volt és akkor találkoztunk velek á honnan is mint kóborlók a midőn hazánkba kísértettünk á mint Tőtősire érkeztünk az akkori volt nótárius mint minden gyanú nélkül való embereket elbocsájtott és ekkor mi mindnyájan Ns. Beregh Vmegyébe haza Szabolcs Vmegyén keresztül mentünk, Sztojkáék merre mentek nem tudom.

Mit adtatok az akkori Tőtősi nótáriusnak azért hogy elbocsájtson benneteket?

Mi egyebet egy gyűrűnél a nótáriusnak nem adtunk, hanem hallottam hogy Sztojkáék pénzt is adtak, de mennyit nem tudom.

Ns. Szabolcs Vmegyében mikor és honnan mentetek és most télen hol tanyáztatok?

Ez előtt mintegy 1 hónappal Ns. Beregh Vmegyéből jöttünk Ns. Szabolcs Vmegyében és egész elfogadtatásunkig itt is voltunk – különféle üst és más edények fódozásával élösködtünk.

Tőtősről a nótárius aki benneteket szabadon bocsájtott felkerestetéteket magára vállalta s most mint gyanús személyek fogadtattak el?

Mi mindig igaz emberek lévén nem követtünk semmi rosszat á mi mutatja az is hogy passusunk is volt.

Az előtt mintegy 2 esztendővel Biharon felakasztott cigánnyal micsoda cimboraságba voltál – csak vald meg hogy és mikor szöktél meg?

Én az említett cigányt minthogy akkaron én Petriben is voltam, nem is ismerhettem, de soha nem is voltam véle semmi cimboraságba.

Voltál-e fogva?

Soha nem voltam.

Rafael név alatt vándorló cigány sereg minden tagját meghallgatták – a kérdések azonosak voltak – és a vallomások is nagyon egybehangzóak. Ezért nem írom le mind a 12 vallomást.

Főjegyzői vélemény:

Ezen számos cigány sereg minden meghallgatás nélkül és csak gyanúból kísértetvén be ennek ily környül állások között a Megyei Tömlöztbe semmi helye nem volna mind azon által mivel rólluk az állítódik, hogy ez előtt való esztendőbe bizonyos, de nem tudni micsoda rablásokat elkövettek volna. Ennél fogva hadnagy Jedlitska Károly Úr őket csak ideig zárka alá, ha lehet külön fogházba. Esküdt Dloholutzky Gábor Urat pedig ezennel hivatalosan felszólítom, hogy azonnal még ma azt hogy ezen cigányok mennyibe légyenek vétkesek investigálván (kutatás, nyomozás) nekem legfeljebb holnap reggel, vagy ha lehet még ma a dolog mibenlétéről rendelkezetés végett jelentést tenni ne terheltesen, mert sem a házi pénztárt, sem a ne talán ártatlan embereket méltatlanul terhelni nem lehet.

Addig míg a vizsgálat tart szekereik, lovaik és feleségek, gyerekek küldődjön a vélek jött két persecutor vigyázása alatt a város majorjába vagy más alkalmas helyre.

Volaszi, 1836. március 20. Hodossy Miklós főjegyző

Jelentés

Ezen tisztí vizsgáladásból a bent írt cigányok ellen, az ellenek feladott gonoszságok közül egy sem világosodván, sőt ellenük valami tette nézve még gyanú sem lehetvén ami ne talán azon tetteket illeti, hogy a Tőtősi Nótáriusnak eleresztések végett valamit adtak, ezért az által hogy 24 óra óta feleségestül fogva voltak és a tömlöczbe éhezették elegendő képpen meeg vagynak büntetve, annyival inkább, mert a Megye Levéltára sem mutat oda, hogy a bent írt Molitorisz nevezetű nótárius által el eresztett cigányok valami vétékért kísérodtek volna ki Erdélyből.

Volaszi, 1836. március 21. Geönczy József

Ezen tekinteteknél fogva tehát ezen cigány sereg szabadon eresztendő léssen oly móddal hogy passusokra Ts. Ns. Szabolcs vármegyébe való utasítások, hol Molitorisz ellen keresetek van felíródjon.

Mindenek előtt azonban, hogy ha ne talán valami más ügybe lennének részesek Tiszti Ügyvéd Servánszky Lajos Úr ezen irományokra tegyen jelentést oly formán hogyha valamelyik ellen tiszti kereset lenne, tehát még délig a kihallgatás megessen, nem lehetvén negyven személyt a házi pénztár kárára oknélkül tartóztatni.

Volaszi, 1836. Martius 21-én. Hodossy Miklós.

Várad-Olaszi Első Al-Ispány helyett a főjegyző adta ki az utasítást.

Jegyzet:

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár IV. A. 11. 7. k. Vélekedő jelentés

Intézkedési terv a cigány lakosság helyzetének megjavítására 1961–1970.

Általános helyzetkép:

Szocialista társadalmunkban a lakosság emelkedő gazdasági, szociális és kulturális színvonala mellett egyre kirívóbb a cigány lakosság tömegeinek általános elmaradottsága, amely nemcsak őket sújtja, hanem az egész társadalom egyenletes és egészséges fejlődését is zavarja.

A felszabadulás után a cigány lakosság is egyenjogú polgára lett a társadalomnak. De a régi rendszer súlyos hagyományától – teljes gazdasági és kulturális elmaradottságától – saját erejükből megszabadulni mai napig sem tudtak. Az új társadalmi rend lehetőségeit az irányukban kialakult előítélet és a régi rendtől örökölt saját felelőtlenségük miatt nem tudták maguknak valósággá változtatni.

Megyénk cigány lakosságának jelenlegi helyzetét az 1960. évi reprezentatív felmérések alapján végeztük s az alábbiakban ismertetjük (kizárólag hivatalos használatra).

Területi megoszlásuk:

Járás, város	cigány lakosok állandó lakhely száma	állandó lakhely nélkül	arányuk az összlakossághoz %
Biharkeresztesi	2 200	950	7
Derecskei	2 339	1 485	2,9
Berettyóújfalui	1 235	150	2,9
Debreceni	2 292	962	2,1
Polgári	688	478	2,1
Püspökladányi	1 778	202	3,2
Hajdúböszörmény	580	140	1,8
Hajdúnánás	350	–	1,9
Hajdúszoboszló	81	–	0,4
Megye összesen:	11 543	4367	2,9

Ez a cigány lakosság zömmel 17 községben oszlik meg 104 telepen, 50%-ban házban laknak, míg másik 50%-a úgynevezett „putrik”-ban lakik. Lakáshelyzetükre jellemző, hogy egy helyiségben átlagosan hat személy lakik, de pl. Hajdúböszörményben ez az átlag 10 fő.

Kommunális jellegű közüzemi szolgáltatásban csak a községekben szét-szórta lakó cigány lakosok részesülnek, míg a 104 telepen lényegében semminemű közüzemű ellátás nincs. Az ellátottak (víz, út, villany stb.) száma az össz-cigánylakosság mintegy 25%-ára tehető. Egészségügyi és szociális helyzetük fogyatékoságai is jórészt hiányosságokból adódnak.

Foglalkoztatottság

Járás, város	munkabíró		áll munkába	alk. munkás	nincs m. viszony
	férfi	nő			
B.keresztes	540	454	130	650	214
Derecske	632	639	334	420	517
B.újfalu	323	319	231	11	292
Debrecen	541	454	122	637	236
Polgár	197	133	67	112	151
P.ladány	414	425	105	670	64
H.böszörmény	150	120	27	130	113
H.nánás	90	120	73	35	102
H.szoboszló	33	20	20	24	9
Összesen:	2920	2684	1109	2797	1698

1. A cigányok társadalmunkba való beilleszkedése – a munkához való viszonyukat véve alapul – megyénkben 45%-osnak mondható. Átmeneti állapotban van jelenleg 25% és 30% még meg sem próbálta a beilleszkedést.

2. A cigány lakosság mintegy 2%-a rendelkezik szakképzettséggel, ezen kívül néhány százra tehető azoknak a száma, akik jellegzetes cigány foglalkozást űznek (zenészek, vályogvetők, teknő készítő stb.). Munkavállalásukat károsan befolyásolja az, hogy az összlakossághoz viszonyítva jóval több a gyenge fizikumú, csökkent munkaképességű, ami egészségügyi és gazdasági helyzetükből is adódik. Tény az, hogy a vállalatok vezetői azért is idegenkednek a még nem foglalkoztatottak munkába állításától, mert a munkásszállások tisztasságát veszélyeztetik és ezért a többi dolgozó nem hajlandó közös szálláson együtt lakni velük.

Művelődési helyzetük:

	Analfabéta	Tanköteles gyermek	Ebből iskolába jár %
Biharkeresztes	1100	380	78
Derecske	1190	611	83,5
Berettyóújfalu	639	241	67
Debreceni	1091	376	77
Polgár	354	193	88
Püspökladány	891	320	46
H.böszörmény	426	62	100
H.nánás	-	60	80
H.szoboszló	17	38	70
Összesen:	5708	2281	78

Az iskolaköteles gyermekek 78%-a jár az első osztályokba, a felső osztályokban már alig jut 25%. Az általános iskola 8 osztályát pedig nem végzi el, csak 8–10%, bár az utóbbi években javult a cigányok iskolába járása is.

A cigány lakosság kulturális érdeklődése elsősorban a szórakoztató rendezvények iránt nagy. Népitánc és dalhagyományok bemutatása időnként együttes is alakítanak, de ezeket nem sikerült nevelő közösségekké szervezni és egy szezon után széjjel estek.

A cigányok művelődését a gyermek- és ifjúságvédelem segíti azzal is, hogy jelenleg 220 cigánygyermeket vett állami gondozásba. Ebből 200 gyermekotthonban, 20 nevelőszülőnél van, valamennyi iskolába jár, illetve szakmát tanul.

A felnőtt cigány lakosság nagymérvű írástudatlansága az élet minden területén akadályozza beilleszkedésüket a társadalomba.

Az új szocialista embertípus kialakításának és a társadalmi együttélés szabályainak betartása érdekében a városi, községi tanácsok vb-tagjai szükséges, hogy személyesen beszélgessenek el azon cigánycsaládokkal, akik házasságon kívüli életközösségben élnek.

Elő kell segíteni, hogy az ilyen körülmények között élő cigánycsaládok házasságkötésükkel úgy a maguk, mint családjuk társadalmi és jogi helyzetét rendezzék.

A házasságon kívül született gyermekek száma a cigánycsaládokon belül igen nagy. A gyermek születéshelyéről sok esetben a szülők (szülő) más lakóhelyre távoznak el s így a gyermek családi jogállása hosszantartó apasági per során sem rendeződik.

Ugyancsak behatóan kell foglalkozni az állami gondozásra szoruló cigánygyermek problémáival is, mivel egyes cigányszülők jó kereseti lehe-

tőségük mellett gyermekük tartásának gondozási költségeit az államra hárítják.

A cigányok jelenlegi helyzete a felszabadulás előttihez viszonyítva határozott fejlődést, javulást mutat. Ezt a fejlődést a tanácsok, a társadalmi szervek szervező munkája eredményezte. A helyi tanácsok mellett legtöbbet tett a Hazafias Népfront és a Vörös kereszt, a Kőjállal. Segítségükkel sikerült rendezni a hajdúbagosi, nagylétei, polgári, sárándi stb. cigánytelepeket.

Ezek ellenére a cigányok életkörülményei, lakásviszonyai, foglalkoztatottságuk, művelődési helyzetük, közüzemi ellátottságuk jelenlegi szintje nem ad alapot a társadalomba történő további beilleszkedésük meggyorsításához.

Javaslat a cigány lakosság életkörülményeinek további javítása érdekében.

I.

Általános intézkedések

1. A tanácsok éberem őrködjenek, hogy az állampolgárok Alkotmányunkban biztosított jogai és kötelességei a cigány lakosság körében is érvényre jussanak.

Felelősök: járási (városi), községi tanácsok vb elnökei

Határidő: 1962. jan. 1. és folyamatosan.

2. A MSZMP Politikai Bizottsága határozatának szellemében arra kell törekedni, hogy a cigány lakosság teljes egészében beilleszkedjék a társadalomba, ezért minden elkülönítő törekvés helytelen, káros és tilos. A cigánykérdés nem nemzetiségi, hanem gazdasági, szociális, és kulturális feladatokat jelent. Ennek érdekében kétféle agitációt kell végezni, egyet kifelé a lakosság széles tömegeinek felvilágosítására, a társadalom szemléletének megváltoztatására; másikat a cigányok nevelésére. Ennek érdekében oktatási, egészségügyi és társadalmi szervekkel karöltve, ismeretterjesztő előadásokat kell tartani a cigánykérdésről.

Felelősök: megyei művelődési és egészségügyi osztályvezetők, valamint járási (városi) tanács vb elnökei

Határidő: 1962. január 1.

3. Azokba a községekben, ahol cigányok élnek, a társadalmi megmozdulásokba közülük választott aktívakkal is kell elősegíteni bekapcsolódásukat. Tanácsi választások alkalmával számarányuknak megfelelően jelöljenek közülük tanácstagokat.

Felelősök: járási (városi), községi tanácsok vb elnökei

Határidő: 1962. augusztus 1. és folyamatos.

4. A cigányok munkába való további bevonása érdekében a vb keresse meg azon megyén belüli és kívüli vállalatokat, gazdaságokat, ahol sok Haj-

dú-Bihar megyei lakost foglalkoztatnak és kérje, hogy minél nagyobb számban alkalmazzanak cigány munkavállalókat. A vállalat, illetve gazdaság munkájába történő beilleszkedésükről, problémáikról esetenként tájékoztassák a Megyei Tanács Végrehajtóbizottságát.

Felelős: Tokaji László, vb elnökhelyettes

Határidő: 1962. február 15.

II.

Szakigazgatási intézkedések

1. Munkaügy

a) A Megyei Tanács VB Szakosztályai (ipari, építés-közlekedés), mérjék fel, hogy az irányításuk alá tartozó vállalatoknál milyen munkahelyen foglalkoztathatnak cigányokat és intézkedjenek annak érdekében, hogy a vállalatok az odairányított cigány munkaerőket alkalmazzák.

A munkaügyi osztály biztosítsa, hogy az országos munkaerő toborzásokon belül minden toborozható vállalat cigányokat is fogadjon és mindenféle elvi, vagy gyakorlati megkülönböztetéstől tartózkodjanak, segítsék elő, hogy a foglalkoztató vállalatnál egyenlő elbírálásban részesüljenek.

Felelősök: megyei ipari, építés-közlekedési és munkaügyi osztályok vezetői
Határidő: 1962. január 31. és folyamatos.

b) Elő kell segíteni, hogy a szorgalmas, a mezőgazdasági munkát kedvelő cigányok a helyi tsz-ekbe beléphessenek, a tsz-ek részéről megnyilvánuló cigányokkal szemben mutatkozó idegenkedést meggyőző munkával le kell küzdeni,.

Felelősök: megyei mezőgazdasági osztály vezetője és járási, városi, községi tanács vb elnökei

Határidő: 1962. február 1.

c) A megyei tanács vb kérje fel az Állami Gazdaságok és Erdőgazdaságok megyei igazgatóságát, hogy segítsék elő a munkára jelentkező cigányok elhelyezését.

Felelős: Bartha János vb-elnökhelyettes

Határidő: 1962. január 1.

d) A megyei tanács vb ipari és egészségügyi osztály vezetői folytassanak tárgyalást a Háziipari Szövetkezetek Központjával annak érdekében, hogy megyénk csökkent munkaképességű és női cigány lakosságából kosár, csuhély, gyékény, szalma, seprű és kaskötő részlegeihez minél nagyobb számban vegyenek fel tagokat, illetve bedolgozókat.

A községi (városi) tanácsok mérjék fel a cigányok között a csökkent munkaképességű és munkát vállalni tudó női munkaerőket és a követelményeknek megfelelő munkahelyet biztosítsanak számukra.

Felelősek: megyei ipari és egészségügyi osztály vezetői, és az illetékes városi, községi tanácsok vb elnökei

Határidő: 1962. február 1.

e) Az illetékes szakosztályok és járási, városi vb elnökök kérjék fel minden, területükön lévő vállalat vezetőjét, hogy a szorgalmasan dolgozó cigány segéd munkásokat segítsék a szakmunkás képesítés megszerzéséhez.

Felelősek: ipari, építés-közlekedési osztályvezetők és járási, városi tanácsok vb elnökei

Határidő: 1962. január 15.

f) A munkaügyi osztály az országosan elrendelt statisztikai felmérésen belül, havonta mérje a munkára jelentkező és elhelyezkedett cigányok számát.

A rendelkezésre álló jutalmazási keretből, negyedévenként jutalmazza a cigányok elhelyezésében jó eredményt elért járási (városi) munkaügyi főelőadókat.

Felelős: munkaügyi osztály vezetője

Határidő: 1962. január 1.

2. Egészségügy

a) A járási (városi) egészségügyi csoportok és a községi tanácsok a Vöröskereszt szervezete közreműködésével, szervezzék meg – a nagylétei tapasztalatok szerint – a cigány lakosság körében is a „Tiszta udvar, rendes ház” mozgalmat. Ennek során gondoskodni kell arról, hogy a cigányok minden lakóhelyhez WC-t építsenek.

Felelősek: járási, városi tanácsok vb egészségügyi csoportvezetők és a községi tanácsok vb elnökei

Határidő: 1962. április 1.

b) A közegészségügy érdekében meg kell szervezni a község, város területén elhullott állatok gyors elszállítását, vagy helyi megsemmisítését.

Felelősek: városi, községi tanácsok vb elnökei

Ellenőrzésért felelős: megyei főállatorvos és a KÖJÁL igazgatója

Határidő: 1962. március 1.

c) Negyedévenként valamennyi cigánytelepen orvosi szűrővizsgálatot kell tartani. Egészségügyi szolgálatot kell felállítani a telep lakosaiból kiképzett férfiak és nők segítségével.

Felelős: megyei egészségügyi osztály vezetője

Határidő: 1962. március 31.

d) Azokon a helyeken, ahol a telepeket huzamosabb ideig felszámolni még nem lehet, a községfejlesztési és rendezési tervek figyelembevételével készítsenek részletes tervet (előzetes felmérések alapján) az ivóvíz-ellátás biztosítása érdekében. A létesítésre kerülő kutat úgy kell megoldani, hogy azt a községben a lakosság is használhassa.

Felelősök: építés-közlekedési osztály vezetője és a városi, községi tanácsok vb elnökei

Határidő: 1962. február 1. és folyamatos

3. Művelődésügy

a) Elő kell segíteni a cigánytanulók általános iskolai napközi otthonba való felvételét. Az iskolai napközi otthonba nem jutott tanulóknak nevelői felügyelet mellett, meleg helyiséget kell biztosítani a tanulásra az iskolában, vagy művelődési otthonban.

Felelősök: városi, községi tanácsok vb elnökei, általános iskolai igazgatók

Határidő: 1962. február 1.

b) A lemaradt cigánytanulók számára átmenetileg kiegészítő osztályt kell szervezni. A gyógypedagógiai nevelésre szoruló gyermekeket össze kell írni és gyógypedagógiai intézetben való elhelyezésükről folyamatosan gondoskodni kell.

Felelősök: járási, városi tanácsok vb művelődésügyi osztály vezetői

Határidő: 1962. január 15. és folyamatos

c) A felnőtt cigány írástudatlanok számára alapismereti tanfolyamot kell szervezni és el kell érni, hogy 40 éves korig minden cigány megtanuljon írni, olvasni. Különös gondot kell fordítani a néphadsereg soraiba bevonuló fiatalokra. A nem lakóhelyükön dolgozó analfabéták számára a munkahe-lyen kell megszervezni az alapismereti tanfolyamot.

A járási, városi tanácsok végrehajtó bizottságai tűzzenek ki külön céljutal-
mat a nevelőknek, akik a cigányok oktatásában, kulturális nevelésében jó
eredményt érnek el.

Felelősök: járási, városi tanácsok vb elnökei, művelődésügyi osztály vezetői,
községi tanácsok vb elnökei, általános iskolaigazgatók

Határidő: 1962. január 1-től kezdődően

d) Munkába állításuk és munkahelyükön való megmaradásuk, jobb kere-
seti lehetőségük érdekében elő kell segíteni, hogy az általános iskolából ipa-
ri tanuló iskolába jussanak és segíteni kell, hogy a felnőttek szakmunkás
képesítő tanfolyamokra járjanak.

Felelősök: városi, községi tanácsok vb elnökei, általános iskolai igazgatók

Határidő: 1962. július 1.

e) A cigány lakosság kulturális színvonalának, olvasási készségének nö-
velése érdekében a művelődési otthonok, könyvtárak szervezzenek a köz-
ségi tanács által biztosított megfelelő helyiségben olvasókört, amelyben tár-
sadalmi aktívákból biztosítsanak felolvasókat.

Felelősök: városi, községi tanácsok vb elnökei, művelődési otthonok és
könyvtárak vezetői

Határidő: 1961. december 15.

f) A művelődési otthonok, termelőszövetkezetek, vállalatok kultúrcsoportjába vegyék be a tehetséges cigány fiatalokat és közösségi neveléssel tegyék az együttesek tagjaivá. Cigány népitánc és zenei hagyományokat tűzzenek az együttesek műsorára és segítsék a cigányokat öntudatuk és művelődési igényük emelésében.

Nevelő és felvilágosító munkával arra kell törekedni, hogy rendezvényeken, valamint moziban, összejöveteleken a cigányok is lehetőleg tiszta és rendes ruhában jelenjenek meg.

Felelősök: járási, városi tanácsok vb művelődésiügyi osztály vezetői, művelődési otthonok vezetői

Határidő: 1962. január 1. és folyamatos

4. Település, lakás és kommunális ügy

a) A cigánytelepek felszámolását azonnal meg kell kezdeni. A meglévő településeket 300 négyszögöles parcellákra kell felosztani úgy, hogy a fejlesztés szervesen illeszkedjék a község (város) rendezési tervébe.

Azokon a helyeken, ahol teljesen új települést kell kialakítani, a házhelyeket szétszórta jelöljék ki a község (város) területén, az egyszerűsített, általános rendezési terv házhely-kiosztásra vonatkozó rendelkezéseinek figyelembevételével.

A kijelölt telkeket a lehetőség szerinti kedvezményes áron juttassák az igénylő cigánycsaládok részére.

Felelősök: megyei építés-közlekedési osztály vezetője, járási, városi tanácsok vb ipari-műszaki csoport vezetői, községi tanácsok vb elnökei

Határidő: 1962. március 1.

b) Az építés-közlekedési osztály készítsen egy tájjellegnek, a cigányok anyagi körülményeinek megfelelő és az egészségügyi követelményeket kielégítő típus háztervet és azt térítés nélkül juttassa az építendő cigányok részére.

Felelős: megyei építés-közlekedési osztályvezető

Határidő: 1962. február 1.

c) A lakóházak felépítéséhez szükséges építési anyagok beszerzéséhez segítséget kell adni a cigány lakosságnak. A helyi bontásból származó és a községfejlesztési, vagy tsz-építkezés céljaira nem szükséges építési anyagokat kedvezményes áron – esetleg az igénylő által végzett munka ellenében – juttassák a cigányoknak.

Biztosítani kell, hogy a TŰZÉP Vállalat községi keretéből az arányos részt a igénylő cigányépítetők is megkapják.

A megyei tanács vb kérje fel a megyei erdőgazdaság igazgatóját, hogy a cigány lakosság lakásviszonyainak megjavítását építkezésre alkalmas faanyag juttatásával segítse.

Felelősök: Bartha János vb elnökhelyettes, megyei kereskedelmi osztályveze-

tő, járási, városi tanács vb ipari-műszaki csoport vezetői, városi, községi tanácsok vb elnökei

Határidő: 1962. március 1. és folyamatos

d) A vb kérje fel az OTP igazgatóját, hogy indítson a cigány lakosság körében takarékosági mozgalmat és ismertesse azokat a feltételeket, amelyekkel az állandó munkán dolgozók az építési kölcsönöket igénybe vehetik.

Felelős: dr. Kolozsvári Lajos vb titkár

Határidő: 1962. február 1.

5. Igazgatás

a) A városi, községi tanácsok vb-ai a társadalmi szervek közreműködésével nyújtsanak segítséget ahhoz, hogy a cigánycsaládok rendezetlen családjogi helyzete, az anya utólagos házasságkötése, teljes hatályú apai elismerés, apaság bírói, illetve képzelt apa nevének és személyi adatainak megállapítása folytán rendezést nyerjen.

Felelősök: városi, községi tanácsok vb elnökei

Végrehajtásért felelős: dr. Kolozsvári Lajos vb titkár

Határidő: 1962. január 1. és folyamatos

b) A városi, községi tanácsok vb-ai a házasságon kívül született kk. cigánygyermeknek családi jogállását a gyámhatóság útján rendezzék.

Felelősök: városi, járási, községi tanácsok vb elnökei

Ellenőrzésért felelős: dr. Kolozsvári Lajos vb titkár

Határidő: 1962. január 1-től folyamatosan

c) A városi, községi tanácsok vb-ai a munkába elhelyezett, vagy egyéb keresettel rendelkező cigányszülőkkel folytassanak megbeszélést, akik gyermekük gondozását elhanyagolják, továbbá keressék meg azon munkáltatókat, akiknél állami gondozásba vett cigánygyermeknek szülei dolgoznak az állami gondozási költségek megállapítása, illetőleg megtérítése érdekében.

Felelősök: városi, községi tanácsok vb elnökei

Határidő: 1962. január 1-től folyamatosan

III.

1. Ezen intézkedési terv alapján éves ütemezésben minden járási, városi, községi tanács vb-a készítse el 1965-ig terjedő saját ütemtervét. A végrehajtóbizottságok évenként legálább egyszer tűzzék napirendre a cigányok helyzetének megtárgyalását és tájékoztassák az elért eredményekről Vigh József vb elnökhelyettest.

2. A vb az állami, társadalmi és tömegszervezetek vezetőinek küldje meg az elfogadott intézkedési tervet és kérje fel őket, hogy az intézkedési terv-

ben megjelölt célkitűzések megoldásához a maguk területén adjanak segítséget és ennek érdekében alsóbb szerveik felé intézkedjenek. A végrehajtás során felmerült tapasztalataikat, észrevételeiket, javaslataikat közölik végrehajtóbizottságunkkal.

3. Végrehajtóbizottság felkéri a megyei állandó bizottságok elnökeit, hogy a cigány lakosság életkörülményeinek megjavítására hozott határozatok végrehajtásának ellenőrzését éves munkatervük készítésénél vegyék figyelembe és a célkitűzések megvalósítását segítsék és ellenőrizzék.

Felelős: Vigh József vb elnökhelyettes

Határidő: 1962. január 15.

Debrecen, 1961. november 29.

Ambrus István
vb elnök

Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB elnökétől

Ti: 536/5/1969.

Tárgy: Tájékoztató a cigány lakosság helyzetének további javítására készített intézkedési terv végrehajtásának 1968. évi eredményeiről.

Hajdú-Bihar Megyei Tanács
Végrehajtóbizottság tagjainak

Székhelyeiken

A megyei tanács végrehajtóbizottsága az 1964. december 29. napján megtartott ülésén hozott 291/1964. sz. határozatának végrehajtására készített és az 1965–1970. évekre vonatkozó intézkedési terv tartalmazza a cigány lakosság helyzetének további javításával kapcsolatos legfontosabb célkitűzéseket és ezek végrehajtásának szervezési feladatait.

A terv fontosabb célkitűzései munkaügyi, építésügyi, művelődésügyi, egészségügyi és igazgatási jellegű tennivalókra tagolhatók.

A célul tűzött feladatok végrehajtásának 1968. évi tapasztalatairól, az eredményekről és problémákról az alábbiakban adunk tájékoztatást.

A megye területén általában:

— Építésügyi vonalon az építeni szándékozó cigánycsaládok részére a községi tanácsok végrehajtóbizottságai a múlt évben is kedvező feltételek mellett biztosították a szükséges házhelyeket. Problémát jelent

viszont az építőanyagok áremelkedése, illetve a cigány lakosság saját hozzájárulásának viszonylag magas mértéke mellett az a körülmény is, hogy a kedvezményes lakásépítési akció hiteligényét az OTP csak igen kismértékben elégíti ki, s ez nehezíti a telepek felszámolásának ütemét.

- Oktatás terén: a cigánytanulók napközi otthoni felvételét az iskolai-gazdátok előtérbe helyezték, ennek ellenére a szülők idegenkedése miatt a legtöbb helyen nem tudták a kívánt szintet elérni.

Fokozott gondot fordítottak a cigánygyermek iskolán kívüli felkészítésére, a tanulókkal való intenzívebb foglalkozásra, művelődésük elősegítése érdekében az olvasottság szintjének emelésére. Törődtek a cigányfiatalok kulturált magatartásra nevelésével. (Ezen a téren sikerült szerény eredményeket elérni.)

Jelentős az évközbeni lemorzsolódás. Az iskolába kerülő gyermekek számottevő része a magyar nyelvet nem érti. Ezt a problémát átmeneti osztályok szervezésével kellett sok helyen megoldani.

- A cigánytelepek közegészségügyi ellenőrzése, valamint rendszeres fertőtlenítése a múlt évben is megtörtént. Sok helyen nem elég intenzív és szervezett még az általános egészségügyi felvilágosító munka.

Az illetékes szervek fokozott figyelmet fordítottak a terhes- és csecsemőgondozásra és a gyógykezelésre. (A csecsemőhalandóság viszonylag még mindig magas.)

Általában magas a születési arányszám is és sok a házasságon kívüli születés. Az ésszerűbb családtervezéssel, a terhességmegszakítással kapcsolatos felvilágosító és propaganda munka eddig kevés sikerrel járt. Igazgatási, szakigazgatási szerveink az elmúlt évben házasságon kívül született mintegy 170 gyermek közül 105 gyermek családi jogállását rendezték, nem rendezett még 60 eset. 78 gyermeket kellett állami gondozásba venni.

A múlt évben a megyében jelentős számú cigánycsalád részesült egyszeri, illetve rendszeres segélyezésben, valamint közgyógy-ellátásban. A segély címén kiutalt összegek megfelelő célra, elsősorba ruházati cikkek vásárlására fordítását a hatósági szervek rendszeresen ellenőrizték. Az anyasági segélyt és csecsemőkelengyét tanácsaink minden esetben biztosították. A kórházi ápolási költségek jelentős részét el kellett engedni.

- Több helyen ismét terjed az analfabétizmus. A szabálysértési eljárások jelentős számban iskolabajárás elmulasztása miatt indultak. Sok esetben kell emellett lopás, garázdaság, jogtalan iparúzés, hatósági közeg elleni erőszak stb. cselekmény miatt eljárást indítani.

Az eljárások a lehetőségek szerint soronkívüliek voltak. Az elmúlt év-

ben alkalmazott bírságpolitika várhatóan alkalmas lesz az elkövetésektől való visszatartásra.

A fentiekben vázolt általánosítható helyzet mellett a járasonként és jj. városonként 1968. évben elért eredmények és fennálló problémák a következőkben foglalhatók össze:

Berettyóújfalui járás:

A járás területén 330 munkaképes cigány él, közülük 235 állandó, 70 alkalmi munkából él (mintegy 120 személy jár el távoli munkahelyekre). Iparjogosítvánnyal 5 fő rendelkezik, ellenük kifogás nem merült fel. A munkaképes cigányok Állami Gazdaságban, tsz-ekben, a nők a textiliparban dolgoznak.

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolása a tervek szerint 1975-ig megoldódik. Legsürgetőbb a berettyószentmártoni, a váncsodi, a nagyrábéi, csökmői és hencidai lakáskörülmények felszámolása, mert ezeken a helyeken a legelemibb kommunális feltételek sincsenek biztosítva.

A járásban a múlt év végéig 13 esetben építés, 2 esetben vásárlás útján biztosítottak megfelelő lakást cigánycsaládok részére. Berettyószentmártonban a községi vb a szükséges házhelyeket kimérte. Itt a társadalmi szörvek is segítenek az építetőknek.

Berettyóújfaluban, Hencidán, Nagyrábén és Zsákán az I. osztályos cigánytanulók részére egy hónapos előkészítést szerveztek előzetes családlátogatásokkal.

Berettyószentmártonban mentesítették a szülőket az óvodai étkezési hozzájárulás fizetése alól.

A felnőtt cigány lakossággal történt szervezett foglalkozás eredményeként 1966-tól a múlt év végéig 86 fő végezte el az alapismereti tanfolyamot. Gondot fordítanak a járásban a cigányfiatalok művelődési házak által szervezett rendezvényeken való részvételre, szakköri foglalkoztatásukra.

A könyvtári dolgozók a cigányfiatalok kulturáltabb megjelenésével és általános mgatartásával is behatóbban törődnek.

Bihartordán és Hencidán fiókkönyvtárakat létesítettek a cigányolvasók számára.

A közegészségügyi ellenőrök állandóan figyelemmel kísérik a cigányok életkörülményeit, a szükséges fertőtlenítéseket rendszeresen végzik. Sok helyen a WC építést nem sikerült még megoldani. Az egészségügyi felvilágosító munkára a járásban több gondot kell fordítani.

Jelentősebbek az eredmények az egészségügy terén a csecsemő- és terhesgondozás terén, a szülések többségükben intézetekben történnek.

Biharkeresztesi járás:

A járás munkaképes korú cigány lakossága 759 fő, közülük a járásban dolgozik 338 férfi és nő. A múlt évben 23 munkára jelentkezett cigány elhelyezését nem tudták megoldani. Az elhelyezett cigányokkal gyakori a probléma az önkényes kilépések és igazolatlan mulasztások miatt.

Bár az elvándorlás a járásból a múlt évben jelentős volt, viszonylag sok cigánycsaládnál tapasztalható a munkamorált illetően jelentős szemléletbeli fejlődés.

A lakásépítési akciót – a házhely felajánlások mellett – hátráltatja az, hogy a rendelkezéseket nem ismerik az építetők kellő mértékben, s így az építkezésekhez minden anyagi fedezet nélkül akarnak hozzáfogni. Ez főleg Komádiban és Biharkeresztesen volt tapasztalható.

Egyébként Komádiban jelentős eredménynek ígérkezik, hogy a telepet teljesen megszüntetik, s az ott lakó családok a község területére települnek be.

Az előző évekhez képest növekedett a napközi otthonokba felvett cigánytanulók száma, Nagykerekiben pl. van olyan csoport, melynek 70%-a cigány.

A hátrányos helyzetben lévő cigánytanulókat Biharkeresztes és Berekböszörmény községekben könyvjutalmakkal igyekeznek ösztönözni és írószerekkel is ellátják őket. A felmentett cigánytanulók figyelemmel kísérése Biharkeresztesen és Komádiban nem megoldott.

Az idősebb korú cigányok között több az analfabéta, az alapismereti tanfolyam II. évfolyamára való beszerzésük nem járt sikerrel.

Az egészségügy terén a járásban ott kedvezőbb a helyzet, ahol a munkaképes férfiak többsége állandó munkaviszonyban van. Erre példa Berekböszörmény. Fejlődés volt Biharkeresztes cigánytelepén is, ahová a helyi tanács vb a törpevízmű vizét kivezettette és a telep villamosítása is megtörtént. Itt a tisztálkodási lehetőség jelentősen javult. Nem sikerült elérni, hogy a cigánylakások mindegyikéhez árnyékszék épüljön, egészségügyi jelentőségét a családok többsége nem értette még meg.

Eredmény viszont, hogy a körzeti orvosok ellenőrzése folytán a cigánycsaládok is rendszeresen járnak rák- és tüdőszűrésre, terhes és csecsemő tanácsadásra. Komádiban a megyei közegészségügyi felügyelőség tisztasági mozgalmat szervezett, s ennek egyik eredményeként a cigánytanulók gondozottsága javult. A Komádi szociális gondozottak közül 5 cigány. A járás három községében működő Öregek Napközi Otthonába ugyancsak 5 cigányt helyeztek el.

Debreceni járás:

A járásban 3336 cigány él, közülük munkaképes korú 1689, állandó munkahelyen dolgozik 192 fő, időszakos munkán 772 személy, s a megyéből 207 fő jár el más területekre dolgozni. Nincs munkaviszonyban 51 férfi és 440 nő.

A múlt évben munkára jelentkezett 54 fő közül 42-t helyeztek el, főleg az építőiparban.

1968-ban 10 lakásépítés kezdődött cigánycsaládok részére, s ezzel a kedvezményes akció keretében 76 lakás épült, melyekhez a helyi tanácsok térítés nélkül biztosították a telkeket. Több községben magánérből is építettek, illetve vásároltak lakóházakat a cigánycsaládok, pl. Vámospércsen 2, Bagamérban 6 család. A lakóházak építéséhez bontásból kikerült anyagokat is biztosították Újlétán és Nyírábrányban. Több községben, de főleg Balmaújvároson több cigánycsalád kapott mint belvízkárosult új lakóházat.

Józsán és Álmosdon a cigánycsaládok teljesen asszimilálódtak, többségüknek rendes lakása van, állandó munkahelyen dolgoznak, környezetük megfelelőnek mondható.

Az anyák általában rendszeresen járnak tanácsadásra, Hajdúhadház kivételével intézetben szülnek. Az utóbbi községben az intézeti szülés és csemeőhalálozás aránya nem javult kielégítően.

Javult a járás területén a cigánytelepek vízellátása. Mikepércsen a múlt évben kutat építettek, Hajdúhadházon pedig mindkét telepre kiveztették a vizet.

Általában javult a higiénia, fertőző betegségek csökkenő mértékben fordultak elő.

A cigánygyermek beiskolázása megvalósult a járás valamennyi községében. Hajdúhadházon, ahol a legtöbb cigány él, átmeneti osztályokat is szerveztek 35 tanulóval. Ugyanitt cigány napközi otthon céljára házingatlant vásárolt a tanács, mely megfelelő átalakítás után a f. évben már működni fog.

Az iskolába járó gyermekeket Tégláson és Nyírmartonfalván a nevelő otthonokból kisselejtezt ruhaneművel is segítik.

A fokozott törődés ellenére magas a lemorzsolódási és osztályismétlési arány. Az iskolába járó cigánygyermek az úttörőszervezet munkájába is igyekeztek bevonni. Vámospércsen pl. valamennyi cigánygyermek tagja a szervezetnek, úttörő egyenruhájukat is biztosították.

Beiskolázták a járásban az analfabétákat az alapismereti tanfolyamokra. Hajdúhadházon, Bagamérban és Nyíradonyban összesen 128 felnőtt cigány lakos tanult meg írni és olvasni.

Derecskei járás:

A járásban a múlt évben a cigány férfiak 46,1%-a, a nőknek 10,6%-a volt állandó munkaviszonyban. Az alkalmi munkát végzők aránya a férfiaknál hozzávetőlegesen 20–25%, a nőknél 10–15%. A járáson kívül 98 férfi és 17 nő dolgozik. A cigánytelepek felszámolása a helyi tanácsok és tsz-ek segítségével ellenére lassan halad előre. Az oktatás terén az elmúlt tanévben több cigánygyermekből álló osztályt szerveztek átmeneti jelleggel és kis létszámmal, hogy az átlagtól elmaradt gyermekeket speciális módszerekkel tudják felhozni a kívánt színvonalra. Az elmúlt 4 év során az osztályismétlési arány 34,6%-ról 23,9%-ra csökkent, a cigánytanulók aránya viszont 9,8%-ról 10,1%-ra emelkedett. Az eddigi eredményeket a szülői munkaközösségek és a nőtanács helyi szervei jelentősen elősegítették.

Hat év alatt csaknem 600 cigány férfit és nőt tanítottak meg az alapismeretekre. E program végrehajtását arra is felhasználták, hogy a cigányok szemléletmódját is formálják: különböző jellegű felvilágosító előadásokat tartottak, az érdeklődésnek megfelelő filmeket vetítettek, közös tv-nézést szerveztek. Mindezek ellenére az elért eredmények igen szerények.

Több községben kísérelték meg a cigányság ősi hagyományainak felelevenítését. Cigány együttesek létrehozását kezdeményezték, de sikert csak Hajdúszováton értek el, ahol ma is színvonalas együttes működik.

A vértesi és konyári cigánytelepek kivételével sikerült az ivóvíz-ellátást megoldani. A cigánytelepek lakóit minden évben bevonják a tisztasági mozgalomba, s a legtisztább házak lakói, tagjai az értékelő bizottságnak. A mozgalom állandósítását sajnos még nem sikerült megvalósítani.

A cigány lakosság szaporodása, az egy keresőre jutó eltartottak magas száma a járásban sok szociális problémát vet fel. Enyhítésére a községi tanácsok a múlt évben 120 000 Ft-tal fordítottak többet rendszeres segélyezésre.

Polgári járás:

A járás területén 383 munkaképes cigány él, közülük a járásban dolgozik 148, a járáson kívül 46. A többiek idényjellegű munkát végeznek.

A munkaerőtoborzás a cigányok körében erőteljesebb volt, s ennek ellenére a múlt évben csak 12 fő jelentkezett állandó munkára, de közülük négyen rövid idő múlva ki is léptek. A járási vezetők megítélése szerint a munkaképes cigány lakosság 20–25%-a munkakerülő. A III. ötéves tervben eddig felszámolt lakások száma 24, a 48 felszámolásra kerülő lakásból 35-öt új lakásépítéssel, 13-at lakóházvásárlással kívánnak megoldani.

A telepek gyorsabb ütemű felszámolását akadályozza, hogy az OTP lakásépítésre 60 000 Ft hitelt biztosított az anyagáruk emelkedése ellenére.

Szükséges lenne ennek 80 000 Ft-ra való felemelése, továbbá az, hogy a hitelt ne ősszel, hanem tavasszal folyósítsák, mert a cigánylakások zöme vályogból készül, így a kivitelezése csak jó időben lehetséges. Probléma az is, hogy a kisajátítással biztosított telkek árát a cigányok nem tudják megfizetni, a községi tanácsok viszont fejlesztési alapjaikat ezzel nem terhelhetik.

A telepek alapközművesítése folytatódott a múlt évben. Egyeken egy közutat, Tiszacsegén pedig 200 m villanyhálózatot létesítettek.

A járásban a tanköteles korúak 80%-át iskolázták be a tanácsi állandó bizottságok segítségével. A 8. osztályt elvégzett tanulók pályaválasztásával a nevelők kiemelten foglalkoznak.

Nehezen javul a cigány lakosság kulturális helyzete. Számukhoz képest sok az alkoholista. Polgáron és Tiszacsegén a műkedvelő együttesek létrehozása csak elgondolás maradt.

A telepen lakók rendkívül egészségtelen körülmények között élnek. A múlt évben összesen 23 l fertőtlenítő oldatot és 12 kg DDT-t használtak fel fertőtlenítésre.

Püspökladányi járás:

A foglalkoztatottság tekintetében a járásban javulás tapasztalható, s ez összefügg a lakáshelyzet alakulásával. A munkaképes korú cigány lakosság kb. 40%-a állandó munkaviszonyban van és a férfiaknak csupán 3%-a nem rendelkezik munkahellyel. Pozitív eredmény, hogy 38-an dolgoznak a tsz-ekben és nem ritka, hogy ugyanannyi munkaegységet teljesítenek, mint bármely jól dolgozó szövetkezeti tag.

Allami kölcsönrel 26, saját erőből 38 család épített, illetve vásárolt lakóházat, míg nem megfelelő körülmények között 30 család lakik. A legrosszabb a helyzet Tetétlen községben.

A községi tanácsok figyelemmel voltak arra, hogy az új lakások elhelyezése ne teletszerűen történjék. Ez a község lakosai részéről komoly ellenállást váltott ki.

A kabai, nádudvari és sárrétudvari telepeket felszámolták, a belvizes akció lehetőségeit azonban Püspökladányban, ahol erre a legnagyobb szükség lett volna nem tudták megfelelően kihasználni.

A községi tanácsok, pedagógusok és társadalmi szervek erőfeszítései ellenére nem tudtak megfelelő eredményt elérni a rendszeres iskolába járás terén Biharnagybajom, Kaba, Püspökladány és Szerep községekben. A beiskolázott tanulók 22 százaléka az elmúlt tanévben is lemorzsolódott.

A járás legtöbb községében ruhasegélyben részesítették az iskolás gyerekeket, de volt olyan tapasztalat, pl. Szerepen, hogy a kiosztott ruhákat eladták.

Alapismereti tanfolyamokon 61 felnőtt cigány lakost sikerült a járásban megtanítani írni és olvasni.

A járási védőnők rendszeres felvilágosító munkája eredményeként a terhes cigány anyák 80–85%-a vesz részt tanácsadáson, eredményeként a csecsemőhalandóság e járásban minimális.

A közgyógy-ellátottak száma igen magas, 105 fő.

Biharnagybajom és Püspökladány községekben még mindig igen jelentős az alkoholisták száma.

Hajdúböszörmény város:

A városban 101 cigánycsalád él, 660 fővel közülük munkaképes korú 152 férfi és 169 nő. Mintegy 20–25 cigány alkalmi munkából él, a nyári időszakban vályogvetéssel foglalkozik. A munkaképesek kb. 65–70 százaléka vállalati dolgozó, vagy alkalmi munkás, a városon kívül 75-en dolgoznak.

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolása a múlt év I. negyedévében megtörtént, négy-hat lakásos épületben 24 családot helyeztek el. Az épületeket a Városgazdálkodási Vállalat kezelésébe adták. Ez évben fogják megoldani a lakásokhoz szükséges tüzelőtároló építését, a járdák és szeméttárolók létesítését. A cigánycsaládok lakásproblémája egyelőre megoldottnak tekinthető, a későbbiek folyamán azonban újabb lakásépítésekről kell majd gondoskodni, mert a jelenlegi lakások már zsúfoltak.

A cigánygyermek előkészítése céljából továbbra is működtetik az összevont egy-két osztályos cigányosztályt 24 fővel. A tanyai diákotthonba két cigánygyermeket vettek fel. A cigány napköziotthonos csoport tanulóit szociális segélyekkel támogatták, melyből a nevelők ruhát és iskolai felszerelést vásároltak számukra.

A felvilágosító munka ellenére az egészségügyi problémák még nem nyertek megoldást, mert a lakások környéke piszkos, az árnyékszékeket nem használják. A közegészségügyi ellenőr több ízben végzett ellenőrzést, ennek azonban nem volt kielégítő eredménye.

Az elmúlt évben többször fordult elő verekedés és garázdaság, a rendőrség 20 esetben indított eljárást cigányok ellen.

Rendezetlen családi jogállású kiskorú cigánygyermek és utógondozott cigányfiatal a városban nincs, kiskorú ellen megelőző intézkedést foganatosítani nem kellett.

Hajdúnánás város:

A munkaképes korú cigány lakosság a város területén lévő vállalatoknál és intézményeknél dolgozik, a vállalt munkát szorgalommal igyekeznek elvégezni.

A szakképzetlen női munkavállalók elhelyezése probléma, igényüknek megfelelő munkahelyet általában nem minden esetben tudnak biztosítani.

A város területén összefüggő cigánytelep nincs, a nem nagy létszámú cigánycsaládok szétszórtnak a város központjában, főleg állami lakásokban laknak.

Az iskolaköteles gyermekek beiskolázása rendszeres, az elmúlt tanévben nem volt jellemző az osztályismétlés, illetve iskolai mulasztás. A cigánytanulók közül többen a gimnáziumban végeztek, s még többen szakmunkás bizonyítványt szereztek.

Egészségügy terén a cigány lakosság körében a múlt évben problémák nem voltak, viszonylag alacsony számú volt (11 eset) a szabálysértési eljárás.

Hajdúszoboszló város:

Szervezetten gondoskodtak a cigány lakosok munkahelyi foglalkoztatásáról. A múlt év II. félévében a nem nagy létszámú cigány lakosság közül egyetlen munkavállaló sem jelentkezett munkára. Hatósági és társadalmi ellenőrzés az ipari tanuló cigányfiatalok foglalkoztatására is kiterjedt.

A tanácsi szakigazgatási szerv a múlt évben 3 építési, 2 lakhatási engedélyt adott ki és két család telekvásárlási kérelmének teljesítését segítette elő. A korábbi években jogtalanul birtokba vett telkek kimérését a Földhivatalnál már megrendelték, s így a cigányok ingatlanaira vonatkozó tulajdonjogot rendezni tudják.

Az általános iskolai cigánytanulók napközi otthonban történő elhelyezését valamennyi esetben soronkívül megoldották.

A felnőttekkel való foglalkozás keretében általános iskolai oktatásban nyolcan részesültek.

A múlt évben csecsemőelhalálozás, illetve a gyermekek körében járványos megbetegedés nem fordult elő.

Összefoglalva: megállapítható, hogy a cigány lakosság helyzetének javítása érdekében kidolgozott intézkedési terv végrehajtása kielégítő ütemben folyik, a városi és községi tanácsok a tervben meghatározott ágazatokat érintő és igazgatási jellegű feladatok végrehajtására nagy gondot fordítanak. A több helyen még meglévő, illetve a megyében általában jelentkező problémák ellenére remélhető, hogy a cigány lakosság szociális helyzete a

jövőben tovább javul, s így életkörülményeikben is lényegesebb és gyorsabb fejlődés áll be.

Debrecen, 1969. szeptember 1.

Ambrus István
vb elnök

z
K
n
n
v
ta
ca
d

az
ly
sü
al

H
ill
és
ar
sz
ga
tél

vá
m

fel
dél

A Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottsága középtávú (1973–1980) időszakra vonatkozó MUNKATERVE

A Koordinációs Szakbizottság munkáját a Megyei Tanács Végrehajtóbizottsága 47/1973. (IV. 10.) sz. határozata, valamint az Országos Tárcaközi Koordinációs Bizottság 1973. június 19-i ülésén kialakított állásfoglalásban meghatározott feladatok alapján végzi. (A művelődésügyi osztály által a megye cigány lakosságának helyzetéről készített előterjesztés és tanulmányterv, melyet a Végrehajtóbizottság 1973. április 10-i ülésén elfogadott, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézete által a cigány lakosság helyzetéről készített tanulmány és az Országos Tárcaközi Koordinációs Bizottság ezzel kapcsolatos állásfoglalása a művelődésügyi osztály irattárában 20 208/1973. iktatószám alatt megtalálható.)

I.

Általános feladatok

1. Felmérést kell készíteni a megye területén élő cigány lakosságról és az életkörülményeiben velük azonos szinten álló nem cigány rétegről a helyi tanácsi szervek útján a megyei tanács munkaügyi, egészségügyi, építésügyi, művelődésügyi és igazgatási osztályai által egyeztetett szempontok alapján.

2. A Bizottság „modell”-ként jelöli ki Hajdúhadház, Létavértes, Bagamér, Hosszúpályi nagyközségeket azzal, hogy a cigány lakosság társadalmi beilleszkedésének folyamatában – e községekben meglévő magas létszámukra és az átlagosnál nagyobb mérvű elmaradottságukra tekintettel – kiemelt anyagi és egyéb jellegű segítséget kell részükre biztosítani. A községekben szociológiai felmérés végzendő (felkérés útján, a Tanítóképző Intézet hallgatóinak közreműködésével), a felmérés eredményeit bizottsági ülésen értékelni kell.

3. A Bizottság tagjai és a munkájába bekapcsolódó aktívák közül 2-3 fő vállaljon patronáló, segítő tevékenységet a kiemelt községekben végzendő munkában.

4. A községekben a helyi tanácsok alakítsanak a településben jelentkező feladatok irányítására 5-15 főből álló Koordinációs Szakbizottságot negyedévenkénti működtetéssel.

5. A községekben a cigányság körében aktívahálózatot kell kiépíteni, csoportot szervezni a tekintélyes, a többségre hatni tudó, az asszimilációs folyamat fontosságát megértő és elősegíteni kívánó cigányokból. Munkájukat a helyi Koordinációs Szakbizottságok irányítsák.

6. A Bizottság és az aktívák közreműködésével évenként egy (esetleg két) alkalommal gyűlésen ismertetni kell a cigányság felnőtt korú tagjaival társadalmi beilleszkedésük megoldásának terveit, feladatait. Elemezni kell előttük jogait és kötelességeiket. A gyűlések mellett időnként nem- és korszerinti összehívásuk is indokolt, sajátos problémák megtárgyalására.

7. A helyi tanácsok a társadalmi szervekkel együttműködve dolgozzanak ki távlati és ennek konkretizálására éves terveket. A tervek végrehajtását évenként egyszer testületi ülésen tárgyalják meg.

✓ Meglévő tervek esetén azok felülvizsgálata, kiegészítése, módosítása szükséges.

8. A cigány lakosság társadalmi beilleszkedésének meggyorsítása széles körű és hatékony társadalmi összefogással lehetséges. Ennek érdekében kéri a Bizottság a megyében működő állami és társadalmi szervek tevékeny támogatását.

II.

Az általános részben foglalt feladatok végrehajtása valamennyi megyei szakigazgatási szerv feladata. A feladatok közül kiemelten kell kezelni az alábbiakat:

Munkaügy terén

1. A cigány lakosság megfelelő színvonalú foglalkoztatásának előkészítése, szervezése a tanácsi szakigazgatási szerveken keresztül.

2. A helyi felmérések alapján pontosítani a cigány lakosság számát nemenként, ezen belül a munkaképes korúakat az állandó és időszakos munkakörben foglalkoztatottakat.

3. A cigányfiatalok szakmatanulásának és munkába helyezésének elősegítése. Megfelelő súllyal kell foglalkozni a fiatalok továbbtanulását akadályozó szubjektív tényezők leküzdésével, a fiatalokat érő, a szülők és a környezet részéről megnyilvánuló negatív hatások csökkentésével.

4. Fokozott mértékben segíteni a nők és a csökkent munkaképességű cigány munkavállalók elhelyezését.

5. A mezőgazdasági osztály és a tsz-szövetségek irányításával elő kell segíteni, hogy a mezőgazdasági munkát végző cigányok a helyi termelőszövetkezetekbe beléphessenek. Az e területen is még helyenként meglévő ide-

genkedést meggyőző munkával le kell küzdeni a propagandamunka szélesítése, a közvélemény rendszeres tájékoztatása, a megyei és vállalati sajtó útján.

Építésügyi és kommunális ellátás terén

1. Biztosítani kell a követelményeknek meg nem felelő telepek, lakóházak felszámolására leadott központi építési (vásárlási) keret felhasználását. Ennek érdekében a járásokhoz bontott éves keret felhasználását ellenőrizni, a szükséges átcsoportosítást az igényeknek megfelelően végre kell hajtani. Keret hiánya esetén az ÉVM-től pótkeretet kell kérni.

2. Koordinálni szükséges a helyi tanácsokkal a településen belül a lépcsőzetes lakáscseréket, a megüresedő, vagy elhagyott lakások hasznosítását, az állami tulajdonú lakások bontott anyagainak felhasználását, a vállalatok, intézmények dolgozóinak segítségnyújtását, hogy azáltal minél több család lakásproblémája kerülhessen megoldásra.

3. Törekedni kell a kettő, vagy több szobás lakások építésére, hogy a nagy létszámú családok megfelelő férőhelyű lakáshoz jussanak.

4. Ki kell dolgozni a saját munkával biztosítható építési munkák körét, annak költségét, és azt az építtető számára – készpénz fedezet hiány esetében – kötelezően elő kell írni.

5. Széles körű felvilágosító munkával meg kell szervezni a meg nem felelő telepeken (lakásokban) élők előtakarékoságát. A munkahelyeknek különös gondot kell fordítani saját dolgozójuk előtakarékoságára.

6. A települések belsejében való szétszórtság biztosítása érdekében törekedni kell a megüresedő lakások megvásárlására – szükség szerint forgalmi értéken is –, még akkor is, ha annak költségei a központi hitelkeret összegét meghaladja.

7. A helyi tanácsok tartós, ingyenes kezelésbeadással biztosítsák a településen belül szétszórtnan az igényelt lakásépítéshez szükséges házhely-telekeket. Tegyék lehetővé, hogy amennyiben a juttatott a telket tulajdonba kívánja venni, úgy azt a jogszabályok előírásainak megfelelően, de elfogadható áron eszközölhesse.

8. Gondoskodni kell a még meglévő telepek jó ivóvízzel való ellátásáról és megfelelően használható és kezelhető árnyékszékek biztosításáról, azok állandó ellenőrzéséről, folyamatos karbantartásukról.

Művelődésügy területén

1. Biztosítani kell minden tanköteles korú cigánygyerek beiskolázását. Az 1961. évi III. Tv. valamennyi rendelkezését rájuk is ki kell terjeszteni.

2. Meg kell akadályozni a beiskolázott gyerekek lemorzsolódását. Igazolatlan mulasztás esetén az iskolák igazgatói éljenek figyelmeztetéssel, indokolt esetben szabálysértési feljelentéssel. A tanácsok ügyintézői soron kívül bírálják el ezen ügyeket megfelelő nevelő hatást kiváltó, az ismétlődést kizáró bírságpolitika és a Rendtartás következetes alkalmazásával.

3. Biztosítani kell a cigánygyerekek tankönyvekkel és egyéb tanszerekkel való folyamatos ellátásának segítségét.

4. Fokozott gondot kell fordítani a szülőknek az iskolához való viszonya megváltoztatására. Rendszeressé kell tenni körükben a családlátogatásokat, hatékonyan működtetni közöttük is a szülői munkaközösségeket.

5. Segíteni kell minél több cigánygyerek napközi otthonban történő elhelyezését, szükség esetén a költségeket a tanácsok költségvetésében is elő kell irányozni.

6. A felzárkóztatás, s a nyelvi nehézségek leküzdése érdekében meg kell vizsgálni óvodai és korrekciós I. osztályos csoportok szervezésének lehetőségét – a helyi viszonyoknak, körülményeknek megfelelően.

7. Az alsótagozatos tanulócsoportokba bevont gyerekek oktató-nevelő munkájával – az anyagi és erkölcsi ösztönzést is felhasználva – jó elméleti és módszertani felkészültségű nevelőket kell megbízni.

8. Fordítsanak gondot az iskolák vezetői, nevelői a jó képességű cigánygyermek pályairányítására, őket ösztöndíjakkal, kollégiumi elhelyezéssel, segéllyel támogassák közép-, illetve felsőfokú iskoláztatásuk folyamán. Fokozottan nyújtsanak segítséget szakközépiskolákban és szakmunkásképző intézetekben történő továbbtanulásukhoz, valamint a pedagógus pályára irányításukhoz.

9. Tekintettel az analfabétizmus újratermelődésének nagy mértékére a művelődésügyi osztály, a helyi tanácsok és iskolák együttesen segítsék elő, hogy az alacsony iskolázottságú cigányok a dolgozók iskolájában folytassák tanulmányaikat.

10. Az úttörőcsapatok nagyobb mértékben vonják be a cigánygyerekeket munkájukba. Szervezzék meg tanulócsoportokban történő foglalkoztatásokat. A Megyei Úttörő Elnökség dolgozza ki a kapcsolatos munka tartalmi és módszertani elveit és gyakorlati bevezetésükhöz adjon segítséget.

11. A helyi KISZ szervezetek a párt és a kormány ifjúságpolitikai határozatai szellemében legyenek kezdeményezői e mozgalomnak. Vonják be a cigányfiatalokat klubfoglalkozásokba, érdeklődési körüknek megfelelő szakkörökbe, öntevékeny művészeti csoportokba.

12. A művelődési otthonok vezetői, a helyi Hazafias Népfront aktívái tartsanak részükre kor- és nem-szerinti csoportosításban megbeszéléseket, érdeklődésüket felkeltő rendezvényeket. A Hazafias Népfront a maga propagandasztikus eszközeivel minden területen (művelődés, egészségügy stb.) segíti a beilleszkedés folyamatát.

Egészségügy területén

1. A társadalombiztosításban nem részesülő és megfelelő jövedelemmel nem rendelkezők részére hozzáférhetővé kell tenni az egészségügyi ellátás és szolgáltatás rendszerét.

2. Egészségügyi felvilágosítással fokozatosan emelni kell személyi és környezeti higiéniájuk szintjét, valamint megjelenésüket a szűrővizsgálatokon.

3. Fokozott gondot kell fordítani az alkoholizmus felszámolására.

4. A helyi tanácsok gondoskodjanak a legalapvetőbb kommunális szükségletek kielégítéséről: egészséges ivóvizet szolgáltató fúrott kút, vagy törpevízmű kifolyó, villanyvilágítás, járdaépítés.

5. Felvilágosító munkával el kell érni az árnyékszék megépíttetését minden lakáshoz.

6. A helyi Vöröskereszt a cigány lakosság köréből bevont aktívakkal együttműködve szervezzen tisztasági mozgalmakat.

7. Nagy gondot kell fordítani körükben az anya- és gyermekvédelemre.

8. Biztosítani kell az egyedülálló és magukkal tehetetlen személyek házi gondozását, lehetőség szerinti szociális otthoni elhelyezését.

9. Az egészségügyi szervek, védőnők, gondozónők fordítsanak nagyobb figyelmet a cigánygyermek ellátására.

Igazgatási osztály eljárásában

1. Biztosítsa a hatósági intézkedések érvényesülését a szabálysértési hatóságok tevékenységében.

2. Segítse elő olyan szemlélet kialakítását, amely alapján elítélik a korai és házasságkötés nélküli élettársi viszony létesítését, a felelőtlen család-alapítást.

3. Segítse elő, hogy a veszélyhelyzetben lévő gyermekek állami gondozásban, különösen indokolt esetben különleges (zárt) nevelőintézeti elhelyezésben részesüljenek.

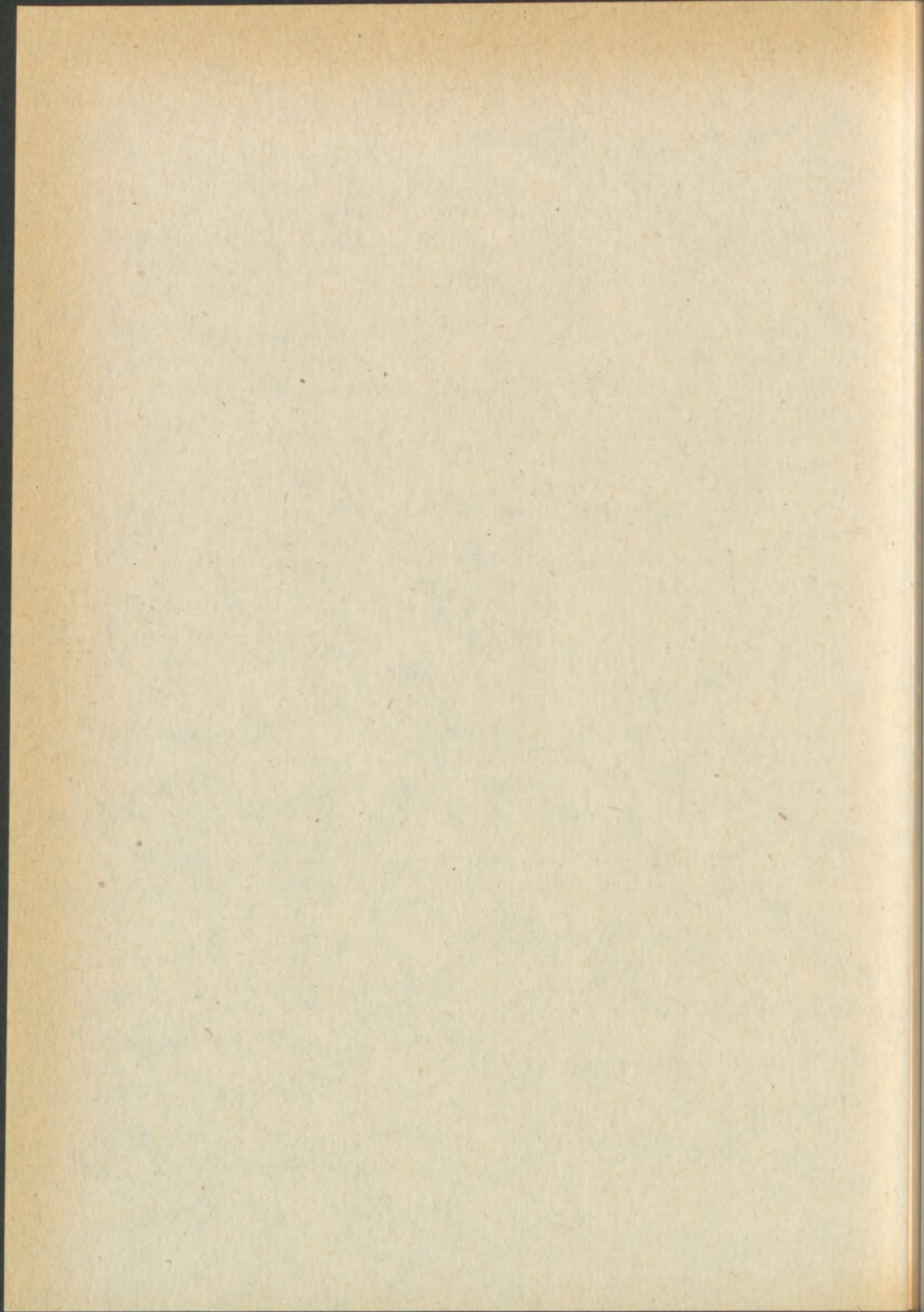
4. Indokolt esetben kényszer-gyógykezelést, ifjúság elleni büntett miatti büntetőeljárást kezdeményezzen.

5. Gondoskodni kell a házasságon kívül született gyermekek családi jogállásának rendezéséről.

6. Kezdeményezzen a tartásra köteles személyek (szülő, gyermek) tartási díja megállapításához szükséges bírósági eljárást.

Debrecen, 1974. január 9.

Kiss Imre
megyei tanácselnök-helyettes

A Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottsága

1973/74. évi ÜLÉSRENDJE

1973. szeptember hónap

1. A Megyei Tanács VB 1973. április 8-i ülésén hozott, a megye cigány lakossága társadalmi beilleszkedésének elősegítésével kapcsolatos határozat ismertetése.

Előadó: Dr. Kolozsvári Lajos vb titkár

2. Tárcaközi Koordinációs Bizottság 1973. június 19-i ülésén kialakított állásfoglalásának ismertetése.

Előadó: Szöllösi Gyula, a bizottság titkára

1974. január hónap

1. A Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottsága 1974. évi munkatervi javaslatának megtárgyalása.

Előadó: Szöllösi Gyula, a bizottság titkára

2. A modellként kiemelt települések patronálására javaslattétel.

Előadó: Kiss Imre, a bizottság elnöke

1974. május hónap

1. Tájékoztató a megye cigány lakosságának a társadalomra veszélyes cselekményeinek alakulásáról. További feladatok a megelőzésre.

Előadó: Dr. Nagy Kálmán ügyész

2. A községi, nagyközségi Koordinációs Szakbizottságok és aktívacsoporthoz megalakulásának és munkájuk beindulásának tapasztalatai.

Előadó: Dr. Katona Imre, a bizottság tagja

3. A püspökladányi járási NEB elnökének tájékoztatója a járás egyes községeiben végzett és a cigány lakosság helyzetét felmérő témavizsgálat tapasztalatairól.

Előadó: járási NEB elnök

1974. szeptember hónap

1. Tájékoztatás a megye cigány lakosságának munkavállalási helyzetéről a tanácsoknál és nagyobb vállalatoknál végzett előzetes vizsgálatok alapján.

Előadó: Földes István, a bizottság tagja

2. A modellként kiemelt településekben élő cigány lakosságról készített felmérések eredményei.

Előadó: Szöllősi Gyula, a bizottság titkára

3. Tájékoztató a Hajdúhadház községben megvalósított intézkedésekről és a további feladatokról.

Előadó: Dr. Pásztor András, a bizottság tagja

1974. december hónap

1. Beszámoló az 1974. évben végzett munkáról, különösképpen a szakágazati feladatok végrehajtásáról.

Előadó: Kiss Imre, a bizottság elnöke

2. A megyei Koordinációs Szakbizottság 1975. évi munkatervének megtárgyalása.

Előadó: Szöllősi Gyula, a bizottság titkára

Irányelvek

A községekben (nagyközségekben) megalakítandó aktívacsoporthoz munkájához

A Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottságának 1974. évi munkaterve olyan feladatot is tartalmazott, hogy a községekben (nagyközségekben) a cigány lakosság létszámától függően 10-25 fős aktívacsoporthoz kell alakítani.

Az 1974. augusztus 5-én megtartott ülésen elhangzott jelentésből kiderült, hogy e csoportok csak néhány helyen alakultak meg mindössze, amihez valószínűleg az is hozzájárult, hogy működtetésükhöz nem kaptak a helyi tanácsok vezetői megfelelő intenciókat. Ennek pótlására, határozta el a Koordinációs Szakbizottság az „Irányelvek” kiadását, melyet az alábbiakban kívánok megtárgyalás és elfogadás végett előterjeszteni:

1. Annak a nagyon fontos elvnek a jegyében, hogy a cigányok társadalmi beilleszkedését, csak velük együtt lehet eredményesen megoldani, a községekben, nagyközségekben létre kell hozni az integrálódott cigányság felső rétegéből – tekintélyes, a többségre hatni tudó és a feladatot szívesen vállaló egyénekből megfelelő kor- és nem-szerinti összetétellel – egy 10-25 fős csoportot. Nem szükséges ez olyan községekben, ahol az ott élő cigányok szociális problémái már megoldásra kerültek (pl. Berekböszörmény).

2. Részükre átlagban havi egy alkalommal megbeszélést kell tartani a helyi Koordinációs Bizottságok egyes tagjainak részvételével. E megbeszéléseken közvetlen, emberséges hangon ismertetni kell velük a cigány lakosság társadalmi beilleszkedésének feladatait. Fel kell kelteni a felelősségérzetüket az elmaradott viszonyok között élő emberek helyzetének megváltoztatásáért, a társadalomban együttélő emberek egymásra utaltságára, együttműködésének szükségességére, indokolt esetben arra való hivatkozással, hogy téves általánosítás folytán a nem cigány lakosság az elmaradottabb rétegekkel kapcsolatos problémákért őket is elmarasztalja. E megbeszéléseken türelmesen meg kell hallgatni őket is, megfelelően reagálni véleményeikre, javaslataikra.

3. Ezen aktívacsoporthoz működjenek közre a cigány lakosság felnőttkorú tagjai részére tartandó nagygyűlések, rétegmegbeszélések szervezésében, ottani hozzászólásaikkal, állásfoglalásaikkal törekedjenek a többség vélemény-

nyét pozitív irányban befolyásolni. A legfejlettebb személyeket indokolt bevonni a különböző társadalmi és tömegszervezetek (KISZ, HNF, Nőbizottság, Vöröskereszt stb.) munkájába is. Évenként egy esetben helyes lenne községenként 3-4 főből álló küldötteik részére járási szintű találkozó, tapasztalatcsere megszervezése.

4. E csoportok egyes tagjai a helyi bizottságokban is kapjanak helyet és vegyenek részt a börtönből szabadultak, próbára bocsájtottak, alkoholisták utógondozásában, a veszélyeztetett környezetben élő kiskorúakkal szemben elrendelt védő- és óvóintézkedésekkel kapcsolatos pártfogói tevékenységben.

Biztosítani kell továbbá részvételüket a szabálysértési bizottságok, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi albizottságok munkájában.

5. A csoport tagjai mindenekelőtt a személyes példamutatáson keresztül törekedjenek a többség átnevelésére. Beszélgessenek el a munkaviszonyban nem állókkal, ahol lehetőség van rá szervezzenek brigádokat közös munkavállalásra. Érezzenek felelősséget a többiek rendszeres munkájáért, becsületes munkavégzéséért.

A munkából való indokolatlan távolmaradást, a lemorzsolódási szándékot, ill. a munkaviszony megszüntetését haladéktalanul jelezzék a Koordinációs Bizottság tagjai felé. Legyenek közülük jelen a személyekkel való ismételt elbeszélgetésnél, a teendő intézkedéshez (figyelmeztetés, indokolt esetben KMK miatti eljárás) meg kell kérni az ő véleményüket is.

6. A csoportok tagjai nagyobb részben kiemelkedtek a telepi viszonyok közül. Győzzék meg a többieket a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának fontosságáról. Hívják meg őket otthonukba, hogy a fejlettebb lakásviszonyokkal megbarátkozhassanak.

— Ösztönözzék őket a takarékosabb életmódra, a Koordinációs Bizottságokkal együttműködve szervezzék meg az építkezéshez, lakásvásárláshoz szükséges előtakarékoságot.

— Életmódjukkal úgy igyekezzenek a nem cigány lakosság róluk alkotott értékítéletét befolyásolni, hogy az a telepekről való beköltözés elősegítésének irányába hasson, ne váljon annak gátjává.

7. Meg kell szervezni közreműködésükkel a cigány lakosságnak a községek fejlesztésére indított társadalmi munkába történő bevonását (út-, járdaeépítés, parkosítás stb.), illetve telepi viszonyok között is a rendezett, esztétikus, egészséges környezet kialakítását.

8. Mozgósítsák a cigány lakosságot a különböző felvilágosító jellegű előadások, foglalkozások látogatására, klubfoglalkozások, szakkörök, öntevékeny művészeti együttesek munkájában való részvételre.

9. Győzzék meg a szülőket a gyerekek iskoláztatásának fontosságáról. Kísérjék figyelemmel a rendszeres iskolalátogatást, esetenként kísérjék fel az iskolába az otthonmaradt gyerekeket.

10. A VIII. általánost, vagy magasabb iskolát végzett fiatalok segítsenek a szülőknek az óvodáskorú gyerekek magyar nyelvű szókincsének fejlesztésében.

11. Indokolt esetben nyújtsanak segítséget a dolgozók általános iskolája megszervezéséhez, a VIII. osztályt nem végzettek felmérésében, meggyőzésében és az oktatásba bevontak rendszeres iskolába járásának biztosításában.

12. Aktívan vegyenek részt közülük az iskolai szülői munkaközösségek tevékenységében.

13. Biztosítsák – elsősorban példamutatással, még telepi viszonyok között is – a közegészségügyi, köztisztasági szabályok betartását, a személyi és környezeti higiénia színvonalának emelését az érintettek egyre fejlődő szégyenérzetére hatva, a tetvesség végleges leküzdését. Vegyenek részt, mint Vk. aktívák a tisztasági mozgalmak és az egymásért érzett felelősség jegyében, véradások megszervezésében.

14. Mozgósítsanak az anya- és gyermekvédelemmel kapcsolatos feladatok végrehajtására, a terhes tanácsadásokon, szakrendeléseken, szűrővizsgálatokon való megjelenésre. Legyenek terjesztői a korszerű családtervezési (fogamzásgátlási) eljárásoknak.

15. Küzdjenek az alkoholizmus ellen. Vegyenek részt az alkoholisták felderítésében, a kezeléseket követő utógondozásban, a zug-italmérések, fiatalkorúakat, ittas személyek szeszes itallal való kiszolgáltatásának illetékes szervek előtt történő felfedésében. Küzdjenek továbbá felvilágosítással, szükség szerint szabálysértési eljárás kezdeményezéssel a helyenként még eléggé gyakori dögevések ellen.

16. Meg kell hallgatni a véleményüket a rendszeres, vagy rendkívüli segítyezés, szociális otthoni elhelyezés kérdésében.

17. Messzemenően támaszkodni kell rájuk a szocialista társadalmi együttélés egyéb szabályainak kialakítása, az ősi sok esetben demoralizáló ösztönök, szokások visszaszorítása területén.

18. Írásban megbízást kell adni részükre összes lényeges feladataik ellátására vonatkozóan, de különösen a különböző törvényellenes cselekmények elleni harcra, az elkövetett és tudomásukra jutott szabálysértések, bűntettek jelzésére.

19. Különösen ajánlatos, hogy az illetékes rendőri szervek vonjanak be közülük egyeseket az önkéntes rendőri szervezetbe. E személyek – egyébkénti rátermettségük és megfelelő segítségben való részesítésük esetén – sokat tehetnek – főleg a telepeken – a közrend, közbiztonság, tulajdonvédelem, illetve általában a jogszerű magatartásformák kialakítása területén.

20. Nyújtsanak az illetékes tanácsi, rendőri szerveknek segítséget a veszélyeztetett környezetben élő kiskorúak felderítésében, egy olyan szemlélet kialakításában, mely szerint elítélik az idő előtti és házasságkötés nélküli

élettársi viszony létesítést, a felelőtlen családalapítást. Indokolt esetben kezdeményezzenek eljárást megrontás vagy ifjúság elleni bűncselekmény elkövetőjével szemben. Derítsék fel a létfenntartásukban veszélyeztetett idős, egyedülálló vagy beteg embereket és jelezzék ezt az illetékes szervek felé. Számtalan példa bizonyítja – minden ellenkező híreszteléssel szemben –, hogy az aktívák megtiszteltetésnek veszik e megbizatosukat és a legjobb szándékkal igyekeznek az elvárásoknak megfelelni. Még ha nem sikerül velük a megfelelő együttműködést kialakítani, segítőtársak helyett, ellenséges legjobb esetben közömbös táborként állnak velünk szemben és ilyenkor a nagy többség tudatvilágát általában a börtönökben kvalifikálódott személyek uralják a munkanélküli gondatlan, könnyelmű életmód propagálóként.

Debrecen, 1975. május 14.

Elfogadta a Megyei Koordinációs
Szakbizottság 1975. január 10-én
megtartott ülésén 1/1975. sz. határozatával.

Szóllósi Gyula s. k.
a bizottság titkára

HAJDÚ-BIHAR MEGYEI TANÁCS ELNÖKÉTŐL

JELENTÉS

a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos
egyeb feladatok végrehajtásáról
a megyében – a Politikai Bizottság 1961. június 20-i határozata alapján –
kiemelten a munkavállalás, lakás, oktatás és művelődés kérdéseiről

A Politikai Bizottság határozatát, valamint a Tárcaközi Koordinációs Bizottság állásfoglalását követően a megyei tanács számos intézkedést tett. Az elért eredményekről és a további feladatokról 1973. áprilisában tanulmány szintű előterjesztés készült, amit a Megyei Tanács Végrehajtóbizottsága megtárgyalt és elfogadott s a 47/1973. (IV. 10.) számú határozatában megjelölte a soron következő tennivalókat.

Az azóta eltelt időszak tapasztalatait az alábbiakban összegezzük:

I.

Az eddig meghozott központi és helyi intézkedések hatására tovább javult a megyénkben élő cigányok helyzete. Ez a javulás azonban – ütemét tekintve – nem kielégítő, nincs arányban az anyagi és erkölcsi támogatás mértékével, a párt, a tanácsok, a társadalmi és tömegszervezetek erőfeszítésével. Az eredményekkel párhuzamosan egyes problémák lassan oldódnak, vagy újratermelődnek, aminek az a legfőbb oka, hogy a cigány népesség szaporodásának mértéke nagyobb, mint a helyzetük megjavítását célzó intézkedések hatása. Jelenleg megyénkben kb. 16 000 cigány él, 2000 fővel, több mint 1972-ben. Közülük mintegy 40% – az országos helyzethez hasonlóan – lényegében rendezett körülmények között él, lakásuk megfelelő, munkaviszonyuk állandó, magatartásuk, viselkedésük kiegyensúlyozott. A társadalmi beilleszkedésnek ezt a fokát még nem érte el a cigány lakosság kb. 30%-a, de körükben már megindult az asszimiláció, s folyamatos támogatással, felvilágosító, nevelő munkával kiemelkedésük biztosítható. A fennmaradó 30% – közel 5000 ember – azonban még tartja régi életformáját. A felnőttek nagyobbik része munkátlanul él, létüket elsősorban a sok gyermek után járó szociális juttatásokra építik, kunyhók, illetve putritelepek la-

kói, vagy éppen vándorlók. Túlnyomó részük analfabéta, gyermekeik sem járnak rendszeresen iskolába, gyakran vétenek az állam írott és a társadalom iratlan törvényei ellen.

1. Foglalkoztatottság, munkakörülmények

Megítélésünk szerint a cigány lakosság beilleszkedésének legfontosabb előfeltétele, alapja az állandó és rendszeres munka. Itt az elmúlt években figyelmet érdemlő változás történt: emelkedett a munkát vállalók aránya. 1971-ben a munkaképes korúak 53,3 – 1976 júniusában 76,6%-a dolgozott. Még szembeötlőbb a nőknél bekövetkezett javulás, a korábbi 28,6%-ról 54,9%-ra nőtt a foglalkoztatottak aránya. A keresők többsége a helyi iparban, mindenekelőtt az építőiparban, a vasútnál dolgozik, ugyanakkor – az országos tendenciának megfelelően – kevés a mezőgazdaságban dolgozók s elenyésző a tsz-tagok száma. E pozitív változás mellett – amelyben jelentős szerepe van a munkaadói szemlélet, a politikai közhangulat módosulásának is – szólnunk kell a gondokról is. Még mindig sok az alkalmi, időszaki munkavállaló, laza a munkafegyelem. Nem kevés azoknak a száma, akik csak annyi munkanapot teljesítenek, amennyi alapján már megkaphatják a családi pótlékot, illetve a szociális juttatásokat.

Ném növekszik kielégítően a munkavállalók szakképzettsége. A férfiaknak mindössze 2,9, a nőknek 0,3%-a szakmunkás! A tanácsai munkaügyi szervek közvetítés útján sok cigányt segítenek munkához, s a fiatalok elhelyezkedését is fokozódó eredménnyel segítik a pályaválasztási tanácsadások, de beilleszkedésüket, betanításukat megnehezíti a gyakori munkahely változtatásuk.

2. Lakáshelyzet, egészségügyi körülmények

1965-ben megkezdtük a szociális körülményeknek meg nem felelő telepek felszámolását. Azóta 917 lakástadtunk át, illetve biztosítottunk erre a célra. Teljesen megszűntek a putritelepek Berettyóújfaluban, Kabán, Tégláson, Mikepércsen, Sápon. A telepek felszámolásának nem problémamentes, de beváltabb formája a „szétszórt” elhelyezés, mivel a cigány lakosság életkörülményeinek javulását ez meggyorsítja.

Az ötödik ötéves tervben 520 lakás építésére, vásárlására biztosítottunk központi keretet, ez 200-zal, több mint a negyedik ötéves terv előirányzata. Ezzel Hajdúhadház, Létavértes, Hosszúpályi és Bagamér kivételével befejeződhet a telepek felszámolása. A feltételes mód azért indokolt, mert nem biztos, hogy valóban be is fejeződik. Egyrészt mert az utóbbi évben csökkent a cigányok körében az építési kedv, illetve kevesebb azoknak a családoknak a száma, akik a kölcsönök előfeltételeinek megfelelnek (egyéves állandó munkaviszony, 10% elótakarékosság); másrészt mert a vándorló csoportok újra benépesítik az elhagyott, idejében le nem bontott putrikat,

sőt újakat is építenek. Ez olyan ellentmondáshoz vezet, hogy például Hajdúhadházon jelenleg több a putri, mint 1964-ben volt!

Egészségügyi téren a telepek felszámolásával és a szétszórt elhelyezéssel összefüggésben számottevő javulás mutatkozik. A telepeken viszont – ahol még jelenleg is a cigány lakosság egyharmada él – lényegében változatlan a helyzet. Rendkívüli a zsúfoltság (néhol 10-12 m²-es helyiségben 10-15 ember él), kutak nincsenek, vagy fertőzöttek, kevés az árnyékszék stb. Ezeken a helyeken a csecsemőgondozás – a védőnők és az orvosok erőfeszítései ellenére – nehezen irányítható, rosszul táplálkoznak, s ennek következtében a csecsemőhalandóság kb. kétszerese a megyei átlagnak. Nyilvánvaló, hogy itt a felvilágosító munka önmagában kevés, és csak átmeneti megoldást jelent a KÖJAL rendszeres fertőtlenítő akciója is.

3. Kulturális helyzet

A cigánytanulók iskoláztatásának főbb adatai lassú, de pozitív irányú változást jeleznek. Az analfabéták aránya a 30%-ot még mindig meghaladja ugyan, de a fiatalabb korosztálynak egyre nagyobb részét és egyre tartósabban sikerül az iskolai oktatásba bevonni. Ennek legeredményesebb segítője a felzárkózást célzó, a beilleszkedést gyorsító speciális osztályok és csoportok létesítése, amelyekből egy óvodait, 29 iskolait és 6 napközi otthonit szerveztünk. Ez országos összehasonlításban is kiemelkedő eredmény, nálunk működik a cigány osztályok 16, a cigány napköziotthonos csoportok 20%-a, annak ellenére, hogy a szülők jelentős része elzárkózik e lehetőségek elől. A beilleszkedés meggyorsítására, a lemorzsolódás csökkentésére irányuló minden jó helyi kezdeményezést támogatunk és segítünk, külön jutalomban részesítünk minden olyan pedagógust, aki ebben a nehéz munkában eredményesen dolgozik. (A jutalom évi 4–8000 Ft.)

Az iskolán kívüli kulturális tevékenységbe, a közművelődésbe még csak alkalomszerűen sikerült bevonni a cigány lakosság egy-egy rétegét, de itt is vannak követésre méltó eredményeink. Létavértesen és Hajdúszováton jól működő cigány gyermekklubokat szerveztek (az utóbbi 1971-ben kiváló címet kapott), Bagamérben, Hajdúhadházon, Nyíraczádon cigány könyvtárat létesítettek. A cigány lakosság legkedveltebb szabadidő-tevékenysége azonban változatlanul a mozi.

Kulturális helyzetük javításának a rendszeres iskoláztatás lehet az alapja. S noha – mint jeleztük – eredményeink itt is vannak, sok a gátló tényező. A lakosság-összeírás jelenlegi rendszerének fogyatékoságai miatt sokszor előfordul a tankötelezettség alóli kibújás; a mulasztás feltárása esetén a büntetés, bírságolás végrehajthatatlan a szülők munkaviszonyának hiánya, szociális, vagy egyéb okok miatt. A nevelő-oktató munkát jelentős mértékben nehezítik a magyar nyelv ismeretének fogyatékoságai, a szellemi visz-

szamaradottság (ami az alultápláltságnak, a kevés fehérje fogyasztásnak is következménye), a túlkorosság.

Mindebből következik, hogy változatlanul magas a cigánytanulók lemorzsolódása. Az alsó tagozatba még 66,5%-uk eljár, de a felső tagozatra már csak 33,5%-uk jut el s még kevesebben vannak azok, akik az általános iskolát be is fejezik.

A komoly gondok, problémák és eddigi tapasztalataink, másutt szerzett ismereteink alapján úgy látjuk, hogy a legnagyobb cigánytelepeinknek: Hajdúhadházon és Hosszúpályiban – már csak a nyelvi problémák könnyebb megoldása miatt is – szükséges volna 1–1 általános iskolai cigány diákotthon felállítására, meglévő objektumok felhasználásával. Ez adhat gyorsabb ütemet az előrehaladásnak. Sokat fog jelenteni az a segítség is, amelyet a párthatározat alapján a kormány 1977-re a Pénzügyminisztériumon keresztül máris biztosított. Hajdú-Bihar megye a cigánytanulók helyzetének további javítására 1 300 000 Ft-ot kapott.

4. Az állampolgári kötelezettségek teljesítése

A cigány lakosság beilleszkedett rétege zömében megfelelő állampolgári magatartást tanúsít. A beilleszkedésben lévő és a be nem illeszkedett réteghez tartozók azonban – jogaiknak igen követelődő hangoztatása mellett – gyakran megszegik az együttélés elemi szabályait és a törvényeket.

Sajnálatos módon az utóbbi két évben megyénkben minden bűncselekmény kategóriában nagnövekedett a cigány elkövetők aránya, akik döntő többségükben munkakerülők, életformában, műveltség dolgában primitív szinten állók s nagymértékben italfogyasztók. (Közülük 41% többszörösen visszatérő bűnös.)

Igen magas a részvételi arányuk az erőszakos, garázda jellegű bűncselekményekben, az emberölési kísérletekben, sőt tettekben, a súlyos testi sértésben, továbbá a rablásban. A lakosság hangulatára is hátrányosan ható – ezért a feltörekvőket, a beilleszkedni akaró cigányokat is közvetlenül sújtó – legsúlyosabb bűncselekményeket az utóbbi időben szinte kivétel nélkül cigányok követték el. Ebből a szempontból a megye legfertőzöttebb területe Hajdúhadház, a berettyóújfalui és a derecskei járás egy része.

Igen magas a fiatal, sőt gyermekkorú cigány bűnözők száma is. Komoly problémát jelent, hogy az állami gondozásba vett fiatalok rendszeresen megszöknek és tovább bűnöznek. A kézrekerítést pedig megnehezíti, hogy a szökőtteket a cigánytelepeken rejtegetik. Az összkép tehát itt is – akár a többi területen – ellentmondásos s lényegében a cigány lakosság kisebb hányadára koncentrálódó. Mivel azonban ezek az ellentmondások – szociális, egészségügyi, kulturális, jogi problémák – igen szembeötlőek, rendkívül kedvezőtlenül befolyásolják a közvéleményt s tovább szaporítják az amúgy is jelentős gondokat.

Az elmaradott körülmények között élő cigánysággal való foglalkozás sokrétű és azt követeli, hogy folyamatos intézkedések segítsék elő a beilleszkedésüket. Ehhez az szükséges, hogy a megyében is legyen egy állandó személy, aki ezzel a problémával hivatásszerűen, rendszeresen foglalkozik. Ebben a tekintetben segít a párt- és kormányhatározat alapján az a pénzügyminisztériumi intézkedés, amely 1977. január 1-től a cigány lakossággal kapcsolatos ügyek intézésére, koordinálására és szervezésére, a megyei tanácson egy fő igazgatási létszámot engedélyezett.

II.

Feladatok:

A Politikai Bizottság határozata, valamint a 3280/1976-os minisztériumi határozat nyomán várható szakminisztériumi utasítások alapján az 1973-as megyei tanács vb határozatban foglaltak, valamint a jelenlegi helyzet figyelembevételével új és egységes megyei intézkedési tervet kell kidolgozni.

1. 1977. január 1-től, a tanács keretein belül egy, a cigány ügyekkel foglalkozó szakembert kell beállítani, aki a különböző szakosztályokon folyó, a cigánysággal kapcsolatos munkákat koordinálja s a megye területén figyelemmel kíséri a határozatok végrehajtását.

2. El kell érni, hogy fokozatosan minden munkaképes cigány férfi munkavállaló legyen és növekedjen a rendszeresen foglalkoztatott nők aránya is. Ez utóbbi érdekében gondoskodni kell – a lehetőségek maximális figyelembevételével – gyermekeik szociális intézményekben történő elhelyezéséről.

3. Meg kell gyorsítani a szociálisan meg nem felelő telepek felszámolását, ezzel egyidejűleg meg kell akadályozni az újabbak kiépülését. A lakáshelyzet megoldásánál nagyobb figyelmet kell fordítani a fokozatosságra, továbbá az új otthonba költözők utógondozására, egészségügyi felvilágosítására, családtervezésükre és nevelésükre.

4. A lakosság-nyilvántartás pontosabbá tételével biztosítani kell az alapot a teljes beiskoláztatáshoz; előkészítő tanfolyamok szervezésével, további cigány tanulócsoportok kialakításával pedig csökkenteni kell a lemorzsolódást. Ehhez kapcsolódóan növelni kell a cigánytanulók szociális kedvezményeit, továbbá a velük foglalkozó pedagógusok anyagi, erkölcsi elismerését.

Minden pedagógiai és anyagi támogatást biztosítani kell ahhoz, hogy az általános iskolát befejező cigányfiatalok szakmát tanuljanak, az arra alkalmasakat pedig mindenekelőtt pedagógusi, egészségügyi pályák választására kell ösztönözni.

Általában elő kell segíteni a cigánygyerekek tanítását könyvekkel, taneszközökkel, iskolaruhákkal, étkeztetéssel. Gondoskodni kell az erre a célra 1977-től biztosított megyei keret (1,3 millió) eredményes felhasználásáról és annak ellenőrzéséről.

Meg kell vizsgálni Hajdúhadházon és Hosszúsúpolyiban egy-egy alsótagozatos cigány diákotthon felállításának lehetőségét az 1978/79-es tanév kezdéséig.

5. Következetesebben és szigorúbban fel kell lépni azokkal a szülőkkel szemben, akik vétének a tankötelezettségi törvény ellen; az alkoholisták esetében fokozottabban kell alkalmazni az alkoholelvonó kezelést, illetve a zárt munkaterápiás intézetbe való elhelyezést.

6. Mind a megyei, mind a helyi tanácsok kísérik figyelemmel a központi határozatok, illetve az ennek alapján készült feladattervek végrehajtását; esetenként vb üléseken tárgyalják meg a cigány lakosság helyzetét, a beilleszkedésüket érintő problémákat és saját erőforrások felhasználásával is gyorsítják a lakásellátást, egészség- és művelődésügyi gondok csökkentését.

Debrecen, 1976. október 27.

(Dr. Szabó Imre)
tanácselnök

1. sz. melléklet
(1976. évi adatok)

Cigány lakosság száma a megyében össz.:	16 175 fő	
ebből nő:	8 386 fő	
Cigányok az össznépességből:	3,02%	
Munkaképes cigány az összeshez viszonyítva:	47,5%	7671 fő
ebből nő:		3653 fő
Munkaképesekből munkát vállalók száma:	5 877 fő	
ebből nő:	2 008 fő	

1971. 1976.

Munkát vállaló cigányok arányának		
változása összesen:	53,3%	76,6%
a nők aránya:	28,6%	54,9%
Szociális körülmények III. ötéves tervben		
biztosított lakások száma:	375	
IV. ötéves tervben		
tervezett lakások száma:	320	
megvalósult:	460	
V. ötéves tervben		
tervezett		
(és biztosított lakáskeret):	520	

Felszámolt telepek 1975-től:

Berettyószentmárton, Kaba, Téglás, Mikepércs, Sáp.

Felszámolásra vár 1976-tól:

Hajdúhadház, Létavértes, Hosszúpályi, Bagamér.

<i>Cigánytanulók iskoláztatása</i>	1970/71. év	1974/75. év
Cigánytanulók száma, megye össz.:	3189 fő	3719 fő
összes tanulókhoz viszonyítottn:	4,7%	6,0%
VIII. osztályos cigánytanulók száma: az összes VIII. osztályos tanulóhoz viszonyítva:	130 fő 1,4%	182 fő 2,5%
<i>1974/75-ben</i>		
Átmenetileg szervezett cigányosztályok száma:		26
Cigány napközis csoportok száma:		5
Étkezésben részesülő igánytanulók száma:		844 fő
ebből ingyenesen étkező:		196 fő
Diákotthonban lakók száma:		14 fő
<i>Az iskoláztatás problémái</i>		
	1974/75-ben	
Összes cigánytanuló:	3719 fő	
<i>ebből:</i>		
saját osztályban 1 évvel túlkoros:	940 fő	25,3%
2 évvel túlkoros:	591 fő	15,9%
3 és több túlkoros:	689 fő	18,5%
osztályismétlők száma:	634 fő	17,0%
	1973/74-ben	
Összes cigánytanulók száma:	3370 fő	
<i>ebből:</i>		
3 és több tárgyból elégtelent kapott:	325 fő	10,0%
1 és 2 tárgyból elégtelent kapott:	110 fő	3,3%
osztályozatlanul maradt:		
mulasztás miatt	179 fő	5,3%
felmentés miatt	246 fő	7,3%

A cigánybűnözés néhány adata:

Részvételi arányuk többszöröse a magyar lakosokénak.

Az emberölés és kísérlete miatt felelősségrevontaknak

1975. I. félévében	38,5%-a
1976. I. félévében	16,7%-a

a súlyos, testi sértés miatt felelősségrevontaknak

1975. I. félévében	5,4%-a
1976. I. félévében	16,4%-a

a rablás miatt felelősségrevontaknak

1975. I. félévében	19,0%-a
1976. I. félévében	61,1%-a

a garázdaság büntette miatt felelősségrevontaknak

1975. I. félévében	3,2%-a
1976. I. félévében	23,4%-a

az összes garázda és erőszakos jellegű
bűncselekmények miatt felelősségrevontaknak

1975. I. félévében	9,1%-a
1976. I. félévében	17,5%-a

volt cigány

A cigányok részvétele igen magas a személyek javai ellen elkövetett bűncselekményekben is és ez jelenleg is emelkedést mutat:

a személyi tulajdon sérelmére elkövetett bűncselekmények miatt felelősségrevontaknak

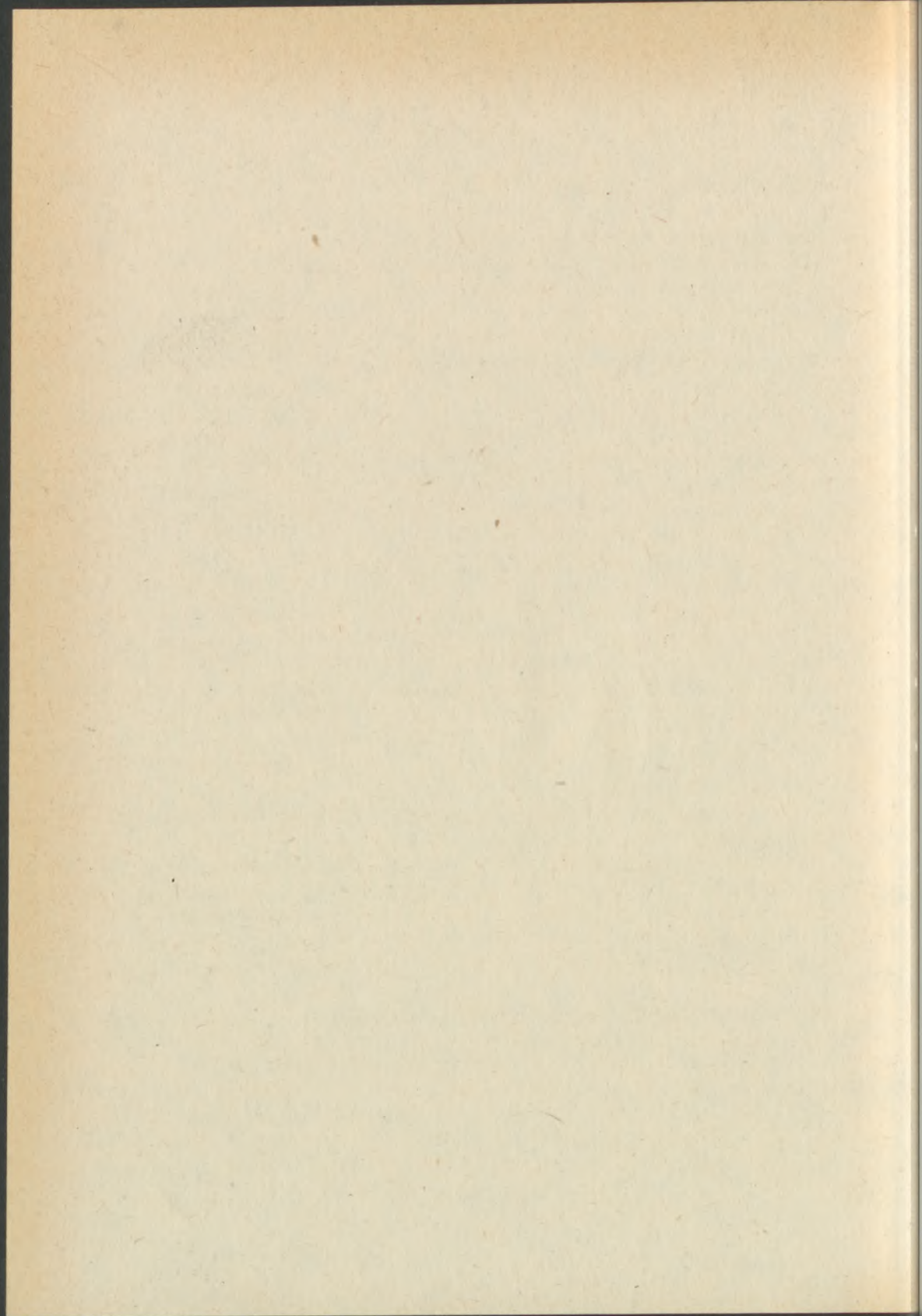
1975. I. félévében	8,3%-a
1976. I. félévében	16,3%-a

volt cigány

Ebből is kiemelhető a legsúlyosabb vagyonelleni bűncselekmény, a betöréses lopás, az elkövetőknek

1975. I. félévében	13,8%-a
1976. I. félévében	16,4%-a

volt cigány

HAJDÚ-BIHAR MEGYEI TANÁCS KOORDINÁCIÓS SZAKBIZOTTSÁGÁTÓL

JELENTÉS

Mit tehet a Népfront-mozgalom a cigány lakosság helyzetének, munkábaállásuk és beilleszkedésük gondjainak, problémáinak megoldása érdekében

I. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1961. június 20-i határozatában foglalkozik a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatok végrehajtásával. A gyorsabb ütemű végrehajtás érdekében 1968-ban létrehozzák a Tárcaközi Koordinációs Bizottságot, mely bizottság állásfoglalása és javaslata adja a helyi szervezeteknek a feladatot. A Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtóbizottsága 47/1973. (IV. 10.) sz. határozata alapján a Hajdú-Bihar Megyei Koordinációs Szakbizottság 1974. augusztus 5-én megtartott ülésén javasolta, hogy azokban a községekben és nagyközségekben, ahol indokolt alakítsák meg a községi koordinációs bizottságot. (Javaslat szerint minden olyan községben, nagyközségben, városban a 200 főt meghaladja és a szociális helyzetük ezt indokolja.) Az aktív csoportok működtetéséhez a Megyei Koordinációs Szakbizottság 1975. május 14-én „Irányelvet” adott ki. A megye területén 19 településen működik a koordinációs bizottság.

1976. június 3-án megjelent a Minisztertanács 3280/1976. sz. határozata, mely a cigány lakosság helyzetének javításáról és gyorsabb ütemű társadalmi beilleszkedésének elősegítéséről szól. A határozat megszabja a minisztériumoknak és az országos hatáskörű szervek vezetőinek a feladatát. Ugyanakkor felkéri a Szakszervezetek Országos Tanácsát, Kommunista Ifjúsági Szövetséget, Hazafias Népfront Országos Tanácsát, Vöröskereszt Országos Elnökségét stb., hogy működjenek közre e határozat végrehajtásában.

Az eddig meghozott központi és helyi intézkedések hatására tovább javult a megyénkben élő cigányok helyzete. Az életviszonyainak javítása, beilleszkedésének meggyorsítása fontos társadalompolitikai feladat, aminek megoldását a helyenként még megnyilvánuló előítéletek, illetve a cigány lakosság elmaradt rétegeiben mutatkozó fenntartások leküzdésével, kitartó felvilágosító és nevelő munkával elő kell segíteni. A cigány lakosság társadalmi beilleszkedésének üteme nem kielégítő, nincs arányban az anyagi és

erkölcsi támogatás mértékével, a párt, a tanácsok, a társadalmi és tömegszervezetek erőfeszítéseivel. Az általános előrehaladás mellett kedvezőtlen jelenségek is mutatkoznak, egyes problémák (pl. lakáshelyzet) újratermelődnek, aminek legfőbb oka a cigány lakosság nagymértékű szaporodása. Jelenleg a megyében él kb. 16 ezer cigány. A beilleszkedett cigány lakosság aránya kb. 40%. Beilleszkedésben lévő cigány lakosság aránya kb. 30%. A be nem illeszkedettek aránya 30%. Legtöbb probléma velük van, mert a régi életforma szerint élnek, putri lakók, munkaviszonyuk nincs, gyermekeiket nem járatják iskolába, gyakran vétének az állam írott és a társadalom íratlan törvényei ellen.

1. Foglalkoztatottság, munkakörülmény

A cigány lakosság társadalmi beilleszkedésének alapvető feltétele, hogy a munkaképes lakosság állandó munkát vállaljon. Ez szolgálja az életkörülmény javulását és a kulturális színvonal emelését, az egész életformájuk megváltozását. Az elmúlt években figyelmet érdemlő változás történt ezen a területen. 1971-ben a munkaképesek 53%-a dolgozott, 1976-ban már 76%-a. E pozitív változás mellett vannak gondok is. A cigány lakosság nagy %-a még mindig nem dolgozik vagy csak alkalmi munkát vállal. Nem kevés azoknak a száma, akik csak annyi napot dolgoznak, amennyi alapján már megkapják a családi pótlékot, illetve a szociális juttatásokat. Nem növekszik kielégítően a munkavállalók szakképzettsége. A férfiaknak mindössze 2,9, a nőknek 0,3%-a szakmunkás. A tanácsi munkaügyi szervek közvetítés útján sok cigányt segítenek munkához s a fiatalok elhelyezkedését is fokozódó eredménnyel segítik a pályaválasztási tanácsadások, de beilleszkedésüket, betanításukat megnehezíti a gyakori munkahely-változtatásuk.

2. Lakáshelyzet, egészségügyi körülmények

1965-ben megkezdtük a szociális körülményeknek meg nem felelő telepek felszámolását. Azóta több mint 900 lakást adtunk át, illetve biztosítottunk erre a célra. Több településen a putrik fel lettek számolva. A cigány lakosságot a telepekről „szétszórta” elhelyezéssel (lakásvásárlás és -építés útján) beköltöztették a községekbe.

Az V. ötéves tervben 520 lakásépítésre és -vásárlásra biztosítottak központi keretet. Tervünk az lenne, hogy Hajdúhadház, Létavértes, Hosszúpályi és Bagamér községek kivételével befejeznénk a putritelepek felszámolását. A keret felhasználásával probléma van, mert 1976-ban is 90 keret volt és ebből 45-öt sikerült felhasználni. Kezdetben ezt az akció a munkaviszonnyal rendelkezők kihasználták és lakáshoz jutottak. Sajnos a jelenlegi putri lakóknak OTP-hitelt folyósítani nem lehet, mert nincs folyamatos munkaviszonyuk. Egészségügyi téren a telepek felszámolásával és a szétszórta elhelyezéssel összefüggésben számottevő javulás mutatkozik. A tele-

peken viszont változatlan a helyzet. Rendkívüli a zsúfoltság, emiatt nem tudnak eredményesen védekezni a fertőzés ellen (rüh, tetű). Putris családknál gyakori a 10-15 gyerek.

3. Kulturális helyzet

A cigánytanulók iskoláztatásának főbb adatai lassú, de pozitív változást jeleznek. Kulturális helyzetük javításának a rendszeres iskoláztatás lehet az alapja. Vannak eredmények, de sok még a gátló tényező is. A cigány lakosság népeesség-nyilvántartása nem megbízható, ebből következik, hogy a cigánytanulók beiskolázása sem 100%-os. A munka nélküli cigánycsaládok állandóan költöznek, ezért gyermekük sem jár iskolába, de a mulasztás feltárása sem vezet eredményre, mert a bírság a szülőn behajthatatlan. A nevelő-oktató munkát jelentős mértékben nehezítik a magyar nyelv ismeretének fogyatékosai, a szellemi visszamaradottság, a túlkorosság. Mind-ebből következik, hogy magas a cigánytanulók lemorzsolódása. Az alsó tagozatba még 66%-uk eljár, de a felső tagozatra már csak 33%-uk jut el, s még kevesebben vannak, akik az általános iskolát be is fejezik.

4. Az állampolgári kötelezettségek teljesítése

A cigány lakosság beilleszkedett rétege zömében megfelelő állampolgári magatartást tanúsít. A beilleszkedésben lévő és még be nem illeszkedett réteg tagjai azonban gyakran megszegik az együttélés elemi szabályait és a törvényeket.

A cigány lakosságból kikerült bűnözők többsége munkakerülő és nagymértékben italfogyasztó. Ez a bűnözés a lakosság hangulatára is hátrányosan hat – ezért a feltörekvőket, beilleszkedni akarókat is hátrányosan sújtja –, mert általánosítanak belőle. Ebből a szempontból a megye legfertőzöttebb területe Hajdúhadház, a berettyóújfalui és a derecskei járás egyes községei.

II. Határozatok helyi megvalósításának módja az állami, társadalmi és tömegszervezetek együttműködésével.

1. Munkára neveléssel kapcsolatos feladataink

- a helyi tanácsok rendelkezzenek pontos felméréssel személyekre lebontva, hogy ki nem rendelkezik állandó munkavisztonnyal,
- kezdeményezzenek ezek részére réteg beszélgetést,
- a helyi üzemekben adjanak lehetőséget a munkavállalásra (mgtsz, TÖVÁLL, Erdészeti stb.),
- kezdetben az is elég és jó ha egy-egy csúcsmunkaidő alkalmával foglalkoztatják (pl. gyümölcs szedés),
- cél legyen a munkára nevelés,

- az üzemek munkás kollektívái segítsék a cigánydolgozók ott maradását, ne becsüljék le őket, hanem biztassák a jobb munkára,
- a tanácsi szervek képviselői és az üzemi szakszervezeti és népfront aktivistái érdeklődjenek munkakörülményeikről,
- folyamatos munkaviszonyt létesítők részére az üzem gondoskodjon szakmunkás bizonyítvány megszerzésének lehetőségéről.

2. Lakáshellyel és egészségügyi követelményekkel kapcsolatos feladatok

- lakásvásárlás és -építéssel kapcsolatos követelmény, hogy egyéves folyamatos munkaviszonya legyen a dolgozónak és 10%-os előtakarékoság – ez irányban felvilágosító munkát kell végezni,
- a beilleszkedés előtt álló cigány lakosságot fel kell világosítani a kereset beosztására, a pénz megbecsülésére,
- a községben megüresedett lakások mindkét szomszédát meg kell győzni, hogy segítse a cigánycsalád beilleszkedését – ismertessék a család előtt a szocialista együttélés legelemibb szabályait,
- a községbe beköltözött cigánycsaládokat ne hagyjuk magukra, hanem bizonyos utógondozási feladatot lássunk el,
- egészségügyi feladatok megoldása szorosan kapcsolódik a lakáshelyzethez, a putrik zsúfoltsága miatt csak részeredményeket érhetünk el, de a felvilágosító munkát ezen a területen is fokozni kell – személyi és környezeti tisztaságot. Eredmény csak úgy érhető el, ha minden személy gondoskodik a tisztaságról, mert különben fertőzik egymást (rüh, tetű),
- felvilágosító munkát fokozni a kereset beosztására, hogy a családnak egész hónapban legyen ételme és a helyes táplálkozásra felhívni figyelmüket, pl. tej- és tojás-fogyasztásra,
- a szeszes ital mértéktelen fogyasztása ellen fel kell venni a harcot (elvonókúra kezelésre javaslatot tenni),
- családtervezéssel kapcsolatos felvilágosító munkát kell végezni és harcolni a felelőtlen családalapítás ellen. A családvédelem érdekében a gyermektartásdíj fizetésének bírósági úton való végrehajtását biztosítani kell.

3. Kulturális felemelkedéssel kapcsolatos feladatok

- ahol a férőhely engedi minél nagyobb arányban biztosítani kell az óvodáskorú cigánygyerekek felvételét és ennek jelentőségéről a cigány szülőket meg kell győzni, hogy vegyék is igénybe,
- ahol óvodai férőhely nincs, ott biztosítani kell az egyéves iskolaelőkészítő foglalkozásokat,
- a népesség-nyilvántartás pontos vezetésével tegyék lehetővé és tegyék teljessé a tanköteleskorú cigánygyerekek beiskolázását,

- felvilágosító munkával küzdenek a lemorzsolódás ellen, tanácsi szervek a törvény szigorával,
- az értelmi fogyatékos cigánytanulókat a kiegészítő iskolákban képezzék tovább, akadályozzák meg a lemorzsolódásukat,
- szorgalmazni kell a cigánytanulók napközi otthoni elhelyezését, férőhely hiány miatt tanulószobai felvételét,
- külön óvodás és alsótagozatos cigány tanulócsoport létrehozását mérlegelni kell, hogy elősegíti-e a hátrányok behozását. Ezt csak addig szabad létrehozni, míg nem gátolja a cigánygyerekek beilleszkedését,
- felnőtt cigány lakosság részére dolgozók iskoláját kell szervezni, majd szakmát taníttatni velük,
- rendszeresen foglalkozni a cigánygyerekek szüleivel a feladatok megvalósítása érdekében,
- a cigánytanulókat be kell vonni az úttörőszervezetek életébe, majd a KISZ szervezetbe,
- „egy üzem, egy iskola” keretén belül a szocialista brigádok vállaljanak védnökséget a cigányosztályok és cigánytanulók felett (kirándulás, üzemlátogatás stb.),
- vizsgálják helyben azokat a módszereket, melyek elősegítik a cigányság kulturális érdeklődésének felkeltését (kihelyezett könyvtár, rétegbeszélgetések, író-olvasó találkozó szervezés stb.),
- segítsék elő a cigánytanulók pályaválasztását (szakmunkásképző és középiskolai beiskolázását).

4. Állampolgári kötelezettségek érdekében végzendő feladatok

- szorgalmazzák a cigányánkéntok összehívását, ahol több irányú felvilágosító munkát lehet végezni,
- tanácsi és társadalmi szervek segítsék a beilleszkedést a gyors ügyintézással (pl. építési engedély, lakásvásárlás stb.),
- bűncselekmények megelőzésére preventív védekezést kell szervezni, jogi előadást,
- a hatóságok ne tegyenek különbséget cigány és nem cigány között, nagyobb szigorú és nagyobb liberalizmust ne engedjenek meg (pl. munkakerülést vegyék komolyan),
- gyermek- és ifjúságvédelem érdekében, aki nem teljesíti gyermeke nevelését, tegyenek javaslatot állami gondozásba vételre,
- nyilvános szórakozóhelyeket esténként a bizottság ellenőrizzen rendőrség bevonásával és a fiatalokúakat küldje haza. Ittas embereket ne szolgáljanak ki.

III. Összegzés

A cigány lakosság társadalmi beilleszkedését csak a hatóság hamar és eredményesen nem tudja megoldani, miután ez az ügy társadalmi feladat ezért fontos, hogy minden társadalmi és tömegszervezet a saját módszerével és lehetőségével segítse elő ezt a munkát. A cigány lakosság munkába állításánál komoly segítséget adhat a szakszervezet és a szocialista brigádok. Kulturális területen sokat segíthet a KISZ és az úttörőszervezet. A HNF a felvilágosító munka területén mozgósíthatja az aktivistákat. Nőbizottság tagjait a SZM-tagjait. A Vöröskereszt községi szervezeteinek aktivistái nagy segítséget adhatnak az egészségügyi felvilágosítás területén. A Tanács Bizottságok és Népfront Bizottságok az állampolgári kötelességek teljesítésében. A cigány lakosság műveltségének kibontakozásában és továbbfejlesztésében nagy segítséget adhat a TIT szervezet, művelődési ház és könyvtár.

A komplex feladat megvalósítása csak széles társadalmi összefogással oldható meg, mert a cigányságnak e feladatban aktív szerepet kell vállalni, ehhez pedig mozgósító erőkre van szükség. (A cigánykérdés megoldása a cigányság aktív részvétele nélkül lehetetlen.)

IV. Statisztika (mellékelve)

Debrecen, 1977. május 24.

Dr. Gyergyói Sándor
koor. bizottság titkára

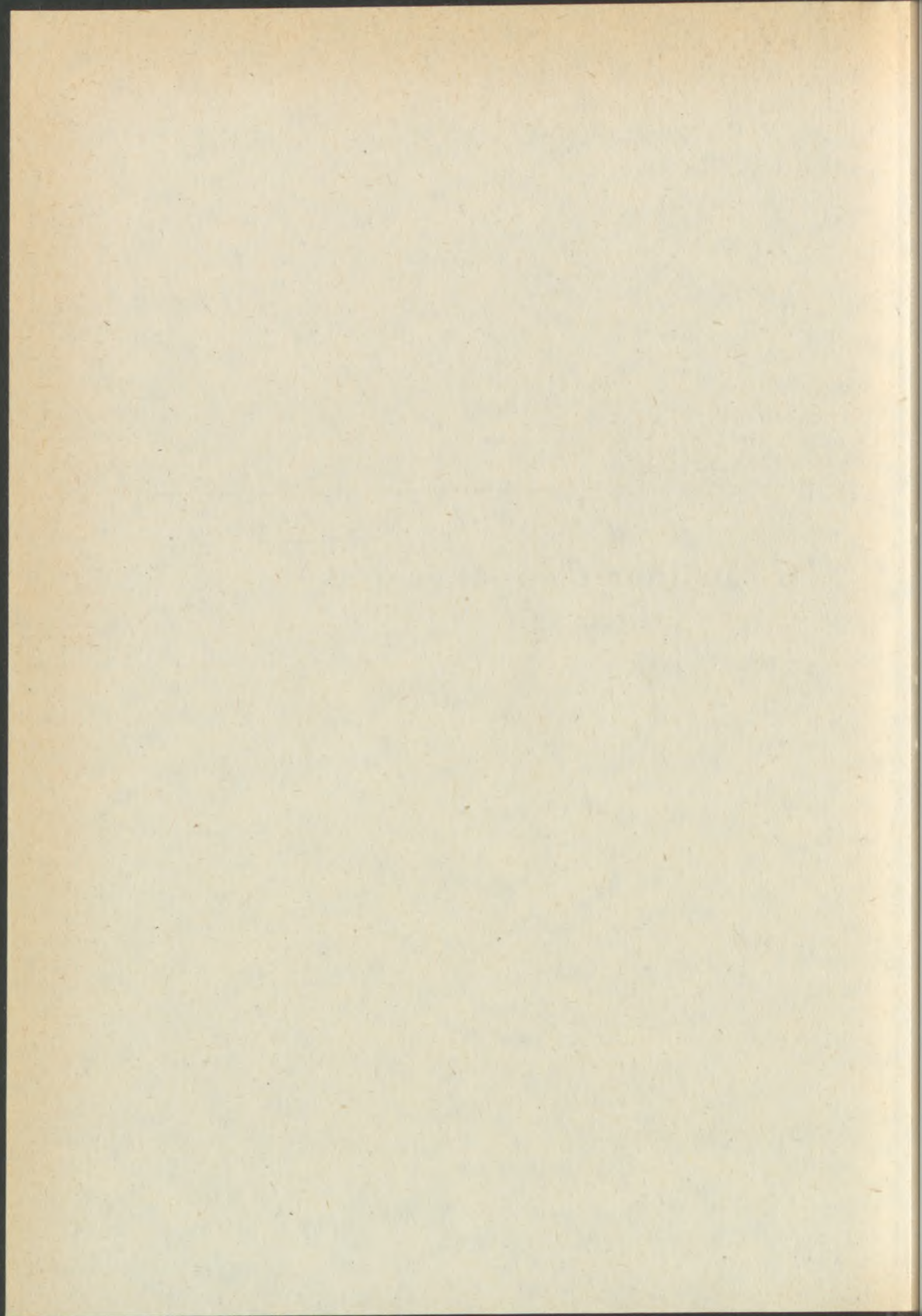
HAJDÚ-BIHAR MEGYEI TANÁCS ELNÖKE
DEBRECEN

BESZÁMOLÓ

a

Hajdú-Bihar megyében élő
cigány lakosság
helyzetéről

Debrecen, 1986. június

Tisztelt Koordinációs Bizottság!

A Hajdú-Bihar megyében élő cigány lakosság helyzetéről, életkörülményeinek alakulásáról a Tárcaközi Koordinációs Bizottságnak 1981-ben adtunk számot. Az elmúlt időszakban munkánkat a TKB 2/1981. (VII. 31.) számú állásfoglalásában javasolt feladatok, valamint az MSZMP Politikai Bizottsága és a Minisztertanács határozatai alapján végeztük, figyelembe véve a helyi sajátosságokat.

A Megyei Koordinációs Szakbizottság a TKB 2/1981. és a 3/1981. (VII. 31.) számú állásfoglalásai alapján elkészítettük a VI. ötéves tervre szóló megyei intézkedési tervet, és egy komplex feladattervet Hadháztéglás és Bagamér nagyközségekre. A feladatok között szerepel a telepfelszámolás gyorsítása, a foglalkoztatás elősegítése, a cigánygyerekek óvodai, iskolai, napközi otthoni elhelyezésének biztosítása.

Intézkedésünk eredményeként a tudatosabb, tervszerűbb munka és a nem tanácsi szervekkel való szorosabb együttműködés hatására az elmúlt öt évben jelentős változások következtek be a megye cigány lakosságának életkörülményeiben, melyekről a következőkben adunk számot:

1. A demográfiai viszonyok alakulása

A megyében az összlakosság 4%-a cigány (3. sz. melléklet). A tervidőszak öt éve alatt a cigány lakosság száma 1480 fővel, az összlakossághoz viszonyított aránya 0,3%-kal növekedett (1. sz. melléklet).

A megye 79 településéből 71-ben élnek cigányok. Az érintett települések közül kettőben számuk meghaladja az 1000 főt, 12 településen az 500 főt. Nem éri el 24 településen a 100 főt. A cigányok 31%-a városban, 69%-a községben lakik. A megye összlakosságának 55%-a él a 6 városban. A cigány lakosság száma Hadháztégláson 1800 fő (9%), Bagamérban 481 (13,3%), Álmosdon 87 (4,4%).

A cigány lakosság korcsoport szerinti megoszlása eltér a megye lakosságától. Legnagyobb az eltérés a gyermekkorban és idős korban (9. sz. melléklet). A cigánycsaládok 48,7%-ában a gyermek létszám három, vagy annál kevesebb. Mindinkább előtérbe kerül a tudatos családtervezés (10. sz. mel-

léklet). A többszörösen hátrányos helyzetűeknél még mindig nagy a gyermek létszám.

A cigányság pontos felmérésének olyan akadályai is vannak, hogy sokban a felmérést végző szervek szubjektív megítélésén alapszik.

2. A cigány lakosság foglalkoztatottsága

A munkaképes korú cigány lakosságból a munkát vállalók száma fokozatosan emelkedett. Kedvezően alakult a férfiak foglalkoztatottsága: 84%-ról 90%-ra emelkedett. Ez az arány már megfelel a nem cigány lakosság foglalkoztatási arányának. A munkaképes korúak 58,6%-a folyamatos és állandó munkaviszonnyal rendelkezik. A nem dolgozók a munkaképes korúak 10%-át teszik ki. (Jelenleg továbbtanulnak, rokkant nyugdíjasok stb; 6/a-b. sz. melléklet.)

A nők munkavállalása az elmúlt öt év alatt nem sokat változott. Az állandó munkaviszonnyal rendelkező nők aránya 0,3%-kal nőtt. Nehezíti a munkába állításukat az iskolai végzettség és szakképzettség hiánya. A megyei tanács segíti a helyi tanácsot új munkahely létesítéséhez. A budapesti Fotoelektronikai Szövetkezet egy szakcsoportot kíván létrehozni Bagamér nagyközségben, ahol kezdetben 30, majd 80 személyt foglalkoztatna. A munkavégzésre (tyúklábbőr-kikészítés) nem biztos, hogy a cigány nők megfelelnek. A debreceni SZAKISZ olyan üzemerést telepítené ki, mely szakképesítést nem igényel. Mindkét településen, Hadháztégláson és Bagamérban 20-30 főt foglalkoztató üzem lenne, ha az üzem gazdaságos lesz, akkor a létszámot emelni fogják.

Hadháztégláson a munkaképes korúak 30%-a nem dolgozik (260 nő). A munkába állításukat nehezíti, hogy vidéken nem vállalhatnak munkát – a gyerekek gondozása miatt –, helyben pedig nincs elegendő megfelelő munka, amely szakképesítést nem igényel. A felsőtiszai Fafeldolgozó Gazdaság bővítette a munkás létszámot, ugyanakkor az Új Barázda termelőszövetkezet felszámolta a dohánytermesztést – mert nem volt gazdaságos – így 60 cigány nő munka nélkül maradt.

Bagamérban ugyanaz a helyzet, a munkaképes korúak 30%-a nem dolgozik (84 nő). A munkahelyre való bejárás még körülményesebb, mint Hadháztégláson. Bagamér nagyközségnek vasútállomása nincs. Álmosd társközségben a cigányság foglalkoztatása teljes.

A munkába állításnál még mindig van olyan gondunk, hogy egyes cigány dolgozók gyakran változtatnak munkahelyet, ezek a személyek kitartó munkára nem képesek. A folyamatos munkaviszonyt létesítőkkel nincs gond, jó néhányan példásan helytállnak a termelésben, többen kitüntetésben részesültek.

Bagamér nagyközségben próbálkoztunk a bedolgozói munkaviszony létesítésével, a Háziipari Szövetkezet adott ki munkát, de ennek a feladatnak

éppen a többszörösen hátrányos helyzetűek nem tudnak eleget tenni. Az egy helyiségből álló lakásban nincs hol végezzék ezt a munkát, gondot jelent még a 18 éven aluliak foglalkoztatása, különösen abban az esetben, ha még a 8 általánost sem végezték el.

A bérezésben üzemeken belül nem tapasztalható eltérés, gondot az jelent, hogy a cigány dolgozók közül kevesen rendelkeznek szakképzettséggel. Az elmúlt 5 év alatt javult, de még mindig alacsony az arány. A szakképzettség aránya a férfiaknál 6,8%-ról 7,6%-ra, a nőknél 1,2%-ról 2,2%-ra nőtt. A betanított munkások aránya a férfiaknál 6,1%-ról 10,7%-ra, a nőknél 1,6%-ról 3,6%-ra nőtt (7. sz. melléklet).

A munkaviszonyban lévő dolgozók legnagyobb százaléka az iparban, szolgáltatásban, kereskedelemben és mezőgazdaságban dolgozik. A foglalkoztatottak legnagyobb százaléka helyben dolgozik (8. sz. melléklet).

Kedvező, hogy a több éven át egy helyen dolgozó cigány alkalmazottak lakásvásárlási és lakásépítési támogatásban részesítik (20–80 000 Ft).

3. A lakáshelyzet

A cigánytelepek száma a megyében az öt év alatt 37-ről 29-re csökkent. A telepen élő családok száma 108-cal, a lakosok száma 612 fővel csökkent (2. sz. melléklet).

A VI. ötéves tervben 599 lakást biztosítottak a tanácsok a cigány lakosság részére (5. sz. melléklet). A megye területén a putrilakások száma 372-ről 269-re csökkent (4. sz. melléklet). A biztosított lakások száma és a putriban élő családok számának csökkenése nincs arányban, mert az öt év alatt több új család jött létre. Hadháztégláson 1983-ban felszámoltuk a megye legnagyobb cigánytelepét, a Nyugati telepet. Ezt úgy tudtuk elérni, hogy a megyei tanács 30 db csökkent értékű lakásépítésre biztosított beruházást a hitelképtelen családok részére. Ebből 15 lakást Hadháztéglás kapott, 5 lakást pedig Bagamér.

Hadháztégláson az elmúlt 5 évben összesen 115 lakást biztosított a tanács a cigány lakosság részére (építés: 82, vásárlás: 18, tanácsi bérlakás: 15). Jelenleg 1 telep van 7 putrilakással, melyben 12 család él.

Bagamérban az elmúlt 5 év alatt 15 lakást biztosított a helyi tanács (építés: 5, vásárlás: 5, tanácsi bérlakás: 5). Jelenleg 2 telepen 21 putrilakásban 39 család él.

A megye területén sajnos magas a száma azoknak a családoknak, akik nem megfelelő lakásban laknak (alapnélküli, elavult házak), ezeket 10 éven belül mind újjá kell építeni (4. sz. melléklet).

A telep felszámolás érdekében a cigányság körében az építkezést szorgalmazzuk. A helyi tanácsok igyekeznek olcsó és ingyenes telket biztosítani. Két községben az építkezőknek (Kaba, Balmazújváros) tanácsi támogatást

biztosítottak 2–2 esetben, 20–80 000 Ft-ot. Ezt a jó példát szorgalmazzuk a többi községben is.

A telepek felszámolását az is nehezíti, hogy egy putriban több család is lakik és bőven van olyan család is, aki hitelképtelen. A hitelképtelen családok sorsát csak állami lakások építésével tudjuk megoldani.

A telepről beköltözött családok többsége igyekezett az új környezetnek megfelelően élni. Sajnos, még mindig magas a száma azoknak a családoknak, akik környezetüket nem tartják tisztán, lakásukat nem gondozzák, nem tartják be a szocialista együttélés alapvető normáit.

4. A cigánygyerekek iskoláztatásának helyzete

A cigány származású gyerekek óvodai elhelyezése az elmúlt öt év alatt sokat javult. Az óvodáskorú gyerekek óvodai elhelyezése 47%-ról 64%-ra emelkedett (11. sz. melléklet). Hadháztégláson 1984-ben működésre átadtak egy 175 férőhelyes új óvodát. Jelenleg a 191 óvodáskorú gyerekből óvodába jár 87 fő. Férőhely van, a szülőket kell folyamatosan meggyőzni az óvodai nevelés jelentőségéről. Bagamér nagyközségben a 30 óvodáskorú gyerekből 27 jár óvodába. Álmosdon (társközség) 8 cigánygyerek van és mind óvodás.

Az 1985–86-os tanévben az elsősztályos tanulók közül 482 volt óvodás, és 36 gyerek iskolai előkészítőre járt. Ebben az évben óvodába jár az 5 évesek közül 509 fő.

Az általános iskolába a tanulók beiskolázása jó. Sajnos, az 1. és 8. osztályosok aránya még mindig rossz. A tanulók 38–40%-a jut el a nyolcadik osztályig (12. sz. melléklet). Ezt az arányt az óvodai előkészítéssel fogjuk javítani.

Az iskolai zsúfoltság megszűnt Hadháztégláson, a feltételek biztosítottak az oktatáshoz, mert 1983-ban átadták a 12 tantermes új iskolát (Petőfi u.). A Jókai utcai iskolát pedig 4 tanteremmel bővítették. Bagamér és Álmosd községekben is biztosítani fogjuk az oktatási feltételt, mert ebben az évben átadásra kerül a 8–8 tantermes új iskola.

Javulás mutatkozik a napközis ellátásnál is, 28%-ról 38%-ra emelkedett. A tanulószobán elhelyezett tanulók aránya nem változott, 4%. Az osztályt ismétlő tanulók aránya sajnos nem javult, 15% (13. sz. melléklet).

A megyében még mindig 23 önálló cigányosztály és 7 napközis csoport működik. Ebből 15 önálló cigányosztály Hadháztégláson van és 2 önálló napközis csoport. Bagamér községben önálló cigány csoport nincs.

A bukások számának csökkentését Hadháztégláson az óvodai elhelyezés növekedésével és a napközis ellátás javításával akarjuk elérni. Javítani kell a javítóvizsgára bukott tanulók eredményes vizsgáztatását, és a felmentett tanulók eredményes osztályozó vizsgáját. A napközis ellátást emelni kell a cigánygyerekeknél, felhasználva a gyámügyi segélyeket is (26. sz. melléklet).

A cigánytanulók nagy létszámot képviselnek a gyógypedagógiai intézetekben (16. sz. melléklet), az utóbbi években az arány 17%-ról 21%-ra emelkedett. A visszahelyezés a normál általános iskolába minimális.

Az állami gondozásba vett cigánygyerekek száma és aránya igen magas és emelkedő. Az állami gondozottak aránya 41%-ról 48%-ra emelkedett (17. sz. melléklet).

A megyében rendszeres nevelési segélyben részesülők száma emelkedett, az aránya nem változott (19. sz. melléklet).

A cigánygyerekek továbbtanulása az utóbbi öt évben nem javult. A 8. osztályt végzettek jelentkeznek továbbtanulásra, de a kedvező felvételi arányok ellenére is kevesen kezdik meg tanulmányaikat. A továbbtanulók száma 140 és 150 fő között ingadozik. Legtöbben tanulnak tovább a szakmunkásképző intézetekben, 100 és 120 fő (21. sz. melléklet). A lemorzsolódás ellen úgy vesszük fel a harcot, hogy megyei ösztöndíjat alapítunk.

A cigánytanulók még eredményesebb oktatás érdekében a megye vállalataival, szövetkezeteivel, üzemeivel együttműködési szerződésünk van, mely erkölcsi és anyagi támogatást nyújt (tanszersegély, étkeztetés, ösztöndíj).

A cigánygyerekek óvodába, iskolába járását nagy mértékben segítették a családgondozók, de figyelemmel kísérték a továbbtanulók helyzetét is. Munkájuk során figyelték a segélyek felhasználását, és ahol rendelkezésre állt, tapasztaltak ott felhívták a szülők figyelmét a segélyek rendeltetésére. Ezért fontosnak tartjuk a családgondozói hálózat bővítését. Jelenleg a megyében 6 főállású családgondozó dolgozik. (Hadháztégláson 2, Debrecenben 1, Bagamérban 1, Létavértesen 1, Hosszúpályiban 1 fő.) A megyében még van 10 olyan település, ahol fontos lenne a családgondozók mielőbbi beállítása. A beilleszkedést így tudnánk gyorsítani. A cigánygyerekeket eredményesen oktató nevelők és óvónők részére minden évben céljuttalmat biztosítunk.

5. A cigány lakosság közművelődési helyzete

A cigány lakosság etnikai hagyományápolásában lassú a fejlődés. A megyében összesen 3 ének- és tánc klub működik. Gyermekklub működik 4, felnőtt klub 3. Javuló tendenciát mutat, hogy működtetnek a megyében 3 kiskertbarát kört és egy kisállattenyésztő kört. Működik egy természetvédelmi kör is (30. sz. melléklet).

A családok 71%-a rendelkezik rádióval és 46%-a televízióval. A háztartások gépesítése elősegíti a több szabadidőt és annak eredményes felhasználását (10. sz. melléklet).

A könyvtári tagok között a cigánygyerekek aránya nem sokkal alacsonyabb a nem cigánygyerekekhez viszonyítva. A felnőttek még kevés számban szerepelnek az olvasók között.

A cigányság részére máig is legvonzóbb kulturálódási forma a filmszínházak látogatása. Még vannak bőven, akik csak nézik a filmet, de nem értik mondanivalóját.

Az elmúlt 5 év alatt többször szerveztünk író-olvasó találkozót. Majdnem minden községben szerveztünk fórumot a cigány lakosság részére és réteg beszélgetéseket. Az aktívacsoporthoz részére adtunk feladatot.

Több szerv támogatásával minden évben megszervezzük a megyei olvasótábort. A cigánygyerekek olvasótáborra (1 megyei és 2 területi tábor) jól szolgálja a felzárkóztatást, a közösségi szokások és a szocializációs készségek kialakítását. A megyei táborban évente 70-80 cigánygyerek vesz részt. A területi táborban 20-30 cigánygyerek.

A cigány felnőttek oktatása területén is vannak jó eredményeink. Évente 300-360 felnőtt tanul az általános iskolákban és 60-70 személy végzi el a 8. osztályt. A középiskolákban 20-30 cigány felnőtt tanul tovább évente (22-23. sz. melléklet). A felnőtt korosztálynál az analfabéták száma 20%-ról 15%-ra csökkent.

6. Az egészségügyi helyzet

A megyében élő cigány lakosság – főleg a telepeken élők – egészségügyi helyzete az átlagostól kedvezőtlenebb. A telepről elköltöztek nagyobb részének életmódja közeledik a társadalmi átlaghoz. A telepről kiköltözött kisebbség azonban utógondozásra szorul. A halmozottan hátrányos helyzetű családoknál nem sikerült megfelelő eredményeket elérni.

A telepen élő cigányság egészségügyi helyzete rossz, az egészséges életmód kialakításának nincs meg az objektív feltétele.

A családtervezés és családalapítás a telepi lakosok zöménél még ismeretlen (10. sz. melléklet). A telepről kiköltözött fiatal családok gyermekeinek száma nem sokkal tér el a hasonló korú nem cigány lakosságtól.

Nagy gondot okoz az alkoholizálás, amely függvénye a család erkölcsi és szociális helyzetének.

A terhes anyák körében a hiányos és helytelen táplálkozás, a túlzott dohányzás és az alkoholfogyasztás következtében a koraszülések aránya az átlagtól nagyobb 16-18% (27. sz. melléklet).

Hasonlóan rossz az arány a csecsemőhalálzásnál is 12-15% (27. sz. melléklet).

Az egészségügyi feladatok színvonalasabb ellátása érdekében Hadház-tégláson egy új központi orvosi rendelőt adtunk át 1983-ban. Ebben az évben került átadásra az Egészségház is. Bagamérban 1983-ban adtuk át a fogorvosi rendelőt, és Álmosdon ebben az évben az Egészségházat.

A cigány lakosság szociális gondozása több irányú. Rendszeresen szociális segélyben részesül 1200-1400 fő között, a segélyezettek 35-40%-a. Rend-

kívüli szociális segélyben részesül 3000-10 000 személy, a segélyezett 40-42%-a (24-25. sz. melléklet).

Az öregek napközi otthonában 25 fő van elhelyezve. Házi szociális gondozásban 5 személy részesül. A megye területén 25 cigány gondozott él a szociális otthonokban.

A megye bölcsődéiben 30 cigánygyerek van elhelyezve. Férőhely lenne, de a szülők nem igénylik. Ha az anya dolgozik, akkor is inkább a gyermekgondozási segélyt, most már a gyermekgondozási díjat veszi igénybe.

Az egészségnevelés komplex tevékenységében jelentős szerepet tölt be az iskolai, a körzeti orvosok és védőnők tevékenysége, a vöröskeresztes aktívák felvilágosító munkája. A megyei egészségügyi osztály pénzeszközeitől függően jutalomban részesíti a cigány lakosság egészségnevelése terén kiemelkedő eredményeket elért orvosokat és védőnőket.

7. Közéleti aktivitás, állampolgári magatartás

A cigány lakosság állampolgári magatartása döntő mértékben függ a társadalmi közösségbe való beilleszkedés fokától.

A beilleszkedett cigányok közül mind kevesebben vállalják a hátrányosabb helyzetben lévőkkel való foglalkozást. Ennek több oka van, ide sorolható az előítélet, de oka az is, hogy a beilleszkedettek az energiájukat, szabadidejüket saját családjuk jobblétére fordítják (gmk stb.). A beilleszkedettek közéleti tevékenysége csökkent (30. sz. melléklet).

A bűncselekményeket ma már inkább a rossz szociális helyzetű, rossz lakáskörülmények között élő családok tagjai követik el. Településenként kialakult bűnözési góccokat kell ellenőrizni.

A rendőri szervek és a Megyei Oktatási Ifjúsági és Sport Bizottság a bűnmegelőzési tevékenységük során kiemelten kezelik a cigányokkal való foglalkozást. Ennek eredményeként csökkent a gyermek- és fiatalok bűnelkövetők száma (28. sz. melléklet).

Az ismertté vált bűnelkövetőknek átlagosan 7-13%-a cigány. Kiemelkedően magas – a lélekszámukat tekintve – a részvételi arányuk az erőszakos garázda bűncselekmények, ezen belül is a rablás elkövetésében. Jelentős a részvételi arányuk a vagyon elleni bűncselekmények elkövetésében (29. sz. melléklet).

A bűnelkövetők többsége telepen él, kulturáltsági szintje alacsony, legtöbbször analfabéta, munkakerülő életmódot folytat, és legtöbbjük alkoholisták is.

8. A tanács, állami és társadalmi szervek tevékenysége

A cigány lakosság társadalmi beilleszkedését elősegítő állami és társadalmi szervek összehangolt működését a megyei koordinációs szaktanács végzi.

Munkáját a központi és megyei párthatározatok, valamint a jogszabályok, a Tárcaközi Koordinációs Bizottság állásfoglalásai, irányelvei, ajánlásai és a tanácsi célkitűzések alapján végzi.

A megyei szakbizottság beszámoltatási rendszere tervszerű. A helyi tanácsok tevékenységét komplex módon irányítja. Állásfoglalásaiban meghatározza a cigány lakosság helyzetét érintő sajátos helyi feladatokat.

A helyi tanácsok ciklusonként egyszer vagy kétszer napirendre tűzik a cigány lakosság helyzetének vizsgálatát, ez attól függ milyen fokon van a cigányság integrálódása.

A nagyobb cigány létszámú községekben létrehozták a helyi koordinációs szakbizottságot. Megalakították – az integrálódott cigányságból – az aktívahálózatot.

A különböző szintű pártbizottságok rendszeresen figyelemmel kísérik a cigányság helyzetét és beszámoltatják az állami szerveket.

A nem tanácsi szervek közül elismerésre méltó a Hazafias Népfront és a Vöröskereszt szervezetek munkája.

A megyei főügyészség és rendőr-főkapitányság jogpropaganda előadásokkal segíti a cigány bűnözés megelőzését és visszaszorítását.

A KISZ Megyei Bizottsága és az Úttörő Elnökség a saját eszközeivel segítséget nyújt a cigánygyerekek iskolai beilleszkedéséhez. Figyelemmel kíséri a továbbtanuló fiatalok helyzetét, ösztöndíjat létesít. Támogatja munkahelyi beilleszkedésüket.

A megyei sajtóban megjelent cikkek és a megyei koordinációs szakbizottság kiadványai elősegítik a munkahelyek támogatásának propagálását, bővítését, a közvélemény pozitív formálását.

9. A legfontosabb feladatok a megye cigány lakosságának gyorsabb ütemű beilleszkedése érdekében

A cigány lakosság teljes gazdasági és kulturális integrációja még hosszú, kitartó munkát és széles társadalmi összefogást igényel.

A legfontosabb és kiemelt feladatok:

a) A cigány lakosság foglalkoztatásának kiszélesítése:

- a 14-18 évesek elhelyezkedésének szervezett segítése,
- az állandó munkát vállalók növelése,
- a munkalehetőségek megteremtése.

b) A telepek felszámolása:

- az építési feltételek biztosítása,
- minden jogilag biztosított lehetőséget igénybe venni a lakásjuttatáshoz,
- vásárolt és épített lakások állagmegóvását biztosítani.

c) A cigányfiatalok oktatása, a felnőtt lakosság kulturális nevelése:

- a gyerekek 3 éves kortól óvodai felvételének biztosítása,

- az általános iskoláskorúak napközis ellátásának további szélesítése,
- továbbtanulás fokozott támogatása,
- rászoruló tanulók fokozottabb anyagi támogatása (tanszersegély, nevelési segély, közép- és felsőfokú képzésnél ösztöndíj),
- felnőtt és ifjúsági klubok szervezése,
- olvasótábor szervezése,
- felnőttek részére iskolarendszerű oktatás szervezése.

d) Egészségügyi feladatok:

- személyi és környezeti tisztaságra nevelés,
- egészséges életmódra nevelés (gyermeknevelés, családtervezés),
- a családgondozói hálózat bővítése.

e) Állampolgári magatartás, közéleti tevékenység:

- a közéleti aktivitásra nevelés,
- a társadalmi együttélés szabályainak betartására nevelés,
- a szülői kötelesség teljesítésére nevelés,
- a bűnözés megelőzése.

10. Központi intézkedést igénylő feladatok

- a telepfelszámolás gyorsítása érdekében a hitelképtelen családok részére pénzügyi támogatásra lenne szükség, csökkent értékű állami lakások építéséhez, évente 10 lakás,
- családgondozói rendszer teljes körű kiépítését javasoljuk, mindenekezlőtt azokon a településeken, ahol sok cigány él és a beilleszkedési fok alacsony (10 álláshely),
- a településekre kihelyezett üzemek pénzügyi támogatását központilag kellene megoldani, ezzel elősegítenénk a fiatalok és nők munkába állítását,
- ahol több család él a telepen, a helyi tanács kapjon központi támogatást telek kialakításához.

Debrecen, 1986. június

Dr. Szabó Imre

LAKOSSÁGI ARÁNY

Hajdú-Bihar megye

Év	Lakosság	Ebből cigány	Százalékos arány
1964.	516 276	11 473	2,2
1976.	545 444	16 962	3,1
1981.	572 831	21 222	3,7
1986.	564 999	22 702	4,0

CIGÁNY LAKOSSÁG ADATAI

Hajdú-Bihar megye

Év	Cigány lakosságból			Cigány családból			Telep
	Megfelelő lakásban lakók	Nem megfelelő lakásban lakók	Putri lakásban lakók	Megfelelő lakásban lakók	Nem megfelelő lakásban lakók	Putri lakásban lakók	
1964.	200	320	10 953	52	61	2231	60
1976.	9 042	4315	3 605	1892	772	728	39
1981.	13 080	5677	2 465	2657	1098	479	37
1986.	14 807	6042	1 853	3193	1170	371	29

LAKOSSÁGI ARÁNY LAKÁSHELYZET

1986. év

Körzet, város	Település			Százalékos cigány	Cigány lakosságból		Putri lakásban lakók
	Lakossága	Ebből cigány	Százalékos cigány		Megfelelő lakásban lakók	Nem megfelelő lakásban lakók	
Berettyóújfalui k.	58 127	4 880	8,4	3 682	1004	194	
Debreceni körzet	82 922	6 728	8,1	4 223	1807	698	
Hajdúnánási körzet	24 314	911	3,7	708	132	71	
Hajdúszoboszlói k.	9 678	352	3,6	340	12	—	
Balmazújvárosi k.	16 569	1 090	6,6	747	311	32	
Püspökladányi k.	40 802	1 689	4,1	1 393	238	58	
Debrecen	205 912	3 770	1,8	1 410	1 638	722	
Hajdúböszörmény	32 165	647	2,0	517	130	—	
Hajdúnánás	19 102	108	0,5	92	16	—	
Hajdúszoboszló	24 086	260	1,1	260	—	—	
Berettyóújfalui	16 281	803	4,9	732	59	12	
Püspökladány	16 761	568	3,4	265	303	—	
Balmazújváros	18 280	896	4,9	438	392	66	
Összesen:	564 999	22 702	4,0	14 807	6042	1853	
Százalékos arány:	—	—	—	65,2	26,5	8,3	

CSALÁDOK ÉS LAKÁSOK ADATAI
1986. év

Körzet, város	Cigány családközből			Cigányok lakásai			Telepek
	Megfelelő lakás	Nem megfelelő lakás	Putri lakás	Megfelelő lakás	Nem megfelelő lakás	Putri lakás	
Berettyóújfalu k.	735	192	40	612	156	38	6
Debreceni körzet	952	414	171	790	385	132	15
Hajdúnánási k.	145	23	23	106	14	14	1
Hajdúszoboszlói k.	102	4	-	75	4	-	-
Balmazújvárosi k.	178	61	8	145	55	7	-
Püspökladányi k.	296	55	13	247	43	13	2
Debrecen	266	207	100	190	179	50	3
Hajdúböszörmény	117	51	-	88	27	-	-
Hajdúnánás	23	4	-	23	4	-	-
Hajdúszoboszló	60	-	-	40	-	-	-
Berettyóújfalu	175	15	5	146	12	4	1
Püspökladány	61	51	-	47	38	-	-
Balmazújváros	83	93	11	83	58	11	1
Összesen:	3193	1170	371	2592	975	269	29
Százalékos arány:	67,4	24,6	8,0				

Kimutatás
A CIGÁNYTELEPEK FELSZÁMOLÁSÁNAK ADATAI

Év	Központi keretszám	Ebből megvalósult		Állami és egyéb lakás	Összesen
		Építés	Vásárlás		
terv 1965.	-	40	-	3	43
III. ötéves					
terv 1966-70.	150	131	53	212	396
IV. ötéves					
terv 1971-75.	320	49	313	98	460
V. ötéves					
terv 1976-80.	520	40	346	261	647
VI. ötéves					
terv 1981.	130	53	47	4	104
1982.	120	17	56	50	123
1983.	110	60	36	44	140
1984.	100	49	36	28	113
1985.	90	44	42	33	119
Összesen:	550	223	217	159	599
Mind összesen:	1540	483	929	733	2145

LAKOSSÁG ÉS MUNKAVISZONY

1986. év

Község, város	Cigány lak.		Munkaképes korú		Dolgozik		Állandó munkaviszonya van	
	Ffi	Nő	Ffi	Nő	Ffi	Nő	Ffi	Nő
Berettyóújfalui k.	2 399	2 481	1 345	1 226	1 079	540	820	331
Debreceni község	3 337	3 391	1 723	1 893	1 465	703	1 033	394
Hajdúnánási község	443	468	220	239	202	70	174	66
Hajdúszoboszlói k.	190	162	93	76	72	23	32	7
Balmazújvárosi k.	524	566	250	274	276	148	166	65
Püspökladányi k.	812	877	475	510	420	168	289	111
Debrecen	1 610	2 160	832	958	725	90	191	48
Hajdúböszörmény	312	335	118	162	91	80	87	45
Hajdúnánás	51	57	20	22	21	9	15	6
Hajdúszoboszló	153	107	74	50	123	61	43	21
Berettyóújfalú	422	381	261	210	245	123	142	69
Püspökladány	280	288	148	144	129	99	108	37
Balmazújváros	402	494	207	208	362	208	284	192
Összesen:	10 935	11 767	5766	5972	5210	2322	3384	1392
Százalékos arány:	—	—	—	—	90	39	58,6	23,3

LAKOSSÁG ÉS MUNKAVISZONY

1986. év

Körszet, város	Nem dolgozik			Oka				Sorkatonai szolg. teljesít
	Férfi	Nő	Tovább tanul	Rokkant nyugdíjas	Szociális segélyes	Háztartásbeli	Szab. veszt. bünt. tölti	
Berettyóújfalui k.	184	401	47	92	116	370	108	46
Debreceni körzet	303	842	38	86	228	657	105	71
Hajdúnánási körzet	61	124	17	21	28	76	16	17
Hajdúszoboszlói k.	19	46	7	2	9	35	3	12
Balmazújvárosi k.	2	116	6	6	19	127	2	11
Püspökkladányi k.	68	242	14	22	36	210	18	26
Debrecen	205	770	60	25	23	500	13	37
Hajdúböszörmény	5	10	—	2	53	43	18	6
Hajdúnánás	—	3	1	1	2	6	1	2
Hajdúszoboszló	8	4	2	3	2	2	3	3
Berettyóújfalui	28	75	8	15	19	47	14	18
Püspökkladány	30	41	3	15	11	26	10	16
Balmazújváros	31	96	—	34	24	51	18	5
Összesen:	944	2770	203	324	570	2150	329	270

CIGÁNY LAKOSSÁG ADATAI
1986. év

628

Körzet, város	Munkaképes kor felett						Szakképesítés			
	Ffi	Nő	Nyugdíjas		Rendsz. szoc. segélyes	Szakmunkás		Betanított munkás		
			Ffi	Nő		Ffi	Nő	Ffi	Nő	
Berettyóújfalui k.	192	231	119	74	115	74	34	102	54	
Debreceni körzet	128	214	123	87	132	118	19	175	32	
Hajdúnánási körzet	30	33	26	6	18	43	6	15	10	
Hajdúszoboszlói k.	10	15	10	9	2	14	1	10	—	
Balmazújvárosi k.	20	40	13	25	15	18	4	21	12	
Püspökladányi k.	31	43	31	23	14	22	9	58	28	
Debrecen	234	381	24	6	369	35	8	70	5	
Hajdúböszörmény	21	14	7	2	12	3	1	27	8	
Hajdúnánás	7	9	4	—	2	10	3	5	—	
Hajdúszoboszló	19	10	15	8	2	28	2	12	2	
Berettyóújfalui	27	32	27	23	5	15	14	35	19	
Püspökladány	21	32	13	4	18	12	5	25	7	
Balmazújváros	40	44	40	16	11	58	30	75	40	
Összesen:	780	1098	452	283	715	440	136	630	217	
Százalékos arány:	3,4	4,8	57,9	25,7	38,0	7,6	2,2	10,7	3,6	

A CIGÁNY MUNKAKÉPES KORÚ LAKOSSÁGBÓL

1986. év

Körzet, város	Dolgozik				Dolgozik		
	Iparban	Mezőgazdaságban	Egyéb helyen	Helyben	Megyében	Megyén kívül	
Berettyóújfalui k.	698	423	498	744	476	399	
Debreceni körzet	1146	571	451	808	938	422	
Hajdúnánási körzet	175	16	81	175	14	83	
Hajdúszoboszlói k.	21	66	8	50	31	14	
Balmazújvárosi körzet	169	158	97	242	115	67	
Püspökladányi körzet	317	146	125	185	227	176	
Debrecen	285	159	371	279	326	210	
Hajdúböszörmény	123	9	39	150	21	—	
Hajdúnánás	9	2	19	22	8	—	
Hajdúszoboszló	130	8	46	116	60	8	
Berettyóújfalú	166	47	155	218	102	48	
Püspökladány	105	108	15	185	33	10	
Balmazújváros	234	88	248	200	173	197	
Összesen:	3578	1801	2153	3374	2524	1634	
Százalékos arány:	47,5	23,9	28,6	44,8	33,5	21,7	

A CIGÁNY LAKOSSÁG KOR SZERINT
1986. év

Körzet, város	0-3 év	3-6 év	6-14 év	Munkaképes korú	Munkaképes korúból 15-25 éves	Munkaképes kor felett
Berettyóújfalui k.	410	436	1040	2 571	1061	423
Debreceni körzet	575	605	1590	3 616	1635	342
Hajdúnánási körzet	65	81	243	459	135	63
Hajdúszoboszlói k.	36	38	84	174	69	20
Balmazújvárosi k.	117	110	279	524	238	60
Püspökladányi k.	123	143	364	985	361	74
Debrecen	247	260	858	1 790	534	615
Hajdúböszörmény	28	34	270	280	212	35
Hajdúnánás	8	13	29	42	21	16
Hajdúszoboszló	46	31	30	124	50	29
Berettyóújfalú	43	73	157	471	118	59
Püspökladány	44	46	133	292	76	53
Balmazújváros	78	107	212	415	188	84
Összesen:	1820	1977	5289	11 738	4698	1878
Százalékos arány:	8,0	8,3	23,3	51,7	40,0	8,7
Megye lakosságának százalékos aránya	4,0	4,2	14,8	60,0	—	17,0

GYERMEK A CSALÁDBAN

1986. év

Körzet, város	Családok adatai							Hány család rendelkezik				
	nincs gyerek	1-3 gyerek	4-6 gyerek	7-9 gyerek	10 és több gyerek	Össz. család	Rádió- val	TV-vel	Mosógép- pel	Fürdő- szobával	Gépkocsi- val	
Berettyóújfalui k.	125	520	247	66	9	967	825	641	547	173	72	
Debreceni körzet	145	872	405	98	17	1537	833	616	501	95	19	
Hajdúnánási körzet	17	85	48	35	6	191	96	113	112	17	—	
Hajdúszoboszlói k.	5	50	41	10	—	106	99	48	73	24	17	
Balmazújvárosi k.	38	143	53	13	—	247	200	109	120	37	13	
Püspökladányi k.	53	204	87	16	4	364	255	179	130	41	6	
Debrecen	226	30	115	161	41	573	480	78	105	86	9	
Hajdúböszörmény	28	89	40	11	—	168	137	80	82	10	3	
Hajdúnánás	—	24	3	—	—	27	27	25	27	23	6	
Hajdúszoboszló	—	25	30	3	2	60	60	47	30	25	4	
Berettyóújfalui	38	94	48	12	3	195	132	127	116	74	8	
Püspökladány	17	74	15	6	—	112	88	72	57	28	7	
Balmazújváros	26	97	53	8	3	187	143	80	78	42	6	
Összesen:	718	2307	1185	439	85	4734	3375	2215	1978	675	170	
Százalékos arány:	15,1	48,7	25,0	9,2	2,0	100	71	46	42	14	3	

A CIGÁNYGYEREKEK SZÁMA AZ ÓVODÁBAN
1985–1986. év

körzet, város	Óvodáskorú cigánygyerekek száma	Óvodába jár	Százalékos arány	Óvodások közül 5 éves
Berettyóújfalu körzet	436	319	73,1	144
Debreceni körzet	605	374	61,8	128
Hajdúnánási körzet	81	43	53,0	16
Hajdúszoboszlói körzet	38	30	78,9	9
Balmazújvárosi körzet	110	57	51,8	33
Püspökladányi körzet	143	131	91,6	44
Debrecen	260	96	36,9	45
Hajdúböszörmény	34	29	85,2	12
Hajdúnánás	13	2	15,3	1
Hajdúszoboszló	31	31	100,0	7
Berettyóújfalu	73	47	64,3	18
Püspökladány	46	46	100,0	20
Balmazújváros	107	70	65,4	32
Összesen:	1977	1275	64,4	509

A TANULÓK SZÁMA ÉS ARÁNYA AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN
1970-1986. évben

Osztály	Tanulók összesen				Ebből cigánytanuló				Százalékos arány			
	1970-71	1974-75	1980-81	1985-86	1970-71	1974-75	1980-81	1985-86	1970-71	1974-75	1980-81	1985-86
1.	8 525	9 414	9 813	9 704	772	877	840	859	9,1	9,3	8,5	8,8
2.	7 739	8 233	8 681	9 598	517	631	613	596	6,7	7,7	7,0	6,2
3.	7 816	7 462	8 195	9 553	504	508	560	529	6,4	6,8	6,8	5,5
4.	8 228	7 438	7 964	10 178	420	456	525	552	5,1	6,1	6,6	5,4
5.	8 539	7 523	8 107	9 121	349	431	538	572	4,1	5,7	6,6	6,2
6.	8 797	7 313	8 275	8 304	297	358	447	520	3,4	4,9	5,4	6,2
7.	8 936	7 318	8 345	7 833	200	276	439	337	2,2	3,8	5,2	4,3
8.	9 099	7 362	7 457	7 351	130	182	304	292	1,4	2,5	4,0	3,9
1-4	32 308	32 547	34 653	39 033	2213	2472	2538	2536	6,9	7,6	7,3	6,5
5-8	35 371	29 516	32 184	32 609	976	1247	1728	1721	2,8	4,2	5,3	5,2
1-8	67 679	62 063	66 837	71 642	3189	3719	4266	4257	4,7	6,0	6,3	5,9

A CIGÁNYTANULÓK SZÁMA AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN
1985–1986. év

Körzet, város	Osztály										Tanuló szobás tan. sz.	Ónálló cigány	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Össz.	Napk. tan. sz.		oszt.	Napk. csop.
Berettyóújfalu k.	178	121	109	154	160	111	89	89	1008	391	34	1	—
Debreceni körzet	278	195	161	149	174	148	113	75	1293	459	48	20	6
Hajdúnánási k.	32	27	15	20	17	33	17	13	174	57	34	—	—
Hajdúszoboszlói k.	14	13	13	11	7	10	10	7	85	22	—	—	—
Balmazújvárosi k.	37	29	23	20	25	15	12	11	172	56	2	—	—
Püspökladányi körzet	78	47	46	49	45	36	26	14	341	156	4	—	—
Debrecen	69	52	61	35	42	41	24	19	343	158	2	—	—
Hajdúhözörmény	23	15	8	13	14	28	3	6	110	18	—	—	—
Hajdúnánás	17	13	12	7	6	17	7	6	85	27	—	—	—
Hajdúszoboszló	4	1	4	5	8	5	—	3	30	11	2	—	—
Berettyóújfalu	54	35	34	38	24	39	15	25	264	83	1	—	—
Püspökladány	28	18	12	25	15	12	10	8	128	90	2	—	—
Balmazújváros	47	30	31	26	35	25	14	16	224	92	—	2	1
Összesen:	859	596	529	552	572	520	337	292	4257	1620	129	23	7
Osztályt ismételt:	213	94	70	70	109	58	37	5	656				

A CIGÁNYTANULÓK ADATAI AZ 1. OSZTÁLYBAN
1985–1986. év

Körzet, város	Óvodába jár	Isk. éretlen volt	Előkészítőre járt	Isk. éretlen volt	Kisegítő oszt. járt	Korrekción oszt.	Korrekción tan. sz.	Isk. éretlenség miatt felm.	Képezhetően
Berettyóújfalui körzet	116	6	1	-	-	-	-	25	2
Debreceni körzet	122	12	20	-	1	-	27	22	-
Hajdúnánási körzet	16	3	-	-	-	-	-	2	-
Hajdúszoboszlói körzet	3	1	-	-	-	-	-	2	-
Balmazújvárosi körzet	21	1	-	-	-	-	-	7	-
Püspökladányi körzet	45	6	-	-	-	-	-	11	-
Debrecen	38	11	5	2	-	-	14	6	-
Hajdúböszörmény	7	2	2	-	-	-	-	3	-
Hajdúnánás	9	-	-	-	-	-	1	1	-
Hajdúszoboszló	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Berettyóújfalú	36	5	8	-	-	-	21	7	-
Püspökladány	28	4	-	-	-	-	-	1	-
Balmazújváros	38	2	-	-	-	-	6	4	-
Összesen:	482	53	36	2	1	-	69	91	2

A CIGÁNYTANULÓK ELŐZŐ TANÉVI ADATAI (1984-85)
1985-86. év

Körzet, város	Létszám	Oszt. ism. bukott.	Jav. vizs. bukott	Osztályzatban			Eredményes javító vizsgát tett	Osztályzó vizsgát tett
				Kisegítőbe helyezve	Mulasztás miatt	Felm. miatt		
Berettyóújfalui k.	931	78	32	8	13	14	17	2
Debreceni körzet	1243	172	56	45	22	27	32	10
Hajdúnánási körzet	190	21	9	15	4	10	5	1
Hajdúszoboszlói k.	86	9	2	—	1	12	1	—
Balmazújvárosi k.	271	32	21	10	8	20	12	—
Püspökladányi k.	313	47	16	8	8	20	12	—
Debrecen	331	62	34	7	11	2	17	7
Hajdúböszörmény	125	38	16	—	1	1	5	—
Hajdúnánás	74	3	6	1	3	—	4	—
Hajdúszoboszló	33	11	3	—	—	—	1	—
Berettyóújfalui	254	19	17	5	7	3	5	4
Püspökladány	124	20	7	—	1	1	6	—
Balmazújváros	108	16	8	2	1	1	7	—
Összesen:	4083	528	227	101	80	98	126	27

CIGÁNYTANULÓK ADATAI A GYÓGYPEDAGÓGIAI INTÉZETEKBEN
1981-1986. év

Év	LÉTSZÁMBÓL											
	Óvodás	Elő-készítős	1. o.	2. o.	3. o.	4. o.	5. o.	6. o.	7. o.	8. o.	Össz.:	Állami gondozott
1980-81.	1	16	166	124	152	159	109	88	53	44	912	166
1985-86.	11	24	156	168	131	129	173	158	116	91	1159	239

ÁLLAMI GONDOZOTT GYEREKEK ADATAI
1985-1986. év

Megnevezés	Csecsemő korú	Óvodás korú	Ált. isk. jár	Kisegítő isk. jár	Közép isk. jár	Szaktanulás és szakisk. jár	Munka viszonya van	Beteg, önálló életre képtelen	Összesen
Összesen	147	255	841	331	15	145	93	74	1901
Ebből cigány	53	124	461	239	—	15	4	20	916
Százalékos arány	36	48	54	72	—	10	4	27	48

ÁLLAMI GONDOZOTT GYEREKEK ELHELYEZÉSE
1985-1986. év

Megnevezés	GYVI-tan. otth.	Nev. otthon	Diák tan. otthon	Szaktan. otthon	Gyógyt. Intézet	Nevelő Intézet	Csecsemő otthon	Egészségügyi gyermek otthon
Összesen	27	1152	5	70	166	47	142	39
Ebből cigány	5	711		17	55	7	53	14
Százalékos arány	18	61	—	21	33	14	37	35
	Egyéb Int.	Munkás- szállás-	Egyéb zártint.	Albérlet	Nevelő szülő		Összesen	
Összesen	26	19	9	18	181		1901	
Ebből cigány	3	4	2	—	47		916	
Százalékos arány	11	21	22	—	25		48	

RENDSZERES NEVELÉSI SEGÉLYBEN RÉSZESÜL
1981-1986. év

Év	Családok száma		Kifizetett összeg ezer Ft-ban	Gyermekek száma		
	Összesen	Ebből cigány		Százalékos arány	Összesen	Ebből cigány
1981.	258	57	4 045	511	159	31
1986.	623	175	10 116	1325	397	30

Kimutatás
A VESZÉLYEZTETETT KÖRNYEZETBEN ÉS A HÁTRÁNYOS HELYZETBEN ÉLŐ GYEREKEK
SZÁMÁNAK ALAKULÁSÁRÓL

Év	Veszélyeztetett gyerekek		Hátrányos helyzetű gyerekek	
	Összesen	Ebből cigány	Összesen	Ebből cigány
1981.	2660	1319	3172	1512
1986.	4107	2055	5095	2476

CIGÁNYTANULÓK ADATAI
TOVÁBBTANULÁS
1981-1986. év

Iskola	Létszám 1980-81. év				Létszám 1985-86. év					
	1. o.	2. o.	3. o.	4. o.	Össz.:	1. o.	2. o.	3. o.	4. o.	Össz.:
Gimnázium	5	9	4	6	24	4	5	2	2	13
Szakközépiskola	4	2	3	4	13	7	1	1	3	12
Szakmunkásképző	49	35	24	-	108	63	26	26	-	115
Gyors- és gépfő	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-
Egészségügyi szakisk.	2	2	1	-	5	1	-	-	-	1
Összesen	60	49	32	10	151	75	32	29	5	141

CIGÁNY FELNŐTTEK OKTATÁSA
ÁLTALÁNOS ISKOLA
 1981-1986. év

Év	Osztály						8. osztályt végzett	
	1-2	3-4	5-6	7	8	Össz.: években	1980.	1985.
							77	—
1980-81.	43	41	84	98	94	360	—	—
1985-86.	19	22	67	90	82	315	—	60

CIGÁNY FELNŐTTEK OKTATÁSA
KÖZÉPISKOLA
 1981-1986. év

Iskola	Létszám 1980-81. év				Létszám 1985-86. év			
	1. o.	2. o.	3. o.	4. o.	1. o.	2. o.	3. o.	4. o.
	Össz.:				Össz.:			
Gimnázium	8	4	2	10	2	8	2	7
Szakközépiskola	1	—	1	1	—	4	4	1
Összesen	9	4	3	11	2	12	6	8
				27				28

KIMUTATÁS
A RENDSZERES SZOCIÁLIS SEGÉLYEK FOLYÓSÍTÁSÁRÓL

Megnevezés	1981. év	1982. év	1983. év	1984. év	1985. év
Segélyezettek száma összesen	3 940	3 961	3 966	3 839	3 751
Ebből cigány segélyezett	1 379	1 401	1 396	1 302	1 285
Kifizetett összeg ezer Ft-ban	44 769	49 845	53 683	61 301	66 614
Ebből cigányok részére kifizetett összeg ezer Ft-ban	15 700	18 006	20 605	21 800	22 955

KIMUTATÁS
A RENDKÍVÜLI SZOCIÁLIS SEGÉLYEK FOLYÓSÍTÁSÁRÓL

Megnevezés	1981. év	1982. év	1983. év	1984. év	1985. év
Segélyezettek száma összesen	7596	7888	17 662	25 738	24 500
Ebből cigány segélyezett	3004	3216	7 354	10 673	19 225
Kifizetett segélyösszeg ezer Ft-ban	7861	7132	14 411	19 004	26 258
Ebből a cigányok részére kifizetett segélyösszeg ezer Ft-ban	3144	3475	6 125	8 015	11 005

KIMUTATÁS
A RENDKÍVÜLI GYÁMÜGYI SEGÉLYEK FOLYÓSÍTÁSÁRÓL

Megnevezés	1981. év	1985. év
A megyében kifizetett össz. Ft-ban	1 639 575	3 107 052
Ebből cigányok részére kifizetett segélyösszeg Ft-ban	817 633	1 154 947
A segélyezett cigánycsaládok száma	773	858
A családokból segélyezett cigány kiskorúak száma	1 913	1 882

**SZÜLETÉSI ADATOK
HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN**

Megnevezés	1981. év	1982. év	1983. év	1984. év	1985. év
Születések száma össz.	8185	7863	7470	7323	7714
Ebből cigány születés	671	659	617	606	610
Százalékos arány	8,2	8,3	8,2	8,2	7,9
Csecsemőhalálozás össz.	133	144	116	154	150
Százalékos arány	1,6	1,8	1,5	2,1	1,9
Csecsemőhalálozás a cigányoknál	20	19	21	23	19
Százalékos arány	15,0	13,1	18,1	14,9	12,6
Koraszülés összesen	825	710	639	650	636
Százalékos arány	10,0	9,0	8,5	8,8	8,2
Ebből cigány koraszülés	139	135	115	111	114
Százalékos arány	16,8	19,0	17,9	17,0	17,9

GYERMEK- ÉS FIATALKORÚAK ÁLTAL ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNYEK

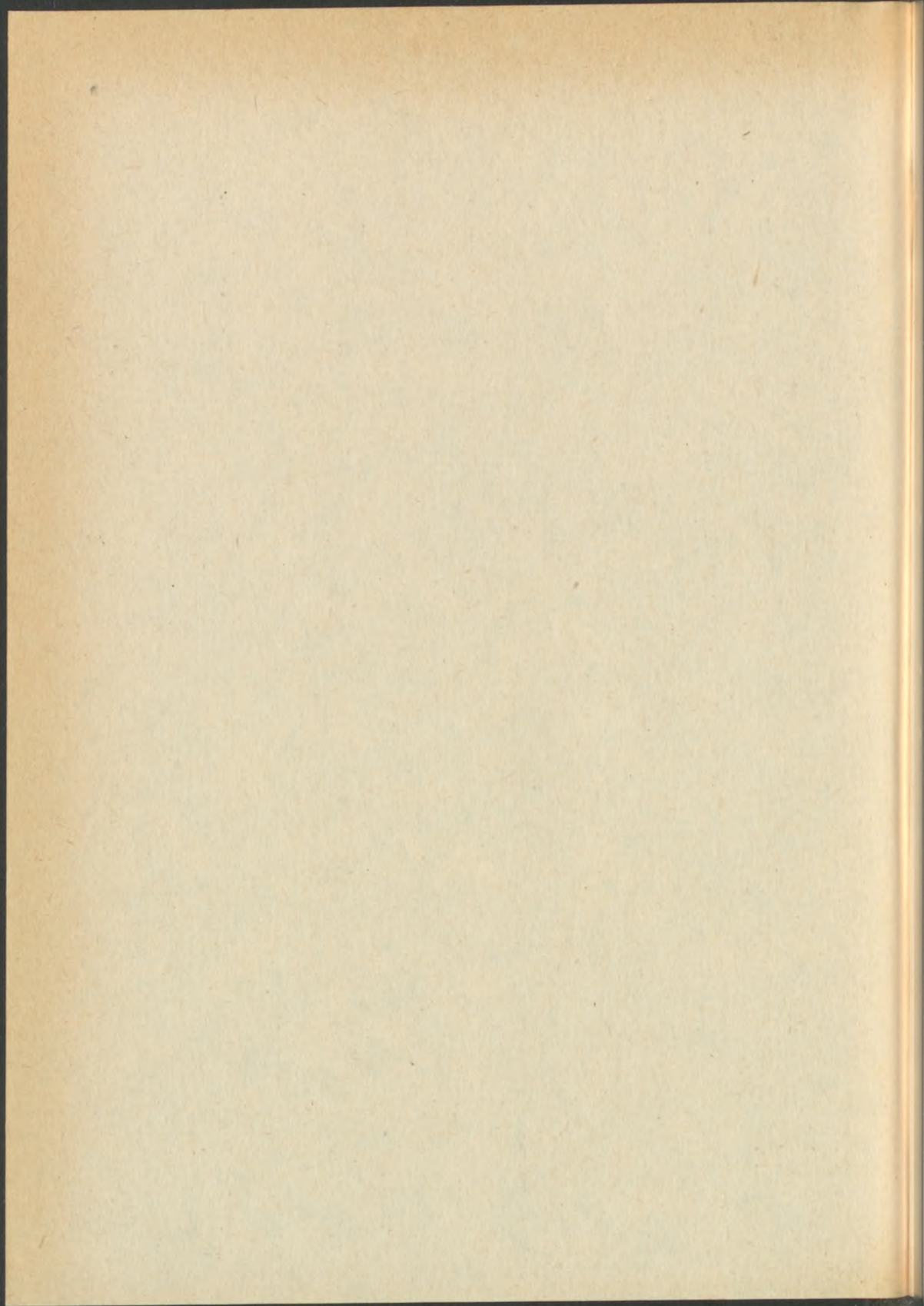
Megnevezés	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.
Gyermekkorú bűnelkövetők összesen	201	240	239	230	264
Ebből cigány elkövető	57	69	90	58	65
Elkövetők százalékos aránya	28,3	28,7	37,7	25,2	24,6
Fiatalkorú bűnelkövetők összesen	454	504	61	632	704
Ebből cigány elkövető	98	139	165	121	126
Elkövetők százalékos aránya	21,6	27,6	26,7	19,1	18,9

BŰNCSELEKMÉNYEK, CIGÁNY ELKÖVETŐK

Megnevezés	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.
Emberölés és kísérlete összesen	50	30	38	40	22
Ebből cigány elkövető	6	4	12	12	2
Elkövetők százalékos aránya	12,0	13,3	31,6	30,0	9,1
Rablás összesen	107	132	145	124	165
Ebből cigány elkövető	32	41	70	57	74
Elkövetők százalékos aránya	29,9	31,1	48,3	46,0	44,8
Súlyos testi sértés összesen	356	370	444	484	362
Ebből cigány elkövető	47	47	52	57	34
Elkövetők százalékos aránya	13,2	12,7	11,7	7,3	9,4

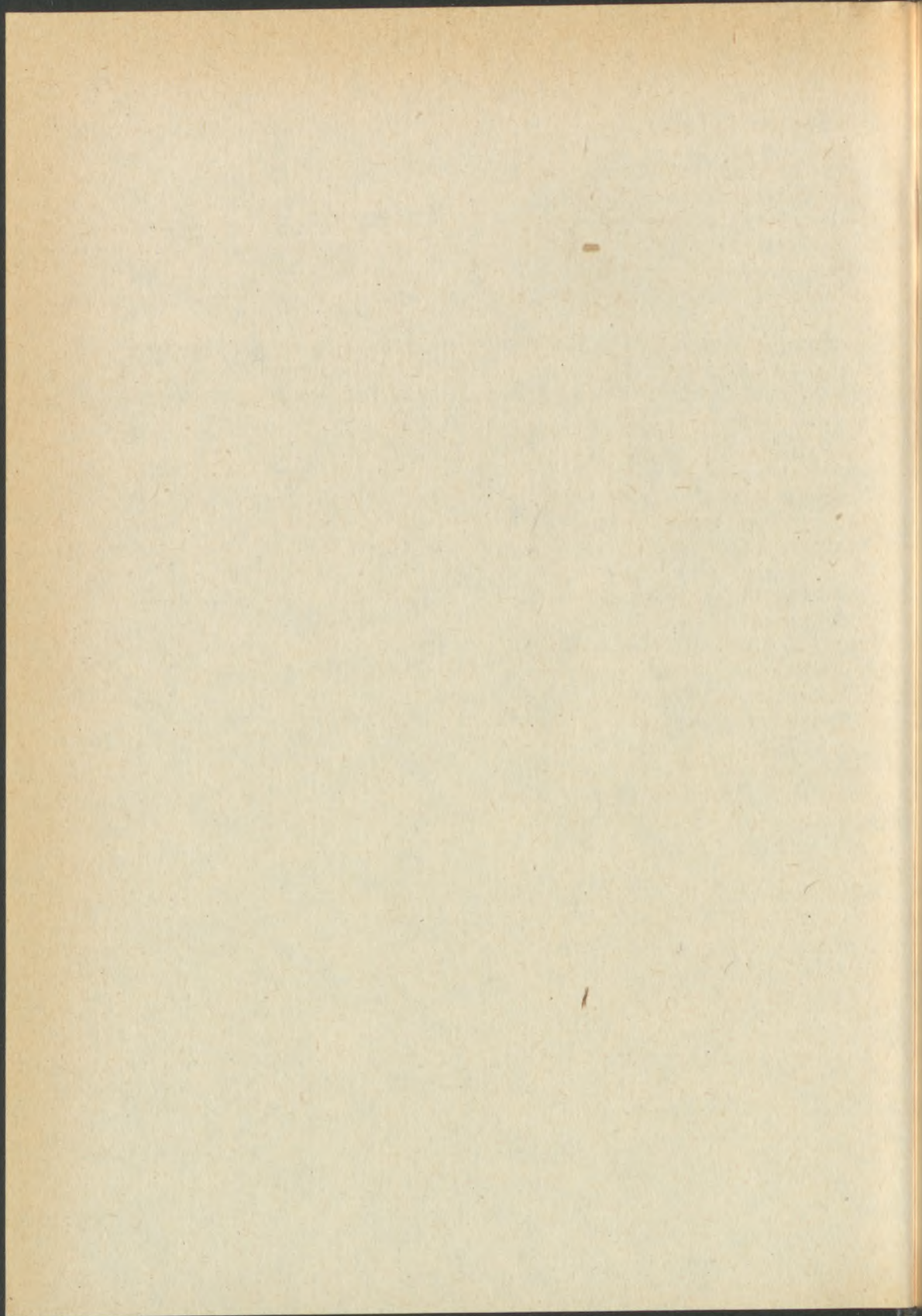
KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉG
KLUBOK MŰKÖDÉSE
1976-1986. év

Év	Közéleti tevékenység						Klubok működése					
	tanács tag	önkéntes rendőr	HNF biz. tag	HNF aktivista	VK aktivista	gyermek	feelnőtt	ének-tánc	kiskert barát	kisállat teny.	természet védő	egyéb
1976.	16	2	13	126	103	2	1	1	—	—	—	—
1981.	20	8	28	184	216	4	5	2	—	—	—	—
1986.	16	13	24	84	104	4	3	3	3	1	1	—

**HAJDÚ-BIHAR MEGYEI TANÁCS VB
KOORDINÁCIÓS SZAKBIZOTTSÁG
MŰKÖDÉSI SZABÁLYZATA**

DEBRECEN, 1986. év

Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottság titkárának munkaköri feladata

I.

Általános rendelkezések

1. *Elnevezése:* Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottság titkára
2. *Székhelye:* Debrecen, Vörös Hadsereg útja 42–48. sz.
3. A koordinációs titkár a megyei tanács elnöke közvetlen irányítása mellett ellátja a Megyei Tanács VB feladatkörébe tartozó, a cigány lakosság életkörülményeinek javításával összefüggő tevékenységek koordinálását.
4. A munkáltatói jogkört a megyei tanácselnök gyakorolja.
5. A koordinációs titkár felügyeletét a művelődési-egészségügyi és sportosztályok felügyeletét irányító megyei tanácselnök-helyettes látja el.

II.

A koordinációs titkár fő feladatai

Munkaköri feladatait, hatáskörét a Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnökének 1/1977. (TK. 7.) MT. TH. számú utasítása, valamint a Megyei Tanács Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló tanácsrendeletek, jogszabályok határozzák meg.

Ennek megfelelően a koordinációs szakbizottság titkárának feladat-, hatáskörét részletesen az ügyrend tartalmazza.

III.

A koordinációs titkár működési szabályai

1. Feladatait éves munkaterv alapján látja el. Alapját a Megyei Koordinációs Szakbizottság Intézkedési Terve, a Megyei Tanács Végrehajtóbizottság munkatervei, a Minisztertanács Tanácsi Hivatala Tárcaközi Koordinációs Bizottságának ajánlásai, valamint a párt és tanácsi testületek határozataiban rögzített feladatok képezik. A munkatervet a tárgyévvel megelőző bizottsági ülés hagyja jóvá.

2. A koordinációs titkár által előkészített testületi anyagok tartalmi és formai követelményeire vonatkozóan a Megyei Tanács Végrehajtóbizottsági határozatban foglaltak szerint kell eljárni.

3. A koordinációs titkár kapcsolatot tart a Megyei Tanács VB szakigazgatási szerveivel, a városi, nagyközségi és községi tanácsokkal, a társközségek elöljáróival és a nem tanácsi szervezetekkel, melyek során:

- az elvi állásfoglalásokról, vizsgálatokról és ellenőrzések során szerzett tapasztalatokról a vezetőket tájékoztatja,
- irányítja a cigány családgondozók munkáját és segítséget nyújt a hatékony munkavégzéshez,
- részt vesz a helyi tanácsok és végrehajtóbizottságok ülésein, ha a cigány lakosság életkörülményeivel kapcsolatos napirend szerepel,
- meghívás esetén a városi, nagyközségi, községi szinten tevékenykedő tanácsi és társadalmi bizottsági üléseken is részt vesz.

4. *Kapcsolatot tart a nem tanácsi szervezetekkel:*

- KISZ Megyei Bizottsággal,
- Szakszervezetek Megyei Tanácsával,
- Megyei Rendőr-főkapitánysággal,
- Megyei Főügyészséggel, Bírósággal,
- Hazafias Népfront Megyei Bizottságával,
- Megyei KÖJÁL és Egészségnevelési csoporttal,
- megyei sajtóval és rádióval,
- a megye területén működő vállalatokkal, szövetkezetekkel (Ipari, Mezőgazdasági, ÁFÉSZ, Takarékszövetkezetekkel).

A kapcsolattartás: személyes képviselő, szóbeli és írásbeli tájékoztatás, különböző rendezvényekre történő meghívás (a szervek által tartott rendezvényeken való részvétel formájában történik).

5. A koordinációs bizottság titkára ellátja a Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottság üléseivel kapcsolatos szervezési és ügyviteli teendőket.

6. Értekezleteket tanácsi és nem tanácsi szervek vezetői, dolgozói részére az éves munkatervben meghatározott időpontban és témakörben – más esetben a felügyeletet ellátó megyei tanácselnök-helyettes előzetes engedélyével – tarthat.

7. A koordinációs titkár munkaidő beosztását és az ügyfél fogadási rendjét a megyei tanács elnökének utasítása határozza meg.

8. A jogszabályok – párt, tanácsi, vb testületi határozatok, a Tárcaközi Koordinációs Bizottság állásfoglalásainak – (helyi tanácsok, szövetkezetek, intézmények stb.) érvényesüléséről, alkalmazásáról a helyszíni ellenőrzések, vizsgálatok és beszámoltatások útján informálódik.

IV.

Ügyintézés, ügykezelés rendje

1. Az ügyintézési, ügykezelési eljárásra, a Megyei Tanács VB titkár utasításában leírt szabályok az irányadók.
2. A koordinációs titkár feladat- és hatáskörébe tartozó igazgatási, hatósági és egyéb ügyekben kiadományozási joggal rendelkezik.
3. A koordinációs titkár a „Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottság titkára, Debrecen” körbélyegző használatára jogosult. A bélyegző nyilvántartásáért, megőrzéséért és rendeltetésszerű használatáért felelősséggel tartozik.

V.

Testületi tevékenységgel kapcsolatos titkári feladatok

1. Előkészíti a Tárcaközi Koordinációs Bizottság, a megyei tanács, illetőleg a végrehajtóbizottság elé kerülő, a cigány lakosság helyzetét komplexen tárgyaló előterjesztéseket, beszámolókat és határozati javaslatokat.
Részfeladatok megtárgyalása esetén részt vesz az előterjesztés kidolgozásában, javaslatot tesz, illetve véleményezi azokat.
2. Előterjeszti a cigány lakosság integrálódásával kapcsolatos (általában 5 évre szóló) középtávú „Intézkedési Terv”-ét és gondoskodik annak jóváhagyásáról.
3. A Megyei Koordinációs Szakbizottság működésével kapcsolatban:
 - előkészíti a bizottság éves munkaterveinek és ülésterveinek tervezetét,
 - gondoskodik a bizottság üléseinek előkészítéséről, összehívásáról, jegyzőkönyveinek, állásfoglalásainak megszövegezéséről, az illetékesekhez történő eljuttatásáról, s részt vesz a végrehajtás ellenőrzésében,
 - közreműködik a bizottság tagjai és az illetékes tanács szervek tevékenységének koordinálásában,
 - ellátja a bizottság működésével kapcsolatos egyéb teendőket.
4. A lehetőségekhez képest rendszeresen részt vesz a városi, nagyközségi, községi tanácsok testületi ülésein, ahol e témát tárgyalják. Ellenőrzi, figyelemmel kíséri és segíti a helyi koordinációs bizottságok tevékenységét, javaslatainak, állásfoglalásainak megvalósulását.
5. Nyilvántartja a megyei tanács és végrehajtóbizottság e témával kapcsolatban hozott határozatait.

VI.

A cigány lakosság társadalmi beilleszkedését elősegítő bizottsági feladatok

1. Ellátja a cigány lakosság helyzetének javításával összefüggő, egyik megyei szakigazgatási szervhez sem tartozó feladatokat.

2. Szervezi, összehangolja, ellenőrzi és segíti a feladatkörébe tartozó, a cigány lakosság helyzetének javítása érdekében hozott jogszabályok, határozatok, utasítások, tanácsi határozatok és koordinációs szakbizottsági állásfoglalások végrehajtását.

3. Az illetékes szakigazgatási szervekkel együttműködve egyeztetett javaslatot tesz a Megyei Tanács Végrehajtóbizottságának a központi szervek és végrehajtóbizottság által a cigány lakosság helyzetének javítása érdekében célfeladatok ellátására rendelkezésre bocsájtott pénzüsszegek, a helyi tanácsok és intézmények közötti elosztására.

4. A megyei szakigazgatási szervekkel együttműködve rendszeresen ellenőrzi, segíti és koordinálja a helyi tanácsi szerveknél és intézményeinél a következőket:

a) a lakáshelyzet javítása érdekében:

- a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolását,
- a hitelképtelen családok részére csökkent értékű állami lakások építését,
- építési telkek biztosítását,
- a vásárolt és épített lakások a lehetőség szerinti több utcában történő elosztását,
- új lakásba költözőknél a lakások rendeltetésszerű használatának és állagmegóvásának szorgalmazását;

b) a munkába állítás érdekében:

- a munkaképes korú cigány lakosság foglalkoztatását,
- ahol lehetőség van új munkahelyek létesítését,
- a fiatalok és 1-2 gyermekes anyák, valamint a nők munkába állításának szervezését,
- a munkáltatók szemléletét, a cigányok munkahelyi beilleszkedését, a tanácsok és a munkáltatók közötti kapcsolatot,
- a munkát nem vállalók és közveszélyes munkakerülők munkába állítására tett intézkedéseket;

c) a műveltségi szintjük emelése érdekében:

- arányuknak megfelelő óvodai, iskolai napközi otthoni felvételük biztosítását,
- a tankötelezettekkel való kiemelt foglalkozást, továbbtanulásra való felkészülésüket,

- középiskolába, a szakmunkásképzőbe való arányukat, a lemorzsolódás okait,
- az iskolai és családi nevelés közötti összhang megteremtését,
- az anyagi támogatás felhasználását,
- a közművelődésben való részvételüket, közművelődési intézmények ez irányú tevékenységét (rétegművelődés, szakkörök, tanfolyamok, együttesek szervezését),
- felnőtt oktatást, bekapcsolódásukat a különböző sporttevékenységekbe,
- a beilleszkedést segítő szemléletformáló tevékenység szervezését (Felnőttek közéleti tevékenységre nevelését, gyerekek iskolai beilleszkedésének elősegítését, úttörő, szaktárgyi, olvasótábori, tanulmányi kirándulások szervezését.);

d) egészségügyi nevelésük érdekében:

- az alapvető közegészségügyi feltételek biztosítását,
- egészségügyi, táplálkozási, környezeti, személyi higiénia és a családtervezés érdekében tett tanácsi egészségügyi és társadalmi szervek összehangolt propaganda- és felvilágosító munkájának eredményeit, hatását,
- öregek, nagycsaládosok szociális gondozását, a segélyek rendeltetésszerű felhasználását,
- arányuknak megfelelő bölcsődei elhelyezés biztosítását,
- a rászorultak öregek napközi otthoni és szociális otthoni elhelyezését;

e) az állampolgári fegyelem kialakítása érdekében:

- az állampolgári jogok és kötelességek megismertetésére tett intézkedéseket,
- a beilleszkedettek társadalmi tevékenységbe való bevonását,
- a tanácsi koordináció hatékonyságát az igazságügyi, rendőri és társadalmi szervek között, a bűnözéseket megelőző-felvilágosító munkában,
- a börtönből szabadultak munkába állítását,
- a lakásokhoz tartozó kertek hasznosítását, háztáji állatok tartását ösztönző és segítő tanácsi intézkedéseket.

5. A feladatok végrehajtásáról, az ellenőrzésekről és a tapasztalatokról rendszeresen informálja a felügyeletet és irányítást ellátó megyei tanácselnökök-helyettest.

VII.

Kapcsolat nem tanácsi szervekkel

1. A tanácsi koordináció hatékonyságának növelése érdekében hivatali és személyes kapcsolatokon keresztül szervezze és biztosítsa:

- a Hazafias Népfront, a Szakszervezetek Megyei Tanácsa széles körű aktív hálózatán keresztül szélesebb propagandamunkával segítse a lakosság szemléletformálását a hátrányos előítéletek fokozatos megszüntetését,
- a körzeti orvosok, a Vöröskereszt és az Egészségnevelési csoport különösen a családgondozás, a nővédelmi tanácsadás széles körű kiépítésével, konkrét és folyamatos egészségügyi felvilágosítással járuljon hozzá az egészséges életmód, a helyes életvitel gyorsabb ütemű megalapozásához,
- az ifjúsági szervezetek, szocialista brigádok, üzemek és intézmények segítsék a cigány fiatalok és munkavállalók iskolai-munkahelyi beilleszkedését, a közéleti tevékenységük fokozását,
- az ügyészség-bíróság és a rendőrség segítse a rendszabályok érvényesítését, az ellenőrzési rendszer működtetését, és a felvilágosító munka eredményességét.

2. Kapcsolatot tart a helyi és országos hírközlő szervekkel és információval látja el azokat.

3. A cigány lakosság munkába állítása érdekében kapcsolatot tart a megye vállalataival, szövetkezeteivel.

A megyei koordinációs szakbizottság a vállalatokkal és a szövetkezetekkel együttműködési megállapodást kötött, melynek értelmében anyagilag is támogatják a cigánygyerekek megyei olvasótáborát.

4. Minden szerv gondoskodik és szorgalmazza, hogy a helyi feladatok végrehajtásában és a nevelőmunkában minden szinten jobban támaszkodjanak a már beilleszkedett és képzett cigányokra.

Debrecen, 1986. február 10.

HAJDÚ-BIHAR MEGYEI TANÁCS VB KOORDINÁCIÓS SZAKBIZOTTSÁG DEBRECEN

INTÉZKEDÉSI TERV

a Hajdú-Bihar megyei tanácsi szerveknek a cigány lakosság helyzetének javításával kapcsolatos feladatainak végrehajtására
(1987–1992.)

Intézkedési tervünket az MSZMP PB 1979. évi határozata, az Agitációs és Propaganda Bizottság 1984. október 2-i állásfoglalása, a Minisztertanács 3223/1985. (VII. 18.) számú határozata, valamint a Tárcaközi Koordinációs Bizottság 4/1986. (XII. 19.) számú állásfoglalása alapján készítettük el.

A Megyei Tanács VB 1964. óta öt alkalommal tárgyalta önálló napirendi pontként a megye cigány lakosságának helyzetét.

A feladatok folyamatos és tervszerű végrehajtása érdekében a nem tanácsi és a társadalmi szervek vezetőivel rendszeresen koordináljuk a munkát. Kiemelt feladatként kezeljük a cigány lakosság nevelését, tudatformálását. A telepi lakosokat ösztönözzük a folyamatos munkavállalásra, mely alapját képezi a telepek mielőbbi felszámolásának. Az írástudatlanság megszüntetése érdekében fokozzuk a kulturális-oktatási tevékenységünket. Javítjuk a cigány lakosság lakás- és egészségügyi körülményeit és szociálpolitikai helyzetét.

I. HELYZETKÉP

A demográfiai helyzetkép

Az 1964. évi összeírás idején a megye lakossága 516 276, ebből cigány lakos volt 11 473 fő, az arány 2,2%. Jelenleg a megye lakossága 564 999, ebből cigány 22 702 fő, az arány 4,0%.

A megye 79 településéből 71-ben élnek cigányok. Az érintett települések közül kettőben számuk meghaladja az 1000 főt, 12 településen az 500 főt. Nem éri el 24 településen a 100 főt. A cigányok 31%-a városban, 69%-a községben lakik. A megye összlakosságának 55%-a él a 6 városban.

Munkaiügyi helyzet

A munkaképes korú cigány lakosság, a munkát vállalók száma fokozatosan emelkedik. Kedvezően alakult a férfiak foglalkoztatottsága: 84%-ról 90%-ra emelkedett. A munkaképes korúak 58,6%-a folyamatos és állandó munkaviszonnyal rendelkezik. A nők munkavállalása az elmúlt öt év alatt nem sokat változott, 41%. Ebből a nők 23%-a folyamatos és állandó munkaviszonnyal rendelkezik.

Lakáshelyzet

A megye területén 1964-ben 60 telepen 2044 putrilakásban 2344 család 11 173 személy élt. Jelenleg 29 telepen 371 putrilakásban 1853 személy él. A II-VI. ötéves tervek idején összesen 2145 lakást biztosítottak a tanácsok építéssel, vásárlással és lakáskiutalással a cigányság részére.

Oktatás-művelődés

Az 1960-as évek idején a cigánygyerekek mindössze 5%-a járt óvodába. Jelenleg ez az arány 64%.

Az általános iskolai cigánytanulók aránya sokat javult.

Év	Osztály		Összesen	Arány az összlétszámhoz
	1. o.	8. o.		
1960-61.	471	30	1557	2,4%
1970-71.	772	130	3189	4,7%
1980-81.	840	304	4266	6,3%
1985-86.	859	292	4257	5,9%

A beiskolázás megközelíti a 100%-ot. Az 1960-as évek elején cigánytanuló napközi otthonos ellátásban alig részesült. Jelenleg 38%-a napközis, 3%-a tanulószobás. A felnőtt korosztálynál az analfabéták száma 15%-ra csökkent.

Egészségügyi helyzet

A megyében élő cigány lakosság – különösen a telepen élők – egészségügyi helyzete az átlagostól kedvezőtlenebb. A családtervezés és családalapítás a telepi lakosok zöménél még ismeretlen fogalom. A terhes anyák körében a hiányos táplálkozás, a túlzott dohányzás és alkoholfogyasztás következtében a koraszülések száma és aránya nagy.

A nem tanácsi és társadalmi szervek tevékenysége

A nem tanácsi és társadalmi szervek összehangolt tevékenységét a megyei koordinációs szakbizottság irányítja. Közös munkánk keretében rétegbeszélgetéseket, ankétokat, tisztasági mozgalmakat, egészségügyi előadásokat szerveztünk. Felvilágosító tevékenységünk fokozásával a szabálysértések, a bűnözés megelőzésére ösztönöztünk. A megyei sajtóban megjelent cikkek elősegítették a közvélemény formálását, a munkahelyek támogatásának növekedését.

II. FELADATOK

Munkaügy területén

Az életmódot meghatározó szerepe miatt a következő években is fő feladatnak kell tekinteni a teljes foglalkoztatásukra való törekvést. Ennek érdekében a feladataink:

1. A gazdálkodó egységeknek képzettség szerint biztosítani a cigány származású dolgozók munkavállalási lehetőségét.

2. A Megyei Tanács VB Munkaügyi osztálya az általa engedélyezhető átképzési támogatási lehetőség odaítélésénél részesítse előnyben a cigány munkavállalókat átképezni vagy hiányszakmára kiképezni szándékozó munkáltatókat. Ez ajánlás jelleggel a munkáltatók körében kerüljön ismeretetésre.

3. A Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Szolgáltató Iroda a felmondási idő meghosszabbításával, elhelyezkedési támogatással kapcsolatos javaslattevő jogkörében különös gondossággal járjon el a már korábban folyamatos munkát vállalt cigány dolgozók tekintetében. Csak tényleges újra elhelyezkedésük esetén szüntesse be a támogatási eljárást.

4. A Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Szolgáltató Iroda – a helyi tanácsi közvetítő szervekkel együttműködve – tárja fel és tartósan elhelyezkedni nem tudó, munkát kereső cigány népességet és tegyen csoportos ajánlásokat a számításba vehető munkáltatóknak elhelyezésük segítésére.

5. A helyi tanácsi közvetítő szervek hivatalból kezdeményezzék – a jogszabályi feltételeknek megfelelő – felmondási idő meghosszabbításával érintett cigány munkavállalók elhelyezkedési támogatását a megfelelő munkahely elfoglalásáig (illetve a jogszabályban meghatározott ideig).

6. A cigány munkaképes korúak a mezőgazdasági üzemekben való foglalkoztatottságának növelése érdekében – a MÉM, TOT, és a MEDOSZ által kiadott állásfoglalást figyelembe véve – a MT VB Mezőgazdasági és Élelmezési osztálya, a Tsz. Területi Szövetség ajánlást a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok számára.

7. Támogatjuk a cigányok foglalkoztatására is alkalmas munkahelyek létrehozására, a bedolgozó munka szervezésére irányuló törekvéseket.

8. Fontos feladatnak kell tekinteni az első alkalommal munkát vállaló fiatalok beilleszkedésének segítését, munkahelyen való megtartását. Ehhez az üzemek szocialista brigádjai nyújtsanak segítséget. Tanácsaikkal, példamutatásukkal segítsék a munkahelyi szabályok és szokások elsajátítását.

9. El kell érni, hogy a cigány dolgozók nevelése, szakmai képzése, a segédmunkás fiatalok, betanított, illetve szakmunkássá nevelése az éves képzési, továbbképzési tervekben minden cigányokat foglalkoztató gazdasági egységnél – kiemelt feladatként – nyerjen konkrét megfogalmazást.

Felelős: Megyei Tanács VB Munkaügyi osztály vezetője; helyi tanácsok elnökei;

Határidő: 1987. január 1-től folyamatos.

A feladat végrehajtásának elősegítése érdekében a Megyei Koordinációs Szakbizottság felkéri: a Szakszervezetek Megyei Tanácsát, a szövetkezetek érdekképviseleti szerveit (KISZÖV, MESZÖV, TESZÖV), az üzemi közművelődési bizottságokat a közreműködésre.

A koordinálásért felelős: a helyi tanácsok elnökei; Megyei Tanács VB Munkaügyi; Mezőgazdasági és Élelmezésügyi; Ipari; Kereskedelmi osztályok vezetői.

Határidő: folyamatos. Időarányos teljesítéséről jelentés: 1989. december 31.

Lakásépítés területén

A szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolását továbbra is a központi irányelveknek megfelelően kell végezni.

1. Kiemelt feladatnak kell tekinteni és meg kell gyorsítani a telepek felszámolását. A megye négy legnagyobb cigányteleppel rendelkező településében (Vámospércs, Hosszúpályi, Hajdúhadháztéglás és Létavértes) felszámolási ütemtervet kell készíteni az intézkedési terv idejére.

2. Meg kell akadályozni az újabb telepek kialakulását.

3. Az ügynevezett cigányutcák alapvető kommunális ellátottságát biztosítani kell (víz, villany, járda).

4. A telepfelszámolás és a beköltözött családok túlzásfolt lakáskörülményeinek javítása érdekében minden irányú lakáshoz juttatási formát igénybe kell venni (lépcsőzetes lakáscsere, tanácsi bérlakás juttatása, kedvezményes lakásvásárlás stb.), de főleg a lakásépítést szorgalmazni.

5. Az építkezni kívánó családok részére megfelelő számú telket kell biztosítani ingyenes tartós használatba adás útján.

6. Olyan hatékonyan működő helyi támogatási rendszert kell kialakítani, amely képes mérlegelni az egyes lakásépítő (vásárló) családok valóságos jövedelmi és vagyoni viszonyait. Indokolt, hogy a helyi támogatás elsősor-

ban azon rétegekre koncentrálódjon, akik a lakásépítés (vásárlás) állami támogatásának feltételei mellett sem képesek önerőből lakást építeni vagy vásárolni.

7. A telepfelszámolás érdekében a hitelképtelen családok részére csökkent értékű lakások építéséhez – pályázati rendszer alapján – céltámogatást biztosít a megyei tanács.

8. Az akcióban vásárolt, épített lakóházak állagát évente két-három alkalommal felül kell vizsgálni. Szükség esetén hatósági kötelezést kell alkalmazni az épületek állagmegóvása érdekében.

9. A helyi építőipari szervezetek és magánkisiparosokat bátrabban szükséges bevonni a cigánycsaládok részére történő lakásépítésbe.

10. A telepek felszámolására biztosított lakásonként 30 ezer Ft-ot – melyet a helyi tanácsnak minden évben február 28-ig – igényelni kell, kizárólag kommunális ellátás biztosítására, illetve építési telek kialakítására kell fordítani.

Felelős: helyi tanácsok elnökei; Megyei Tanács VB Építési és Vízügyi; Pénzügyi; Igazgatási osztályok vezetői.

Határidő: 1987. január 1-től folyamatos. Időarányos teljesítésről jelentés: 1989. december 31.

Oktatás területén

A cigány lakosság felemelkedésének egyik igen fontos feltétele iskolázottsági szintje. Ezért megkülönböztetett figyelmet kell fordítani beiskolázásukra, iskolában tartásukra.

1. Elő kell segíteni, hogy a cigánygyerekek döntő többsége hároméves korától óvodás legyen. Azokon a településeken, ahol óvoda működik el kell érni, hogy az iskolára előkészítés az óvodában folyjon. Ahol a gyerek fejlődését a családi nevelés nem tudja biztosítani, ott alkalmazni kell az oktatási törvény 43. § (3) bekezdését. (1985. év I. tv.)

2. A helyi tanácsok a cigánytanulók nevelésének-oktatásának eredményesebb megoldása érdekében adjanak segítséget az intézmények feltételbeli különbségének csökkentéséhez.

3. Az intézmények vezetői – a tanulást segítő eszközök, felszerelések biztosításán túl – fokozottabb figyelmet fordítsanak a cigánytanulók egyéni bánásmódjára (lemorzsolódás, tanévvesztés csökkentése). Az eredményesség növelése céljából kérjük a Megyei Pedagógiai Intézet segítségét, hogy a cigánytanulókkal foglalkozó pedagógusok részére – a fejlesztő és felzárkóztató tevékenység fokozása érdekében – dolgozzanak ki speciális továbbképzési programot.

4. A helyi tanácsok az iskolába járási fegyelem megszilárdítása érdekében gyorsabb és hatékonyabb hatósági intézkedést tegyenek.

5. Fokozni kell a veszélyeztetett cigánycsaládoknál a megelőző-óvó rendszabályok alkalmazását, bevonva a tanácsi bizottságot és a helyi társadalmi szerveket is.

6. A pályaválasztást, a pályára irányítást végző szervekkel és szakemberekkel a szülők egyéni meggyőzésén keresztül is segíteni kell. Oda kell hatni, hogy minden cigánygyerek képességének, tehetségének megfelelően valamelyik középfokú oktatási intézményben beiskolázást nyerjen.

7. Nagyobb figyelmet kell fordítani és egyénileg is segíteni a szakmunkásképzőbe, középiskolába felvételt nyert, illetve beiskolázott cigánytanulók iskolai közösségbe való beilleszkedését.

Tanári felelősi hálózat kiépítésével osztályfőnök, KISZ tanácsadók, vöröskeresztes tanárelnökök, különösen az első évben nyújtsanak segítséget tanulmányi gondozásukban, a közösségi beilleszkedés feltételeinek megteremtésében, érzelmileg ráhangolni az aktív közösségi életre. Biztosítani kell a szociálisan hátrányos helyzetűek kollégiumi, diákotthoni ellátását, megyei tanulmányi ösztöndíj pályázat útján való elnyerését.

8. A helyi tanácsok a szociális, gyámügyi és nevelési segélyeket, mindegyiket a kiskorú és továbbtanuló gyermekek étkeztetésének támogatására biztosítsák.

9. Minden olyan településen, ahol a cigányság nagyobb létszámot képvisel az iskolák vezetői szervezzék meg a felnőttoktatást. Az általános iskolát eredményesen végzők számára biztosítani kell a továbbtanulást esti és levelező tagozaton.

Felelős: a helyi tanácsok elnökei; MT VB Művelődési, Egészségügyi; Igazgatási osztály vezetői; alsó- és középfokú oktatási intézmények vezetői.

Határidő: 1987. január 1-től folyamatos.

Közművelődés területén

1. Meg kell teremteni a cigány lakosság differenciált közművelődési igényeinek kielégítését a mozik, a könyvtárak és a múzeumok bevonásával.

2. A helyi sajtóságoknak megfelelő szintű, változatos műsorpolitikával kell magatartásukat, viselkedésüket formálni, ismereteiket bővíteni, kisebbségi érzésüket oldani, a nem cigány rétegek káros előítéletét csökkenteni.

3. A közművelődési bizottságok fogják össze és koordinálják a településen működő társadalmi szervek, intézmények és gazdasági egységek ez irányú tevékenységét

- klubok szervezése (gyermek-, ifjúsági-, felnőtt)
- tanfolyamok szervezése (főző-, szabó-varró stb.)
- hagyományörző együttesek, folklór jellegű körök (tánc, ének, színját-szó stb.)
- egészségügyi előadások, tanfolyamok
 - terhesanyák életmódja

- csecsemőápolás
- alkohol és dohányzás ártalmai
- tisztaságra nevelés
- a környezet védelme
 - környezetvédelmi baráti kör
 - kiskertbarát kör

Törekedni kell arra, hogy e fórumok is váljanak alapismereteket nyújtó, nevelésüket segítő, magatartásukat formáló közösségekké.

A művelődési intézmények éves munkaterveiben rétegekre lebontva konkrétan tervezzék be az életmódváltást segítő alapismereteket nyújtó tanfolyamokat, felvilágosító előadásokat és ismeretterjesztést.

4. Művelődési intézmények, társadalmi szervek nyújtsanak segítséget:
- cigánygyerekek olvasótáborának szervezéséhez,
 - író-olvasó találkozók szervezéséhez,
 - felnőtt lakosság részére rétegbeszélgetések, fórumok szervezéséhez.

Felelős: a helyi tanácsok elnökei; MT VB Művelődési; Egészségügyi osztály vezetői, művelődési intézmények vezetői.

Határidő: 1987. január 1-től folyamatos. Időarányos munkáról beszámolás: 1989. december 31.

Egészségügy területén

Következetes felvilágosító és szervező munkát kell végezni a cigány lakosság körében az egészségvédelem, az egészséges életmódra nevelés érdekében.

1. Az egészségnevelési hálózat adjon módszertani segítséget az alapellátásban munkálkodó egészségügyi dolgozók részére, hogy az egészségnevelési tevékenységet még eredményesebben végezzék. Különösen nagy figyelmet kell fordítani a személyi és környezeti higiénias magatartás formálására.

2. Az egészségügyi osztály saját hatáskörében biztosítsa, hogy a telepeken lakók kiemelt gondozásban és gondoskodásban részesüljenek, ezért:

- általánossá kell tenni a terhes- és csecsemőgondozást, a szűrővizsgálatokon való részvételt, a gyermekek védőoltását;
- az egészségügyi közművelődési intézmények, a Vöröskereszt, a KÖJÁL egészségnevelési csoportja és a Népfront helyi szerveivel együttműködve rendszeressé kell tenni az egészségügyi felvilágosító munkát. A fő figyelmet a helyes életmód, az alapvető egészségügyi és higiéniai szokások kialakítására, a családtervezés fontosságának megértésére és az alkoholizmus elleni felvilágosító munkára kell fordítani.

3. A bölcsődéskorú gyermekek felvételét szorgalmazni kell a férőhellyel rendelkező bölcsődékben.

4. Fokozni kell az egészségnevelési tevékenységet az iskolás gyermekek és az ifjúság körében, együttműködve az ifjúsági Vöröskereszt csoportokkal, pedagógusokkal, minél nagyobb számban bevonva az iskolás korosztályt.

5. A tanulók egészségügyi szűrővizsgálatát az iskolaorvos végezze el évente egyszer (látászavar, fog, testsúly-ellenőrzés és szűrés).

6. Az idős és egyedül élő személyek napközi otthoni és szociális otthoni felvételét elő kell segíteni.

Felelős: a helyi tanácsok elnökei; MT VB Egészségügyi; Művelődési osztályok vezetői.

Határidő: 1987. január 1-től folyamatos.

Közéleti aktivitás, állampolgári magatartás területén

1. Fontos feladatnak kell tekinteni az arra rátermett és a munkát vállaló cigányok közéleti tevékenységbe való bevonását.

Az állami feladatok végrehajtásában és a nevelőmunkában jobban kell támaszkodni a már beilleszkedett, képzett, a társain segíteni akaró cigányokra. Segíteni kell az arra érdemes közéleti tevékenységet vállaló cigányokat, hogy képességeiknek megfelelő megbízatáshoz jussanak és részt vállaljanak társaik nevelésében, életmódjának megváltoztatásában.

2. A szocialista társadalom gazdasági, politikai és erkölcsi rendjével összefüggő állampolgári kötelezettségekre nevelés területén kiemelt feladat:

- a társadalmi tulajdon védelme,
- a munkával kapcsolatos jogok és köteleességek,
- a társadalmi együttélés szabályainak betartása,
- a szülői köteleesség teljesítése,
- a bűncselekmények megelőzése,
- a gyermek- és fiatalkori bűnözés visszaszorítása.

3. A helyi tanácsok, vagy végrehajtóbizottságaik – ahol cigányok élnek és indokolt – ciklusonként tárgyalják meg a településen élő cigány lakosság élet- és munkakörülményeit. Az illetékes szervekkel együttműködve készítenek munkaprogramokat, melynek végrehajtásával segítsék a cigány lakosság mielőbbi beilleszkedését.

4. A cigány családgondozók, a megyei cigánytanács tagjaival adjanak segítséget az állami, társadalmi szerveknek a feladatok végrehajtásához.

5. Minden olyan településen, ahol a cigányság létszáma és magatartása indokolja hozzanak létre aktívahálózatot, melyet helyben a megyei cigánytanács tagjai és a cigány családsegítő feladattal lát el. Az aktívahálózat tagjai segítsék társaikat a beilleszkedésben.

Felelős: helyi tanácsok elnökei; Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottság titkára.

Határidő: 1987. január 1-től folyamatos.

A feladatok végrehajtásának elősegítése érdekében a Megyei Koordinációs Szakbizottság felkéri:

- a Megyei Főügyészséget,
- a Megyei Rendőr-főkapitányságot,
- a Hazafias Népfront Megyei Bizottságát (Politikai Ismeretterjesztő Munkabizottság) a közreműködésre.

A nem tanácsi és társadalmi szervek tevékenysége területén:

- A Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottsága felkéri:
- a Szakszervezetek Megyei Tanácsát,
 - a KISZ Megyei Bizottságát,
 - a Megyei Úttörő Elnökségét,
 - a Hazafias Népfront Megyei Bizottságát,
 - a Megyei Rendőr-főkapitányságot,
 - a Megyei Főügyészséget,
 - a Megyei Bíróságot,
 - a Vöröskereszt Megyei Vezetőségét,
 - a szövetkezetek megyei érdekképviselői szerveit; TESZÖV, MESZÖV, KISZÖV-öt,
 - a TIT megyei szervezetét,
 - a Megyei KÖJÁL-t,
 - a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdióját,
 - a Hajdú-Bihari Napló főszerkesztőjét,
 - a Debrecen főszerkesztőjét,
- hogy továbbra is segítsék a feladatok végrehajtását.

Debrecen, 1987. március 3.

Dr. Gyarmati Kálmán
megyei tanácselnök-helyettes
a bizottság elnöke

KÖLTSÉGVETÉS

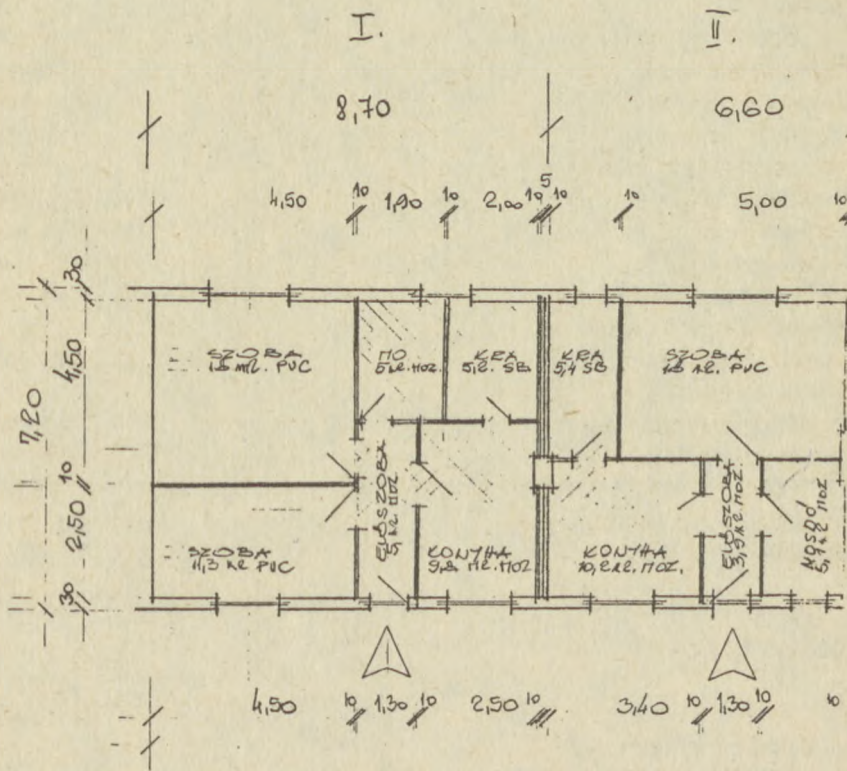
Készült: C lakosság elhelyezésére, illetve C akció keretében történő építésre, valamint szükséglakások létrehozására, az 1980. évi árszinten, ÉKN alapján, 2 szobás variáció esetén

1. Földmunka	1 065
2. Alapozás	9 200
3. Betonszerkezetek	30 043
4. Előregyártott vb. szerk.	10 380
5. Kőműves munka	34 256
6. Ácsszerkezetek	15 450
7. Víz elleni szigetelések	560
8. Tetőfedések	14 614
9. Vakolatok	14 123
10. Burkolatok	12 356
11. Épületbádogos munka	3 035
12. Asztalos szerkezetek	15 500
13. Épület üvegezés	896
14. Szobafestés, mázolás	3 124
15. Épület villanszerelés	3 500
<hr/>	
Kivitelezés nettó összege:	168 102
Tartalék keret 10%	16 810
<hr/>	
	184 912
Haszon: 17%	31 435
<hr/>	
	216 347
Felvonulási ktg. 0,8%	1 731
<hr/>	
Kivitelezés bruttó költsége: azaz Kettőszáztizennyolcezer-hetvennyolc forint.	218 078

Püspökladány, 1980. augusztus 15.

Szilágyi Ferenc
főelőadó

PÜSPÖKLADÁNY

BÉRELTET ALAPTERÜLET	I.	II.
HACSNOS	61,2 k2.	43,6 k2.
BÉRELTET TERFELÜLET	56,1 k2.	42,6 k2.
BEKÉRLÉSI KÖLTSÉG	12,3 k3.	13,1 k3.
	~ 220.000 Ft.	~ 160.000 Ft.

SZABÓ BÉLA csop.vez. SZILAGYI FERENC felelős

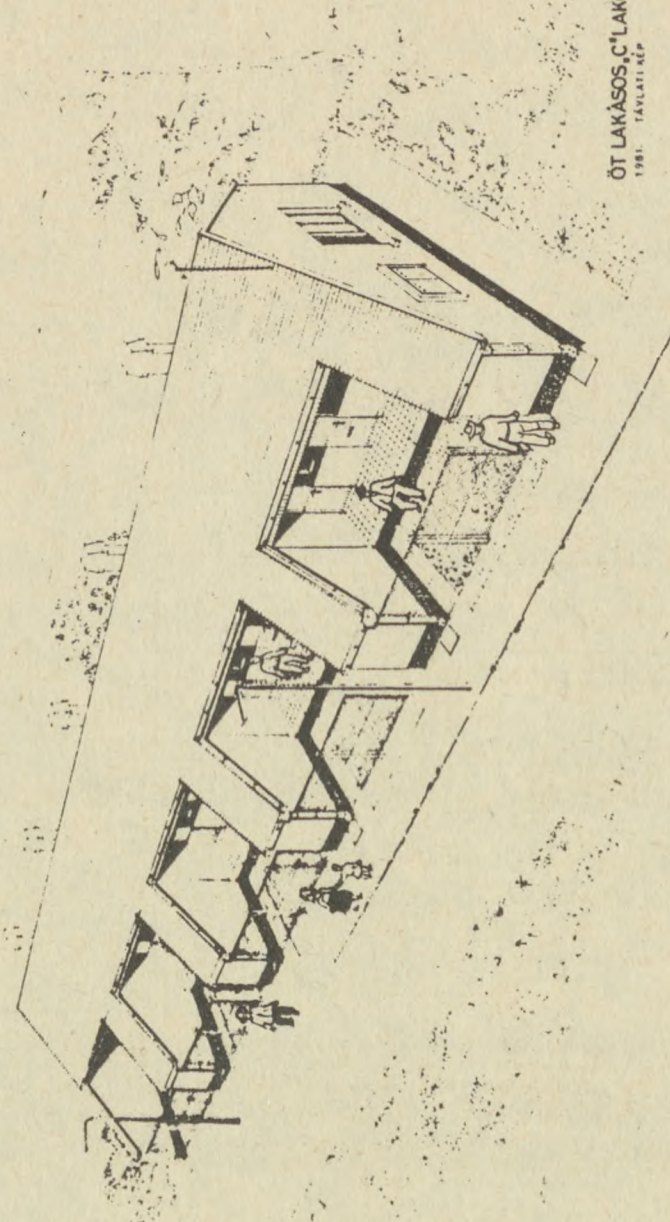
KÖLTSÉGVETÉS

Készült: C lakosság elhelyezésére, illetve C akció keretében történő építésre, valamint szükséglakások létrehozására, az 1980. évi árszinten, ÉKN alapján.

1. Földmunka	663
2. Alapozás	6 300
3. Betonszerkezetek	20 507
4. Előregyártott szerk.	7 260
5. Kőműves munka	26 098
6. Ácsszerkezetek	11 480
7. Víz elleni szigetelések	400
8. Tetőfedések	11 188
9. Vakolatok	11 004
10. Burkolatok	7 770
11. Épületbádogos munka	2 315
12. Asztalos szerkezetek	12 400
13. Épület üvegezés	672
14. Szobafestés, mázolás	2 534
15. Épület villanyszerelés	3 000
<hr/>	
Kivitelezés nettó költsége:	120 891
Tartalék keret 10%	12 089
<hr/>	
	132 980
Haszon 17%	22 607
<hr/>	
	155 587
Felvonulási költség 0,8%	1 245
<hr/>	
Kivitelezés bruttó költsége:	156 832
azaz Egyszázötvenhatezer-nyolcszázharminckettő forint.	

Püspökladány, 1980. január 28.

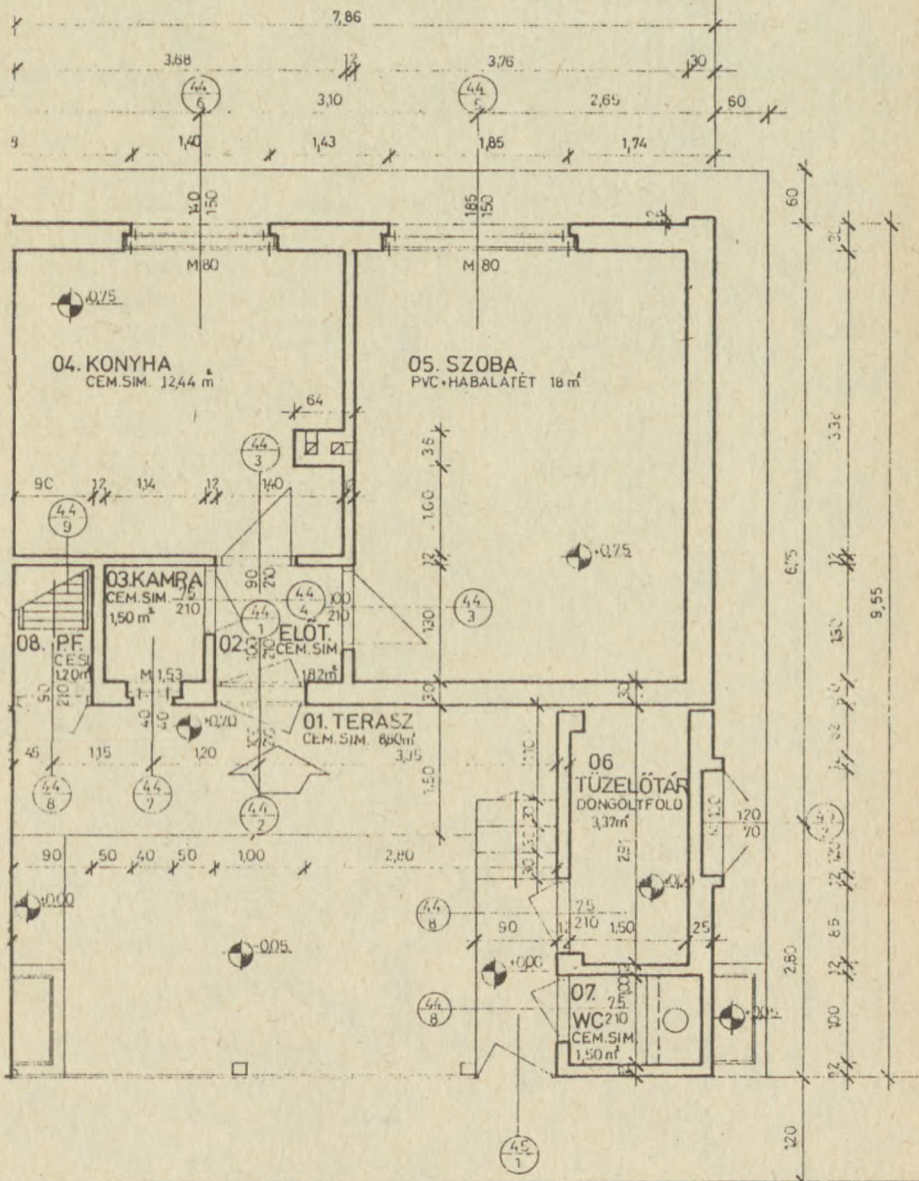
Szilágyi Ferenc
főelőadó

ÖT LAKÁSDOS, C' LAKÓÉPÜLET
1981. TÁJLATTALÉP. BOHÁTY L.

A tervrajzot készítette: Boháty Lajos tervezőmérnök

Célsoportos lakások alaprajza

A tervrajzot készítette: Boháty Lajos tervezőmérnök

S.sz.	Település	Cig. lak. száma	Százaléka	Kor megoszlás				Iskolai végzettség									
				0-3 éves	3-6 éves	6-14 éves	14-60 éves	60 felett	Ált. iskola			Középfokú		Felsőfokú			
									1-5. o. végz.	6-7. o. végz.	8. o. végz.	megkezdte nem. fej. be	szakmunkás-képzőt v.	Közép isk. végzett	Nem fejezte be	Befej.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
11.	Derecske	563	5,8	52	46	121	313	31	33	173	61	52	25	9	4	-	-
	Tépe	57	4,3	4	4	10	34	5	8	17	8	4	2	-	-	-	-
12.	Hencida	276	17,8	5	33	84	152	2	37	63	28	15	5	-	-	-	1
	Gáborján	34	8,5	3	3	12	15	1	-	-	7	8	2	-	-	-	-
13.	Komádi	649	8,5	47	41	130	320	111	83	171	81	51	35	17	3	-	-
	Magyarhomorog	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14.	Konyár	354	14,5	35	32	73	204	10	48	118	28	12	5	1	-	-	1
	Körösszegapáti	12	0,9	-	-	5	7	-	-	-	-	4	2	1	-	-	-
15.	Berekböszörmény	473	21,1	31	27	81	216	118	10	42	41	150	43	25	15	3	-
	Körösszakál	105	10,1	9	6	22	45	23	28	21	12	7	1	1	-	-	-
	Mezősas	41	4,7	2	2	9	21	7	5	8	8	2	-	-	-	-	-
	Pocsaj	615	20,4	74	94	149	254	44	50	181	20	31	15	5	2	-	-
16.	Esztiár	179	11,5	21	24	35	88	11	15	31	25	20	8	1	-	-	-
	Kismarja	141	9,1	18	19	27	68	9	13	21	15	19	6	2	-	-	-
17.	Szentpéterszeg	96	7,1	5	9	28	52	2	9	15	9	12	4	3	-	-	-
	Váncsod	74	4,9	10	13	14	36	1	16	11	8	2	2	-	-	-	-
18.	Mezőpéterd	78	12,0	8	8	9	50	3	-	-	-	-	30	25	-	-	-

S.sz.	Település	Cig. lak. száma	Százai-é-ka	Kor megoszlás				Iskolai végzettség									
				0-3 éves	3-6 éves	6-14 éves	14-60 éves	60 fe-lett	Ált. iskola			Középfokú			Felsőfokú		
									1-5. o. végz. járt	6-7. o. végz.	8. o. végz.	megkezdte nem tej. be	szakunkás-képzőt v.	Közép isk. végzett	Nem fejez-te be	Befej.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
19.	Zsáka	149	7,5	7	6	28	95	13	5	13	32	43	18	2	3	-	-
	Darvas	10	1,2	1	1	1	7	-	-	-	3	4	-	-	-	-	-
	Furta	7	0,5	2	1	1	3	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-
	Vekerd	2	0,8	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
20.	Hadháztégias	1800	9,0	123	191	517	929	40	154	537	232	69	53	8	2	-	2
21.	Bagamér	481	17,3	42	23	110	282	24	41	70	120	42	19	7	2	-	-
	Álmosd	87	4,4	4	8	25	46	6	8	8	11	22	8	3	-	-	-
22.	Hajdúsármson	430	5,5	44	35	108	229	14	31	103	59	32	18	12	-	-	-
23.	Hosszúpályi	740	14,2	34	57	179	441	29	65	165	112	95	25	2	3	-	2
	Monostorpályi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24.	Létavértes	956	12,4	65	85	229	532	45	36	180	115	175	42	25	3	-	-
	Kokad	105	12,1	9	5	32	52	7	12	18	13	12	8	3	-	-	-
25.	Mikepércs	72	2,4	3	7	9	50	3	18	11	8	6	5	3	-	-	-
26.	Nyírcsád	274	6,1	15	24	58	167	10	28	33	37	41	22	13	-	-	-
27.	Nyíradony	652	8,6	123	88	108	280	53	41	87	85	82	30	18	-	-	-
28.	Nyírábrány	294	7,2	28	17	67	171	11	31	65	42	25	5	3	-	-	-
	Fülöp	19	0,9	2	-	6	11	-	-	2	5	4	-	-	-	-	-
29.	Nyírmartonfalva	86	3,8	3	12	10	55	6	9	31	12	8	1	3	-	-	-

S.sz.	Település	Cig. lak. száma	Százaléka	Kor megoszlás						Iskolai végzettség							
				0-3 éves	3-6 éves	6-14 éves	14-60 éves	60 felett	Ált. iskola			Középfokú			Felsőfokú		
									nem járt	1-5. o. végz.	6-7. o. végz.	8. o. végz.	megkzdte nem fej. be	szakmunkás-képzőt. v.	Közép isk. végzett	Nem fejezte be	Befej.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
30.	Sáránd	100	4,5	15	10	21	50	4	8	11	21	16	2	-	1	-	-
	Hajdúbagos	147	7,2	17	15	12	83	20	10	12	11	51	5	10	3	-	-
31.	Vámospércs	372	7,1	33	28	82	209	20	30	135	35	15	5	7	-	-	-
	Újléta	113	9,7	13	10	19	69	2	8	31	11	21	-	-	-	-	-
32.	Hajdúszovát	352	11,0	36	38	84	180	14	16	62	18	70	15	15	3	-	-
33.	Nagyhegyes	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
34.	Ebes	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35.	Görbeháza	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
36.	Hajdúdorog	141	1,4	8	13	43	70	7	20	38	11	7	-	-	-	-	-
	Polgár	741	8,0	56	67	194	37	54	28	210	72	58	23	36	3	-	-
37.	Tiszagyulaháza	12	1,2	2	-	2	6	2	-	2	4	2	-	-	-	-	-
	Újtitkos	17	1,7	1	1	4	11	-	2	4	2	3	-	-	-	-	-
38.	Egyek	430	6,1	68	54	119	163	26	42	58	40	28	12	8	1	-	-
39.	Hortobágy	29	1,6	3	4	8	14	-	-	-	7	7	-	-	-	-	-
40.	Tiszacsége	522	8,9	36	41	124	306	15	60	125	30	45	21	12	2	-	1
	Újszentmargita	109	5,6	10	11	28	55	5	15	13	15	12	5	2	-	-	-
41.	Báránd	79	2,4	1	2	19	50	7	-	5	10	32	2	1	2	-	-
42.	Biharnagybajom	206	5,9	19	14	61	110	2	41	35	10	12	8	6	-	-	-

S.sz.	Település	Cig. lak. száma	Százaléka	Kor megoszlás					Iskolai végzettség								
				0-3 éves	3-6 éves	6-14 éves	14-60 éves	60 élett	Ált. iskola			Középfokú		Felsőfokú			
									nem járt	1-5. o. végz.	6-7. o. végz.	8. o. végz.	megkezdte nem fej. be	szakmunkás-képzőt v.	Közép isk. végzett	Nem fejz. te be	Befej.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
43.	Földes	81	1,6	10	5	14	51	1	-	11	5	10	15	10	1	-	-
	Sáp	110	10,3	11	12	14	67	6	13	15	12	15	10	5	-	-	-
44.	Kabá	220	3,3	10	9	40	155	6	41	82	11	31	4	2	-	-	-
	Tetétlen	80	4,7	4	9	20	47	-	5	15	11	12	3	1	-	-	-
	Nagytrábé	224	7,7	19	15	45	134	11	32	58	27	31	5	3	-	-	1
45.	Bihardancsháza	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Bihartorda	133	10,8	7	13	37	69	7	19	25	15	16	1	-	-	-	-
46.	Nádudvar	235	2,4	20	17	52	138	8	32	58	21	31	5	-	-	-	-
	Sárrétudvari	177	4,8	7	19	33	107	11	30	48	12	22	5	2	-	-	-
47.	Szerep	144	8,3	15	28	29	62	10	300	15	15	2	-	-	-	-	-
Megye össz.:		22 702	4,0	1820	1977	5289	11 738	1879	2042	5654	2037	2310	847	576	115	10	25

Az iskolai végzettségre vonatkozó adatok bemondás alapján lett felvéve, okmány ellenőrzés nem volt.

Debrecen, 1986. november 14.

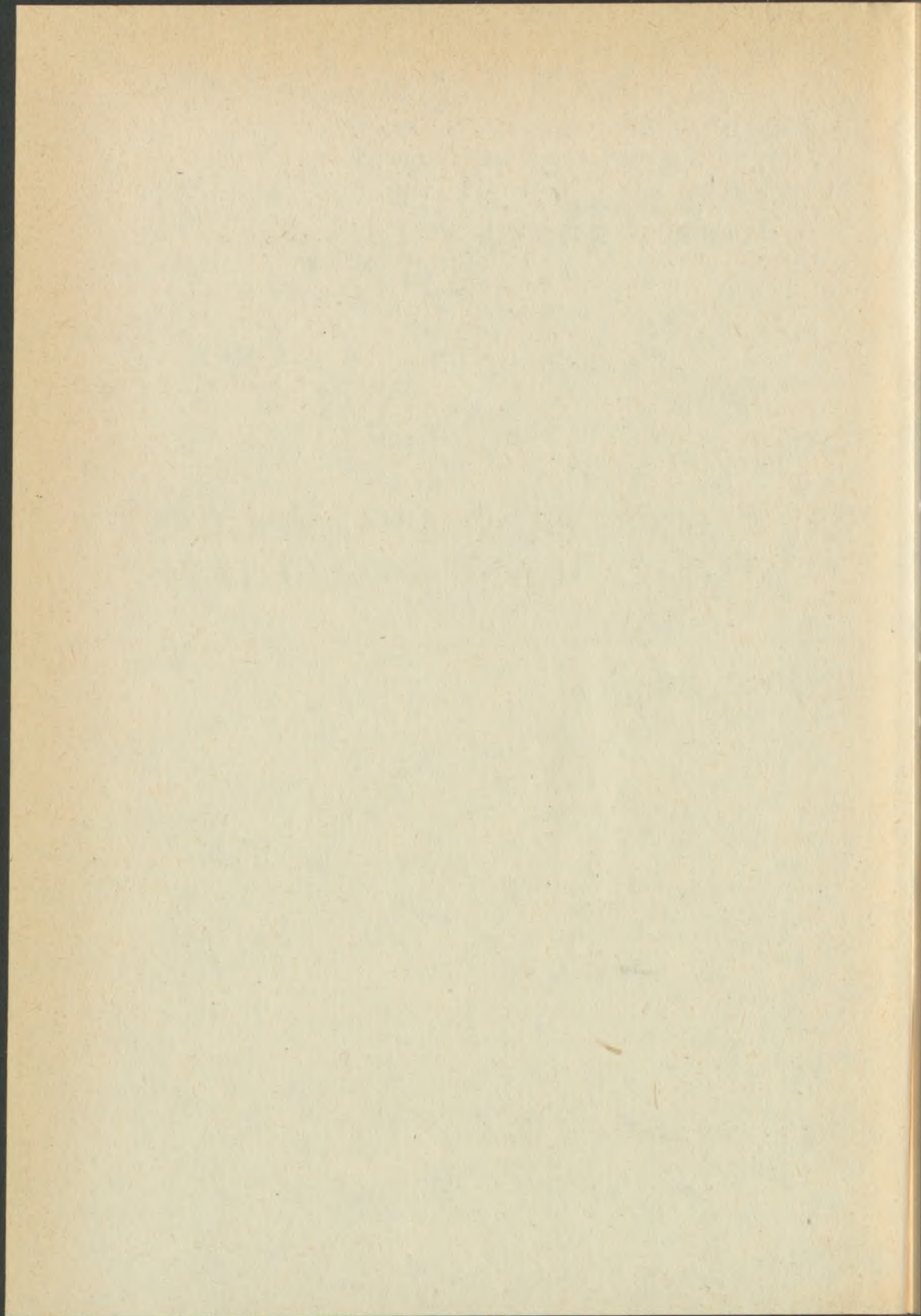
Dr. Gyergyói Sándor
megyei koordinációs bizottság titkára

HAJDÚ-BIHAR MEGYEI TANÁCS VB
KOORDINÁCIÓS SZAKBIZOTTSÁG
HAZAFIAS NÉPFRONT
HAJDÚ-BIHAR MEGYEI BIZOTTSÁGA

SZERVEZÉSI ÉS MUNKAPROGRAM
A MEGYEI CIGÁNY OLVASÓTÁBOR
SZÁMÁRA

(1987. év)

Debrecen, 1987. április 3.

I. Szervezési feladatok

Az olvasótábor helye: Hortobágy Általános Iskolai Kollégium

Az olvasótábor ideje: 1987. július 7–18-ig.

Az olvasótábor irányító szervei:

Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Koordinációs Szakbizottság

Hazafias Népfront Hajdú-Bihar Megyei Bizottsága

Az olvasótábor szervezéséért felelős:

Dr. Gyergyói Sándor, a koordinációs szakbizottság titkára

Az olvasótábor létszáma: 70 tanuló

A tanulókat az alábbi községekből hívjuk:

Hajdúhadháztéglás, Bagamér, Létavértes, Hosszúpályi, Hajdúsámson, Nyíradony, Polgár, Püspökladány, Pocsaj, Konyár, Biharnagybajom, Szerep, Komádi, Biharkeresztes, Nádudvar, Balmazújváros, Tiszacsege, Nagyrábé, Hencida, Vámospércs, Nyírábrány, Berekböszörmény, Derecske, Bedő, Nyíracsad.

A korábbi évek tapasztalatai és a már elfogadottá vált normák alapján állapítottuk meg a tábor vezetőinek számát, összetételét, munkamegosztását.

Szakmai vezető: dr. Vajda Mária

Technikai, szervezési vezető: Tóth Vince

Kiscsoport vezetők: dr. Arany Erzsébet, Bodor Mónika, Haramura Gábor, Herczegh Mária, Hutkai László, Szőke János, Tóth Mihály, Tóth Vincéné, Zelenka Ildikó

Élelmezésvezető: Dorcsák Józsefné

Egészségőr: Nagy Béláné

Öt konyhai alkalmazott, 2 takarító.

Az idén 10. alkalommal kerül megrendezésre a Hajdú-Bihar megyei cigány olvasótábor, mely a korábbi évek jó hagyományait folytatva, újabb elképzelésekkel, feladatokkal bővülve 1987-ben is otthont, közösséget kíván teremteni 70 gyermeknek. A tábort jó képességű, viszonylag szorgalmas, elfogadható családi környezetben élő, a szépre, jóra, az értelmes sorsjobbításra törekvő általános iskolai felsőtagozatos cigánygyerekek részére szervezzük. Arra törekszünk, hogy a megye minden olyan településéről fogadjunk tanulókat, ahol a cigányság lélekszáma nagyobb arányú. Szeretnénk, ha minél több olyan gyermek jönne vissza, akik az előző év(ek)ben is részt vettek a tábor munkájában. Ugyanis ebben a törzsgárdában látjuk a hatás kiszélesítésének legjobb lehetőségét, ezek a gyerekek „kovászemerkékként” vesznek részt környezetük szemléletének, életmódjának alakításában, formálásában. Tapasztalat, hogy a gyerekek évközbéli tanulmányi, közösségi munkájában ösztönzést, „felhúzó erőt” jelent a potenciális lehetőség, hogy részt vehetnek a nyári tábor munkájában.

II. A tábor nevelési célkitűzései, koncepciója

A tábor legfőbb célja a megye különböző településeiről, különböző családi környezetből érkező, hátrányos helyzetű gyermekek társadalmi beilleszkedésének elősegítése, meggyorsítása gondolkodásban, életmódban, munkaerőcsben stb. A kulturálisan ingerszegény környezetben élő gyermekek számára rendkívül fontos ön- és társadalmi ismereteik fejlesztése, cselekvő képességük fokozása, a mindennapi élet problémáinak megoldásához nyújtott minta vagy mintavariációk segítségével. Közösen átgondoljuk az élet lényeges szféráit, életmód mintát teremtünk a „sorskovácsoláshoz”, mozgósítva ehhez irodalmi, művészeti, történelmi példákat.

Együttgondolkodással, sokoldalú képességeik feltárását célzó feladatok, személyiségük formálásában, önmaguk és környezetük megismerésében. Problémaérzékenységük, választási, döntési lehetőségeiket akarjuk növelni, szélesíteni, a közösségben élés, a hűség, becsületesség, egymásért érzett felelősség, együttműködés, a nemzetben és emberségben való gondolkodás fontosságát tudatosítani.

A tábori munka fontos részét képezi a munkára nevelés, a munkához való pozitív viszonyulás kialakítása és fontosságának tudatosítása társadalmi viszonylatban és a családi munkamegosztásban egyaránt. Arra törekszünk, hogy a pozitív életmód mintákat, tendenciákat erősítsük, tudatosítsuk a gyerekekben a beszélgetéseken, szerepjátékokban, manuális munkákban stb. Elősegítve ezzel a pozitív jövőkép kialakítását is. Ezt célozza a 10 éves évforduló jegyében megrendezésre kerülő régi táborosokkal való találkozás is, ahová azokat a volt táborlakókat hívjuk meg, akik szorgalmuk, kitartásuk révén az értelmes emberi élet pozitív példáját nyújtják a gyerekeknek. Ezt célozza a Lakatos Menyhérttel tervezett író-olvasó találkozó is.

Fontos feladatnak tekintjük az egészséges életmódra nevelést, az egymásért érzett felelősség jegyében. Továbbá a nemzethez tartozás tudatának elmélyítését (egyenjogúság, egyenrangúság, egyenlő arányú felelősség jegyében), a történelmi hagyományok, kimagasló történelmi személyiségek, szülőföldünk jobb megismerése révén a haza, a szülőföld iránt érzett szeretetet, felelősség elmélyítését, az igazi hazafiság érzésének megismertetését. S tesszük ezt úgy, hogy elősegítjük a cigány kultúra értékeinek ápolását, a „gyökerek” mélyebb megismerését. (Cigánydalok, -táncok tanulása, foglalkozások a cigányok történelméről, néphagyományairól stb. Minden táborozó gyerek megkapja a Cigányújság egy példányát, s az „Egyszer karolj át egy fát!” című cigányalmanachot.)

Gondot fordítunk az egyes ember, a tágabb közösség, s az emberiség szempontjából fontos események feltérképezésére, továbbvívő erejének és jelentőségének feltárására és az ünnepek hagyománytartó fontosságára. (Családi, társadalmi ünnepek – ennek kapcsán közösen megünnepeljük a

táborozás idejére eső születés- és névnapokat, kis kamarakiállítását rendezünk 10. éves olvasótáborunk korábbi éveiben készült munkáiból, s a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 70. évfordulója alkalmából beszélgetünk a történelemformáló nagy ünnepekről.)

Olvasótáborunk: „Nádasvára a Hajdú-Bihar megyei cigánygyerekek szabad állama” a demokrácia, a jogok, és kötelességek egységének állama.

Nádasvára polgárai közösen állapítják meg a betartandó, követendő, fontos dolgok lajstromát, melyek lényege, hogy az értelmes emberi életért, az igaz ügyért dolgozó egyén, közösség csak úgy érheti el célját, ha szorgalmas, kitartó, következetes, becsületos, mindent megtesz szellemi, erkölcsi gyarapodásáért stb.

A tábor tagjai kiscsoportokat alkotnak. Mi ezeket a kiscsoportokat családnak nevezzük és a családok mintájára is szervezzük. A „családban” élés jobban lehetővé teszi a tábor programjával, munkájával való érzelmi azonosulást, létszerűbb, átérezhetőbb, szorosabb kötődést jelent, a közösségi munka természetes keretét adja, s a „tábori családban” vállalt, kialakított szerepek, az itteni életmód a későbbi életük folyamán is követhető, követendő életmód mintát jelenthet.

III. Mindezek szellemében a módszereket, eszközöket, formákat így tűztük ki

A fenti célok megvalósításához fontos eszközt jelentenek a könyvtárhasználat, a tudományos eredmények, képzőművészeti, irodalmi és zenei élmények mozgósítása, felhasználása.

Olvasótáborunk fontos kritériumának tartjuk a demokratikus és kreatív elemek érvényesülését.

- A tábori munka legfontosabb részét a kiscsoportos (családi) foglalkozások nyílt, őszinte légkörű vitái, beszélgetései képezik, ahol a gyerekeket foglalkoztató egyéni és közös gondolataikra, az értelmes emberi élet milyenségére igyekszünk közösen választ keresni. A beszélgetések tematikáját közösen állapítjuk meg a gyerekekkel. Több éves tapasztalat, és a nevelési koncepció alapján ezek egy része már előre várható.
- Közös gondolkodást elősegítő előadások hallgatása, szellemi viták „kirobbantása”.
- A demokrácia „gyakorlótere”: az igazság győzedelmeskedését elősegítő bírósági tárgyalás, valamint az általunk „Önkormányzati napnak” nevezett (végleges elnevezése a gyerekektől függ) 7. tábori nap programjának kialakítása, lebonyolítása a gyerekek által. Ezen a napon a gyerekek által választott tábori vajda és más tisztségviselők veszik át a hatalmat.

- A kétnapos Budapesti–Visegrádi kirándulás, s az azt előkészítő és feldolgozó foglalkozások elősegítik a hazaszeretet elmélyítését, ember és történelem, természet és gazdaság viszonyának stb. átgondolását, a Mátyás királyhoz fűződő hagyományok felelevenítését stb.
- A cigány hagyományok ápolása, a cigány kultúra megismerése, cigánydalok, -táncok stb. tanulása.
- Dramatikus játékok, szituációs játékok megjelenítése, riport.
- Vizuális ábrázolás: rajz, agyagozás, só-liszt kerámia, batik, rongykolázs, lepedőfestés.
- A személyes képességeken nyugvó kezdeményezések segítése pl. ének, tánc, zene, sport, szövegmondás stb.
- A cigánygyerekekben lévő nagy muzikalitást, ritmusérzékét felhasználva, zenei műveltségük, ízlésük fejlesztésére, oldódásuk elősegítésére naponta a délelőtti foglalkozások előtt „Felhangolás” címszó alatt olyan közös együttlétet tartunk, amelyben a zene, mozgás, ritmus ját-sza a főszerepet.
- A sajátos szinteket figyelembe vevő, így az igazság tudatosítását is szolgáló versengés, serkentés, jutalmazás.
- A közösségi szellem erősítését szolgáló csoportos bemutatkozások, feladatok (tábori futballcsapat, tábori zenekar, táncegyüttes stb.).
- Műsorkészítés
- „Ceremóniák”, „Szertartások”, melyek ötletességükkel, játékoságukkal színesebbé teszik a tábori életet, erősítik a közösségi szellemet, az egymásra figyelést, az egymáshoz való kötődést, az egymásnak való apró örömszerzés fontosságát, melyeket reméljük hasznosítanak majd további életükben is. (Pl. az új táborlakókat felavató játékos ceremónia; a tábor idejére eső születésnapok, névnapok megünneplésének szertartása, az ünnepeltnek apró ajándékokat készítenek a többiek, vadvirágokat gyűjtenek, a megvendégléshez közösen készítjük el a tortát, pudingot, szépen megterítnek stb.)

Általános napirend

6.30 órakor	Ébresztő
6.30– 6.50	Reggeli torna
6.50– 7.30	Mosakodás, szobarend
7.30– 8.00	Reggeli
8.00– 9.00	„Felhangolás”
9.00–12.00	Foglalkozások
12.00–13.00	Ebéd
13.00–14.00	Szabadfoglalkozás
14.00–18.00	Foglalkozások

18.00–19.00	Vacsora
19.00–21.00	Tábori „akármi” (demokratikus fórum minden este, ahol akárki akármiről beszámolhat a közösség előtt)
	Esti foglalkozás
21.00–21.30	Mosakodás, lefekvés

Részletes program

Első nap (július 7., kedd)

Délelőtt: A tábor tagjainak érkezése. Egyéni jelentkezés alapján rövid műsor összeállítása az ünnepélyes tábornytásra.

12 órakor: Az olvasótábor ünnepélyes megnyitása.

Délután: Sport és játék. A „Brazílcsapat” megalakítása. Kiscsoportok (családok) megalakítása. Családon belüli szerepek megbeszélése. Az egyes családok körvonalazzák azokat az iratlan szabályokat, melyek betartását közösségük minden tagjától elvárják.

Este: Nádasvára „fővajdája” és a „családfők” játékos ceremónia keretében felavatják Nádasvára új lakóit. Játékos ismerkedési est.

Második nap (július 8., szerda)

Délelőtt: „Honnan jöttünk? Merre megyünk?” Milyenek vagyunk én, te, mi, ők? (A kiscsoport családtagjainak problémafeltáró, megismerő beszélgetése.)

Délután: Pusztai barangolás. Ismerkedés környezetünkkel: Magyarország legnagyobb Nemzeti Parkjával. (Páasztormúzeum, Körszín, Hortobágy Galéria, a Hortobágy növény- és állatvilága, ismerkedés a vízivilággal.) Kalauzunk: Salamon Ferenc, a Hortobágyi Nemzeti Park igazgatója.

Este: Egészséges életmód. Videofilmek vetítése és beszélgetés dr. Kovács Károllyal, a serdülőkor egészségügyi problémáiról.

Harmadik nap (július 9., csütörtök)

Délelőtt: Kiscsoportos foglalkozás. (A munka emberformáló szerepe, családi munkamegosztás, munkára nevelés a családban. Ideális családkép kialakítása stb.)

Délután: Improvizációs családi szerepjátékok. (Pozitív tendenciák orientálása, erősítése.) Sport. Beszélgetés a cigányok történetéről dr. Gyergyói Sándorral.

Este: Történetek, mesék az igazságos Mátyás királyról. Videofilm-vetítés.

Negyedik nap (július 10., péntek)

Délelőtt: A kirándulás előkészítése

- Budapest az ország szíve
- Mátyás és kora
- A reneszánsz világa

Kiscsoport foglalkozás (családi és társadalmi ünnepek).

Délután: A nádasvárai színjátszó társulat megalakulása. Az átváltozás művészete, ötletparádé a cigányfolklór elemeinek felhasználásával az Egyszer volt Budán kutyavásár című népmese dramatizálása kapcsán.

Este: Disco.

Ötödik-hatodik nap (július 11-12., szombat-vasárnap)

Autóbuszos kirándulás:

Budapest (Látogatás a Parlamentbe, Planetáriumba, a Hadtörténeti Múzeum, Halászbástya, Mátyás templom megtekintése.)

Szentendre (Kovács Margit Múzeum)

Visegrád (Királyi palota, Salamon-torony, Fellegvár)

Esztergom (Bazilika, Keresztény Múzeum)

Hetedik nap (július 13., hétfő)

Önkormányzati nap. A táborlakók átveszik a hatalmat, a programszervezés és lebonyolítás jogát és felelősségét. Előzetes felmérés alapján közkívánatra két programjavaslat van: Találkozó a cigány olvasótábor egykori lakóinak néhány tagjával és Lakatos Menyhért íróval.

Nyolcadik nap (július 14., kedd)

Délelőtt: A kirándulás élményeinek feldolgozása.

— Vizuális ábrázolás (rajz, agyag, gyurma kisplasztika, hullámpapír várpépítés).

— Nagytmondó verseny.

Délután: Kiscsoport foglalkozás. „Gazdálkodj okosan!” – a családi gazdálkodás ABC-je.

— Díszletek jelmezek készítése, lepedőfestés az Egyszer volt Budán kutyavásár c. mese tábori előadásához, valamint Hutkai László és felesége segítségével vásárfia készítés (gyöngyfűzés, bőr-textilhulladék feldolgozása, só-liszt kerámiák, bábok, játékok stb. készítése). (A gyerekek szabadon választhatják meg tehetségük, képességük szerint a nekik tetsző tevékenységet.)

Este: Cigány táncház.

Kilencedik nap (július 15., szerda)

Délelőtt: Fürdőzés a debreceni Szabadság fürdőben, kiscsoportos „családi” elmélkedéssel (egymásért érzett felelősség, emberi kapcsolatok, barátság, szerelem).

Délután: Kiscsoport foglalkozás. Jövőkép. Pályatükör. Mi leszek?... Egy napom 10 év múlva. Cigány hiedelmek, hagyományok. Vendégünk: dr. Béres András levéltáros, néprajzkutató.

Este: Ki mit tud?

Tizedik nap (július 16., csütörtök)

Délelőtt: Kiscsoport foglalkozás. (Haza, hazaszeretet, béke, emberi helyzetállás stb.)

Délután: „Családi” KRESZ-vetélkedő, focimeccs. Kiscsoport-foglalkozás. Tetszett – nem tetszett. Élmények, igények, elképzelések a táborral kapcsolatban. Önértékelés.

Este: Bírósági tárgyalás.

Tizenegyedik nap (július 17., péntek)

Délelőtt: „Nádasvára Híradója” – újságszerkesztés. Kiscsoport-foglalkozás. Amiről még nem beszéltünk, és feltétlenül beszélni kell.

Délután: Tábori kiállítások megrendezése, a vásár előkészítése.

16.00 óra: Ünnepeles táborzárás. Táborlakók műsora. A tábori színtársulat bemutatja az Egyszer volt Budán kutyavásár c. népmesét. NÁDASVÁRAI VÁSÁR, ahol csak ezen a napon érvényes nádasvárai tallér bevezetésével a gyerekek által a táborban készített portékák gazdát cserélnek.

Este: Tábortűz.

Tizenkettedik nap (július 18., szombat)

Délelőtt: Hazautazás.

Költségvetés

1. <i>Tiszteletdíj:</i>	
Táborvezetők, ágazatvezetők	20 000 Ft
Technikai személyzet	10 000 Ft
Előadói tiszteletdíj	5 000 Ft
2. <i>Élelmezés</i>	
70 tanuló+14 felnőtt (84×50 Ft)	50 000 Ft
Gyermeküdültetési norma szerint	
26%-os rezsiköltség	15 000 Ft
10%-os túllépés	5 000 Ft
3. <i>Kollégium bérleti díja:</i>	
Szállás, energia, közmű stb.	40 000 Ft
4. <i>Kirándulás</i>	
Autóbusz bérleti díja, szállásdíj	40 000 Ft
5. <i>Kulturális kiadás</i>	
belépőjegyek	10 000 Ft
anyagbeszerzés	20 000 Ft
jutalomkönyvek	5 000 Ft
6. <i>Ruhavásárlás</i>	
Tanulónként 1000 Ft	80 000 Ft
Összesen:	300 000 Ft
Saját erőforrás:	250 000 Ft
Igényelt összeg:	50 000 Ft

Debrecen, 1987. április 3.

Dr. Vajda Mária s. k.
táborvezető

Dr. Gyergyói Sándor
koordinációs szakbizottság
titkára

Feljegyzés a Hajdú-Bihar megyei cigánygyerekek olvasótáborának tevékenységéről (1987.)

1.

Előkészületeinket ebben az évben is alapos, körültekintő munka jellemezte. Az olvasótábor programját a kiscsoportvezetőkkel közösen több szakaszban állítottuk össze, figyelembe véve az előző évek tapasztalatait, a táborozók véleményét, kívánságait, a központi olvasótábori igényelveket stb. A tábor színhelyéül ismét Hortobágyot választottuk.

Az iskoláktól jó képességű, viszonylag szorgalmas elfogadható családi környezetben élő, a szépre, jóra, az érteles sorsjobbításra törekvő felsőtagozatos tanulók kiválasztását kértük körlevélben és személyes látogatások keretében.

Arra törekedtünk, hogy a megye minden olyan településéről fogadjunk tanulókat – előre meghatározott keretet kaptak a települések –, ahol a cigányság létszáma nagyobb arányú; valamint arra, hogy minél több olyan gyermek jöjjön vissza, akik az előző év(ek)ben is részt vettek a tábor munkájában. Ugyanis ebben a törzsgárdában látjuk a hatás kiszélesítésének legjobb lehetőségét, ezek a gyerekek „kovászbereként” vesznek részt környezetük szemléletének, életmódjának alakításában, formálásában.

Az idén 10. alkalommal került megrendezésre olvasótáborunk, ebből az alkalomból a táborlakók részére emblémás trikót készítettünk, összegyűjtöttük és kis kamarakiállítás rendeztünk az olvasótábor korábbi években készült munkáiból, a tábori életet megörökítő fotókból. Levélben meghívtuk találkozóra azokat a volt táborlakókat, akik szorgalmuk, kitartásuk, tehetségük révén az értelmes emberi élet pozitív példáját mutatják.

2.

A tábor programjának megvalósításához az idén is nagy segítséget jelentett a megye gazdasági, társadalmi, politikai szerveinek odafigyelő, támogató gondoskodása, valamint Hortobágy község gazdasági, politikai, társadalmi szerveinek, vezetőinek pozitív hozzáállása, konkrét támogatása is. (Pl. az ÁG ismét két autóbust bocsátott rendelkezésünkre önköltségi áron a kétnapos kirándulásra, a tiszafüredi fürdőzés lebonyolításához; a tanács vállalta a tábori újság sokszorosítását, a helyi takarékszövetkezetek dolgozói a korábbi évekhez hasonlóan ismét nagy segítséget nyújtottak a tanulók

takarékosságra nevelésében azáltal, hogy a tábor lakóinak zsebpénzét névrészlő betétkönyvben kezelték. A debreceni Dózsa Sport nyomda társadalmi munkában vállalta az emblémák rányomását a trikókra stb.)

A tábor vezetői, a kiscsoportvezetők nagy empátiával, jó kapcsolatteremtő készséggel rendelkező, felkészült, sokoldalú műveltséggel felvértezett emberek – zömmel pedagógusok –, akiket több éves cigány olvasótáboros csapatmunka köt össze (hármán pl. már 8 éve vesznek részt a tábor munkájában).

Az olvasótábor munkája zömmel kiscsoportokban folyt, mi ezeket a kiscsoportokat családoknak neveztük, és a családok mintájára is szerveztük. Bízva abban, hogy a tábori családban vállalt, kialakított szerepek, az itteni életmód a későbbi életük folyamán is követhető, követendő életmódmintát jelent. A „tábori családban” élés a „családi” beszélgetések, nyílt, őszinte légkörű, irodalmi élményeket mozgósító vitái, önfeltárulkozásai jobban lehetővé tették a tábor programjával való érzelmi azonosulást, életszerűbb, átérezhetőbb, szorosabb kötődést jelentettek. Természetes keretet adva a mindennapi élet ismétlődő helyzeteinek elsajátításához, az önismeret, helyzetmegítélés, megoldó képesség megszilárdítására, a pozitív életminták elsajátítására. Nagyon megkapó, meghitt pillanatok tanúi lehettünk a kis „családi” (kiscsoportos) névnapi, születésnapi ünnepeken, ahol az ünnepi torta mellé a gyerekek az ünnepeleknek apró, maguk készítette ajándékokkal kedveskedtek. Az egymásra figyelés, az egymásnak való örömszerzés fontosságát bizonyították az ünnepelek megható rácsodálkozásai, leplezettlen öröm megnyilvánulásai, ahogy a köszönéseket, s a kedves szellemes ajándékokat fogadták. Ezek a kis szertartások, s az ezek részét képező beszélgetések, társasjátékok, fejtörősdik, közös éneklések tartalmas, követhető mintát jelentenek, jelenthetnek, az otthoni, az igazi családban való ünnepléshez, hiszen a gyerekek elmondásából tudjuk, hogy az otthoni ünneplés szinte egyetlen módja a disco.

Nagy gondot fordítottunk a cigányság történelmének, hagyományainak megismerésére, a cigány kultúra értékeinek feltárására, cigánydalok, -táncok tanulására. Erre jó alkalmat jelentettek a mindennapi délelőtti foglalkozások előtti „felhangolás” címszó alatt tartott egyórás együttlétek, amelyeken a zene, mozgás, ritmus, játék játszotta a főszerepet. Sajnos évről évre szomorúan tapasztaljuk, hogy a cigányok asszimilálódásával egyre inkább háttérbe szorul, sőt mi több szinte teljesen mellőzötté válik a cigány folklór. Mint valami avított, maradi dolgot elvetik, mert úgy érzik az a „menő”, aki cigánytáncok helyett breakelni, discotáncot tud járni, s a cigánydalok helyett tucatszámra fújja a divatos slágereket. A közös otthoni együttléteik alkalmával ezeké a vezető szerep, s ezek mellett természetesen a szóbeli hagyományok ápolására sincs lehetőség. Míg a korábbi években nagyon sikeres tábori cigányzenekart tudtunk verbuválni a gyerekekből, az elmúlt

évhez hasonlóan ez az idén nem sikerült, vagy pl. mindenféle ösztönzés ellenére sem sikerült elérni, hogy cigány népdalokkal, mesékkel lépjenek fel a tábori Ki mit tud?-on.

A cigányság pozitív hagyományainak vállalásához, a beilleszkedéséhez, a társadalomban való szerepvállaláshoz, a pozitív tendenciák erősítéséhez nagyszerű szellemi és érzelmi segítséget jelentett a Lakatos Menyhért íróval és Farkas Pál költővel, a Cigányújság főszerkesztőjével való találkozó. A pozitív példák erősítését szolgálták a nagyon sok gyereket mozgósító családi szituációs játékok, s az Önkormányzati napon (Rajkó-nap) megtartott régi táborosokkal való találkozó (amelyre sajnos csak a meghívottak fele tudott eljönni). A régi táborosok eddigi életútjának közös elemzése nagyon hasznosnak és tanulságosnak bizonyult. A már említett Önkormányzati nap programját a gyerekek állították össze és ők is valósították meg. Ez minden erényével és hibájával együtt a demokrácia egyik kiváló gyakorló „terepe” volt. Programjai közül különösen sikeres volt a Lakatos Menyhérttel, valamint a régi táborosokkal való találkozó; a felnőtt táborlakók Ki mit tud?-ja a „Tábor legnőiesebb fiúja” címért való versengés. A „Rajkó-nap”-i hatalomátvételre előre készültek a gyerekek, hiszen a kortesbeszédet már a kétnapos kiránduláson a visegrádi Fellegvárban megejtették. Most is hagyományosan sikeres programjaink sorába tartozott a kétnapos kirándulás, melyet az idén Budapest–Szentendre–Visegrád útvonalon szerveztünk.

Budapesten meglátogattuk a Planetáriumot, majd az Uránia Csillagvizsgálóban dr. Zombori Ottó megismertetett bennünket a csillagos ég, s a világmindenség rejtelseivel; megcsodáltuk a budai várat, s a Halászbástyáról a főváros csodálatos panorámáját. Szentendrén a Kovács Margit múzeum kincsei ejtették bámulatba a gyerekeket; Visegrádon „megszálltuk” a Fellegvárat, majd történelmi játék következett a Királyi Palotában.

A kirándulás élményeinek „bevésését”, rögzítését szolgálták a kirándulást előkészítő foglalkozások, és az élmények megörökítése zsírkréta, tempera, gyurma segítségével.

Az idén is óriási sikere volt a nádasvári vásárnak, amelynek portékáit a gyerekek maguk készítették a Hutkai házaspár segítségével. A vásárfia-készítés bőrből, gyöngyből, textilből, csontból, fonalból. Textilből készült ruhák fontos részét képezte a kitartó, szorgalmas munkára nevelésnek. Az a tudat, hogy minél több portékát készítenek, annál több vásárfiát „vehetnek” a nagy árufedezettel rendelkezők, csak ezen a napon érvényes nádasvári tallérért, megsokszorozta a gyerekek szorgalmát. S különösen kitartó, szorgos, minőségi munka végzésére sarkallta őket az ösztönző rendszer, hogy egy meghatározott kvótán túl készített portékákból még a vásár előtt szabadon kiválaszthatták a számukra kedves darabokat. A legügyesebb gyerekek készítették a „Mátyás az igazságos” című mesejátékhoz a remekbe sza-

bott jelmezeket, díszleteket, s a mesékhez készített legszebb illusztrációk alkotói egy lepedőre festették műveiket.

A színjátszáshoz tehetséget, kedvet érzők megalakították az „udvari színtársulatot”, mely bemutatta a Mátyás királyhoz fűződő mesékből válogatott „Mátyás az igazságos” című összeállítást. A szereplőket a gyerekek maguk választották ki, több jelölttel–jelentkezővel eljátszatva egy-egy jelenetet.

Nagyon fontosnak és hasznosnak tartjuk a jövőtervezést, a pályaválasztási foglalkozást. Az a tapasztalat ugyanis, hogy a cigánygyerekek nagyon sokszor „alul” vagy „felül” mérik képességeiket, nem megfelelő foglalkozást választanak, hiszen ehhez kevés segítséget kapnak. Követendő példaként szűkebb környezetük szűk választási lehetőségei állnak, az iskolai nevelők gyakran „hivatából” letudott pályaválasztási foglalkozásai sokszor formálisak és nem az egyes gyerekekre szabottak.

Fontos feladatnak tekintjük minden évben az egészséges életmódra nevelést. Nagy segítséget kaptunk ebben az évben dr. Kovács Károly nőgyógyásztól, aki korszerű videofilmek vetítésével és őszinte, bizalmas beszélgetés keretében boncolgatta a kamaszkor testi-lelki problémáit, válaszolt a gyerekek kérdéseire.

Évek óta visszatérő vendége táborunknak Salamon Ferenc a hortobágyi Nemzeti Park igazgatója, aki élvezetes, hasznos kalauzunk szűkebb környezetünk értékeinek megismerésében. Az idén egy Kónyai távgyaloglás keretében ismertette meg velünk a pusztai füvek titkát és a puszta állatvilágát. Dr. Béres András levéltáros a múlt szakavatott ismerőjeként osztotta meg velünk páratlan tudását.

A tábor programját videóra vettük. Nagy élményt jelentett a gyerekeknek viszontlátni önmagukat a TV képernyőjén, melynek nevelő, viselkedés-korrigáló hatása felbecsülhetetlen.

Ismét megszerkesztettük a tábori újságunkat a Nádassvári Híradót, melyben a legjobb, legjellemzőbb írások kaptak helyett. Közzöljük a táborlakók címét is, elősegítve ezzel a későbbi kapcsolattartást.

3.

A tábor utóélete

Nagyon fontos szerepet játszik a levelezés, ritkábban a személyes látogatások. Bár ez a gyerekek szűkebb körére terjed ki, mégis rendkívül fontos és hasznos, hiszen a tábori kiscsoportvezetők többnyire a valamilyen téren tehetséges, kiemelkedő gyerekek életének további alakulását segíthetik, motiválhatják. Gyakran nyújtanak segítséget a pályaválasztásban, emberi kapcsolataik rendezésében. Hogy mennyire fontos és nem lebecsülendő a levelezés útján való kapcsolattartás, bizonyítja pl., hogy az egyik táboros

kislány rögtön a hazaérkezés után tollat ragadott, hogy beszámoljon arról, szülei között szerencsésen rendeződött a kapcsolat, vagy egy másik fiú abban kér tanácsot, hogy két munkalehetőség közül melyiket válassza.

A valamilyen téren kimagasló képességű, tehetségű gyerekekre felhívjuk az iskolák, művelődési otthonok figyelmét, s kérjük őket, hogy fokozott figyelmet fordítsanak rájuk, bevonva őket a szakköri munkába, tantárgyi vetélkedőkbe stb.

Ősszel tervezünk évközi foglalkozást, egy kétnapos kirándulást Miskolc-Lillafüred-Eger útvonalon.

Jövőre is tervezünk tábort.

Debrecen, 1987. augusztus 5.

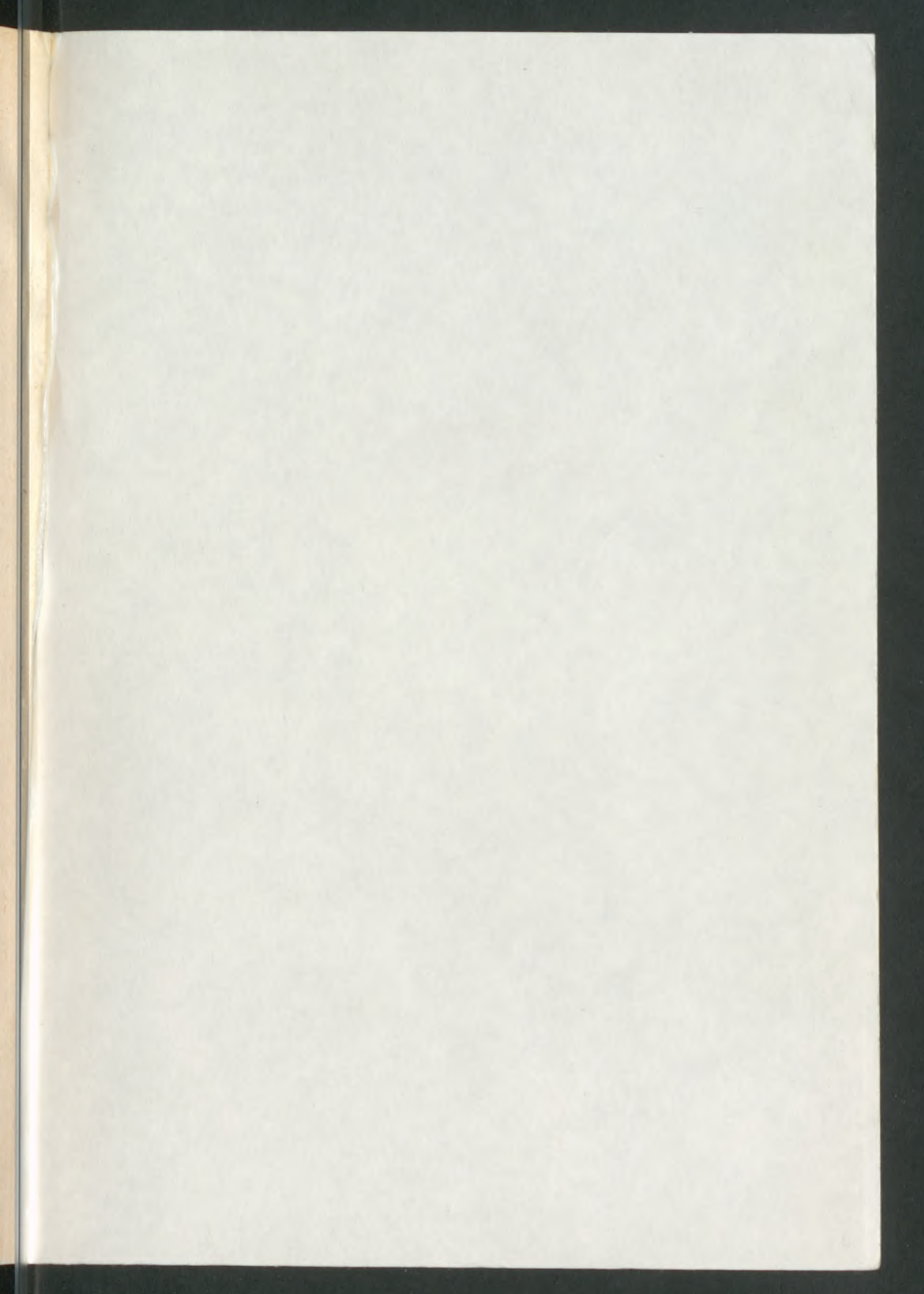
Dr. Gyergyói Sándor s. k.
koord. biz. titkár

Dr. Vajda Mária s. k.
táborvezető

Kiadja a MOZAIK Kiadó Iroda, Budapest
Felelős kiadó: dr. Gere Kálmán igazgató
Készült a Mozgáskorlátozottak Egyesületének
PIREMON Kisvállalata nyomdaüzemében
Felelős vezető: Fábíán Imre igazgatóhelyettes
Terjedelme: I—II. kötet 43,25 B 5-ös ív
Debrecen, 90-641

3540/b-2

Ára: I—II. kötet 258,— Ft

Gyergyói Sándor: KIRKESZTÉSŐL A BEILLLESZKEDÉSIG II. kötet